



В. П. Порощук

# ДОСЛІДЖУЮ СВІТ

ЧАСТИНА 2



Харків  
Видавнича група «Основа»  
2020

**Порощук В. П.**

П59 Я досліджую світ. 3 клас. Частина 2 / В. П. Порощук. —  
Х. : Вид. група «Основа», 2020. — 270, [2] с. — (Серія  
«Мій конспект»).

ISBN 978-617-00-3946-0.

Посібник містить орієнтовне календарно-тематичне планування та розробки уроків інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 3-му класі Нової української школи, складені відповідно до вимог нового Державного стандарту початкової освіти (2018) за Типовою програмою авторського колективу під керівництвом О. Я. Савченко.

Розподіл годин і тематика уроків відповідають змісту підручника Т. Г. Гільберг, С. С. Тарнавської, Л. В. Грубіян, Н. М. Павич (Я досліджую світ: підруч. інтегр. курсу для 3-го кл. закл. заг. серед. освіти (у 2-х ч.) : ч. 2. — К. : Генеза, 2020).

Конспекти уроків, різноманітних за формою проведення, побудовано з урахуванням основних положень Концепції «Нова українська школа», на засадах компетентнісного, діяльнісного підходів, з використанням елементів інтеграції, інноваційних та здоров'язбережувальних технологій, інтерактивних методів та прийомів навчання, сучасного обладнання як складової нового освітнього середовища.

Для вчителів початкової школи.

УДК 37.016

## ЗМІСТ

Орієнтовне календарно-тематичне планування . . . . .	5
<b>РОЗДІЛ 3. Людина та її здоров'я . . . . .</b>	<b>7</b>
<b>ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ . . . . .</b>	<b>7</b>
Уроки 81–82. Яку будову має наше тіло . . . . .	7
Урок 83. Виготовлення лепбука «Мое тіло» . . . . .	11
Урок 84. Як людина взаємодіє із цифровими пристроями . . . . .	15
Уроки 85–86. Яка роль шкіри в організмі людини . . . . .	18
Урок 87. Як надати першу допомогу ( <i>рана, забій, опік, обмороження</i> ) . . . . .	22
Урок 88. Що утворює опорно-рухову систему . . . . .	26
Урок 89. Як зміцнити м'язи . . . . .	29
Урок 90. Як ми пересуваємося . . . . .	32
Урок 91. Виготовлення макета людини в русі . . . . .	36
Уроки 92–93. Яке значення має кровоносна система . . . . .	39
Урок 94. Як надати першу допомогу ( <i>кровотеча з носа, замерзання</i> ) . . . . .	43
Уроки 95–96. Які органи утворюють дихальну систему . . . . .	46
Урок 97. Виготовлення моделі дихальної системи . . . . .	50
Урок 98. Як перетравлюється їжа . . . . .	53
Урок 99. Правила споживання їжі . . . . .	56
Урок 100. Практична робота. Складання раціону здорового харчування . . . . .	60
Урок 101. Що таке нервова система . . . . .	64
Урок 102. Виготовлення моделі руки людини . . . . .	67
Уроки 103–104. Яка роль органів чуття . . . . .	70
Урок 105. Створення плакату «Органи чуття — мої помічники» . . . . .	74
Урок 106. Чому кожний з нас неповторний . . . . .	78
Уроки 107–108. Дослідницький мініпроект «Я — неповторний/неповторна» . . . . .	81
Урок 109. Риси характеру, які сприяють досягненню успіху в житті, забезпечують дружні взаємини з іншими, повагу ( <i>чесність, працьовитість, щедрість, чемність, чуйність</i> ) . . . . .	85
Урок 110. Риси характеру, що заважають досягненню успіху, спілкуванню ( <i>лінощі, неухважність, байдужість, нетовариськість</i> ) . . . . .	88
Урок 111. Узагальнення та систематизація знань учнів з теми «Організм людини» . . . . .	92
<b>ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ . . . . .</b>	<b>95</b>
Уроки 112–113. Яка ціна здоров'я. Шкідливі звички . . . . .	95
Урок 114. Виготовлення квітів з паперу . . . . .	99
Урок 115. Чи вміємо ми спілкуватись . . . . .	102
Уроки 116–117. Як зміцнювати своє здоров'я . . . . .	106
Урок 118. Проєкт «Гордість країни» . . . . .	110
Уроки 119–120. Чому важливо поєднувати працю і відпочинок. Активний та пасивний відпочинок . . . . .	114
Урок 121. Виготовлення гри «Лабіринт» . . . . .	119
Уроки 122–123. Як дотримувати правил безпеки в школі, в побуті, громадських місцях . . . . .	122
Урок 124. Чи можемо ми захиститися . . . . .	126
Уроки 125–126. Як харчування впливає на здоров'я людини . . . . .	130
Урок 127. Мініпроект «Як з'явився перший вареник» . . . . .	134
Урок 128. Найпопулярніші українські страви . . . . .	138
Урок 129. Мініпроект «Старовинні українські страви» . . . . .	141
Уроки 130–131. Чим корисна їжа . . . . .	145

Урок 132. Правильне харчування . . . . .	149
Урок 133. Виготовлення макета овочів і фруктів «Вітамінна компанія» . . . . .	153
Урок 134. Чи може їжа стати причиною інфекційних хвороб . . . . .	156
Уроки 135–136. Що впливає на наш вибір. Реклама . . . . .	160
Урок 137. Узагальнення та систематизація знань учнів з теми «Здоровий спосіб життя» . . . . .	164
<b>РОЗДІЛ 4. Земля — наш спільний дім . . . . .</b>	<b>167</b>
<b>УКРАЇНА — ЄВРОПЕЙСЬКА ДЕРЖАВА . . . . .</b>	<b>167</b>
Уроки 138–139. Хто такі земляни. Співробітництво народів у світі . . . . .	167
Урок 140. Урок-дослідження «Що в моєму домі вироблено в інших країнах». Складання мапи маршруту цих товарів . . . . .	171
Урок 141. Навіщо потрібні алгоритми . . . . .	174
Уроки 142–143. Із чого все починалося . . . . .	178
Урок 144. Виготовлення рухомої іграшки . . . . .	182
Уроки 145–146. Хто вони — творці української держави . . . . .	185
Урок 147. Як знайти Україну на карті світу . . . . .	189
Урок 148. Коли комп'ютер помиляється . . . . .	192
Уроки 149–150. Хто є громадянами України . . . . .	195
Урок 151. Правила спільного проживання людей різних національностей . . . . .	199
Урок 152. Виготовлення кеглів для гри у боулінг . . . . .	203
Урок 153. Чому державні символи є важливим атрибутом держави . . . . .	206
Урок 154. Народні символи українського народу . . . . .	210
Урок 155. Узагальнення та систематизація знань учнів з теми «Україна — європейська держава» . . . . .	213
<b>НАШ РІДНИЙ КРАЙ . . . . .</b>	<b>216</b>
Урок 156. За що ми любимо наш рідний край . . . . .	216
Урок 157. Створення постера . . . . .	219
Урок 158. Де працюють наші земляки . . . . .	222
Урок 159. Виготовлення чашки з пластичного матеріалу . . . . .	225
Урок 160. Які можливості має презентація . . . . .	228
Уроки 161–162. Чого нас навчають свята . . . . .	231
Урок 163. Чим славиться наш рідний край . . . . .	235
Урок 164. Виготовлення лепбука «Пам'ятки природи, історії, культури» . . . . .	238
Урок 165. Уявна мандрівка рідним краєм . . . . .	241
Урок 166. Створення колажу з фотографіями, малюнками та текстами «Наш чудовий рідний край!» . . . . .	245
Уроки 167–168. Чим славетна Україна. Народні ремесла . . . . .	248
Уроки 169–170. Виготовлення виробів для ярмарку . . . . .	252
Урок 171. Чи є майстерність презентування мистецтвом . . . . .	256
Урок 172. Пізнаємо Україну . . . . .	259
Урок 173. Груповий проєкт «Ми любимо нашу Україну» . . . . .	262
Урок 174. Узагальнення та систематизація знань учнів з теми «Наш рідний край» . . . . .	265
Урок 175. Узагальнення та систематизація знань учнів . . . . .	268
<b>Література та Інтернет-ресурси . . . . .</b>	<b>271</b>

## ОРІЄНТОВНЕ КАЛЕНДАРНО-ТЕМАТИЧНЕ ПЛАНУВАННЯ

№ з/п	Тема уроку	Дата
<b>РОЗДІЛ 3. ЛЮДИНА ТА ЇЇ ЗДОРОВ'Я</b>		
<b>Організм людини</b>		
81–82	Яку будову має наше тіло	
83	Виготовлення лепбука «Мое тіло»	
84	Як людина взаємодіє із цифровими пристроями	
85–86	Яка роль шкіри в організмі людини	
87	Як надати першу допомогу ( <i>рана, забій, опік, обмороження</i> )	
88	Що утворює опорно-рухову систему	
89	Як зміцнити м'язи	
90	Як ми пересуваємося	
91	Виготовлення макета людини в русі	
92–93	Яке значення має кровоносна система	
94	Як надати першу допомогу ( <i>кровотеча з носа, замерзання</i> )	
95–96	Які органи утворюють дихальну систему	
97	Виготовлення моделі дихальної системи	
98	Як перетравлюється їжа	
99	Правила споживання їжі	
100	Практична робота. Складання раціону здорового харчування	
101	Що таке нервова система	
102	Виготовлення моделі руки людини	
103–104	Яка роль органів чуття	
105	Створення плакату «Органи чуття — мої помічники»	
106	Чому кожний з нас неповторний	
107–108	Дослідницький мініпроект «Я — неповторний/неповторна»	
109	Риси характеру, які сприяють досягненню успіху в житті, забезпечують дружні взаємини з іншими, повагу ( <i>чесність, працьовитість, щедрість, чемність, чуйність</i> )	
110	Риси характеру, що заважають досягненню успіху, спілкуванню ( <i>лінощі, неухважність, байдужість, нетовариськість</i> )	
111	Узагальнення та систематизація знань учнів з теми «Організм людини»	
<b>Здоровий спосіб життя</b>		
112–113	Яка ціна здоров'я. Шкідливі звички	
114	Виготовлення квітів з паперу	
115	Чи вміємо ми спілкуватись	
116–117	Як зміцнювати своє здоров'я	
118	Проект «Гордість країни»	
119–120	Чому важливо поєднувати працю і відпочинок. Активний та пасивний відпочинок	
121	Виготовлення гри «Лабіринт»	
122–123	Як дотримувати правил безпеки в школі, в побуті, громадських місцях	
124	Чи можемо ми захиститися	
125–126	Як харчування впливає на здоров'я людини	
127	Мініпроект «Як з'явився перший вареник»	
128	Найпопулярніші українські страви	

№ з/п	Тема уроку	Дата
129	Мініпроект «Старовинні українські страви»	
130–131	Чим корисна їжа	
132	Правильне харчування	
133	Виготовлення макета овочів і фруктів «Вітамінна компанія»	
134	Чи може їжа стати причиною інфекційних хвороб	
135–136	Що впливає на наш вибір. Реклама	
137	Узагальнення та систематизація знань учнів з теми «Здоровий спосіб життя»	
<b>РОЗДІЛ 4. ЗЕМЛЯ — НАШ СПІЛЬНИЙ ДІМ</b>		
<b>Україна — європейська держава</b>		
138–139	Хто такі земляни. Співробітництво народів у світі	
140	Урок-дослідження «Що в моєму домі вироблено в інших країнах». Складання мапи маршруту цих товарів	
141	Навіщо потрібні алгоритми	
142–143	Із чого все починалося	
144	Виготовлення рухомої іграшки	
145–146	Хто вони — творці української держави	
147	Як знайти Україну на карті світу	
148	Коли комп'ютер помиляється	
149–150	Хто є громадянами України	
151	Правила спільного проживання людей різних національностей	
152	Виготовлення кеглів для гри у боулінг	
153	Чому державні символи є важливим атрибутом держави	
154	Народні символи українського народу	
155	Узагальнення та систематизація знань учнів з теми «Україна — європейська держава»	
<b>Наш рідний край</b>		
156	За що ми любимо наш рідний край	
157	Створення постера	
158	Де працюють наші земляки	
159	Виготовлення чашки з пластичного матеріалу	
160	Які можливості має презентація	
161–162	Чого нас навчають свята	
163	Чим славиться наш рідний край	
164	Виготовлення лепбука «Пам'ятки природи, історії, культури»	
165	Уявна мандрівка рідним краєм	
166	Створення колажу з фотографіями, малюнками та текстами «Наш чудовий рідний край!»	
167–168	Чим славетна Україна. Народні ремесла	
169–170	Виготовлення виробів для ярмарку	
171	Чи є майстерність презентування мистецтвом	
172	Пізнаємо Україну	
173	Груповий проект «Ми любимо нашу Україну»	
174	Узагальнення та систематизація знань учнів з теми «Наш рідний край»	
175	Узагальнення та систематизація знань учнів	

# РОЗДІЛ 3. ЛЮДИНА ТА ЇЇ ЗДОРОВ'Я

## ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ

### УРОКИ 81–82. ЯКУ БУДОВУ МАЄ НАШЕ ТІЛО

#### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати знання учнів про організм людини як єдине ціле, його унікальність, красу та складність; формувати елементарні уявлення дітей про особливості будови тіла людини, його складові частини та їхнє призначення; розвивати увагу та координацію рухів; виховувати початкові поняття про вплив на здоров'я людини позитивних та негативних чинників;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, відеоурок, тематичні малюнки, шаблони будови тіла людини.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** природнича, соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

#### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Ми завершили вивчати великий розділ «Різноманітність рослин і тварин», багато дізналися про навколишній світ.

— Що ж таке природа?

— Якою вона буває?

— Що цікавого ви дізналися про життя тварин?

— Кожна група тварин має свою особливу будову. А яку будову має людський організм?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Прочитайте назву нового розділу, який ми вивчатимемо. (*Організм людини.*)

— Про що, на вашу думку, ви дізнаєтеся з цього розділу? (*Відповіді дітей.*)

— Ви дізнаєтеся:

- про системи органів тіла людини та їхнє значення в житті людини;
- чому потрібно берегти органи тіла людини і як запобігти їхньому захворюванню;
- що таке здоровий спосіб життя і які його основні правила.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Робота за підручником (с. 3).

Метод «Спрямоване читання»

Читаючи текст, учні шукають відповіді на поставлені запитання. Читають із зупинками, обговорюють прочитане.

— Які особливості організму людини? (*Як і всі організми, людина народжується, живиться, дихає, рухається, росте, розмножується.*)

— Що ви дізналися про ріст живих організмів?

— Де можна зустріти організми?

###### 2) Перегляд відеоролика «Корисні підказки. Як почути своє тіло».

— Організм людини дуже складний. Він складається із частин — органів.

— А чи може людина почути своє тіло? Отримайте корисні підказки від телеканалу «Плюс-плюс», перегляньте відеоролик «Як почути своє тіло». (<https://youtu.be/dgaovSRHGPO>)

- Як працюють органи і системи органів?
- Навіщо вони працюють?
- Чому підкоряється тіло?
- Яким чином тіло спілкується з господарем?
- Що потрібно організму для нормальної роботи?
- Що забезпечує енергією мозок?
- Які продукти зміцнюють кістки?
- Від чого залежить ваше здоров'я?

### 3) Вправа «Міркуємо!».

- Доведіть, що людина — теж частина живої природи.
- Завдяки яким своїм чеснотам вона змогла створити такий досконалий сучасний світ?

### 4) Робота за малюнком (підручник, с. 4).

- За малюнком назвіть частини тіла людини.
- До якої будови вони належать? (Зовнішньої чи внутрішньої.)

### 5) Метод «Прес».

Учитель роздає учням пам'ятки, у яких зазначено 4 етапи методу «Прес».

- 1) Позиція: «Я вважаю, що ...»
- 2) Обґрунтування: «... тому що ...»
- 3) Приклад: «... наприклад: ...»
- 4) Висновки: «Отже (тому), я вважаю ...».

Учні аргументують свої думки до твердження: «Людині необхідні знання про свій організм».

### 6) Вправа для розвитку уваги «Слухай і виконуй».

Ведучий називає декілька дій, але не показує їх. Потім діти повинні повторити ці рухи в тій послідовності, у якій вони були названі ведучим:

- повернути голову праворуч, прямо, вниз, прямо;
- підняти праву руку вгору, підняти ліву руку вгору, опустити обидві руки;
- повернути голову ліворуч, присісти, встати;
- підняти праву ногу, пострибати на одній нозі, опустити ногу.

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають та аналізують відеоурок «Будова тіла людини».  
(<https://youtu.be/SuIZiuR6z-8>)

### 2) Складання схеми «Органи людини».

— Позначте на схемі, які органи належать до зовнішніх, а які — до внутрішніх.

	ноги	
	серце	
	нирки	
	голова	
Зовнішні	руки	Внутрішні
	очі	
	печінка	
	шлунок	
	вуха	

### 3) «Мозковий штурм».

— Які винаходи вчених допомогли побачити внутрішні органи людини? (Учні висловлюють свої міркування.)

### 4) Технологія «Акваріум».

Учні читають текст (підручник, с. 4). Учитель пропонує одній із груп сісти в центрі класу. Подає команду розпочати обговорення про використання в медицині магнітно-резонансної томографії (МРТ).



*Наприклад:*

Обстеження (МРТ) цілком безболісне і безпечне.

Під час МРТ (*магнітно-резонансної томографії*) апарат працює на основі радіохвиль та магнітного поля, яке взаємодіє з атомами водню в тілі людини.

Під час сканування сканер гучно клацає, але це не впливає на слух, і тому його не варто боятися.

Людина повинна намагатися не рухатися, адже кожен порух впливає на якість зображень.

Обстеження триває 30–45 хв.

#### **5) Робота за малюнком.**

— Розгляньте малюнок (*підручник, с. 4*). Прочитайте підписи. Зверніть увагу, де розташовані основні органи. Визначте, де розміщені серце, легені, шлунок, печінка, кишківник, головний мозок.

#### **6) Словникова робота.**

*Орган* — це частина організму, що має певну будову й виконує відповідну роботу.

*Злагоджено* — те, що відбувається одночасно, спільно, погоджено.

#### **7) Робота за підручником (с. 5).**

*Стратегія «Поміч»*

*Завдання:* прочитати текст про органи людини, систему органів.

Учитель ознайомлює учнів з маркувальними знаками і пропонує їм під час читання ставити їх олівцем на полях тексту.

*Орієнтовні позначки:*

«V» — це я знаю;

«—» — суперечить тому, що мені відомо;

«+» — нова інформація;

«?» — незрозуміла інформація.

Після читання учні обговорюють результати в класі, вчать формулювати свої висновки щодо навчального матеріалу.

— Спробуйте пояснити, що означає «органи потерпають».

#### **8) Вправа на увагу «Ланцюгова реакція».**

Учні утворюють коло. Перший гравець починає з певного руху, чогось простого, наприклад, два стрибки. Наступний гравець повинен повторити перший рух і додати новий. Далі учні повторюють попередні рухи, додаючи свої. Гра триває, поки ланцюжок не буде розірваний (*як правило, забутий рух*). Останній, хто пам'ятатиме і повторить весь ланцюжок рухів, стає переможцем.

### **3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### **1) Вправа «Перетворення».**

— Як ви гадаєте, який орган найголовніший?

— Підготуйте промову від його імені, у якій доведіть це.

— Проаналізуйте виступи від імені різних органів.

— Чи змінилася ваша думка?

#### **2) Робота в групах.**

Записати, з яких органів складається і яку роботу виконує ...

*I група:* травна система;

*II група:* кровоносна система;

*III група:* нервова система.

#### **3) Вправа «Тренер».**

— Ви ознайомились із поняттям «система». Ранкова гімнастика — це також система. Її елементами є вправи. Складіть таку гімнастику, щоб у ній були вправи для шиї, тулуба, рук, ніг.

#### **4) Вправа «Закінчи речення».**

Орган — це частина організму, що ... (*виконує певну роботу*).

Система органів — це органи, які виконують ... (*спільну роботу*).

Нервова система — керує злагодженою роботою ... (*всього організму*).

#### **5) Технологія «Крісло автора».**

Охочі розповідають, що вони хотіли б досліджувати у своєму організмі.

### 6) Дискусія.

Учитель оголошує тему дискусії, повідомляє правила її проведення:

- усі учасники говорять стисло і конкретно;
- надавати слово може тільки ведучий (*учитель*);
- ведучий має право зупинити того, хто перевищив ліміт часу.  
«Глядачі» теж можуть висловити свою думку.  
Ведучий підбиває підсумки дискусії: «Навіщо досліджувати свій організм?».

### 7) Робота над загадками.

- Стоять два стовпи, а на стовпах — бочка, а на бочці — макітра, а на макітрі — ліс. (*Ноги, тулуб, голова.*)
- П'ять братів народились разом, та всі нерівні. (*Пальці.*)
- Що воно за штука, що день і ніч стука? (*Серце.*)
- Все життя одна одну наздоганяють, а обігнати не можуть. (*Ноги.*)
- Всім нашим організмом керує. (*Мозок.*)
- Себе першою на удар наражає, коли некорисну їжу людина вживає. (*Печінка.*)
- Дві повітряні кульки, що дихати нам допомагають. (*Легені.*)

### 8) Робота в парах. Гра «Як я знаю своє тіло?».

Для проведення гри слід підготувати шаблони будови тіла людини.

Один із гравців називає частину тіла, другий показує її на шаблоні. Другий варіант гри — ведучий показує на шаблоні частину тіла, а інший гравець — називає її.

### 9) Хвилинка-цікавинка.

Учні переглядають та коментують відеоролик «Порівняння роботи органів людини з пристроями».  
(<https://youtu.be/Kn5LoPP8cw0>)

### 10) Робота над прислів'ями.

— Прочитайте прислів'я про здоров'я та поясніть їхній зміст.

- Здоров'я не купиш — його розум дарує.
- Швидкого і спритного хвороба не наздожене.
- Здоров'ям слабкий, так і духом не герой.
- Дав би Бог здоров'я, а щастя знайдемо.

### 11) Перегляд медіапродукту.

Учні здійснюють віртуальну екскурсію музеєм людського тіла «CORPUS» в Голландії.

(<https://youtu.be/YPi0j2yUCRQ>)

— А яким уявляєте цей музей ви?

### 12) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні зачитують повідомлення у підручнику (с. 6) про розмір серця.

— Що ще цікавого ви знаєте про наш організм?

- За день кров людини долає дистанцію більш ніж у 19 кілометрів.
- Уся шкіра на тілі дорослої середньостатистичної людини важить приблизно 3 кілограми.
- Наше серце виконує приблизно 100 тисяч ударів на добу.
- Для людського мовлення необхідно задіяти 72 різні м'язи.
- Подібно до відбитків пальців, язик у кожного з нас має свій унікальний відбиток.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### Вправа «Гаряча капуста»

Учні утворюють коло. Під музику передають одне одному «гарячу капустину». Коли музика зупиняється, той, у кого в руках є «капустина», розгортає один листок і дає відповідь на запитання, яке на ньому написано.

ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

---

---

---

## УРОК 83. ВИГОТОВЛЕННЯ ЛЕПБУКА «МОЄ ТІЛО»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** закріплювати набуті знання з теми «Організм людини»; розвивати вміння узагальнювати, систематизувати інформацію; поповнювати знання дітей шляхом залучення їх в ігрові, пізнавально-розвивальні заняття; розвивати дитячу самостійність, ініціативність; виховувати організованість у спільній діяльності, дружелюбність;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, кольоровий картон, папір, ножиці, клей, олівці, фломастери, тематичні малюнки, зразки лепбуків, торбинка із різнокольоровими м'ячиками, мішечки з піском.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** природнича, технологічна, соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

1. Організаційний момент
2. Актуалізація знань і вмінь учнів

*Малюнковий скрайбінг*

— Розмістіть на фліпчарті сюжетні малюнки, які відображають частини тіла людини.

#### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Ви уже багато дізналися про організм людини?
- Чи хотіли б узагальнити свої знання у власній книзі?
- Сьогодні ви власноруч створите таку книгу.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Технологія «Сітка Елвермана».

— Організуйте дискусію в класі, обговоріть проблему. (*Кожен учень робить свій висновок щодо поставленої учителем проблеми.*)

Так	Проблема	Ні
	Кожній людині потрібно знати будову свого організму	

###### 2) Робота за підручником (с. 6).

*Словникова робота*

Учні читають повідомлення у підручнику про відмінність зовнішньої та внутрішньої будови тіла людини та з'ясовують значення поняття «анатомія».

*Анатомія* — наука про будову тіла людини.

*Робота за малюнком*

- Назвіть органи, зображені на малюнку.
- Продемонструйте на своєму тілі місце, де вони розташовані.
- Яку функцію вони виконують?

###### 3) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Тіло людини», актуалізуючи знання з вивченої теми. (<https://youtu.be/nk7ntfRx0mM>)

#### 4) *Послідовність роботи над лепбуком.*

*Крок 1.* Постановка проблеми. Формулювання теми.

*Крок 2.* Складання плану.

*Крок 3.* Створення макета.

*Крок 4.* Наповнення лепбука.

*Крок 5.* Збирання інформації та матеріалу.

## 2. **Формування вмінь і навичок учнів. Практична робота Створення лепбука «Моє тіло»**

### 1) *Об'єднання учнів у групи.*

Учні дістають із торбинки різнокольорові м'чики і об'єднуються у шість груп.

### 2) *Підготовка матеріалів для створення лепбука.*

Кожна група обирає собі матеріали для творчої роботи над створенням «диво-книжки».

### 3) *Перегляд зразків лепбуків та способів оформлення навчального матеріалу.*

### 4) *Виконання завдань практичної роботи.*

*Крок 1.* Постановка проблеми. Формулювання теми.

— Сьогодні ви самостійно створите лепбук «Моє тіло».

*Крок 2.* Складання плану.

— Що, на вашу думку, нам слід зробити, щоб гарно і швидко впоратися із поставленим завданням? (*Продумати послідовність наших дій.*)

— Правильно, нам варто скласти план нашої роботи.

*План роботи*

- Підготувати матеріали.
- Створити макет.
- Продумати розділи лепбука.
- Зібрати інформацію та наповнити кишеньки, вкладки нашого виробу.

*Крок 3.* Створення макета.

— Ви маєте чітко уявити, що і в якому місці буде розташовано — малюнки, кишеньки, вкладки та інші деталі. Малюємо все це від руки на звичайному аркуші паперу.

*Крок 4.* Наповнення лепбука.

Наповнення лепбука має бути таким, щоб найкраще підходило до викладу інформації.

*Крок 5.* Збирання інформації та матеріалу.

*Робота в групах*

Учні кожної групи спочатку створюють фрагменти лепбука, обравши способи оформлення навчального матеріалу.

*I група* — фрагмент «Картка-твіст» (*Малюнок тіла людини з основними органами*);

*II група* — фрагмент «Колаж» (*Опорно-рухова система*);

*III група* — фрагмент «Гармошка» (*Кровоносна система*);

*IV група* — фрагмент «Книжка-самогортка» (*Дихальна система*);

*V група* — фрагмент «Мультикишенька» (*Система травлення*);

*VI група* — фрагмент «Рухливий блок» (*Органи чуття*).

### 5) *Гра «Не впусти мішечок!».*

Гравці шикуються у дві колони по одному на відстані витягнутих рук. У перших гравців — на голові мішечки з піском (200 г). Вони йдуть, намагаючись не впустити мішечок, до наміченої лінії, присідають і, повертаючись, передають мішечок наступному гравцеві своєї команди.

Команда, яка виконала завдання першою, перемагає.

### 6) *Самостійне виконання учнями завдань під контролем і за допомогою вчителя.*

*Практична робота* — створення лепбука.

*I група*

Завдяки картці-твіст навчальний зміст можна подати більш ефектно, особливо, якщо всередині рухливого елемента картки буде яскраве зображення за темою.

Діти виготовляють картку-твіст, розміщують у ній світлини будови тіла людини з основними органами.

### II група

Колаж — компактна складова, що дає змогу створити цілісну картинку певного процесу, явища чи події. На такому елементі якнайкраще розміщувати графічну інформацію (*наприклад, вивчаючи будову тіла людини, такий колаж можна присвятити опорно-руховій системі*).

Опорно-рухова система — сукупність кісток, хрящів та м'язів, побудованих переважно зі сполучної та м'язової тканин, що забезпечують можливість активної взаємодії організму з навколишнім світом.

На елементах колажу учні розміщують малюнки частин опорно-рухової системи людини, записують їхні назви.

Скелет голови:

- а) мозковий відділ;
- б) лицевий відділ.

М'язи голови:

- а) мімічні м'язи;
- б) жувальні м'язи.

Скелет тулуба:

- а) хребет;
- б) грудна клітка.

М'язи тулуба:

- а) м'язи грудної клітки;
- б) м'язи спини;
- в) м'язи живота.

Скелет кінцівок:

- а) плечовий пояс;
- б) скелет верхньої кінцівки;
- в) тазовий пояс;
- г) скелет нижньої кінцівки.

М'язи кінцівок:

- а) м'язи пояса верхніх кінцівок;
- б) м'язи верхньої кінцівки;
- в) м'язи пояса нижніх кінцівок;
- г) м'язи нижньої кінцівки.

### III група

На кожному окремому фрагменті «Гармошки» учні записують органи кровоносної системи людини.

### IV група

«Книжка-самогортка» — складова лепбука, що дає змогу автоматично перегортати аркуші саморобної книги, лише потягнувши за відповідну стрічку. При цьому кількість сторінок може бути довільною.

Діти готують завдання про дихальну систему людини.

- Назвіть органи дихання.
- Яку роботу в організмі виконують легені?
- Як відбувається процес дихання?
- Чи може людина не дихати?
- Як оберігати дихальну систему?

### V група

Завдяки мультикишенькам, у них можна розмістити малюнки із зображенням органів травлення та картки з інформацією про продукти, що забезпечують належний ріст організму.

Коли лепбук буде виготовлено, учні, дістаючи із мультикишеньок малюнки, коментують їх зміст та зачитують підготовлену інформацію.

### VI група

Учні, готуючи матеріали про органи чуття, виготовляють рухливий блок. У кожному «віконці» блоку учні записують назви органів чуття, про які розповідатимуть, презентуючи лепбук.

#### 7) Вправи для профілактики зорової втоми.

- Відкинутись на спинку стільця. Вдихнути. Нахилившись уперед до парти, видихнути. (*Повторити 5–6 разів.*)
- Руки на пояс. Повернути голову праворуч, подивитись на лікоть правої руки, повернути голову ліворуч, подивитись на лікоть лівої руки, повернутись у вихідне положення. (*Повторити 5–6 разів.*)

- Подивитись прямо перед собою на класну дошку 2–3 с, перевести погляд на кінчик носа на 3–5 с. (Повторити 6–8 разів.)
- Заплющити повіки. Протягом 30 с проводити їхній масаж кінчиками вказівних пальців.

### 3. Перенесення знань у частково змінені або нові ситуації

#### 1) Колективна робота.

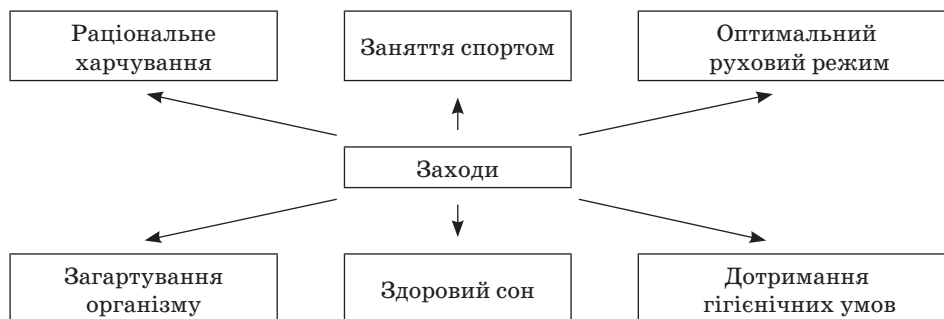
Представники груп з'єднують сторінки лепбука у спільну «книгу».

#### 2) Презентація лепбука.

Кожна група презентує свою сторінку лепбука, демонструючи підготовлені матеріали з теми.

#### 3) Стратегія «Грунування».

— Запишіть заходи, які роблять організм здоровим.



#### 4) Вправа «Підсумуємо!».

Учні зачитують у підручнику (с. 6) висновок з теми.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА. РЕФЛЕКСІЯ

#### Метод «Рюкзак»

Кожен учень називає, які із знань і умінь, набутих на уроці, він візьме із собою для використання на інших уроках.

#### ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---



---

## УРОК 84. ЯК ЛЮДИНА ВЗАЄМОДІЄ ІЗ ЦИФРОВИМИ ПРИСТРОЯМИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** учити учнів описувати основні функції доступних комп'ютерних пристроїв, обирати зручні для себе способи роботи з цифровими пристроями; розвивати логічне мислення, вміння аналізувати і робити висновки; виховувати інформаційну культуру учнів, уважність, акуратність, дисциплінованість;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; інформаційно-цифрова компетентність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, презентація, картки з інформацією, аркуші паперу, кольорові олівці.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** інформатична, математична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) Вправа «Пригадай!».

— Пригадайте пристрої роботи з інформацією.

- 1) Пристрій, який може виконувати обчислення. (*Калькулятор.*)
- 2) Зручний для людей, які часто працюють у різних місцях. (*Ноутбук.*)
- 3) Різновид компактних комп'ютерів, основне призначення яких — робота в Інтернеті. (*Нетбук.*)
- 4) Пристрій, який може визначати шлях до будь-якого місця. (*Навігатор.*)
- 5) Пристрій, який може запам'ятовувати звуки. (*Диктофон.*)

Діти називають пристрої, а вчитель розміщує їхні зображення на дошку.

###### 2) Вправа «Мікрофон».

— Якими пристроями для роботи з даними користуються члени вашої родини? Наведіть приклади. (*Учні по черзі називають пристрої.*)

*Наприклад:* мобільний телефон, плеєр, ігрова приставка, телевізор, GPS-навігатор та відеореєстратор в автомобілі, кінокамера, фотоапарат, відеокамера, калькулятор, комп'ютер, планшет тощо.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Згадайтеся, якою буде тема нашого уроку. (*Учні висловлюють свої міркування.*)

— Сьогодні ви дізнаєтеся, як людина взаємодіє із цифровими пристроями.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Робота за підручником (с. 7).

*Робота за малюнком*

Цифрові пристрої стали невід'ємною складовою нашого життя, необхідними під час роботи, відпочинку та розваг.

— Розгляньте малюнок, назвіть зображені пристрої.

— Як людина взаємодіє з ними?

*Словникова робота*

*Цифровий пристрій* — технічний пристрій, призначений для отримання та опрацювання інформації.

*Довідкове бюро*

Учні з'ясовують, чому пристрої називають «цифровими».

###### 2) «Мозковий штурм».

— Як обирати пристрої для розв'язання життєвої проблеми? (*Учні висловлюють свої міркування.*)

### 3) Робота за підручником (с. 8).

Технологія «Навчаючи — вчуся»

Після ознайомлення з матеріалом, що міститься у підручнику та на картках, учні ознайомлюють зі своєю інформацією однокласників і одержують інформацію від них.

Коли всі поділилися тим, що їм відомо, обговорюють почуте у класі.

*Сенсорний екран* — пристрій для введення і виведення інформації, тобто такий, що дає змогу вносити інформацію і переводити її з машинної мови у форми, доступні для людського сприйняття. Його винайшли в США в рамках досліджень з програмованого навчання.

У пристрої для широкого загалу (*телефони, КПК тощо*) сенсорні екрани ввійшли як заміна крихітної клавіатури тоді, коли з'явилися пристрої з великими (*на всю передню панель*) рідкокристалічними дисплеями. Першим масовим пристроєм з підтримкою мультитач є *iPhone*.

*Сканер* — пристрій для отримання комп'ютерного цифрового зображення. Він дозволяє вводити в комп'ютер оригінали (*образи зображень*), представлені у вигляді текстових документів, малюнків, слайдів, фотоплівки, фотографій, графічної інформації або об'ємних предметів. Сканер перетворює подібну інформацію на електронну.

В основі принципу дії комп'ютерних сканерів є застосування фотоелементів у вигляді лінійки світлочутливих датчиків для перетворення сигналів, отриманих у результаті відбиття світла від оригіналу.

*Фотоапарат* — фотокамера. Термін «фотокамера» походить від лат. *camera*, тобто «кімната». Найпершою формою фотокамери була саме така темна кімната (*camera obscura*) або прямокутна коробка з дуже маленьким отвором в одній зі стін. Завдяки цьому отвору, який виконував функції сучасного лінзового об'єктиву, *camera obscura* може формувати зображення на протилежній стінці.

*Фотокамера* — це оптичний пристрій, спроможний відтворити зображення об'єкта чи сцени і записати його на електронний сенсор чи фотоплівку.

*Відеокамера* працює за тим самим принципом, що й фотокамера, тільки вона робить велику кількість фотографій у дуже швидкій послідовності, зазвичай — із частотою у 24 кадри на секунду. Після того, як зображення об'єднуються і відтворюються по черзі, виникає ілюзія руху.

*Мультимедійний проектор* — це пристрій, що проектує зображення на екран за допомогою сигналу, отриманого від комп'ютера, відеомагнітофона, *CD* або *DVD*-плеєра, відеокамери або телевізійного тюнера. Мультимедійні проектори здатні не тільки відображати зображення, але і відтворювати звук. Деякі моделі мають мережеві можливості, що дає змогу об'єднати в мережу декілька комп'ютерів і підключити мережу до Інтернету.

*GPRS (загальний сервіс пакетної радіопередачі)* — стандарт, який використовує не зайняту голосовим зв'язком смугу частот для передачі інформації. Використовується в мобільних пристроях для передачі *MMS* та повноцінного з'єднання з Інтернетом.

*Wi-Fi* — загальноживана назва для передачі цифрових потоків даних радіоканалами.

Користувачі можуть переміщуватися між точками доступу на території покриття мережі *Wi-Fi*, використовуючи мобільні пристрої (*КПК, смартфони, ноутбуки*), оснащені клієнтськими приймально-передавальними пристроями *Wi-Fi* та отримувати доступ в Інтернет.

*Bluetooth* — технологія бездротового зв'язку, створена 1998 року групою компаній.

Основне призначення *Bluetooth* — забезпечення економного (*з точки зору споживаного струму*) і дешевого радіозв'язку між різноманітними типами електронних пристроїв — таких, як мобільні телефони та аксесуари до них, портативні та настільні комп'ютери, принтери тощо. Велике значення надається компактності електронних компонентів, що дає можливість застосовувати *Bluetooth* у малогабаритних пристроях розміром з наручний годинник.

Фізкультхвилинка

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Гра «Що це?».

Учитель зачитує повідомлення, учні називають пристрій, про який ідеться.

- Пристрій, що використовують для записування голосу. (*Диктофон.*)
- Пристрій, що використовують для передавання голосу. (*Телефон.*)
- Пристрій, що використовують для опрацювання числових даних. (*Калькулятор.*)
- Пристрій, що використовують для записування відеозображення. (*Відеокамера.*)



- Пристрій, що використовують для фіксування об'єктів. (*Фотоапарат.*)
- Пристрій, що використовують для пересилання текстових або графічних даних. (*Факс.*)
- Пристрій, що використовують для фіксування часу. (*Секундомір.*)

2) **«Мозковий штурм».**

— Що ви знаєте про цифрові пристрої для безпроводної передачі даних?

3) **Робота в парах.**

— Поміркуйте та назвіть дві причини використання людиною різних пристроїв для роботи з даними. Обговоріть їх у парі.

*Висновок*

По-перше, дані можуть бути подані у різних видах: текстовому, числовому, графічному, звуковому, відео.

По-друге, з даними потрібно виконувати різні дії: отримувати, передавати, зберігати, опрацьовувати тощо.

4) **Словникова робота.**

Учні зачитують у підручнику (с. 9) пояснення значення словосполучення «мобільні пристрої».

5) **Гра «Хто більше?».**

— Назвіть кілька прикладів мобільних пристроїв.

— Намалюйте їх на аркуші.

Охочі презентують свої роботи, коментуючи малюнки.

6) **Стратегія «Синтез думок».**

Учні зачитують та аналізують правила користування мобільним телефоном (*підручник, с. 9*), об'єднуються в групи, доповнюють перелік правил.

Групи передають свої узагальнення в інші групи по колу, які додають своє та підкреслюють те, з чим не погоджуються. Опрацьовані аркуші експерти порівнюють із власним варіантом, складають звіт і виносять на загальне обговорення.

7) **Вправи для очей.**

**3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

1) **Творча вправа.**

— Складіть правило, користуючись зображеним знаком (*підручник, с. 9*).

2) **Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».**

Учні зачитують повідомлення про дотримання гігієнічних правил під час користування мобільними пристроями (*підручник, с. 10*).

**III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

**1. Бесіда за питаннями**

— У яких професіях комп'ютер допомагає людині?

— Які функції у диктофона?

— Навіщо людині нетбук?

— Які функції фоторамки?

— У чому полягає різниця між фотоапаратом і відеокамерою?

**2. Висновки**

Учні зачитують у підручнику (с. 9) висновок про важливість дотримання правил використання цифрових пристроїв.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОКИ 85–86. ЯКА РОЛЬ ШКІРИ В ОРГАНІЗМІ ЛЮДИНИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів зі значенням шкіри для людини, правилами догляду за нею; розвивати мовлення, логічне мислення, вміння спостерігати, порівнювати і робити висновки; виховувати гігієнічні навички догляду за шкірою, бажання вивчати свій організм;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, лупи, сюжетні малюнки, скельця (дзеркальця), картки з текстами, таблиця, тест.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** природнича, соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) «Мозковий штурм».

— Навіщо людині шкіра?

Учні висловлюють свої міркування.

###### 2) Технологія «Крісло автора».

— Пригадайте, що ви знаєте про шкіру. Як ви за нею доглядаєте?

Охочі діляться своїми знаннями.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Чи хотіли б ви дізнатися, яку будову має наша шкіра, яке її значення для організму?

— Сьогодні ви дізнаєтеся, яка роль шкіри в організмі.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Вправа «Запитання — відповідь».

Учитель ставить запитання, учні знаходять і зачитують відповідь у підручнику (с. 10).

— Що таке шкіра?

— Від чого вона захищає?

— Що заважає мікроорганізмам потрапляти в організм людини?

— Яка головна роль шкіри?

###### 2) Словникова робота.

Учні зачитують значення слова «мікроорганізми» (підручник, с. 10).

###### 3) Інформаційне повідомлення.

У тілі людини протягом однієї години утворюється стільки тепла, скільки потрібно, щоб закип'ятити 1 л льодяної води. Якби тіло замість шкіри було покрите непроникним для тепла футляром, то вже за годину температура тіла підвищилася б приблизно на 1,5 °С, а через 40 годин досягла б точки кипіння води — 100 °С. Та цього, на щастя, не відбувається. Чому?

— Розгляньте шкіру через лупу.

— Ви помітили, що шкіра непрозора, має маленькі пори. Крізь них і виділяється надлишок тепла з нашого організму.

— Шкіра — це живий панцир, який постійно оновлюється. Її верхній шар старіє й обсипається, а під ним є уже новий. Завдяки роботі сальних залоз тіло людини покриває тонка жирова плівка. Вона надає шкірі гладкості та еластичності, оберігаючи її від розривів і тріщин, крізь які в організм людини можуть потрапити мікроби.

Незважаючи на те, що шкіра гладенька, вона дуже м'яка і пружна, здатна витримати різні механічні впливи. До речі, шкіра — найважчий орган тіла людини. Шкіра дорослої людини важить приблизно до 4 кг.

На одному квадратному сантиметрі шкіри близько 150–200 нервових закінчень, здатних сприймати всі види відчуттів.

Вона теж поглинає і виділяє кисень. Здатність шкіри дихати незначна, але крізь неї в організм можуть проникнути отруйні гази та інші шкідливі речовини.

Крім того, що шкіра не пропускає вологу в організм, вона не дозволяє воді, що міститься в організмі, випаровуватися під дією сонячних променів або високої температури.

#### 4) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають та коментують відеоролик «Шкіра людини: будова, основні функції».  
([https://youtu.be/bU69c\\_WoYv8](https://youtu.be/bU69c_WoYv8))

#### 5) Фізкультхвилинка.

### 2. Первинне застосування нових знань

#### 1) Стратегія «Джигсоу».

Учні об'єднуються в групи. Кількість учнів у групі відповідає кількості частин, на які поділено фактичний матеріал. Ці групи називають домашніми.

Члени домашніх груп перерозподіляються, об'єднуються у нові експертні групи.

За відведений час експертні групи ознайомлюються з текстом, опрацьовують його, готують контрольні запитання щодо його засвоєння.

Учні експертних груп повертаються у свої первинні групи та навчають інших інформації, якої навчилися у вторинній групі

Після завершення роботи вчитель підбиває підсумок, надаючи можливість кожній групі презентувати здобуті знання.

- Усе тіло людини покрито тонким покривом — шкірою. Шкіра захищає внутрішні органи від пошкодження, приймає на себе удари, подряпини, опіки, не пропускає воду.
- Шкіра людини м'яка, пружна і дуже чутлива (*переконатися в цьому можна, відтягнувши пальцями шкіру руки*). Тому шкіра не заважає рухатись.
- Завдяки дрібним елементам, що є у шкірі, — рецепторам — людина відчуває дотик, тепло, холод і біль. Рецептори передають у мозок сигнали про м'які та тверді, липкі, жорсткі, холодні та гарячі предмети.
- На поверхні тіла є волосинки та пори, крізь які виділяється піт і жир. Крізь пори шкіра також вбирає свіже, збагачене киснем повітря. Невеликі залози крізь потові та сальні отвори виділяють з організму зайву вологу та шкідливі речовини.
- На брудній шкірі з'являються мікроби. Крізь подряпини й ранки вони можуть потрапити в організм. Щоб шкіра була здоровою, потрібно стежити за її чистотою.

#### 2) Робота за малюнками.

— Оберіть ті малюнки, на яких діти правильно доглядають за шкірою.

Учні вибирають відповідні малюнки, коментують їхній зміст.

#### 3) «Асоціативний куш».

— Яке значення має шкіра?



#### 4) Практична робота. Вивчення властивостей шкіри.

- Розгляньте шкіру своєї руки, доторкніться до неї, відтягніть, відпустіть.  
**Висновок.** Шкіра м'яка, пружна, гладенька.

- Проведіть пальцем по своєму лобі, а потім доторкніться до чистого скельця або дзеркальця.  
*Висновок.* На шкірі є жир і піт.
- Роздивіться шкіру на руці крізь лупу. Ви побачите багато волосинок і маленьких отворів. Це — пори, крізь які виділяються назовні жир і піт.  
*Висновок.* Шкіра має пори.

#### 5) *Робота за таблицею «Будова шкіри».*

Учитель ознайомлює учнів з будовою шкіри за таблицею, учні на малюнку в підручнику (с. 11) знаходять: пори, сальні залози, потові залози, волосяну сумку, кровеносні судини.

#### 6) *Метод «Читання в парах — узагальнення в парах».*

Учні читають та обговорюють текст у парах (*підручник, с. 11*). Спочатку частину тексту читає один учень, а другий ставить йому запитання або переказує прочитаний текст. Потім вони міняються ролями. Далі вчитель пропонує учням поставити запитання до всіх учнів.

*Наприклад:*

- Що робить шкіру м'якою та пружною?
- Завдяки чому організм людини не перегрівається?
- Що виділяється разом із потом?
- Чому на брудній шкірі оселяються мікроби?
- Чому потрібно дбати про чистоту шкіри?

#### 7) *Стратегія «Доповідач — респондент».*

Учитель пропонує учням прочитати текст про температуру тіла людини і запам'ятати його (*підручник, с. 14*).

Двоє учнів виходять до дошки. Один переказує зміст прочитаного, а другий уважно слухає. Потім усе, що було пропущено, показує за допомогою рухів, жестів, міміки. Перший учень намагається доповнити розповідь тим, що ще не було сказано.

*Висновок.* У разі підвищення температури тіла обов'язково потрібно звернутися до лікаря!

#### 8) *Вправа зі стретчингу «Розтягування рук».*

Вправу можна виконувати сидячи або стоячи. Підняти руки вгору, зігнути в ліктях. Однією рукою взятися за лікоть другої руки і потягнути. Долоня руки, яку тягнуть, повинна знаходитися в районі хребта. Після виконання вправи для кожної руки спробувати з'єднати їх «у замок» за спиною.

### 3. *Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації*

#### 1) *Метод скрайбінгу.*

Учні складають таблицю про значення складових шкіри, записують її на фліпчарті (*дошці*).  
*Значення складових шкіри для організму*

Складові шкіри	Їхнє значення для організму
Потові залози	виділяють піт, охолоджуючи тіло
Сальні залози	виділяють жир, пом'якшуючи шкіру
Пори	отвори, крізь які виділяються піт і жир
Нерви	сприймають температуру, біль, тиск
Кровеносні судини	приносять шкірі поживні речовини, кисень
Волосся	захищає органи від впливу зовнішнього середовища; зменшує втрати тепла

#### 2) *Гра «Відбитки пальців».*

*Обладнання:* чорнило, аркуші паперу.

— Обмакніть пальці в чорнило і зробіть відбиток на аркуші паперу. Роздивіться за допомогою лупи відбиток. Порівняйте його з відбитком сусіда. Чи схожі вони?

*Висновок.* Набір відбитків ваших пальців притаманний тільки вам, він не повторюється в інших людей.

#### 3) *Технологія «Два — чотири — всі разом».*

Учитель ставить запитання для обговорення: «Яких правил особистої гігієни слід дотримувати?». Учні об'єднуються в пари з метою взаємообговорення своїх ідей.

Пари об'єднуються в четвірки, обговорюють попередньо досягнуті рішення.  
Далі учні обговорюють поставлене запитання усім класом.  
Наприклад:

### ПРАВИЛА ОСОБИСТОЇ ГІГІЄНИ

- Приймати душ або ванну 1–2 рази на тиждень.
- Щодня мити обличчя, руки, ноги.
- Чистити зуби двічі на добу.
- Мити руки з милом перед їжею, після прогулянки та відвідування туалету.
- Ретельно витирати шкіру рушником після миття.
- Підстригати нігті 1 раз на тиждень.
- Стежити за чистотою, довжиною й укладанням волосся.

#### 4) Стратегія «Вільне письмо».

— Запишіть у зошиті поради щодо того, як потрібно доглядати за особистими речами, одягом.  
З якою метою?

Охочі зачитують записане.

#### 5) Вправа «Додай слово».

— Вставте пропущені слова.

Шкіра — дзеркало ... людини.

... зберігає в організмі воду.

Шкіра регулює ... тіла.

Шкіра не пропускає в організм ...

Шкіра захищає ... людини.

... — запорука здоров'я.

#### 6) Тестування.

— Позначте всі правильні відповіді.

• Функції шкіри:

а) захисна;

б) видільна;

в) травна;

г) дихальна.

• Стан шкіри поліпшують:

а) вітаміни;

б) паління;

в) фізичні вправи;

г) загартовування.

• Стан шкіри погіршують:

а) алкогольні напої;

в) безсоння;

б) умивання;

г) нестача свіжого повітря.

#### 7) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні зачитують повідомлення про те, як тварини захищаються від спеки (*підручник, с. 14*).

#### 8) Доповнення інформації до лепбука «Моє тіло».

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА. РЕФЛЕКСІЯ

Технологія «Ромашка Блума»

«Ромашка Блума» — квітка з шести пелюсток — шість типів запитань.

*Перша пелюстка (проста).* Які функції шкіри?

*Друга пелюстка (уточнювальна).* Чи може людина жити без шкіри?

*Третя пелюстка (пояснювальна).* Чому потрібно доглядати за шкірою?

*Четверта пелюстка (творча).* Як зробити нашу шкіру пружнішою?

*П'ята пелюстка (оцінювальна).* Чи добре, що шкіра не пропускає воду?

*Шоста пелюстка (практична).* Як запобігти захворюванням шкіри?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 87. ЯК НАДАТИ ПЕРШУ ДОПОМОГУ (рана, забій, опік, обмороження)

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** учити учнів надавати першу допомогу під час отримання ран, забоїв, опіків, обмороження; розвивати спостережливість, пізнавальний інтерес; виховувати санітарно-гігієнічні навички догляду за шкірою;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, презентація, мішечок з предметами, вода, мило, серветки, картки, лейкопластир.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) «Мозковий штурм».

— Чому кажуть: «Чистота — запорука здоров'я»?

— Як наш організм захищається від шкідливих мікроорганізмів?

###### 2) Гра «Чорний ящик».

Учитель ховає в ящику або мішечку яку-небудь річ. Учень, вивчивши її руками, повинен назвати предмет. (Наприклад, тверде, гладеньке, кругле. Це — яблуко.)

**Висновок.** Шкіра людини гладка, м'яка, пружна, здатна розтягуватися. Шкіра — один з органів чуттів. За її допомогою ми відчуваємо дотик, тепло, холод, біль. Це дає можливість уникнути поранень, опіків, обморожень.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Чи знаєте ви, як надавати першу допомогу?

— Сьогодні ви навчитеся надавати першу допомогу собі й тим, хто її потребує.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Технологія «Акваріум».

Групи по черзі, а потім увесь клас, читають текст (*підручник, с. 12*) та обговорюють, як знищити віруси, котрі потрапили на нашу шкіру.

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (*Якщо ми миємося, то знищуємо мікроорганізми й віруси, які потрапили на нашу шкіру.*)

Учитель ставить класу запитання:

— Чи погоджуєтесь ви з думкою групи?

###### 2) Практична робота.

**Дослід.** Навіщо миють руки з милом?

У досліді беруть участь двоє учнів. Для дослідження їм доведеться забруднити руки. Перший учень підставляє забруднені руки під струмінь води. Другий учень спочатку намилює брудні руки милом.

Вимиті руки учні витирають чистими серветками.

У першого учня на серветці залишилися рештки бруду. Інша серветка — чиста.

— Чому потрібно митися з милом?

**Висновок.** Мило допомагає змити бруд зі шкіри, знищує мікроби.

### Довідка

— Що ж відбувається зі шкірою, якщо вона вкрита брудом? (*Забруднена шкіра не може дихати. Якщо пори забиті брудом, то з організму крізь шкіру не будуть виводитися шкідливі речовини.*)

У воді без мила розчиняється тільки третина бруду. Тому митися самою водою, навіть теплою, без мила, замало.

Мильні бульбашки «захоплюють» бруд, швидко і легко вимивають його з усіх пор шкіри. Частилки масних речовин, бруд, які звичайною водою не змочуються, підхоплюються мильною піною і руйнуються нею.

### 3) Робота за малюнками.

Учні розглядають малюнки про дотримання правил гігієни, зачитують коментарі до них (*підручник, с. 12*).

— Пригадайте та назвіть заходи, що допомагають тримати тіло в чистоті.

### 4) Вправа зі стретчингу «Павич».

В. п. — стоячи; руки опущені вздовж тулуба.

1 — завести руки за спину, з'єднати долоні;

2 — вивернути складені руки пальцями вгору, розмістити кисті так, щоб мізинці по всій довжині торкалися хребта;

3 — лікті підняти, плечі відвести назад, затриматися в такому положенні на 3–5 с;

4 — набути в. п.

(*Під час виконання вправи слід стежити за поставою. Після вправи корисно опустити руки вниз, потрусити кистями і спокійно зітхнути.*)

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Робота за підручником (с. 12–13).

Стратегія «Поміч»

**Завдання:** прочитати текст про те, як надавати першу допомогу при забоях, опіках, обмороженнях.

Учитель ознайомлює учнів з маркувальними знаками і пропонує їм під час читання ставити їх олівцем на полях тексту.

**Орієнтовні позначки:**

«V» — це я знаю;

«+» — нова інформація;

«-» — суперечить тому, що мені відомо;

«?» — незрозуміла інформація.

Після читання учні обговорюють результати в класі, вчать формулювати свої висновки щодо навчального матеріалу.

### 2) Словникова робота.

**Йод** — антисептик (*в медицині використовують спиртовий розчин йоду*).

**Зеленка** — суміш спирту та анілінового барвника (*брильянтової зелені*), речовина для знезараження ран.

**Лейкопластир** — клейка медична пов'язка (*пластир*), яка, на відміну від звичайного пластиря, сприяє загоєнню ран завдяки нанесеним на нього речовинам.

### 3) Практична робота. Робота в групах.

Учні об'єднуються в групи, обговорюють послідовність дій та готуються до демонстрування правил надання першої допомоги.

**I група.** Рана

**Рана** — це відкрите механічне пошкодження м'яких тканин, яке супроводжується порушенням цілості шкірних покривів або слизових оболонок.

Перша допомога:

- очистити рану від бруду;
- обробити антисептичним засобом;
- заклеїти бактерицидним пластирем або перев'язати бинтом.

## *II група. Забій*

*Забій* — закрите механічне пошкодження тканин без порушення цілості шкіри.

Ознаки забиття:

- шкірні покриви і м'язова тканина ушкоджуються;
- місце травми набрякає, відчувається біль;
- площа гематоми залежить від сили удару;
- синець може мати різний відтінок.

Перша допомога:

- прикласти до місця забою щось холодне;
- після холодного компресу місце забиття промокнути сухою тканиною і нанести лікарський засіб від синців.

## *III група. Опік*

*Опік* — різновид травми тканин тіла, яку спричиняє дія тепла, електричного струму, хімічних речовин та випромінювання.

Перша допомога при отриманні термічного опіку:

- негайно зупинити контакт з джерелом опіку;
- обробити рану прохолодною водою чи водою кімнатної температури;
- зняти будь-який одяг або прикраси, що знаходяться поблизу ділянки опіку;
- прикрити рану стерильною пов'язкою.

Прикладати до рани лід категорично заборонено!

## *IV група. Обмороження*

*Обмороження* — пошкодження будь-якої частини тіла під впливом низьких температур.

Перша допомога:

- необхідно припинити дію холоду;
- помістити постраждалого в тепле приміщення, зняти з нього взуття, верхній одяг;
- зігріти кінцівки для відновлення кровообігу в уражених холодом тканинах із метою запобігання розвитку інфекційних ускладнень;
- місце, яке постраждало, обережно розтерти і накласти вовняну пов'язку.

*Висновок.* Потрібно берегти шкіру від різних ушкоджень і вміти надавати першу допомогу собі й тим, хто її потребує.

### **4) Вправа «Бліцперевірка».**

Учні на картках виконують завдання.

— З'єднайте стрілками вид ушкодження шкіри й вид першої допомоги.

Опік	Розтерти сухою м'якою тканиною
Поранення	Полити холодною водою
Обмороження	Змастити йодом чи зеленкою і перев'язати бинтом

### **5) Робота в парах.**

— Потренуйтеся в парі накладати одне одному лейкопластир. Виконуйте це лише чистими руками. (*Малюнок, підручник, с. 13.*)

### **6) Вправа з нейробіки «Малюнок носом».**

Уявити, що кінчик носа закінчується олівцем. Намалювати в повітрі вісімки спочатку вертикально, а потім — горизонтально.

Коли ця вправа добре виходить, спробувати писати в повітрі слова (*наприклад: шкіра, рана, опік тощо*).

## **3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

### **1) Рольова гра «Лікар».**

*Обладнання:* бинт, вата, лейкопластир, йод, термометр, еластичний бинт.

— Як називається лікар, який лікує захворювання шкіри? (*Дерматолог.*)

Один учень — «лікар», решта — його «пацієнти». До лікаря підходять по черзі «пацієнти» із «хворобами» шкіри, і він їх «лікує».

(*Ролі змінюються після кожного відвідування «лікаря».*)



2) **Вправа «Перевір себе!».**

— Петрик поранив коліно. Які з цих предметів (*підручник, с. 14*) ви використаєте для надання йому першої допомоги?

Охочі називають вибрані предмети.

3) **Робота з числовими віялами.**

— Покажіть за допомогою числових віял номер телефону, за яким можна викликати «швидку медичну допомогу».

4) **Розгадування ребуса.**

— Розгадайте ребус. (*Засмага.*)



— Чи корисна вона для шкіри людини?

5) **Робота з прислів'ями.**

Учні зачитують та пояснюють зміст прислів'їв.

- Чиста шкіра — запорука здоров'я.
- Шкіра — дзеркало здоров'я.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА. РЕФЛЕКСІЯ

#### 1. Гра «Вірю — не вірю»

(*Учні плескають у долоні у разі згоди.*)

- Шкіра захищає внутрішні органи;
- шкіра має отвори, крізь які виводяться піт та жир;
- шкіра не вкрита волосками;
- шкіра складається з клітин;
- шкіра буде здоровою, якщо не вмиватися;
- існує одна раса — європеїдна;
- нігті є похідною шкіри.

#### 2. Метод «Шість капелюхів, що мислять»

*Білий капелюх.* Яка будова шкіри?

*Червоний капелюх.* Чи подобається вам дотримувати правил гігієни?

*Чорний капелюх.* Чим небезпечна висока температура тіла?

*Жовтий капелюх.* Чи добре вміти надавати першу допомогу?

*Зелений капелюх.* Що кожен з вас повинен робити, щоб не доводилося надавати першу допомогу?

*Синій капелюх.* Зробіть висновки з цієї теми.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОК 88. ЩО УТВОРЮЄ ОПОРНО-РУХОВУ СИСТЕМУ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати уявлення учнів про опорно-рухову систему та її значення для організму людини; вчити дітей знаходити окремі кістки на своєму тілі, таблицях; визначити значення правильної постави для здоров'я людини; спонукати учнів розвивати та зміцнювати свій скелет; розвивати пізнавальний інтерес; виховувати переконання в необхідності збереження здоров'я, його цінності для людини;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** таблиця, мішечки з піском, комп'ютер, відеоролик, картки з текстами, картки з частинами скелета, білий халат, танграми.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** природнича, соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна, математична.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Вправа «Запитання — відповідь»*

— Що таке система органів? Які системи органів ви знаєте? Наведіть приклади.

— Навіщо людині скелет? Які функції він виконує?

— Що ще потрібно людині для руху?

— Від чого залежить правильна постава?

— На які запитання було важко відповісти?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви спробуєте дати ширші відповіді на запитання, дізнаєтеся про опорно-рухову систему людини.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) *Словникова робота.*

*Органи руху* — скелет і пов'язані з ним м'язи.

*Скелет* — це сукупність кісток тіла, з'єднаних між собою.

У скелеті людини розрізняють три відділи: скелет тулуба, скелет кінцівок і скелет голови, або череп. Скелет — це пасивний орган руху, до нього кріпляться м'язи.

*М'язи* — тканини організму, здатні скорочуватися і розслаблятися, забезпечуючи рухи кісток скелета.

###### 2) *Вправа «Міркуємо!».*

— Припустіть, який би вигляд мало тіло будь-якої живої істоти, якби в ньому не було скелета.

###### 3) *Робота за таблицею «Скелет людини».*

Учні зачитують повідомлення у підручнику (с. 15–16) про скелет, розглядають на таблиці частини скелета. Названі частини скелета учні знаходять на малюнку в підручнику. Деякі з названих кісток учні намагаються на своєму тілі.

###### 4) *«Мозковий штурм».*

— Чому ми можемо нагинатися в різні сторони? (Учні висловлюють свої міркування.)

*Висновок.* Рухоме й нерухоме з'єднання кісток дає можливість виконувати різні рухи, робить хребет гнучким.

Учитель показує на малюнку, як з'єднуються між собою кістки ніг, рук. Пропонує порівняти, як з'єднані між собою кістки кінцівок і черепа.

### 5) Інформаційне повідомлення про скелет людини.

— Скелет людини надає форму організму, захищає від ушкоджень внутрішні органи й забезпечує пересування її у просторі. Кістки черепа міцні й нерухомі. Вони захищають головний мозок від ушкоджень. Хребет — опора скелета і всього тіла. Він складається з окремих кісток — хребців. Хребці мають отвори, які разом утворюють канал. У ньому розташований спинний мозок. Хребет захищає спинний мозок від ушкоджень. До хребта кріпляться ребра. Разом з грудною кісткою ребра утворюють грудну клітку, яка складається з дванадцяти пар ребер. Сім пар ребер прикріплені одним кінцем до хребта, а другим — до грудної кістки. Грудна клітка захищає легені та серце.

До нижньої частини хребта приєднуються кістки, які утворюють таз. Тазові кістки підтримують внутрішні органи і захищають їх від ушкоджень. З тазом рухомо з'єднані кістки нижніх кінцівок — ніг. Між собою кістки з'єднані суглобами. Руки, ноги, пальці легко згинаються, повертаються вправо і вліво. Кістки рук і ніг прямі й негнучкі. До них сухожиллями прикріплені м'язи. Всі вони разом утворюють скелет — опору людського тіла.

### 6) Вправа для постави «Не впусти мішечок!».

Гравці шикуються у дві колони по одному на відстані витягнутих рук. У перших гравців на голові є мішечки з піском (200 г). Вони йдуть, намагаючись не впустити мішечок, до наміченої лінії, присідають і, повертаючись, передають мішечок наступному гравцеві своєї команди.

Команда, яка виконала завдання першою, перемагає.

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Технологія «Навчаючи — вчуся».

Підготовлені учні ознайомлюють зі своєю інформацією однокласників і отримують інформацію від них.

- Скелет дорослої людини складається з 206 кісток, з'єднаних еластичними хрящами — суглобами. На суглобах, мов на шарнірах, руки і ноги, пальці та корпус легко повертаються праворуч та ліворуч, нагинаються вперед і назад. У деяких людей кісток буває й більше — за рахунок додаткових хребців.
- Цікаво, що скелет немовляти містить аж 300 кісток. Деякі з них потім зростаються між собою. Так у скелеті дорослої людини зі зрослих кісток утворені череп і таз.
- Стегнову кістку ноги вважають найдовшою — близько чверті зросту дорослої людини. А найменша кістка, завбільшки з рисове зернятко, розташована глибоко у вусі. Називається вона стременою, її основне призначення — передавати звуки від зовнішнього і середнього вуха до внутрішнього.
- Хочете знати, скільки кісток містить одна ступня дорослої людини? У кожній ступні 26 кісток — стільки ж, скільки і в кисті руки. Кістки складаються з різних речовин. Одні надають кісткам гнучкості, інші — твердості.
- У дітей кістки ще дуже гнучкі. Тому вони легко викривляються. Щоб не виникало викривлення хребта і порушення дихання, стежте за своєю поставою. Для цього завжди ходіть, сидіть чи стійте прямо, не сутультеся. Не підіймайте непосильну ношу.
- Речі, які ви носите, намагайтеся розподілити рівномірно в обидві руки. Легше попередити порушення постави, ніж потім його виправляти. При неправильному навантаженні трапляються переломи кісток. Лікарі на зламану кістку накладають гіпс, і за кілька тижнів вона зростається.

### 2) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Опорно-рухова система», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/AxdvLhDyo8>)

- Яку будову має скелет?
- Що нам допомагає рухатися?
- Хто дає команду нашим м'язам?
- Чому потрібно піклуватися про поставу?
- Як правильно носити портфель?

### 3) Робота за малюнками.

- Розгляньте малюнки. Порівняйте скелети людини і тварини.
- Поміркуйте, як рухається людина, а як — тварина.

#### 4) Вправа для постави «Чапля».

Оголошується конкурс на кращу «чаплю». За сигналом діти повинні зігнути праву ногу в коліні, повернути її на 90° до лівої ноги і притиснути ступню до стегна лівої ноги якомога вище. Руки на поясі. Очі заплющені. Необхідно протриматися в такому положенні якнайдовше.

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Онлайн-тестування. Взаємоперевірка.

Учні виконують онлайн-тест, здійснюють взаємоперевірку в парах.

(<https://12baliv.com.ua/gdz-3-klas-pryrodoznavstvo-hilberh-sak-2015-r53/a18319/b18321>)

#### 2) Рольова гра «Лікар».

До класу заходить учень у білому халаті.

— Ой, діти, перепрошую. Я так поспішав до вас на урок із моїм товаришем Скелетиком, але дорогою з ним скоїлось лихо. Від швидкого бігу він розсипався, і всі кістки переплуталися. Допоможіть мені повернути до життя мого товариша!

Діти в групах із «кісток» викладають скелет, «лікар» перевіряє виконану роботу.

#### ПОРАДИ ЛІКАРЯ

— Запам'ятайте правила посадки і суворо дотримуйте їх.

1. Сидіть прямо, злегка нахиливши голову вперед.
2. Коли ви сидите, то відстань між вами і столом має дорівнювати ширині долоні.
3. Обидві ноги ставте всією ступнею на підлогу.
4. Відчувши втому, відкиньтесь на спинку парти, закладіть руки за спину.

#### 3) Технологія «Крісло автора».

— Як ви зміцнюєте свій скелет і м'язи?

Охочі розповідають про заходи, які вони здійснюють для зміцнення скелета і м'язів.

#### 4) Практична робота. «Математичні розрахунки ваги рюкзака».

— Розрахуймо вагу рюкзака на кожен день.

— Зважте необхідні речі та розрахуйте вагу речей рюкзака на кожен день.

— Перевірте, чи відповідає вага нормі для вашого віку. Для цього визначимо, яка норма для вас, за формулою.

Вага рюкзака = вага учня × 10 % : 100 %

— Зробіть висновок.

Учні обчислюють вагу своїх рюкзаків, визначають, чи відповідає їхня вага нормі.

Охочі коментують свій результат.

#### 5) Доповнення інформації до лепбука «Моє тіло».

#### 6) Гра «Танграм».

Учні складають з частин танграма чоловічків, називаючи частини скелета.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

#### 1. Вправа «Абетковий суп»

Розріжте абетку, вилучіть з неї літери *ь, и, й, ї*.

Запропонуйте кожному учневі витягнути з чарівної торбинки літеру і придумати підсумкове речення на тему уроку, яке б починалося з цієї літери.

#### 2. Робота за підручником (с. 18)

Учні зачитують висновок з теми.

ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

---

---

---

## УРОК 89. ЯК ЗМІЦНИТИ М'ЯЗИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати уявлення про м'язи організму людини, елементарні поняття: робота м'язів (*розслаблення і скорочення*), тренування м'язів; учити знаходити м'язи на своєму тілі, правильно сидіти за партою або за столом, стежити за своєю поставою; формувати вміння виконувати практичну роботу, пояснювати отримані результати, логічно міркувати, правильно висловлюватися; виховувати бажання піклуватися про своє здоров'я, тобто бажання правильно сидіти, ходити, займатися фізичною працею і спортом;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (*і рідною у разі відмінності*) мовами; вміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** тематичні малюнки, гімнастичні палиці, комп'ютер, відеоролик, сантиметрові стрічки, довідкова література.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) «Мозковий штурм».

- Як ви вважаєте, завдяки чому ми можемо ходити, стояти?
- Чому наше тіло має визначену форму?

Учні висловлюють свої міркування.

###### 2) Повідомлення вчителя.

- Намацайте на своїх руках і ногах потовщення під шкірою. Що це?
- Так, це м'язи, що прикріплюються до кісток.
- Послухайте казку.

На березі сільського ставка танцювала весела стонога. Стара жаба дивилась на неї, заздрячи її легким та граційним рухам, і раптом запитала:

— Чи не скажеш, дорога, як тобі вдається так управно керувати всіма своїми ніжками? Звідки ти знаєш, котра ніжка піднімається першою, котра — двадцять восьмою? Котра з них опускається, коли піднімається одинадцята і сьома?

Стонога зупинилася і замислилась. Та ніколи не спадало таке на думку. А зараз зацікавило — як це насправді вона робить? Яку, наприклад, ніжку їй треба підняти, щоб продовжити танок? Та цього вона не знала і чим більше про це думала, тим більше плуталась. Так вона і залишилась нерухомою з усіма своїми ніжками, на радість зловтішній жабі.

— Ви могли б опинитись у сумному становищі, якби щоразу, перш ніж ступити крок чи підняти руку, починали розмірковувати, як це роботи. Що ж тягне нашу руку, коли ми її піднімаємо? Це роблять м'язи.

Отже, щоб не опинитись на місці нещасної стоноги, нам не потрібно замислюватись над кожним наступним рухом. За нас це робить сигнал з мозку.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Згадайтеся, якою буде тема нашого уроку.
- Сьогодні ви дізнаєтеся, як працюють наші м'язи та як їх зміцнити.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Інформаційне повідомлення.

- Кістки не можуть самі рухатися. Їх рухають м'язи, прикріплені до них.

Ви стрибаєте, малюєте, смієтесь — це все робота м'язів. Ще їх називають «мускули», що латиною означає «мишенята». Кожен м'яз прикріплений одним кінцем до однієї кістки скелета, а другим — до другої. За наказом мозку м'язи можуть то скорочуватись, то довшати. Коли м'яз плеча скорочується, він піднімає руку, а коли розслаблюється — опускає.

— А чи знаєте ви, що великих і малих м'язів у вашому тілі майже 500, і щоб ступити лише один крок, ви мусите скоротити і розслабити десятків зо два м'язів, одні з яких випрямлюють попереk, другі — напружують живіт, треті — згинають коліна, четверті — піднімають стопу. Та зробити все це потрібно не відразу, а по черзі.

— Поміркуйте, як важко, точніше, неможливо, було б рухатись, коли б доводилось про все це пам'ятати.

Робота м'язів — це їхнє скорочення і розслаблення. Під час скорочення м'язи коротшають і тягнуть кістки, до яких вони прикріплені. Скорочені м'язи стають товщими, твердими, пружними.

Коли м'язи розслаблюються, вони довшають. Кістки набувають свого попереднього положення.

Розслаблені м'язи стають м'якими.

Для роботи м'язів потрібно багато поживних речовин і кисню. Їх приносить кров по кровоносних судинах. Надходять поживні речовини в організм із їжею.

До речі, людина користується 639 м'язами. Кожен з них виконує свою роботу.

## 2) Робота за підручником (с. 17).

— Розгляньте малюнки із зображенням м'язів та прочитайте текст.

— Яка інформація була для вас новою?

## 3) Технологія «Два — чотири — всі разом».

— Назвіть види спорту, що розвивають м'язи рук.

— А м'язи рук і ніг разом?

Учні індивідуально обмірковують можливі відповіді. Потім об'єднуються в пари, доповнюючи думки одне одного.

Далі діти в четвірках ухвалюють спільне рішення. Завершується робота обговоренням поставленого завдання з усім класом.

*Наприклад.* Види спорту, що розвивають м'язи рук та ніг: ... (волейбол, баскетбол, теніс, бадмінтон, бокс, плавання, футбол, хокей, велосипедний спорт, легка атлетика тощо).

## 4) Вправи з гімнастичною палицею.

- В. п. — основна стійка, ноги нарізно, палиця позаду в згинах ліктьових суглобів.

1 — поворот тулуба ліворуч;

2 — нахил уперед;

3 — випростатись;

4 — в. п. (Повторити 4–6 разів. Те саме праворуч. Дихати довільно.)

- В. п. — основна стійка, ноги нарізно, палиця позаду в згинах ліктьових суглобів.

1–3 — нахил назад (вдих);

4 — в. п. (видих). Те саме з нахилом уперед. (Повторити 6–7 разів у кожну сторону.)

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Практична робота.

— Зігніть ліву руку в лікті, а правою помацайте м'яз. Що відчуваєте?

— Опустіть руку. Тримайте її вільно. Помацайте м'яз. Які зміни відбулися?

*Висновок.* Виконуючи різні рухи, ми не замислюємось над тим, коли і який м'яз скорочується чи розслабляється. Це відбувається за командою, яку дає м'язам мозок. Це він керує роботою м'язів. Під час ходіння у тілі людини працює понад 200 м'язів, 43 — коли людина зморщує чоло, 17 — коли людина посміхається.

Людина, у якої м'язи міцні, добре розвинені, завжди буде стрункою, матиме гарну поставу. Головний ворог м'язів — нерухомість, а головний друг — рух.

### 2) Метод «Читання в парах — узагальнення в парах».

Учні читають та обговорюють текст у парах (*підручник, с. 18*). Спочатку частину тексту читає один учень, а другий ставить йому запитання або переказує прочитаний текст. Потім вони міняються ролями. Далі вчитель пропонує учням поставити запитання до всіх учнів.

*Наприклад:*

— У яких рухах беруть участь м'язи? Чому м'язи потрібно тренувати? Чому потрібно бути обережним під час рухливих ігор?

*Довідка*

Трапляється, що після тренування у спортивній секції або катання на велосипеді чи роликах наступного дня болить усе тіло. Це означає, що м'язи отримали завелике навантаження. Та не переймайтеся: за кілька днів біль ущухне, і ви знову почнете вільно рухатися. Поліпшить самопочуття тепла ванна і розтирання махровим рушником. Інколи під час бігу, стрибків чи просто вві сні ви можете відчувати сильний біль, наче хтось викручує ногу. Це — судома. Вона виникає, коли м'язи різко скорочуються і не можуть розслабитися. Тоді м'яко потягніть за великий палець і намагайтеся розслабити ногу, поглажуючи її.

### 3) *Робота в парах.*

— Попрацюйте в парах. Допоможіть одне одному виміряти обхват м'яза руки над ліктем у стисненому та розслабленому станах за допомогою сантиметрової стрічки.

— Які результати отримали? У чому різниця?

— Зафіксуйте дослідження.

### 4) *Перегляд відеоролика (<https://youtu.be/tSLBdYRiJiA>).*

Учні переглядають відеоролик «Як ростуть м'язи», аналізують зміст.

*Висновок.* Ріст м'язів вимагає значних зусиль.

*Фізкультхвилинка*

## 3. **Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

### 1) *Стратегія «Синтез думок».*

Учні обговорюють питання: «Що слід робити, аби наші м'язи добре розвивались?». Потім об'єднуються в групи, доповнюють перелік заходів.

Групи передають свої узагальнення в інші групи по колу, які додають своє та підкреслюють те, з чим не погоджуються. Опрацьовані аркуші експерти порівнюють із власним варіантом, складають звіт і виносять на загальне обговорення. (*Наприклад, їсти корисну їжу; стежити за правильною поставою під час сидіння, ходьби; систематично робити ранкову зарядку, займатися спортом тощо.*)

### 2) *Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».*

Учні читають та обговорюють інформацію про найсильніші, найшвидші м'язи (*підручник, с. 19*).

### 3) *Робота з довідковою літературою.*

Найвитриваліший м'яз — серце.

Найдовший м'яз — кравецький (*м'яз стегна*).

Найменший м'яз — стременцевий (*він напружує барабанну перетинку у вусі*).

Найбільший м'яз — сідничний.

## III. **ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

### 1. **Висновок**

Чим краще натреновані м'язи, тим міцніший скелет, стрункіша постава в людини і точніші рухи. М'язи розвиваються, якщо їх постійно тренувати. Для цього потрібно займатися посиленою працею та фізичними вправами на свіжому повітрі.

Фізично розвинені та загартовані діти менше хворіють, більш витривалі, краще вчаться.

### 2. **Домашнє завдання**

— Запитайте у дорослих, що вони роблять для зміцнення м'язів. За даними розповіді складіть поради для однокласників та однокласниць «Як зміцнити м'язи» та запишіть їх у зошит.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 90. ЯК МИ ПЕРЕСУВАЄМОСЯ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати уявлення про значення правильної постави для здоров'я людини; навчати учнів перевіряти свою поставу; розвивати мислення, пам'ять, уміння слухати; виховувати відповідальне ставлення до свого здоров'я;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, тематичні малюнки, картки з таблицями, картки для самоперевірки, Щоденники вражень.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

Гра «Так чи ні?»

— Зіграймо в гру. Я зачитуватиму твердження, якщо воно правильне, ви плескаєте в долоні, якщо ні — сидите спокійно.

- М'язи не прикріплюються до кісток. (Ні.)
- Скелет захищає багато внутрішніх органів від ушкоджень. (Так.)
- М'язи утворюють скелет людини. (Ні.)
- М'язи потрібно розвивати. (Так.)
- Хребет проходить поперек тіла. (Ні.)
- У тілі людини 650 м'язів. (Так.)
- Скелет і м'язи утворюють опорно-рухову систему. (Так.)

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся про формування постави, її значення в нашому житті та про те, як її зберегти.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Робота з текстом.

— Послухайте оповідання «Чи вмієш ти ходити?».

— Чи вмієш ти ходити? — запитав якимось тато.

— А чи вмієш стояти? А сидіти вмієш?

Я промовчав.

— Правильно, що мовчиш, — засміявся тато.

— Ану, пройди кімнатою, я подивлюсь.

— Я так і знав, — сказав тато, — ти взагалі не вмієш ходити. Ну, що це за хода? І що за постава? Ти схожий на знак питання. Голова опущена, ніби ти голку шукаєш на підлозі, спина зігнута, плечі звисають. Ну, а ходиш як? Човгаєш ногами, ніби дідусь.

Від тата я почув, що хода залежить від постави. А поставою називається те, як людина тримається, коли йде, стоїть або сидить.

— Гарну поставу, — пояснив тато, — виробляє сама людина. Для цього необхідно стежити за собою, не горбитися, голову тримати прямо, а плечі трохи відводити назад. Неправильні хода і постава завдають великої шкоди здоров'ю.

— Як це здоров'я може залежати від ходи і постави? — здивувався я.



— Нічого дивного, — пояснив тато. — Якщо ти звик ходити згорбившись, у тебе викривляється хребет, а серце, легені й шлунок стискаються. Їм так само погано, як людині в переповненому автобусі.

Сидіти правильно теж не всі вміють.

— А як правильно сидіти?

— Ось так, — тато присунув до столу стільця й сів на нього.

— Потрібно нахилитися трохи вперед, але не горбитися й не опускати низько голову. Плечі мають бути на одному рівні. У жодному разі не можна спиратися грудьми на край стола чи парти. Обидві ноги слід ставити всією ступнею на підлогу чи підставку. (За О. Светловим)

## 2) Вправа «Запитання — відповідь».

Учні дають відповіді на поставлені запитання. (За потреби, учитель допомагає.)

— Що таке постава?

— Постава — це звичне положення тіла людини у спокої та в русі.

— Що таке порушення постави?

— Відхилення від правильної постави називають порушенням постави.

— Яке значення правильної постави?

— Постава відіграє в житті людини естетичне та функціональне значення. Естетична функція постави полягає у створенні краси та гармонійності рухів. Люди з правильною поставою рухаються гарно, вільно. І, навпаки, ті, хто мають порушення постави, рухаються важко, незграбно.

— Які можуть бути наслідки порушення постави?

— Порушення постави супроводжуються серйозними і складними наслідками у функціонуванні організму людини. Відбувається це внаслідок стискання внутрішніх органів, порушення їхнього правильного розташування в організмі. Неправильне положення тіла порушує легеневу вентиляцію, зменшує надходження кисню до мозку, утруднює приплив крові до нього. Порушення постави може навіть спричинити розвиток захворювань серцево-судинної та дихальної систем.

— Чи передається постава спадково?

— Постава не передається спадково, а формується в процесі росту, розвитку і виховання дитини.

— Від чого залежить формування постави?

— Постава — звичне положення тіла при сидінні, стоянні, ходьбі. Вона починає формуватися з раннього дитинства і залежить від форми хребта, рівномірності розвитку і тону мускулатури.

— Чи впливає постава на роботу внутрішніх органів?

— Неправильна постава погано позначається на роботі внутрішніх органів: погано працюють серце, легені, шлуноково-кишковий тракт; уповільнюється обмін речовин, з'являються головний біль, підвищується стомлюваність.

**Висновок.** Потрібно щодня дбати про правильну поставу, бо вона впливає на роботу внутрішніх органів.

## 3) Вправа «Королівська постава».

Стати прямо, ноги на ширині плечей. Підняти руки через сторони, щоб кисті рук торкалися одна одної. (Руки прямі.) Розгорнути руки тильною стороною одна до одної. (Повторити 10 разів.)

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Стратегія «Бортовий журнал».

Учитель нагадує, над якою темою працюють на уроці («Як ми пересуваємося»), завчасно готує таблицю, яку діти заповнюють під час роботи. Учні, читаючи текст підручника (с. 19–20), мають відповісти на два запитання. Свої знання занотують до таблиці.

№ з/п	Що мені відомо з цієї теми?	Що нового я дізнався(лася) з тексту?

### 2) Робота за малюнками.

Учні переглядають малюнки у підручнику (с. 20).

— Яких правил сидіння за столом не дотримують учні?

### 3) Робота в групах. Складання рекомендацій.

Учні обговорюють у групах, потім складають загальні рекомендації для учнів щодо правильного сидіння за партою (столом).

#### Рекомендації

- Сидіти потрібно так, щоб ноги, спина, руки мали опору;
- висота стільця має дорівнювати довжині гомілки;
- висота стола повинна бути на 2–3 см вище ліктя опущеної руки під час сидіння;
- спина у положенні сидячи повинна впритул торкатися спинки стільця, зберігаючи поперековий згин;
- якщо ноги під час сидіння не дістають до підлоги, потрібно використовувати маленьку лавицю, яка дасть змогу тазостегновим та колінним суглобам бути зігнутими під прямим кутом;
- відстань від книги до очей має дорівнювати 40 см, а щоб голову не схилили, підручник необхідно поставити на підставку.

### 4) Практична робота.

- Продемонструйте правильну поставу під час сидіння та ходьби з портфелем.
- Не забувайте так робити постійно!

### 5) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають та аналізують зміст відеоролика «Переваги хорошої постави».

(<https://youtu.be/Vlnl4mcWbCs>)

- Чому варто стежити за власною поставою?
- Що шкодить правильній поставі?
- Як перевірити, чи правильна у вас постава?
- Як потрібно облаштувати своє робоче місце?
- Навіщо слід активно використовувати м'язи?

### б) Вправа для постави «Скручування спини».

Сісти на край стільця, поставивши обидві ноги на підлогу. Коліна — на ширині плечей. Покласти зігнуті в ліктях руки за голову, широко розставивши лікті, паралельно до підлоги. Повернути верхню частину тіла ліворуч, потім праворуч. (Повторити кілька разів.)

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Дискусія.

Учні зачитують суперечку відносно правильного носіння важкої сумки (підручник, с. 19–20). Ви-словлюють власні думки, пояснюють їх.

### 2) Вправа «Корисно — шкідливо».

Учні називають дії, які корисні або шкідливі для правильної постави, записуючи дані в таблицю.

Корисно	Шкідливо
плавати; ходити кімнатою, поклавши різні предмети на голову, на носках, напівзігнутих ногах, присідати; робити вправи на координацію рухів: «ластівку», стійку на одній нозі, ходити по колоді; займатися верховою їздою; їздити на велосипеді з високо піднятим кермом; робити вправи у вертикальній площині: підніматися на носки, присідати, притиснувшись спиною до стіни	довго стояти і стрибати на одній нозі; піднімати важкі предмети, зігнувшись, тримаючи вантаж на витягнутих руках; займатися боксом, важкою атлетикою, акробатикою, художньою та спортивною гімнастикою (при таких видах спорту хребет стає занадто гнучким); їздити на самокаті; їздити на велосипеді, низько схилиючись до керма

### 3) Робота над народною мудрістю.

- Як ви розумієте прислів'я та порівняння?
- Хто день починає із зарядки — у того все в порядку.
- Без осанки кінь — корова.
- Від занять фізкультурою буде струнка фігура.

- Згорблений, як дід.
- Стрункий, як тополя.

#### 4) Хвилинка-цікавинка.

Уранці після сну людина трохи вище свого денного і вечірнього зросту. Все тому, що під час сну хребет розтягується і подовжується, а під час ходьби — стискається.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

#### 1. Самоперевірка

Учні виконують завдання на картках.

*Перевірте себе!*

Поставте у стовпчику «+», якщо ви виконуєте написане.

- Не сутулюсь.
- Щодня роблю ранкову гімнастику.
- До школи і додому йду пішки.
- Шкільне приладдя ношу в ранці.
- Старанно роблю фізкультхвилинки на уроках.
- Активно займаюсь на уроці фізкультури.
- Граю в рухливі ігри на свіжому повітрі.
- Займаюсь у спортивній секції.
- Відвітую заняття з хореографії.
- Допмагаю батькам виконувати хатню роботу.
  - Запиши, скільки у тебе «+». Якщо маєш менше 8 «+», то твої м'язи і скелет не будуть міцними.
  - Поміркуй, що слід зробити, щоб їх зміцнити.

#### 2. Робота у Щоденнику вражень

— Намалюйте або запишіть те, що найбільше сподобалося під час вивчення цієї теми, що найбільше зацікавило.

*(Декілька учнів, за бажанням, демонструють те, що вони намалювали/написали.)*

#### ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОК 91. ВИГОТОВЛЕННЯ МАКЕТА ЛЮДИНИ В РУСІ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** учити виготовляти макети людей у русі; розвивати зорове сприйняття, відчуття форми; виховувати ціннісне ставлення до мистецтва;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; математична грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик; смужки пухнастого дроту, трубочки для соку, скляні або дерев'яні намитини; фломастери, ножиці, пластилін; зразки робіт, кубик Блума; цеглинки червоного, жовтого та зеленого кольору; технологічні картки.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** технологічна, природнича, мовно-літературна, математична.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Що таке постава?

— Якою має бути правильна постава?

— Як перевірити свою поставу?

— Як правильна постава допомагає зберегти здоров'я людини? (*Щоб кістки правильно формувались, необхідно стежити за своєю поставою, інакше хребет викривляється.*)

— Які дії корисні для збереження правильної постави? (*Заняття спортом, рух.*)

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Чи доводилося вам власноруч виготовляти макети? Які саме?

— Пропоную виготовити сьогодні макет людини в русі.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Усвідомлення учнями змісту роботи та послідовності дій

###### 1) Словникова робота.

*Макет* — зразок чого-небудь, відтворений зазвичай у зменшеному розмірі; модель.

###### 2) Пояснення вчителя.

— Моменти рухів людини, зазвичай, передаються відповідними позами, жестами, ракурсами, світлотінню, кольором, різними техніками і матеріалами. Щоб відтворити фігуру людини в русі, визначивши пропорції тіла, визначають напрямок руху постаті. Каркас основних ліній фігури допомагає уточнити правильний рух тіла. На магнітній дошці легко відобразити цей рух. (*Демонстрація руху людини на магнітній дошці.*)

— Погляньте, як у мистецьких творах засобами живопису, скульптури, графіки творці передають довершеність людського тіла в русі. (*Перегляд зразків робіт.*)

###### 3) Довідка.

Сучасна промисловість використовує метали та їхні сплави. Метали поділяються на чорні та кольорові. Усі метали набули широкого використання. Кольорові метали та їхні сплави використовують у радіо- та електротехнічній промисловості. Із кольорових металів виготовляють дрід і фольгу.

Дрід виготовляють способом протягування заготовки крізь отвір інструмента-волоки, переріз якого менший за переріз заготовки. Волочінням роблять дрід діаметром від 10 мм. З нього виготовляють проводи, електроди, цвяхи, сітки.

###### 4) Гра «Скульптор».

— Подивімося, які рухи робить людина, займаючись спортом.

Очі демонструють рухи футболістів, баскетболістів, боксерів, лижників тощо.

**5) Вправа для постанови «Діти ростуть».**

В. п.— сидючи на п'ятах, руки на колінах. Піднімаючись навколішки, підняти обидві руки через сторони вгору, долоні дивляться вгору. Набути в. п. (5–6 разів.)

**2. Самостійне виконання учнями завдань під керівництвом учителя**

**1) Підготовка матеріалів до роботи.**

— Прочитайте у підручнику (с. 21), які матеріали вам знадобляться для роботи, підготуйте їх.

**2) Повторення правил техніки безпеки**

- Правила безпечного користування ножицями.
- Правила безпечного користування пластиліном.

**3) Послідовність виконання роботи.**

*Перегляд відеоролика*

Учні переглядають відеоролик «Чоловічки із коктейльних трубочок», коментують процес виготовлення чоловічків з пухнастого дроту та коктейльних трубочок.

(<https://youtu.be/n2P5XmgCxTM>)

*I варіант.* Робота за підручником (с. 21)

Учні читають послідовність роботи та виготовляють макет людини в русі відповідно до інструкції.

*II варіант.* Робота за технологічною карткою

1. Зобразити необхідний силует і деталі на папері.
2. Підготувати дріт. Розрізати його на окремі частини відповідного розміру.
3. Вигнути деталі із дроту за малюнком. (*Виконуючи вигин голови моделі, учні використовують корок з-під пляшки.*)
4. Готові деталі скласти і закріпити методом скручування.
5. Каркас закріпити на бруску й обліпити пластиліном.

*III варіант.* Робота за описом

1. Ноги і тулуб виготовляють із цілого шматка дроту. Послідовність роботи: ліва нога — ліва частина таза — права частина таза — ліве плече — праве плече — ліва частина таза — права частина таза — права нога.
2. Обидві руки виготовляють одночасно з довгого шматка дроту. Зігнути його буквою «М» і приєднати до тулуба тонким дротом.
3. Із дроту зробити голову і прикріпити її до тулуба.
4. Зігнути «ноги» і «руки» чоловічка, надавши ознак певного руху.

**4) Самостійна робота учнів.**

— Виготовте макет людини в русі, використовуючи план у підручнику (с. 21), технологічну картку чи опис.

Також можна виготовити макет за власним задумом.

**5) Вправи для розвитку координації.**

- Руки на рівні грудей зігнути в ліктях долонями донизу. Одну руку обертати за годинниковою стрілкою, злегка розгинаючи в ліктьовому суглобі, другу — проти годинникової стрілки. (6–8 повторів. Не опускає лікті.)
- Розвести руки в сторони, плавним рухом витягнути пряму ногу вперед, убік, назад і набут нею в. п. (*Повторити рух другою ногою.*)

**3. Перенесення знань і способів дій у нові ситуації**

**1) Творча робота.**

Учні об'єднуються в групи, переглядають зразки робіт, створюють власні композиції людей у русі. Презентуючи роботи, вони складають діалоги для «чоловічків».

**2) Пантоміма «Спортивні змагання».**

Учні об'єднуються в групи, демонструють гру спортсменів:

*I група* — волейболістів;

*III група* — тенісистів;

*II група* — фехтувальників;

*IV група* — плавців.

### 3) Довідка. Значення рухової активності.

Потреба в русі закладена в людині генетично і є важливим компонентом її біологічної складової.

Першим позитивним і основоположним моментом рухової активності є те, що під час активізації руху людини в роботу включаються майже всі органи та системи організму (*збільшується частота дихання, скорочення серця, збудження нервової системи, а головне — збільшується навантаження на опорно-рухову систему тощо*).

Другим позитивним моментом є пересування тіла в просторі, під час якого навантажуються м'язи та зміцнюється кістковий скелет.

Рухова активність учнів складається зі щоденної (*ранкова гімнастика, ходьба, рухливі перерви й паузи в режимі дня*) і періодичної, яка може бути різноманітною. Рухова активність школяра повинна займати не менш 1/5 добового бюджету часу.

#### Поради

- Щоб досягти успіху, фізичні вправи виконуйте систематично, не припиняйте занять під час канікул, поступово збільшуйте фізичні навантаження;
- уважно стежте за самопочуттям, ведіть щоденник самоконтролю, при погіршенні самопочуття обов'язково звертайтеся до лікаря;
- літо й осінь — чудова пора для туристських походів, узимку катайтеся на лижах, ковзанах та санчатах, навесні — на велосипеді, роликах, скейті, влітку до цих видів фізичних вправ додайте купання та плавання;
- намагайтеся перебувати на свіжому повітрі протягом 2–2,5 годин щоденно, що дуже корисно.

**Висновок.** Потрібно бути активними, займатися фізичними вправами з гарним і позитивним настроєм, активно відпочивати та берегти своє здоров'я!

### 4) «Мозковий штурм».

— Поміркуйте, кому легше пересуватися: підліткові чи людині похилого віку. Чому?

### 5) Рубрика «Чи знаєте ви ...».

Учні зачитують повідомлення про те, що кістки — найміцніший орган в організмі людини (*відручник, с. 22*).

### 6) Робота з танграмом.

— Створіть із частин танграма фігуру людини в русі.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Рефлексія

— Навіщо потрібно враховувати пропорції людини у зображеннях?

— Як можна використати моделі із зображенням людини в русі?

### 2. Кубик Блума

ЧОМУ

НАЗВИ

ПОЯСНИ

ЗАПРОПОНУЙ

ПОДІЛИСЬ

ПРИДУМАЙ

Ми використовували модель фігури людини?

Одиниці вимірювання фігури людини.

Принцип руху фігури людини.

Де ще можна використовувати модель?

Своїм враженням від виконаної роботи.

З яких матеріалів ще можна зробити модель?

### 3. Самооцінювання

— Поділіться своїми враженнями роботи на уроці. Як ви оціните свої результати?

— Підніміть червону цеглинку, якщо ви не задоволені своїм результатом; жовту, якщо ви працювали на достатньому рівні; зелену — якщо ви задоволені своєю роботою.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОКИ 92–93. ЯКЕ ЗНАЧЕННЯ МАЄ КРОВОНОСНА СИСТЕМА

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити дітей з органами кровообігу, дати початкові уявлення про кругообіг крові в організмі; розвивати спостережливість, уміння і навички робити висновки; виховувати розуміння необхідності берегти власне здоров'я, зокрема органи кровообігу;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, капелюх, таблиці «З-Х-Д», тест, секундомір, степ-платформа.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Метод «Капелюх»*

Учні об'єднуються у 2 групи. Члени однієї записують запитання з попередніх тем розділу на аркушах паперу, складають їх і кидають у капелюх. Учні другої групи витягують аркуші із запитаннями, зачитують їх і дають відповіді.

Метод формує вміння правильно ставити запитання і дає змогу перевірити рівень засвоєних знань.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

*Відгадування загадки*

- Від тоненьких капілярів,  
Від судин: артерій, вен —  
В організмі кров гуляє  
По окремих із систем.  
Ловить кисень від легень

І до серця віддає,  
CO<sub>2</sub> збере окремо  
Та відводить, де він є.  
Відгадати дуже просто:  
Ця система ... (кровоносна).

— Сьогодні ви дізнаєтеся ще про одну систему тіла людини — кровоносну, її значення.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) «Асоціативний куц».

Учитель пропонує учням створити «асоціативний куц» до поняття «кровоносна система». Діти називають усі слова і словосполучення, що спадають на думку при згадуванні цього поняття. Педагог фіксує відповіді навколо записаного на дошці словосполучення.

###### 2) Метод «Знаємо — хочемо дізнатися — дізналися».

Учитель пропонує заповнити перший і другий стовпчики таблиці.

Знаю	Хочу дізнатися	Дізнався

Учні записують усе, що вони знають і що хотіли б дізнатися про кровоносну систему. Це може робити кожен учень індивідуально або в парах чи групах.

###### 3) Інформаційне повідомлення «Кровоносна система».

За постачання всіх органів киснем, забезпечення поживними речовинами та виведення з організму шкідливих компонентів відповідає кровоносна система.

Серце і розгалужена мережа кровоносних судин утворює систему кровообігу. Серце має товсті м'язові стінки. Порівняти його можна з насосом, який із силою штовхає кров по судинах та доправляє поживні речовини в усі частини тіла, забираючи із собою шкідливі речовини.

Серце працює безперервно протягом усього життя людини. У стані відносного спокою в дорослої людини воно здійснює близько 70–75 скорочень на хвилину, а в дітей 8–10 років — 80–90 скорочень.

Серце виштовхує кров, насичену вуглекислим газом, у легені. Багата на кисень кров з легенів надходить до серця. Рух крові в організмі називається *кровообігом*. Він відбувається безперервно. Тоді, коли серце виштовхує кров у кровоносні судини, рухаються їхні стінки. Цей рух називається *пульсом*.

Кров переносить поживні речовини з їжі, яку ми споживаємо, до кожної частини тіла. Вона також допомагає тілу боротися з мікробами.

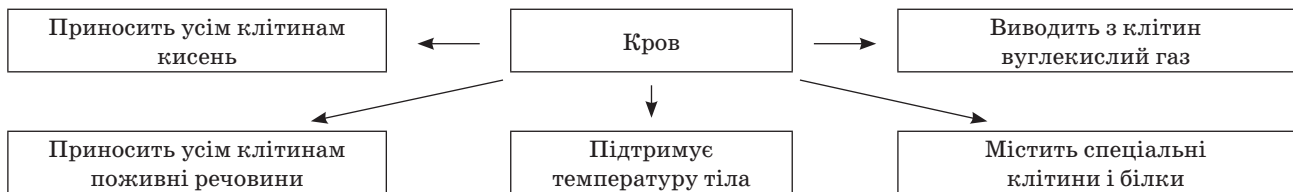
Фізкультхвилинка

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Кровоносна система», аналізують зміст. (<https://youtu.be/cBgmLVq1Vz8>)

### 2) «Асоціативний куц».



### 3) Технологія «Запитання — відповідь».

Учитель ставить запитання учням, вони знаходять і зачитують відповідь у підручнику (с. 22–23).

- Покажіть, де в організмі розміщене серце. Яку роботу воно виконує?
- Якого кольору кров у людини?
- Вона тверда чи рідка?
- Що називають кровообігом?
- Який вигляд має серце?

### 4) Технологія «Крісло автора».

— Чи доводилось вам здавати аналіз крові? З якою метою?

### 5) Словникова робота.

Учні зачитують у підручнику (с. 24) визначення понять «серце», «пульс».

### б) Практична робота. Вимірювання частоти пульсу.

— Спробуймо визначити роботу нашого серця, полічивши пульс.

Двома пальцями лівої руки знайдіть те місце, де найкраще чути пульсацію, і за моїм сигналом тихенько починайте лічити, скільки разів ви відчуєте поштовхи.

— Усі знайшли свій пульс на руці, тоді починаймо! (Визначаємо пульс за 1 хв.)

— У дорослої людини цих скорочень має бути 60–70 на хвилину, а у вас — 90.

— Але під час занять спортом чи фізичною працею частота пульсу збільшується. Як ви вважаєте, чому?

— Це тому, що наше серце починає швидше битися, збільшується і частота скорочень. Переконаймося. Проведемо такий експеримент: вийдемо з-за парт і 20 разів присядемо, потім ще раз виміряємо частоту пульсу.

— Усі полічили свій пульс? Чи відбулися якісь зміни? (Збільшилася кількість скорочень.)

Запишіть результати в таблицю та зафіксуйте висновки.

Спокійний стан	Після фізичних вправ

— Отже, що ми дізнались з цього експерименту?

**Висновок.** Частота скорочень збільшується, якщо займатись фізичними вправами чи спортом.



## 7) Вправи зі степ-аеробіки.

### ВПРАВА «ГАЛОЧКА»

В. п. — основна стійка.

- 1 — крок правою ногою в правий кут степу, права рука вгору;
- 2 — крок лівою ногою в лівий кут степу, ліва рука вгору;
- 3 — правою ногою стати на підлогу;
- 4 — в. п.

### СТРИБКИ

В. п. — основна стійка лівим боком до степу.

- 1–2 — стрибок правою ногою на підлогу, ліва на стегні;
- 3–4 — стрибок правою на степ, ліва нога на підлозі.

— Чи змінилась, на вашу думку, частота пульсу після фізкультхвилинки?

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Складання порад.

— Запишіть у зошит поради: що потрібно робити, щоб серце було здоровим і міцним.

#### Поради

- Відмовтеся від поганих звичок;
- стежте за масою тіла;
- не переїдайте, харчуйтеся правильно: вживайте продукти, багаті на вітамін С;
- рухайтесь, щоб зміцнити серце;
- займайтеся спортом.

*Висновок.* Серце — це м'яз. Тому його потрібно тренувати.

#### 2) Словникова робота.

Учні зачитують у підручнику визначення слів: *кардіолог, стетоскоп.*

#### 3) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Кровоносна система людини», готуються до тестування.  
(<https://vseosvita.ua/library/prezentacia-krovnosna-sistema-ludini-128740.html>)

#### 4) Тестування.

1. Де в організмі розміщене серце?
  - а) У центрі грудної клітки, трішки зміщене ліворуч.
  - б) З правої сторони грудної клітки.
  - в) З лівої сторони грудної клітки.
  - г) У центрі грудної клітки, трішки зміщене праворуч.
2. Познач усі правдиві твердження.
  - а) Кров «бореться» з хвороботворними бактеріями.
  - б) Кров рухається завдяки роботі серця.
  - в) Серце не має м'язів.
3. Кров приносить до всіх органів тіла:
  - а) повітря;
  - б) поживні речовини;
  - в) кисень.
4. Великі кровоносні судини називаються:
  - а) артеріями та капілярами;
  - б) капілярами та венами;
  - в) артеріями та венами.
5. Найтонші судини називають:
  - а) артеріями;
  - б) венами;
  - в) капілярами.
6. У якій частині кровоносної системи кров віддає кисень і поживні речовини, а забирає вуглекислий газ?
  - а) В артеріях;
  - б) у капілярах;
  - в) у венах.
7. У якому органі кров звільняється від вуглекислого газу?
  - а) У серці;
  - б) в легенях;
  - в) в судинах.

### 8. Кровоносна система:

- а) складається з серця та кровоносних судин; в) забезпечує рух крові.  
б) називається кровообігом;

### 9. Як зміцнювати серце?

- а) Беретти його і давати менше навантажень; в) гуляти на свіжому повітрі.  
б) займатися спортом%

### 10. Кров, насичена вуглекислим газом, спочатку потрапляє:

- а) до серця, потім у легені; в) до трахеї, потім у легені.  
б) до легенів, потім у серце;

#### 5) *Метод «Знаємо — хочемо дізнатися — дізналися».*

Учні разом з учителем заповнюють графу «Дізналися».

#### б) *Фантазування.*

— Пофантазуйте: уявіть, що перетворившись на маленького гномика, ви мандруєте кровоносною системою. Складіть розповідь про те, що б ви могли побачити.

#### 7) *Рубрика «Перевіряємо себе».*

— Порівняйте розміри свого серця і серця дорослої людини за розміром кулаків. Зробіть висновок.

#### 8) *Доповнення інформації до лепбука «Моє тіло».*

##### *Хвилинка-цікавинка*

— В організмі дитини — 3 л крові; в організмі дорослої людини — 5–6 л крові, а в немовляти — до 1 л.

- Повний кровообіг у дорослої людини здійснюється за 20–28 с, у дитини — за 15 с.
- За день кров людини долає дистанцію більш ніж у 19 кілометрів.
- Розмір вашого серця дорівнює розміру вашого кулака.
- За рік серце людини робить близько 35 мільйонів ударів.
- Серце дорослої людини важить близько 300 г.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Метод «Шість капелюхів, що мислять»

*Білий капелюх.* Що ви дізналися про кровоносну систему?

*Червоний капелюх.* Чому, на вашу думку, потрібно зміцнювати серце?

*Чорний капелюх.* Які проблеми можуть виникнути, якщо займатися спортом до знемоги?

*Жовтий капелюх.* Чи добре вміти визначати частоту пульсу?

*Зелений капелюх.* Поясніть призначення артерій, вен, капілярів.

*Синій капелюх.* Чому важливо знати про принцип роботи серця?

### 2. Вправа «Рефлексивний екран»

Учні по колу висловлюються одним реченням.

- Сьогодні я дізнався / дізналася ...
- Я виконував / виконувала завдання ...
- Тепер я зможу ...
- У мене вийшло ...
- Мене здивувало ...
- Я спробую ...
- Було цікаво ...
- Було складно ...
- Я зрозумів / зрозуміла ...
- Я відчув / відчула, що ...
- Я навчився / навчилася ...
- Мені захотілося ...

### 3. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 26).

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 94. ЯК НАДАТИ ПЕРШУ ДОПОМОГУ (кровотеча з носа, замерзання)

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** учити учнів надавати першу допомогу в разі кровотечі з носа, замерзання; розвивати спостережливість, пізнавальний інтерес; виховувати бажання піклуватися про власне здоров'я;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, тематичні малюнки, кольорові цеглинки.

**Тип уроку:** урок формування вмій і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

Метод «Ланцюжок»

Учні ставлять запитання одне одному за завданням учителя. Він може розпочати низку запитань першим, звертаючись на ім'я до учня. Відповівши, учень має сформулювати наступне запитання з теми («Кровоносна система») і звернутися з ним до однокласника, що стоїть поряд.

Такий ланцюжок запитань можуть створювати всі учні або певна група учасників.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Чи є хвороби, пов'язані з кровоносною системою?
- Чи траплялося це з вами чи з кимось із близьких?
- Сьогодні ви продовжите вчитися надавати першу допомогу собі й тим, хто її потребує.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) «Мозковий штурм».

Учні висловлюють свої міркування на поставлені запитання.

- Як надати першу медичну допомогу в разі кровотечі з носа?
- Як зігрітися після морозу?

###### 2) Технологія «Два — чотири — всі разом».

Учитель ставить запитання для обговорення: «Що може бути причиною кровотечі з носа?». Учні об'єднуються в пари з метою взаємообговорення своїх ідей.

Пари об'єднуються в четвірки, обговорюють попередньо ухвалені рішення.

Далі учні обговорюють поставлене запитання всім класом.

*Наприклад:* Причиною кровотечі можуть бути ... (літня спека, втома, підвищення артеріального тиску, головний біль, нервові напруження, стреси, недосипання, перевтома, перенесені вірусні захворювання, тепловий удар, перегрівання, авітаміноз тощо).

Аналогічно учні обговорюють питання: «Які ознаки переохолодження?».

*Наприклад:* Ознаки переохолодження: ... (остуда, тремтіння, синюшність шкіри, губів, зниження температури тіла, біль у пальцях рук і ніг, поява «гусячої шкіри», позіхання, гикавка, затемнення свідомості, апатія, сонливість, загальна слабкість, поверхневе дихання тощо).

###### 3) Вправа «Розв'язуємо проблему».

- Як зміцнювати серце? (Учні висловлюють свої міркування.)
- Прочитайте про це повідомлення у підручнику (с. 25–26).
- Чи збіглися ваші міркування з прочитаним?

Фізкультхвилинка

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Робота за підручником (с. 24–25).

Стратегія «Поміч»

**Завдання:** прочитати текст про те, як надавати першу допомогу при кровотечах з носа, замерзанні.

Учитель ознайомлює учнів з маркувальними знаками і пропонує їм під час читання ставити їх олівцем на полях тексту.

**Орієнтовні позначки:**

«V» — це я знаю;

«-» — суперечить тому, що мені відомо;

«+» — нова інформація;

«?» — незрозуміла інформація.

Після читання учні обговорюють результати в класі, вчаться формулювати свої висновки щодо навчального матеріалу.

### 2) Практична робота. Робота в групах.

Учні об'єднуються в групи, обговорюють послідовність дій та готуються до демонстрування правил надання першої допомоги.

*I група.* Кровотеча з носа

*Основні причини кровотеч з носа*

- Травми носа й навколоносових пазух.
- Холодне або сухе повітря, яке подразнює шкіру і шкодить кровоносним судинам.
- Подразнення від алергії або застуди.
- Проблеми з носовими пазухами.
- Сторонні предмети в порожнині носа.
- Занадто сильне висікання, що призводить до розриву носових вен.

*Що робити у разі носової кровотечі?*

- Щойно ніс почне кровоточити, якщо це не було спричинено переломом чи ударом, перше, що слід зробити, — це сісти прямо.
- Далі затиснути нижню частину носа (*м'яку частину*) вказівним і великим пальцями.
- Дихати повільно ротом і тримати голову вертикально кілька хвилин, поки кровотеча не припиниться.
- Застосування холодного компресу — один із найефективніших засобів для припинення носової кровотечі. Холод сприяє звуженню кровоносних судин та сповільнює потік крові, зупиняючи кровотечу.

*Чого не варто робити при носовій кровотечі?*

- лягати і піднімати ноги;
- сякатися;
- закидати голову назад;
- пити міцну каву і чай.

**Висновок.** Допомога медиків знадобиться, якщо кров не зупинилася протягом 15–20 хвилин.

*II група.* Замерзання

**Обмороження** — це ушкодження, спричинене місцевим переохолодженням тканин організму.

Розвитку обмороження сприяють вологе повітря та вітер.

Небезпека одержати обмороження залежить від шкідливого впливу низьких температур, порушення нормального кровообігу (*тісне взуття, нерухомість*) та інших причин. Небезпечний мороз для ослаблених, утомлених, голодних, хворих людей. Легко піддаються впливу холоду особи в стані алкогольного сп'яніння. Найчастіше піддаються впливу холоду периферичні частини тіла: пальці ніг і рук, а також ніс, вуха, щоки.

**Замерзання** — загальне системне ураження організму холодом, яке найчастіше розвивається у виснажених людей.

**Симптоми замерзання:** спочатку виникають сонливість, млявість, порушення координації рухів, пригнічується стан, температура тіла знижується до 23–25 °С.

**Пам'ятайте!** Серце зупиняється при температурі тіла 26 °С.

**Перша медична допомога при замерзанні**

- Слід швидко відновити нормальну температуру тіла. Щоб зігрітися, рекомендують виконати швидкі рухи руками та ногами по колу.
- Помістити постраждалого у ванну, температура води в якій повинна бути 25–30 °С, а через 20–30 хвилин температуру води доводять до 35 °С (*але не вище*).

- Обкласти тіло грілками, пляшками з теплою водою тієї самої температури, якщо ванни немає.
- Після відновлення нормальної температури і свідомості, дати постраждалому гарячий чай або каву, укрити теплою ковдрою і доставити у лікувальний заклад.

### 3) *Музично-рухова вправа «Ріпка».*

*Мета:* учити імпровізувати, швидко набувати правильної постави.

*Підготовка до гри:* діти утворюють коло, обличчям до центру. У центрі сидить, схрестивши ноги, «ріпка».

Діти під музику імпровізують рухи садіння, поливання «ріпки», розпушування землі тощо. При виконанні всіх рухів необхідно намагатися дотримувати правильної постави. Коли мелодія змінюється, діти біжать до стіни, стають до неї спиною і набувають положення правильної постави, піднімають руки вгору і плавно рухають руками ліворуч, праворуч.

Програє той, хто не набув правильної постави. Він і стає «ріпкою».

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) *Рольова гра «Лікарня».*

*Дійові особи:* лікарі, медсестри, хворі.

*Дії дітей у грі:*

Хворий потрапляє в лікарню.

Медсестра оформляє картку хворого і проводить у палату.

Лікарі здійснюють обхід: оглядають хворих, уважно вислуховують їхні скарги, призначають лікування.

Медсестра проводить процедури: міряє температуру, видає ліки, робить уколи, обробляє рани, робить перев'язки тощо.

### 2) *Вправа «Міркуємо!».*

— За діаграмою проаналізуйте, як змінюється серцевий ритм людини з віком (*підручник, с. 25*).

### 3) *Математична хвилинка.*

Обчислити:

- На скільки більший серцевий ритм немовляти, ніж дошкільника? ( $130 - 100 = 30$  ударів.)
- На скільки менший серцевий ритм у третьокласника, ніж у дошкільника? ( $100 - 90 = 10$  ударів.)
- На скільки менший серцевий ритм у дорослого, ніж у третьокласника? ( $90 - 70 = 20$  ударів.)
- На скільки більший серцевий ритм у немовляти, ніж у дорослого? ( $130 - 70 = 60$  ударів.)

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Технологія «Ромашка Блума»

«Ромашка Блума» — квітка з шести пелюсток — шість типів запитань.

*Перша пелюстка (проста).* Що таке коло кровообігу?

*Друга пелюстка (уточнювальна).* Чи кожен повинен уміти надавати першу допомогу?

*Третя пелюстка (пояснювальна).* Чому ми повинні зміцнювати своє серце?

*Четверта пелюстка (творча).* Які вправи ви робите, щоб зміцнювати своє серце?

*П'ята пелюстка (оцінювальна).* Добре чи погано дотримувати рухового режиму?

*Шоста пелюстка (практична).* Як надати першу допомогу в разі кровотечі з носа?

### 2. Робота з цеглинками

*Зелена цеглинка.* На уроці мені дуже сподобалося.

*Жовта цеглинка.* На уроці мені сподобалося.

*Червона цеглинка.* На уроці мені не сподобалося.

Учні створюють із цеглинок пірамідку настрою.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОКИ 95–96. ЯКІ ОРГАНИ УТВОРЮЮТЬ ДИХАЛЬНУ СИСТЕМУ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати в учнів уявлення про органи дихання та їхню роль у житті людини, про охорону органів дихання від захворювань; вивчити правила правильного дихання; розвивати творчу активність, уважність; формувати санітарно-гігієнічні навички догляду за органами дихання;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, таблиця, склянки з водою, трубочки для соку, сопілка, дзеркало.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Відгадування загадок*

— Пригадайте, який газ потрібний для дихання організмів? Відгадайте загадки.

- Куди ступиш — всюди маєш,  
Хоч не бачиш, а вживаєш. (*Повітря.*)
- Без чого людина не проживе і п'яти хвилин? (*Без повітря, без кисню.*)
- Сам не горить, а горіння підтримує. (*Кисень.*)  
— Яку роботу в організмі виконують легені?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Здогадайтеся, якою буде тема нашого уроку. (*Учні висловлюють свої міркування.*)  
— Сьогодні ви дізнаєтеся, які органи утворюють дихальну систему.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Інформаційне повідомлення.

— Кисень, що є складником повітря, необхідний людині постійно для одержання енергії з живих речовин і підтримання життєдіяльності, тому людина дихає весь час, навіть уві сні. При вдиханні повітря проходить крізь носову порожнину і носоглотку. У носі воно частково очищається від пилу і мікроорганізмів та зігрівається. Потім крізь гортань, трахеї, бронхи, надходить до легенів. У результаті процесів, що відбуваються в легенях, кисень потрапляє в кров. Уміння дихати передбачає правильне використання можливостей грудної клітки, дихальних м'язів і діафрагми. Від правильного дихання залежать здоров'я і тривалість життя людини. Найкраще вміють дихати співаки і музиканти, які грають на духових інструментах (*флейті, сопілці, трубі*), та спортсмени.

###### 2) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Дихальна система», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/eJtdTXPURVQ>)

- Яка будова дихальної системи?
- Як працюють легені?
- Що шкодить легеням?
- Як слід берегти дихальну систему?

###### 3) Дослідження-спостереження.

— Перевірте, чи є повітря у ваших легенях.

— Подуйте у склянку з водою крізь трубочку для соку. Пограйте на сопілці.

Виконавши ці вправи, ви переконаєтеся, що в легенях завжди є повітря. У повітрі повсякчас міститься велика кількість бактерій, і частина їх крізь дихальні шляхи потрапляє в організм. Це може спричинити розвиток різноманітних захворювань органів дихання. Організм здорової людини здатен подолати будь-яке захворювання. Головне — дотримувати правил гігієни і вчасно звернутися до лікаря.

#### 4) *Робота за таблицею.*

Учитель демонструє учням на таблиці будову дихальної системи, пропонує знайти та назвати органи дихальної системи на малюнку в підручнику (с. 27).

— Назвіть органи дихання.

— Простежте за рухом повітря органами дихання.

#### 5) *Дихальна вправа «Кішка».*

В. п. — стати прямо, ноги на ширині плечей; плечі розслаблені, руки вздовж тулуба.

На вдиху присідати й одночасно повертати тулуб праворуч. Руки повинні бути трохи зігнуті в ліктях, а пальці в кулачки. Потім повторити такі самі дії ліворуч.

Видих відбувається між поворотами.

(Зробити 12 підходів по 8 таких присідань-вдихів.)

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) *Дослідження-спостереження.*

— Покладіть руки на груди під час видиху. Глибоко вдихніть.

— Що ви помітили? Тепер видихніть.

### 2) *Вправа «Міркуємо!».*

— Що відбувається, коли повітря залишає легені?

Учні читають з коментуванням текст у підручнику (с. 27) про процес дихання.

### 3) *Перегляд відеоролика.*

Учні переглядають відеоролик про те, як слід піклуватися про свою дихальну систему.

(<https://youtu.be/TaVZZrQtXJM>)

### 4) *Робота за підручником (с. 28).*

Учні читають у підручнику, як оберігати дихальну систему, доповнюють перелік власними правилами.

### 5) *Проведення дослідів.*

— Дослідіть своє дихання.

#### *Дослід 1*

— Спробуйте сказати щось під час вдиху. Спробуйте сказати щось на видиху.

— Який висновок можна зробити з цього досліді?

*Висновок.* На вдиху щось вимовити важко. Ми вимовляємо слова на видиху.

#### *Дослід 2*

— Покладіть руку на груди і полічіть кількість вдихів і видихів за хвилину, коли сидите, й після 10 присідань. Коли ви дихаєте частіше?

*Висновок.* Дихання частіше після присідань.

#### *Дослід 3*

Учні читають етапи проведення досліді в підручнику (с. 28–29), роблять висновок.

*Висновок.* У пляшці з'являться бульбашки. У воді є повітря.

### 6) *Технологія «Два — чотири — всі разом».*

Учитель ставить запитання для обговорення: «Як берегти органи дихання?».

Учні об'єднуються в пари з метою взаємообговорення своїх ідей.

Пари об'єднуються в четвірки, обговорюють попередньо ухвалені рішення.

Далі учні обговорюють поставлене запитання всім класом та складають поради щодо того, як берегти органи дихання.

*Наприклад:*

- Намагайтеся дихати носом.
- Провітрюйте кімнату, робіть вологе прибирання.
- Частіше перебувайте на свіжому повітрі.
- Займайтеся спортом.
- Дотримуйте правил гігієни при контакті з хворими.

### **7) Словникова робота.**

*Пульмонолог* — лікар, який лікує захворювання, пов'язані з дихальною системою.

### **8) Дослідження-спостереження.**

*Вода на склі*

- Видихніть повітря на дзеркало або скло. Що ви помітили? (*Воно запотіло.*)
- Проведіть по ньому рукою. Звідки взялася вода на склі? (*Ми її виділяємо під час видиху.*)

*Позіхання*

- Припустіть, чому люди, коли позіхають, дихають повільно і глибоко.
- Поспостерігайте, коли ви більше позіхаєте.

### **9) Робота в парах.**

— Скористайтеся пошуком інформації в інтернеті та складіть список дихальних вправ. Систематично виконуйте ці вправи.

### **10) Дихальні вправи.**

## НАСОС

В. п. — стати прямо, ноги на ширині плечей; плечі опущені, руки вздовж тулуба.

Починати робити вдих і повільно нахилитися, стискаючи газету або уявляючи, що в руках рукоятка від насоса. Пам'ятати, що вдих повинен бути гучним.

Виконувати нахил ритмічно на 8 рахунків.

Зробити видих і набути вихідного положення. Відпочити декілька секунд.  
(*Виконати 12 підходів.*)

## МАЯТНИК ГОЛОВОЮ

В. п. — стати прямо, ноги трохи ширше плечей. Опустити голову вниз (*подивитися на підлогу*) — різкий короткий вдих. Підняти голову вгору (*подивитися на стелю*) — важкий вдих. Вниз — вгору, вдих з «підлоги» — вдих зі «стелі». Видих повинен встигати «йти» після кожного вдиху. Не затримувати і не виштовхувати видихи (*вони повинні «йти» нечутно крізь рот*).

(*Норма: 12 разів по 8 вдихів-рухів.*)

### **3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### **1) Доведення гіпотези.**

*Гіпотеза*

У закритому приміщенні, де збирається багато людей, через деякий час стає душно.

*Доведення*

- У приміщенні збільшується кількість вуглекислого газу, що спричиняє відчуття важкості в голові.
- Якщо в приміщенні багато людей, і воно тривалий час не провітрюється, вміст у повітрі чадного газу збільшується, тому він може почати надавати токсичну дію на організм.
- Порушується транспортування кисню до тканин, що призводить до розвитку кисневої недостатності.
- У непровітреному приміщенні повітря містить шкідливі домішки.

*Висновок*

Приміщення, у яких ми живемо, працюємо, відпочиваємо, необхідно ретельно і систематично провітрювати.

*Довідка*

Слід якомога частіше перебувати на свіжому повітрі.

Коли ми перебуваємо в саду, в парку, в лісі, то вдихаємо біологічно активні речовини, що виділяються рослинами, — фітонциди. Вони мають тонізуючу і дезінфікуючу дію. Потрапляючи в дихальні



шляхи, фітонциди не тільки очищають бронхи, легені від хвороботворних мікроорганізмів, але й підвищують тонус усього організму.

## 2) Гра «Знайди правильну відповідь».

1. Які органи беруть участь у диханні?

- |                                 |                                     |                                  |                                 |
|---------------------------------|-------------------------------------|----------------------------------|---------------------------------|
| <input type="checkbox"/> легені | <input type="checkbox"/> носоглотка | <input type="checkbox"/> гортань | <input type="checkbox"/> скелет |
| <input type="checkbox"/> вуха   | <input type="checkbox"/> очі        | <input type="checkbox"/> бронхи  | <input type="checkbox"/> трахея |

2. Що потрібно робити, щоб у твій організм потрапило чисте повітря?

- |   |   |
|---|---|
| <input type="checkbox"/> насаджувати дерева і кущі  | <input type="checkbox"/> займатися спортом        |
| <input type="checkbox"/> дихати прокуреном повітрям | <input type="checkbox"/> робити вологе прибирання |
| <input type="checkbox"/> провітрювати кімнату       |   |

## 3) Вправа «Інтерв'ю».

Учень — «кореспондент» ставить учням запитання.

- Чому людина, яка дихає ротом, може захворіти швидше, ніж та, яка дихає носом?
- Чому тютюновий дим шкодить здоров'ю?
- Чому важко дихати в приміщенні, де перебувало багато людей?
- Яка роль чистого повітря для легенів?
- Як потрібно діяти, щоб забезпечити свій організм чистим повітрям?
- Що нового ви дізналися про органи дихання людини?

Учні зачитують висновок про дихальну систему в підручнику (с. 30).

## 4) Природничий диктант.

— Закінчити речення.

- |   |  |
|---|--|
| • Під час вдиху об'єм грудної клітки ...  | • Захворювання дихальної системи лікує ...           |
| • Під час видиху об'єм грудної клітки ... | • Легені складаються з великої кількості ...         |
| • Керує диханням ...                      | • Кров у легенях забирає з повітря ..., а віддає ... |
| • Очищене повітря потрапляє ...           |  |

## 5) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні зачитують у підручнику інформацію про особливості дихання немовляти і дорослої людини, обговорюють зміст прочитаного.

## 6) Доповнення інформації до лепбука «Моє тіло».

Хвилинка-цікавинка

- Упродовж дня ми вдихаємо близько 17 тисяч разів.
- Поверхня легенів людини дорівнює приблизно 100 м<sup>2</sup>.
- Легені людини містять майже 3 000 кілометрів повітроносних шляхів.
- Права легеня людини вміщує більше повітря, аніж ліва.
- Швидкість повітря під час чихання може досягати 150 кілометрів на годину.
- Людина без дихання може прожити до 5–7 хвилин.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

Метод «п'яти пальців»

Учні підсумовують вивчене на уроці за п'ятьма напрямками.

*М* — *мізинець* — *знання*. Які знання я сьогодні здобув(ла)?

*Б* — *безіменний* — *мета*. Чого я сьогодні досяг(ла)?

*С* — *середній* — *настрій*. Який сьогодні був у мене настрій?

*В* — *вказівний* — *допомога іншим*. Чим я сьогодні допоміг (допомогла) іншим?

*В* — *великий* — *здоров'я*. Що я зробив(ла) для свого здоров'я?

ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

## УРОК 97. ВИГОТОВЛЕННЯ МОДЕЛІ ДИХАЛЬНОЇ СИСТЕМИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** сформувати в учнів знання про будову органів дихання; виготовити модель дихальної системи; розвивати пізнавальні інтереси, уяву, фантазію; виховувати бажання піклуватися про власне здоров'я та вести здоровий спосіб життя;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, папір червоного та рожевого кольорів, аркуші картону для основи, трубочки для соку, пластикові торбинки, скотч, прості олівці, фломастери чорного кольору, ножиці, клей, кубик, кольорові цеглинки.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** технологічна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань учнів

— Чи цікаво вам було б побачити, як працюють наші легені?

*Перегляд відеоролика*

Учні переглядають відеоролик «Як працюють легені», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/E1mobprC2OU>)

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні на уроці ви повторите будову органів дихання людини, виготовите модель дихальної системи.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Метод «Кубування».

Методика, яка пропонує учням відповісти на 6 запитань різних типів, що стосуються теми («Легені»).

1. Опиши це. (Який вигляд мають легені?)
2. Порівняй це. (На що схожі легені, від чого відрізняються?)
3. Добери асоціації. (Що спадає на думку, коли бачите малюнок легенів?)
4. Проаналізуй це. (Як працюють легені?)
5. Застосуй це. (Яким чином легені сприяють життєдіяльності організму?)
6. Аргументи «за» або «проти». (Добре чи погано, що легені — парний орган?)

###### 2) Аналіз зразка, вибір інструментів.

- Розгляньте модель дихальної системи.
- Здогадайтеся, які деталі з чого зроблені.
- Розгляньте уважно зразок моделі.
- Як ви вважаєте, якими інструментами будемо користуватися?

###### 3) Правила техніки безпеки.

Повторення правил користування ножицями та клеєм.

###### 4) Вправа-гра «Найдовший видих».

На «раз» зробити вдих, на «два» — затримати дихання, а далі промовити скоромовку: «У веселому селі жили-були ковалі: раз коваль, два коваль, три коваль ...». Цікаво, скільки ковалів ви перелічите на одному видиху?

Учні проводять змагання на найдовший видих.

## 2. Організація самостійної практичної діяльності учнів

### 1) Підготовка робочих місць.

— Перш, ніж узятися за виготовлення виробу, варто підготувати все необхідне для роботи.

### 2) Практична робота.

— Виготовте модель дихальної системи.

— Для виготовлення моделі використовуйте матеріали, запропоновані у підручнику (с. 29–30).

*Послідовність виконання роботи*

#### I варіант

Учні читають, обговорюють послідовність роботи у підручнику (с. 30).

#### II варіант

*Матеріали:* коктейльні трубочки, повітряні кульки, пластикова пляшка, картон, скотч, ножиці, клей.

1. Відміряти і відрізати 8 см трубочки. Це буде трахея.
2. Відрізати ще дві маленькі трубочки по 5 см, у яких зрізати краї навкоси. Скріпити три трубочки у вигляді рогатки.
3. Обрізати краї повітряних кульок і скотчем прикріпити до «рогатки». Перевірити, щоб крізь трубку кульки надувались і здувались.
4. Ножицями відрізати дно від пляшки.
5. Відрізати край третьої кульки, надіти на відкриту частину пляшки.
6. Намалювати на картоні силует людини та вирізати.
7. Зробити у кришці отвір за розміром трубочки, закріпити її скотчем або клеєм, щоб не проходило повітря крізь щілини.
8. Прикріпити картонний силует людини на пляшку.
9. Макет готовий! Потягнути за кульку вниз, і кулька надується, — це буде вдих. Відпустити кульку — це буде видих.

*Самостійна робота учнів*

Учні, за бажанням, працюють у парах (*малих групах*).

Учитель, за потреби, допомагає створювати моделі.

### 3) Підбиття підсумків практичної роботи.

- Естетичне оформлення роботи.
  - Презентація виробів.
- Охочі демонструють власні моделі.

### 4) Дихальна вправа.

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Метод «Шість цеглинок». Моделювання складу повітря.

— Перед вами кольорові цеглинки. Спробуйте зобразити склад повітря.

Азот (*жовтий*) — його в повітрі найбільше.

Кисень (*блакитний*) — він найголовніший, коли ми дихаємо, то легеньми ми виловлюємо його з повітря.

Вуглекислий газ (*зелений*) — він дуже важливий для рослин. Його ми під час дихання видихаємо.

Крім того в повітрі є інертні гази (*оранжевий*), водяна пара (*синій*) і пил (*червоний*).

Спочатку вчитель демонструє, потім учні самостійно створюють модель.

### 2) Технологія «Акваріум».

Групи по черзі, а потім увесь клас, обговорюють, коли людина більше позіхає.

*Наприклад:*

Позіхають усі, навіть тварини. І вам не варто стримуватися, оскільки тіло потребує цього.

Найбільш науково обґрунтована теорія, чому ми позіхаємо, — це регулювання температури мозку. Наприклад, якщо температура мозку виходить за межі норми, вдихання повітря може допомогти його охолодити. Учені також дослідили, що взимку ми позіхаємо рідше.

Людина може позіхати, якщо:

- втомлена, робота мозку сповільнюється, і його температура знижується;

- їй нудно, мозок не відчуває стимуляції, тому його температура знову знижується;
- вона бачить когось, хто також позіхає. Якщо люди перебувають в одному приміщенні чи середовищі, то піддаються тій самій температурі.

— Ще одна причина може полягати в тому, що тіло хоче розбудити себе.

Як припинити позіхати?

- Глибоко дихайте.

Якщо ви дуже багато позіхаєте, спробуйте кілька разів глибоко вдихнути і видихнути носом, оскільки ваше тіло може потребувати більшої кількості кисню.

- Рухайтеся.

Це допоможе стимулювати ваш мозок. Почуття втоми, нудьги і стресу змушує людей більше позіхати.

- Охолодіться.

Ви також можете спробувати вийти на вулицю або знайти місце з більш низькою температурою. Якщо у вас бракує часу на це, випийте трохи прохолодної води або з'їжте охолоджену їжу, наприклад, фрукти чи моркву.

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв.

Учитель ставить класу запитання:

— Чи погоджуєтесь ви з думкою групи?

— Який із аргументів ви вважаєте найбільш переконливим?

### 3) Робота в групах.

— Ми живемо на суходолі й не вміємо дихати під водою, а от у риб усе навпаки.

Учні знаходять інформацію в додаткових джерелах, презентують свої відповіді.

*I група.* Дізнайтеся, як улаштовані легені риб.

Основним органом газообміну риб є зябра, розташовані по боках ротової порожнини.

На додаток до зябер риби можуть використовувати і багато інших систем газообміну. На стадії личинки значна частина газообміну здійснюється крізь шкіру; кілька видів риб мають «легені», де зберігається зволене повітря (*амія*); деякі види можуть дихати повітрям безпосередньо (*гурами*).

*II група.* Чому дельфіни та кити не належать до риб?

Китоподібні (*дельфіни, кити*) є дихаючими повітрям теплокровними ссавцями, які народжують малят й вигодовують їх молоком.

Ніздрі китоподібних забезпечені особливими клапанами, що рефлекторно замикають дихальні шляхи під час пірнання та відмикають над поверхнею води. Легені однодольчаті із сильно розвинутою гладкою мускулатурою, що дає змогу за один видих-вдих оновлювати повітря на 80–90%. Китоподібні здатні перебувати під водою від 2–10 до 30–40 хвилин (*кашалот — до 1,5 години*).

*III група.* Пригадайте, чи є тварини, які однаково добре почуваються у воді й на суходолі. Як їх називають?

Земноводні, або амфібії, у дорослому стані здебільшого поширені на суходолі, проте їхнє розмноження і розвиток відбуваються у воді.

У дорослому стані тварини дихають за допомогою легенів та крізь шкіру. Шкірне дихання забезпечує тривале перебування під водою.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Технологія «Незакінчене речення»

- Я запам'ятав/запам'ятала, що ...
- Я зрозумів/зрозуміла, що ...
- Мені на уроці ...
- Гадаю, що ...

### 2. Рефлексія «Мене найбільше вразило ...»

Запитайте, що найбільше вразило учнів. Запропонуйте їм описати свої враження усно або зобразити їх письмово (*за допомогою букв, слів, піктограм*).

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 98. ЯК ПЕРЕТРАВЛЮЄТЬСЯ ЇЖА

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з органами травної системи; розвивати спостережливість, інтерес до пізнання власного організму; виробляти вміння узагальнювати, робити висновки; виховувати допитливість, ціннісне ставлення до власного здоров'я і прагнення до здорового способу життя;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; вміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, ребус, картки-схеми, тематичні малюнки.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку



#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

1. Організаційний момент
2. Актуалізація опорних знань

##### 1) Розгадування ребуса.

- Без чого не може жити людина?
- Дайте відповідь, розгадавши ребус. (Їжа.)

Щоб жити, працювати, а дітям ще й рости, потрібно їсти й пити. Хліб, різні овочі та фрукти, молочні, рибні й м'ясні страви, фруктові соки містять усі потрібні для організму речовини.

##### 2) «Мозковий штурм».

- Що відбувається з їжею в нашому організмі? (Учні висловлюють свої міркування.)

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Як ви вважаєте, якою буде тема нашого уроку? Чому?
- Сьогодні ви дізнаєтеся, як перетравлюється їжа, як працює травна система людини.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

##### 1) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Травна система», аналізують зміст.

(<https://www.youtube.com/watch?v=FDiS33y1lRI>)

- Які органи належать до травної системи?
- Де починає перетравлюватися їжа?
- Що відбувається з їжею в шлунку?
- Яка роль печінки під час травлення?

##### 2) Робота в парах.

— На малюнку в підручнику (с. 31) розгляньте будову травної системи. Знайдіть на своєму тілі місця, де розміщені ці органи.

##### 3) Словникова робота.

Учні зачитують в підручнику (с. 31, 33) значення слів: шлунок, травлення, кишківник.

##### 4) Робота за підручником (с. 31–32).

Стратегія «Поміч»

**Завдання:** прочитати текст про систему травлення людини.

Учитель ознайомлює учнів з маркувальними знаками і пропонує їм під час читання ставити їх олівцем на полях тексту.

Орієнтовні позначки:

«V» — це я знаю;

«+» — нова інформація;

«-» — суперечить тому, що мені відомо;

«?» — незрозуміла інформація.

Після читання учні обговорюють результати в класі, вчаться формулювати свої висновки щодо навчального матеріалу.

Фізкультхвилинка

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Інформаційне повідомлення про травну систему.

Завдяки роботі травної системи весь організм забезпечується поживними речовинами. Процес травлення починається задовго до того, як їжа потрапляє до рота. Ми бачимо їжу, відчуваємо її запах — порожнина рота наповнюється слиною. Це слинні залози виділяють слину, яка тоненькими каналцями, що містяться в щоках, стікає до рота. Слина потрібна, щоб зволожувати їжу. У роті язик допомагає перегортати їжу і підкладає її то на один, то на інший бік. Інакше було б важко розжувати і проковтнути її.

Подрібнена зубами, зволожена слиною їжа просувається стравоходом до шлунка, де під дією травного соку вона частково перетравлюється. Час від часу шлунок скорочується (*стискається*) й проштовхує напівперетравлену їжу в тонкий, а потім у товстий кишківник. У тонкій кишці під дією речовин, які виділяють підшлункова залоза і печінка, перетравлювання їжі триває. У кишківнику відбувається всмоктування розщеплених поживних речовин, які утворилися в процесі травлення.

Не варто змушувати шлунок довго чекати їжі, інакше сік, призначений для розщеплення їжі, буде подразнювати слизову оболонку шлунка. Вживати їжу слід в один і той самий час, тоді організм буде працювати як добре налагоджений механізм. Не можна відволікатися під час їди, одночасно їсти і вчити уроки, дивитись телевізор, говорити по телефону чи гратися в ігри на комп'ютері. Організм не може якісно робити разом кілька справ, тому шлунковий сік погано виділятиметься. Ба більше, захопившись переглядом телевізора чи грою, можна з'їсти значно більше, ніж потрібно, а переїдання призводить до ожиріння.

### 2) Перегляд відеоролика.

— Щоб краще зрозуміти, як відбувається процес травлення, перегляньте відеоролик «Як працює травна система» (<https://youtu.be/FDiS33y1lRI>).

### 3) Робота в парах.

— Розкажіть, як ви доглядаєте за зубами.

— Чому зуби потрібно чистити двічі на добу?

Учні обговорюють відповіді в парах. Охочі озвучують свої міркування.

*Наприклад:*

Зуби потрібно чистити ввечері — перед сном. Зранку ми прокидаємось із чистими зубами, і тоді оптимально буде почистити їх після сніданку. Але якщо вечірнє чищення зубів було пропущено (*чого робити не рекомендують*), то ранок варто починати із цієї процедури.

Чистити зуби потрібно принаймні дві хвилини, щоб видалити більше зубного нальоту і переконатися, що між зубами та яснами не залишились часточки їжі.

### 4) Технологія «Крісло автора».

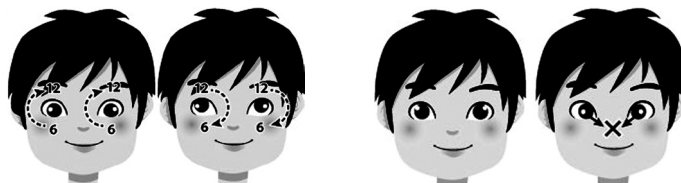
— Поміркуйте, що ви знаєте про корисну їжу.

— Розкажіть, як зміните свій раціон харчування.

### 5) Робота за тематичними картками.

— Позначте продукти харчування, необхідні вам, щоб рости й успішно навчатися.

### 6) Вправи для очей.



### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Робота за схемою.

— Розгляньте схему, визначте, яких органів травлення бракує.

- |                       |                   |
|-----------------------|-------------------|
| 1. Ротова порожнина → | 5. ??? →          |
| 2. ??? →              | 6. ??? →          |
| 3. ??? →              | 7. Товста кишка → |
| 4. Шлунок →           | 8. ???            |

#### 2) Вікторина.

- Сильна нестача їжі, що відчувається людиною. (*Голод.*)
- Бажання їсти. (*Апетит.*)
- Орган травлення у вигляді трубки, який сполучає рот і шлунок. (*Стравохід.*)
- Сусідка шлунку, але живе праворуч. (*Печінка.*)
- Орган, у якому їжа починає перетравлюватися. (*Шлунок.*)
- Поживна речовина, необхідна для росту організму, міститься в м'ясі, рибі, сирі. (*Білки.*)
- Продукт, необхідний у великій кількості грудним дітям. (*Молоко.*)
- Речовина, без якої людина помирає через 2–3 дні. (*Вода.*)
- Інструмент, що допомагає людям піклуватися про зуби. (*Зубна щітка.*)

#### 3) Робота за малюнками.

— Перетравити їжу в шлунку було б дуже складно без подрібнення її зубами — пережовування. Зуби — це найтвердіші утворення в людському організмі, однак вони не є кістками. Шар білої емалі захищає дентин, пульпу, кровоносні судини та нерви, що містяться в їхній середині. Найбільші вороги зубів — підступні бактерії, позбавитися яких можна за допомогою зубної щітки, тому слід змалечку формувати звичку дбати про чистоту ротової порожнини.

— Розгляньте малюнки. Пригадайте, як правильно чистити зуби.

**Висновок.** Тривалість чищення зубів — 2–3 хвилини. Найголовніше — рухати зубною щіткою не горизонтально, а вертикально: вгору — вниз. Так, ніби ми вимітаємо все зайве з поверхні зубів. Також вертикальні рухи зменшують ризик травмувати емаль.

#### 4) Дискусія.

— Чи шкідливі солодкі газовані напої?

Учні шукають інформацію та дискутують на задану тему.

**Висновок.** Газовані напої містять цукор і кислоту. Цукор сприяє розмноженню бактерій, які спричиняють карієс, а кислота руйнує зубну емаль. Аби запобігти руйнуванню зубної емалі, за відсутності алергії, краще вживати мед — він не шкодить зубам. Необхідно привчатися після вживання будь-якої їжі ополіскувати рот водою.

#### 5) Доповнення інформації до лепбука «Моє тіло».

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

#### 1. Робота за підручником (с. 34)

##### 1) Підсумок.

Учні зачитують висновок у підручнику про систему травлення людини.

##### 2) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні читають повідомлення про найважчий та найдовший орган тіла людини, унікальність відбитка язика.

#### 2. Бліцопитування

Перший учень ставить коротке питання другому, другий — третьому, і так до останнього учня. Час на відповідь — кілька секунд.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 99. ПРАВИЛА СПОЖИВАННЯ ЇЖИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з правилами споживання їжі; формувати свідоме ставлення до правильного вибору продуктів; розвивати творче мислення учнів; виховувати культуру споживання їжі;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, тематичні малюнки, м'яч, картопля, посуд.

**Тип уроку:** урок формування вмій і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) *Бесіда.*

- Як побудована травна система?
- Які зміни відбуваються з їжею в органах травлення?
- Навіщо людині потрібні поживні речовини?

###### 2) *Робота за малюнками.*

Учні розглядають малюнки, на яких зображено різну їжу. Учитель пропонує вибрати малюнки, де зображена корисна їжа.

- Чи було щось однакове на малюнках? Що саме?
- Чим вони відрізнялися?
- Чи була на малюнках їжа, яку ви не знаєте?

###### 3) *Гра «Як ви відрізняєте корисну їжу від некорисної?».*

Учитель передає м'яч учням. Хто отримує м'яча, той відповідає.

- Корисно об'їдатися цукерками та тістечками. Так чи ні?
- Ви повинні їсти 16 разів на день. Так чи ні?
- Ви повинні вживати корисну та свіжу їжу, яка зберігає ваше здоров'я. Так чи ні?
- Ви повинні їсти різноманітні продукти — м'ясо, рибу, молоко. Так чи ні?
- Вам корисно їсти тільки макарони. Так чи ні?
- Ви повинні їсти більше овочів та фруктів, тому що в них багато вітамінів. Так чи ні?
- Корисно їсти смажену масну їжу. Так чи ні?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Згадайтеся, якою буде тема нашого уроку. (*Учні висловлюють свої передбачення.*)
- Сьогодні ми обговоримо правила споживання їжі.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) *Конкурс загадок.*

— Перевірмо, чи гарно ви вмієте відгадувати загадки.

- Він і чорний, він і білий,  
І завжди він загорілий.  
Як до столу ми йдемо,  
То без нього не їмо. (*Хліб.*)
- Рідке, а не вода, не сіють, не печуть, не варять, а всі їдять і хвалять. (*Молоко.*)



- Червоненькі кругляшки  
Почіплялись на гілки.  
Позбираю всі підряд,  
Буде добрий з них салат. (*Помідори.*)
- Що то за голова, що тільки зуби й борода? (*Часник.*)
- Ріс на грядці молодець,  
Хап за чуба,— та й кінець,  
Бо без нього, кажуть люди,  
Борщику у нас не буде. (*Буряк.*)
- Солодкий, як мед,  
Білий, як сніг,  
У пошані у всіх;  
До рота попав, там і пропав. (*Цукор.*)
- Щоб омлета вам зробити,  
Спершу треба нас розбити. (*Яйця.*)
- Є перлова, є гречана,  
Рисова, а ще пшоняна.  
Заливаєм молоком,  
А немає — кип'ятком. (*Каша.*)

— Які із відгаданих продуктів ви любите вживати в їжу?  
— Чи всі вони корисні?

## 2) Довідка.

— Що таке правильне харчування?

Правильне харчування — це вживання різноманітних продуктів, які дають усі поживні речовини, необхідні для підтримання здоров'я. До цих речовин належать білки, вуглеводи, жири, вода, вітаміни та мінерали.

Правильне харчування корисне для здоров'я. Воно є невіддільною умовою здорового способу життя. Рациональне вживання продуктів допоможе досягнути високої працездатності та активності протягом усього життя.

## 3) Технологія «Акваріум».

Групи по черзі, а потім увесь клас, читають правила споживання їжі (*підручник, с. 33*) та обговорюють, яких із цих правил вони дотримують, доповнюють перелік правил.

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (*Під час споживання їжі слід дотримувати правильного харчування.*)

Учитель ставить класу запитання:

- Чи погоджуєтеся ви з думкою групи?
- Який із аргументів ви вважаєте найбільш переконливим?

*Наприклад:*

## ПРАВИЛА ЗДОРОВОГО ХАРЧУВАННЯ

- Різноманітне повноцінне харчування.
- Харчування 5 разів на день.
- Відмова від їжі всухом'ятку.
- Питний режим (*півтора – два літри води на добу*).
- Не запивати їжу водою.
- Їсти свіжоприготовану їжу.
- Їсти, коли зголодніли.

## 4) Динамічна вправа «Картопляні перегони».

Учні об'єднуються у кілька команд. Учасники мають зафіксувати картоплю між колінами, з нею пройти визначений маршрут і на фінішній лінії опустити у миску або відро. Якщо картопля впала, або якщо до неї торкаються руками, потрібно повернутися на старт і спробувати ще раз.

Перемагає команда, яка першою перенесе картоплю.

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Робота за підручником (с. 33).

— За малюнками складіть поради, яких потрібно дотримувати під час споживання їжі.

*Наприклад:*

- Не займайтеся сторонніми справами під час прийому їжі. (1-й малюнок.)
- Не запивайте гарячі страви холодною водою. (2-й малюнок.)
- Не гризть горіхи зубами. (3-й малюнок.)
- Не розмовляйте з наповненим ротом. (4-й малюнок.)

### 2) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Як їжа впливає на ваш кишківник», аналізують зміст.

([https://youtu.be/F\\_hPuIV-qHc](https://youtu.be/F_hPuIV-qHc))

— Яку роль виконують бактерії у кишківнику?

— Що впливає на мікрофлору кишківника? (*Навколишнє середовище, вживання медикаментів, раціон їжі.*)

— Що є найкращою поживою для кишкових бактерій? (*Овочі, фрукти, горіхи.*)

— До чого призводить нестача рослинних волокон? (*До зменшення поживи для кишкових бактерій.*)

— Які страви є корисними?

— Чи можемо ми впливати на бактерії в організмі?

### 3) Технологія «Два — чотири — всі разом».

Учитель ставить запитання для обговорення: «Яке значення для травлення мають зуби?».

Учні об'єднуються в пари з метою взаємообговорення своїх ідей.

Пари об'єднуються в четвірки, обговорюють попередньо ухвалені рішення.

Далі учні обговорюють поставлене запитання усім класом та висловлюють свої міркування щодо значення зубів для травлення.

*Наприклад:*

— Зуби слугують для захоплення, відкушування і пережовування їжі. Головною їх функцією є механічне подрібнення їжі. У процесі жування тверда їжа подрібнюється до частинок діаметром декілька міліметрів, що поліпшує дію травних ферментів.

*Висновок.* Подрібнення і розтирання їжі має виняткове значення для її перетравлювання. У разі ретельного розжовування їжа повністю просякається слиною, а отже, ферменти слини здатні діяти на всю їжу.

### 4) Загальнорозвивальні вправи в русі.

- В. п. — махи вперед правою ногою, руки за головою (10 разів). Виступи робити якомога далі вперед, з найбільшою амплітудою рухів угору — вниз.  
1–2 — два пружинні рухи угору — вниз правою ногою;  
3–4 — два пружинні рухи угору — вниз лівою ногою.
- В. п. — широка стійка ніг нарізно, присісти на праву ногу, руки за голову (10 разів). Глибокі рухи вниз.  
1–3 — три пружинні рухи угору — вниз;  
4 — присісти на ліву ногу;  
5–8 — те саме.

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Вправа «Корисно — шкідливо».

— Багато хто полюбляє жувальну гумку за її смакові й ароматичні властивості. Водночас мало хто замислюється про наслідки її вживання. Якщо постійно жувати гумку, особливо натщесерце, коли не надходить їжа, шлунковий сік, виділяючись у великій кількості, починає руйнувати стінки шлунка, а це може призвести до захворювання. Ба більше, від постійного жування можуть деформуватися щелепи. На основі поданої інформації доведіть чи спростуйте корисність жувальної гумки.

*І група.* Корисний вплив жувальної гумки на ротову порожнину

- Очищення ротової порожнини від залишків їжі та неприємних запахів.

• Часткова профілактика стоматологічних захворювань.

• Покращення кровопостачання ясен.

*II група.* Негативний вплив жувальної гумки на організм

• Цукрозамінники, які містяться в гумці, можуть спричинити розлад травлення.

• Шлунковий сік, що виділяється під час жування гумки натщесерце, може призвести до захворювань шлунково-кишкового тракту.

• Неодноразове заковтування гумки спричиняє непрохідність кишківника.

### 2) *Робота за прислів'ям.*

— Як ви розумієте твердження?

Сніданок з'їж сам, обід розділи з другом, а вечерю віддай ворогові.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Рефлексія

— Сформулюйте висновки щодо правил повноцінного харчування. Використовуйте підказки:

• правильний режим харчування;

• свіжі продукти;

• багато овочів і фруктів для отримання вітамінів;

• півтора–два літри води на добу;

• утворення отруйних речовин за неправильного зберігання продуктів;

• надмірне вживання солі, жирів, солодоців і хлібобулочних виробів;

• привабливе оформлення стола і страв.

### 2. Вправа «Резюме»

Учитель пропонує учням підбити підсумки своєї діяльності на уроці, створивши резюме з використанням ключових фраз.

• Під час уроку мені вдалося ...

• Найважливішим завданням для мене стало ...

• У ході роботи в мене виникли почуття ...

• Мене зацікавили питання ...

• Мені забракло таких знань та вмінь ...

• У цих питаннях я б хотів (*хотіла*) розібратися докладніше ...

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОК 100. ПРАКТИЧНА РОБОТА. СКЛАДАННЯ РАЦІОНУ ЗДОРОВОГО ХАРЧУВАННЯ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з групами продуктів харчування; скласти раціон здорового харчування; формувати дослідницькі вміння у процесі розв'язування завдань практичного спрямування; розвивати в учнів уміння встановлювати взаємозв'язок продуктів харчування і здоров'я травної системи; виховувати відповідальне ставлення до свого здоров'я;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, картки, тематичні малюнки, аркуші паперу, кольорові олівці.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Обговорення в загальному колі*

— Пригадаймо правила здорового харчування.

1. Їсти слід 4 рази на день. Три прийоми їжі є основними — сніданок, обід, вечеря, а четвертий — другий сніданок або полуденок — є додатковим.
2. Якщо заняття в школі проводяться в першу зміну, учень повинен пообідати після повернення зі школи додому, а якщо в другу зміну — перед тим, як іти до школи.
3. Ніколи не слід забувати мити руки з милом перед їдою, а після прийому їжі прополоскати рот теплою водою.
4. Їжа повинна бути різноманітною, містити всі необхідні компоненти.
5. Ніколи не варто переїдати, навіть якщо їжа дуже смачна. Це зашкодить шлунку.
6. Не вживайте на ніч чай, каву, какао. Вони збуджують нервову систему.
7. Цукерки, морозиво, солодку воду краще замінити на овочі та фрукти, вони корисні для організму. Буде достатньо однієї цукерки і однієї склянки солодкої води на день.
8. Ходити до зубного лікаря на огляд не менше 2–3 разів на рік, навіть якщо із зубами та яснами все гаразд. Таким чином можна попередити розвиток карієсу і запалення ясен, а також одержати від лікаря декілька корисних порад.
9. Зуби слід чистити двічі на день. Обов'язково виконувати це правило.
10. Не забувати після їжі прибрати за собою брудний посуд і подякувати дорослим за смачну їжу.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Пропоную сьогодні скласти раціон здорового харчування та дізнатися більше про корисні продукти для вашого росту та розвитку.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Словникова робота.

— Чи знаєте ви, що означає слово «раціон»?

*Раціон* — норма харчових продуктів на певний період.

###### 2) Інформаційне повідомлення.

— Правильне харчування допомагає людині зберігати працездатність, уникати різних захворювань, підтримувати нормальну вагу, збільшити тривалість життя.

— Пропоную вашій увазі прості рекомендації, що стосуються здорового харчування.

- Правильне харчування повинно бути не тільки помірним і регулярним, але й різноманітним.
- Нерегулярний прийом їжі призводить до порушення травлення. Найбільш раціональним є 5-разове харчування, приблизно в один і той самий час.
- Їсти слід повільно та приймати їжу в певний час, не на ходу. Рекомендується їсти повільно. Коли їсте, не слід вести серйозних розмов, читати або дивитися телевізор.
- Слід їсти більше свіжих овочів і фруктів. Вони містять необхідні організму вітаміни, мінеральні солі та інші корисні речовини, поліпшують травлення.
- Пам'ятайте про питний режим: пити не менше 1,5–2,0 л води на добу.
- Слід вечеряти не пізніше ніж за 2 години до сну.
- Їжа, яка кілька днів простояла в холодильнику, втрачає багато корисних властивостей. Їжте свіжоприготовану їжу.
- Рекомендовано один раз на тиждень робити розвантажувальний день.
- Для правильного харчування потрібними є вітамінні комплекси, особливо взимку-ранньої весни та при хронічних захворюваннях травної системи, коли з їжі організм не отримує достатню кількість вітамінів та мікроелементів.

### 3) Вправа «Додай правило».

— Складімо правила вибору корисної для здоров'я їжі.

Учні висловлюють свої міркування, колективно складають правила.

*Наприклад:*

- Утримуватися від уживання жирної їжі.
- Не споживати занадто гостру й солону їжу.
- У міру їсти солодощі.
- Їсти якомога більше овочів і фруктів.
- Не переїдати.
- Їсти свіжоприготовану їжу, що легко засвоюється.
- Ретельно пережовувати їжу.

### 4) Вправа «Продовж речення».

- Перед їжею завжди слід ...
- Продукти, термін придатності яких минув, ...
- Овочі та фрукти перед уживанням необхідно ...

### 5) Гра «Ділимо торт».

Учні об'єднуються у кілька груп і змагаються, хто швидше правильно поділить торт прямокутної форми.

Бабуся прикрасила святковий торт 7×4 чотирма плодами ківі, помістивши їх у кутових квадратах. Як поділити торт на 4 рівні частини, щоб кожному дісталось по одному плоду ківі?

Групи отримують малюнки торта, розрізають його на 4 рівні частини. Перемагає група, яка першою правильно поділить торт.

### 6) Конкурс «Назви мене!».

Дошка розділена на три частини, зверху написана назва конкурсу. Учні об'єднуються у три команди. Кожна команда за сигналом має написати 5 назв овочів та фруктів відповідного кольору: I команда — зеленого кольору, II команда — червоного, III команда — жовтогарячого.

Уся дія відбувається під веселу музику. Команда, яка першою закінчить змагання, збирається разом, піднімає руки вгору й оголошує: «Ми назвали!».

*Наприклад,* зелений — горох, ківі, авокадо, перець, яблуко; червоний — яблуко, помідор, вишня, полуниця, перець; жовтогарячий — мандарин, апельсин, хурма, морква, абрикос.

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Підготовча робота. Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Раціональне харчування», аналізують зміст.

([https://youtu.be/\\_AmB5Z3GTbQ](https://youtu.be/_AmB5Z3GTbQ))

## 2) Практична робота. Складання денного меню школяра.

Харчування потрібне людям щоб повноцінно жити, розвиватися, працювати, виконувати роботу. А ще важливим аспектом є різноманітність харчування. Пропоную вам побувати у ролі кухарів і спробувати скласти денне меню школяра. (Учні об'єднуються у дві групи.)

### I група

Сніданок 7:30	Обід 13:00	Підвечірок 16:00	Вечеря 19:00
Каша Бутерброд з шинкою Чай	Борщ Макарони М'ясо тушковане Салат Хліб Кисіль	Фрукти Сир Печиво	Рибне філе Картопляне пюре Чай з молоком

### II група

Сніданок 7:30	Обід 13:00	Підвечірок 16:00	Вечеря 19:00
Каша Яйце варене Чай з молоком	Суп рисовий М'ясні парові котлети Овочеve пюре Хліб Узвар	Йогурт Узвар Печене яблуко	Каша рисова з молоком Сир Чай з молоком

### Взаємоперевірка

Учні обмінюються роботами, аналізують та коментують їх.

## 3) Вправи з нейробіки «Кулак — долоня».

- Долоні покласти на стіл. Одночасно стиснути два кулаки (позиція «кулак — кулак»), розчепірити пальці однієї руки і притиснути долонею до столу (позиція «долоня — кулак»).
- Руки зігнути в ліктях на рівні грудей. Кистю правої руки (долоня вниз, пальці стиснуті разом) торкнутися кулака лівої руки, і навпаки. Спочатку робити повільно, потім пришвидшувати темп.

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Вправа «Позначки».

— Перевірте, що ви дізнались нове, що ви знали, що для вас сьогодні стало відкриттям, що найголовніше ви зрозуміли.

Перед вами — твердження, прочитайте їх уважно і в порожньому квадратику поставте відповідну позначку:

«+» — це я знаю;

«-» — цього я не знав;

«!» — найголовніше;

«□» — це для мене нове.

- Їжа дає енергію, силу, розвиток.
- Здоров'я людини залежить від харчування.
- Правильне харчування — це вживання білків, жирів, вуглеводів, вітамінів у відповідній кількості.
- Переїдання шкідливе для організму.
- Останній прийом їжі — за 2 години до сну.
- Слід дотримувати гігієни харчування — мити руки перед їжею.
- Не можна розмовляти під час прийому їжі.

### 2) Гра «Країна Здоров'яків».

Учитель називає продукти харчування, а діти плескають у долоні, якщо названий продукт корисний.

Риба, сосиски, чипси, кефір, цукерки, капуста, йогурт, морква, сало, торт, каша, «Фанта», цибуля, яблуко, вермішель, «Пепсі», соняшникова олія, груша.

### 3) Розповідь учителя.

## ТРАДИЦІЇ ХАРЧУВАННЯ

У кожній родині — свої традиції харчування. В Україні є багато родин, у яких переважно вживають страви української кухні.

У щоденному харчуванні українців чільне місце посідає хліб. З покоління в покоління передавалось шанобливе ставлення людей до хліба. Важливу роль відіграє хліб у багатьох звичаях і традиціях. Хлібом і сіллю зустрічають дорогих гостей, рідних; з хлібом проводжають молодих до шлюбу, хліб приносять у дім новонародженого.

Чималу роль у харчуванні українців відіграють овочі (*картопля, капуста, буряк, цибуля, часник, огірки, помідори, морква, кабачки, редис, редька тощо*) та бобові (*горох, квасоля*). З насіння льону, конопель, соняшнику виробляють олію, яка має оздоровче значення. На зиму солять огірки, капусту, помідори. Важливими харчовими продуктами є молоко і молочнокислі продукти (*сметана, масло, сир, кефір тощо*), м'ясо птиці (*курей, гусей, качок, індичок*) та яйця. Найпоширенішою стравою є борщ.

### 4) Технологія «Крісло автора».

— Яка ваша улюблена страва української кухні?

### 5) Вправа «Поняття».

— Як називають лікаря, до якого звертаються ті, хто мають проблеми з травленням? (*Гастроентеролог.*)

Учні добирають слова, пов'язані з травленням. Умовою є те, щоб слова мали спільні з основним поняттям літери.

Глотка. Ананас. Стравохід. Травний сік. Режим. Орган. Енергія. Нирки. Тонка кишка. Економія. Раціон. Організм. Людина. Очищення. Губи.
--

### 6) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

- У роті людини бактерій більше, ніж людей на планеті Земля.
- Відбиток язика, як і пальця, унікальний. Ні в кого іншого немає такого самого малюнка на ньому, який є у вас.
- Найсильніший м'яз в організмі людини — ... язик.
- У чоловіків на язичку менше смакових рецепторів, ніж у жінок.

### 7) Практична робота. Закріплення вивченого. Робота в групах.

*Завдання:* напишіть і намалюйте, яка їжа вам подобається, поліпшує настрій та не подобається, псує настрій.

Презентація робіт учнів. (*Охочі демонструють свої роботи.*)

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

*Рефлексія. Робота з цеглинками*

Учитель називає запитання, учні сигналізують цеглинками відповіді.

- Хто дізнався щось нове? (*Зелена цеглинка.*)
- Хто активно працював? (*Червона цеглинка.*)
- Хто комусь допоміг? (*Блакитна цеглинка.*)
- Кому було нецікаво? (*Жовта цеглинка.*)
- Хто задоволений своєю роботою? (*Оранжева цеглинка.*)
- Хто не хотів працювати? (*Синя цеглинка.*)

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 101. ЩО ТАКЕ НЕРВОВА СИСТЕМА

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з будовою нервової системи; розвивати пізнавальний інтерес; виховувати дбайливе ставлення до свого організму, прагнення берегти здоров'я;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, презентація, зошити, ножиці, матеріали для лепбука.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Вправа з нейробіки*

— Пограймо в гру «Долоні».

Вправу виконувати сидючи. Лікті дітей повинні спиратися на стіл, долоні — вільно в повітрі, причому одна рука вгору долонею, а друга — тильною стороною. *Завдання:* одночасно перевертати долоні — одну вгору тильною стороною, другу — вниз, причому робити це якомога швидше.

Запропонувати дітям одночасно повертати долоні (*обидві руки вгорі тильною стороною*) вгору — вниз якнайшвидше. При цьому руки дітей здійснюють дзеркальні рухи.

Учитель повинен визначити час (*у секундах*), за який дитина здійснює 20 дзеркальних і 20 протилежно спрямованих рухів.

— Чи не дивувались ви коли-небудь, як дружно й узгоджено працюють усі частини вашого тіла? Можна йти, розмовляти, крутити головою, все бачити, чути, рухати руками. Всією цією складною роботою керує ваша нервова система.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Чи хотіли б ви більше дізнатися про нервову систему людини?

— Пропоную ознайомитися з її будовою і значенням, її властивостями й органами, дізнатися про різні способи зміцнення нервової системи.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Нервова система людини», аналізують зміст. (<https://youtu.be/yqkMi2DD4co>)

###### 2) Інформаційне повідомлення.

— Від головного і спинного мозку до всіх органів тіла людини відходять нерви. Отже, головний мозок і спинний мозок, а також нерви утворюють нервову систему людини. Нерви схожі на тоненькі білі нитки. Одні з них сприймають подразнення: холод, тепло, біль, дотик і передають їх через спинний мозок у головний. Інші нерви посилають сигнали з головного мозку через спинний до окремих органів тіла. Вчені дослідили, що у людини 75 км павутиння нервів. Коли ви доторкаєтесь до гарячої праски пальцем, то відчуваєте біль і відсмикуєте руку, тому що нерви, які містяться у шкірі пальця, сприйняли подразнення і передали через спинний мозок у головний. Сигнал небезпеки від головного мозку через спинний по інших нервах надійшов до м'язів руки. М'язи вмиють скоротились, і ви відсмикнули руку.

Нерви і спинний мозок проводять подразнення і сигнали, а головний мозок розрізняє подразнення. Завдяки нервовій системі всі органи нашого тіла працюють злагоджено. Нервова система об'єднує організм в єдине ціле.



### 3) Робота за підручником (с. 34–35).

Вправа «Мікрофон»

— Наведіть приклади взаємодії людини з навколишнім світом. (*Охочі висловлюють свої думки, зачитують пояснення у підручнику, с. 34.*)

Робота за малюнком

— Розгляньте малюнок. Назвіть і запишіть собі у зошит, що входить до складу нервової системи людини. Де розміщуються головний і спинний мозок?

Читання з коментуванням

Учні читають текст про запам'ятовування інформації, коментуючи зміст.

### 4) Вправа з нейробіки «Художник».

Підняти обидві руки догори. Малювати в повітрі однією рукою квадрат, а другою — трикутник. Коли вже добре виходить, поміняти руку. Придумати малюнки інших форм.

Ускладнення: сидячи, це саме робити ногами.

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Практична робота. Робота в парах.

— Виконайте вправу на розвиток пам'яті (*підручник, с. 36*).

Охочі демонструють виконання завдання.

### 2) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Нервова система», аналізують зміст.

(<https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-uroku-prirodoznavstva-nervova-sistema-116400.html>)

— Що контролює роботу нашого тіла? (*Мозок.*)

— Яка будова нервової системи людини? (*Головний мозок, спинний мозок, нерви.*)

— Що стежить за роботою всіх внутрішніх органів нашого тіла? (*Спинний мозок.*)

— Що таке нейрони? (*Клітини з довгими і короткими відростками.*)

— Що потрібно для роботи мозку? (*Кисень, поживні речовини.*)

### 3) Дослідження-спостереження.

— Дослідіть роботу нервової системи. Для цього вам знадобляться ножиці.

— Доторкніться рукою до гострого кінця ножиць. Що ви відчули?

— Чому гострі кінці ножиць можуть бути небезпечні?

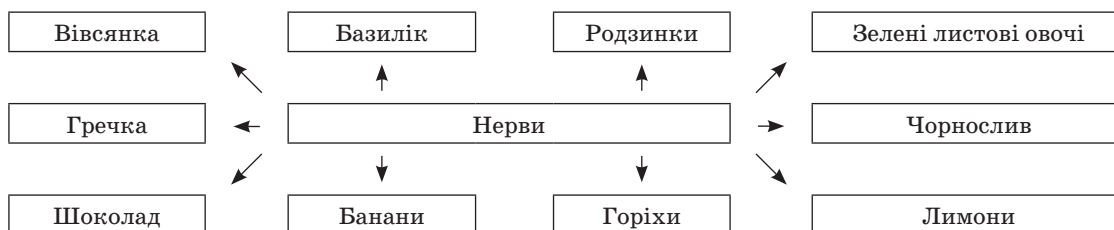
Висновок. Гострими кінцями можна поранитися.

— Подумайте, чому в ручній поклажі в аеропортах не дозволяють перевозити гострі, ріжучі та колючі предмети.

Висновок. Авіакомпанії забороняють перевозити в ручній поклажі будь-які колючі та ріжучі предмети, які можна використовувати для завдання тілесних ушкоджень. У список таких предметів включені: кухонні, складні ножі, мультитули, манікюрні та інші ножиці і навіть голки для ін'єкцій.

### 4) «Асоціативний куц».

— Які продукти допомагають заспокоїти нерви?



### 5) Технологія «Навчаючи — вчуся».

Підготовлені учні ознайомлюють зі своєю інформацією однокласників і одержують інформацію від них.

— Наша здатність рухатися, дихати, перетравлювати їжу, відчувати, чути — все це складні функції нервової системи. Будь-яке ушкодження нервової системи може спричинити такі

неприємності, як головний біль, труднощі з концентрацією, пам'яттю й підвищене потовиділення. Як зміцнити нервову систему? Існують кілька дієвих способів.

#### 1. Зменшити стрес

Організм не пристосований до того, щоб довго залишатися в подібному стані. Таким чином, нервова система виснажується. У результаті виникають безсоння, часті застуди й інші неприємності. Нервова система теж має відпочивати, тому необхідно в житті уникати стресу.

#### 2. Дихальні вправи

Дихальні вправи є потужним інструментом, що дають змогу більше задіяти парасимпатичну нервову систему. Простіше кажучи, спеціальні дихальні вправи дають організму глибокий сигнал про те, що він може розслабитися й включити власні цілющі здібності.

#### 3. Дієта для нервової системи людини

Кращий спосіб для зміцнення нервової системи природнім шляхом — це вживання в їжу корисних продуктів. Нервова система вимагає багато поживних речовин, включаючи вітаміни й мінерали.

#### 4. Тренування нервової системи

Регулярні аеробні вправи мають безліч переваг.

Фізичні вправи впливають на багато біологічних систем в організмі, включаючи нервову систему. Насправді фізична активність дає змогу організму розслабитися. Це чудова терапія, щоб позбутися стресу й безсоння.

#### 5. Прогулянки босоніж

Прогулянка босоніж протягом 30 хв у природньому середовищі (*пісок, трава тощо*) чудово впливає на нервову систему. Особливо корисні такі прогулянки вранці.

*Фізкультхвилинка*

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Вправа з нейробіки «Використовуйте асоціації».

Дітям досить часто потрібно щось запам'ятовувати. Виявляється, робити це можна за допомогою асоціацій. Обрати будь-які 5–10 предметів і запам'ятати їх у певній послідовності, створивши якусь закономірність. А наступного разу, коли доведеться зіткнутися зі списками, проводити паралель з цими предметами.

Така вправа допоможе добре натренувати пам'ять.

Учитель виставляє предмети на дошці. Коли учні заплющують очі, він забирає предмети та пропонує учням відтворити їхню послідовність.

#### 2) Доповнення інформації до лепбука «Моє тіло».

#### 3) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

*Метод «Читання в парах — узагальнення в парах»*

Учні читають та обговорюють текст у парах (*підручник, с. 37*). Спочатку частину тексту читає один учень, а другий ставить йому запитання або переказує прочитаний текст. Потім вони міняються ролями. Далі вчитель пропонує учням поставити запитання до всіх учнів.

*Наприклад:*

— Що є «командним пунктом» організму? Чи однакові нервові клітини мозку? Чи обмежений обсяг пам'яті у людини?

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Рефлексія

Учні зачитують висновок у підручнику (*с. 37*) про значення нервової системи.

### 2. Технологія «Незакінчене речення»

- Сьогодні я дізнався/дізналася ...
- Я зрозумів/зрозуміла, що ...
- Було цікаво ...
- Тепер я знаю ...

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 102. ВИГОТОВЛЕННЯ МОДЕЛІ РУКИ ЛЮДИНИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з будовою руки людини; учити створювати рухомі моделі; розвивати уяву учнів, практичні навички, вміння міркувати; виховувати працьовитість, бажання піклуватися про своє здоров'я;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; математична грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, картон, олівці, трубочки для напоїв (більшого та меншого діаметра), нитки для плетіння, скотч, ножиці, тематичні малюнки, горіхи (гудзики), аркуші паперу.

**Тип уроку:** урок застосування знань і вмінь.

**Освітні галузі:** технологічна, математична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Розповідь учителя.

— Руки людини виконують багато різноманітних рухів. Вони не такі сильні, як нижні кінцівки, натомість здатні до різноманітних маніпуляцій, за допомогою яких ми можемо досліджувати і пізнавати навколишній світ. Верхня кінцівка складається з чотирьох сегментів: плечового пояса, плеча, передпліччя і кисті. Кисть складається з безлічі рухомих суглобів, саме завдяки їм людина може клацати по клавіатурі комп'ютера або мобільного телефону, показувати пальцем в потрібному напрямку, нести сумку, малювати тощо.

Кисть складається з долоні та п'яти виступаючих частин — пальців. Вона складається з 27 невеликих кісток. Зап'ястя складається з 8 невеликих кісток, з'єднаних між собою міцними зв'язками. Великий палець складається з двох фаланг, решта пальців — з трьох.

Кисть складається з таких деталей:

- скелет кисті, який надає міцності кінцівці;
- м'язи з кістками, що з'єднують сухожилля; вони роблять кисть гнучкою і досить пружною;
- тканини людської руки, які живляться з допомогою судин, що знаходяться в них;
- нерви, які відповідають за відповідну рефлекторну реакцію на дію навколишнього середовища; вони підвищують чутливість і скорочують м'яз кисті;
- шкіра має захисну властивість, але вона проводить і кордони між організмом людини і зовнішнім середовищем, підтримує температуру в організмі.

###### 2) Перегляд мультфільму.

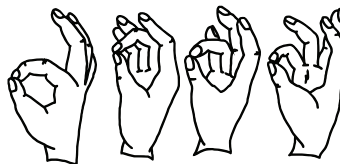
Учні переглядають мультфільм «Котик-рятівник з Планети Миття Рук», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/UAGY9i90W-U>)

- До чого закликає Котик-рятівник?
- Коли потрібно мити руки?
- Навіщо мити руки?

###### 3) Пальчикова гімнастика «Пальчики».

Задрімав мізинчик трішки,  
Безіменний — стриб у ліжко,  
А середній там лежить,  
Вказівний давно вже спить.  
Вранці всі вони схопились враз —  
До школи бігти час.



По черзі загинати пальчики до долоні. Потім великим пальцем торкатися решти — «будити». Розчепірювати всі пальці «враз».

## 2. Організація самостійної практичної діяльності учнів

### 1) Підготовка робочих місць.

Учні читають у підручнику (с. 36), які матеріали знадобляться для роботи, готують їх на партах.

### 2) Вступний інструктаж.

Повторення правил користування ножицями.

### 3) Послідовність виконання роботи.

— Ми сьогодні виготовимо модель руки людини.

— Виконуйте послідовно.

Учні зачитують у підручнику (с. 36–37) та обговорюють послідовність виготовлення моделі руки.

Далі вчитель (або один із учнів) зачитує етап роботи, учні виконують його. Коментуючи кожен пункт, учні створюють модель руки.

### 4) Дослідження-спостереження.

— Натягуючи нитки, спостерігайте, як згинаються пальці.

— Обговоріть, чому це відбувається. (*Пальці рук людини пристосовані до точних дій, що дають змогу виконувати тонку роботу. Зусилля м'язів передається пальцям здебільшого з інших відділів руки за допомогою зв'язок.*)

— Поміркуйте: чи можна згинати кожен палець окремо; що для цього потрібно зробити. (*Кожен палець можна згинати окремо, тому що між фалангами розташовуються рухливі міжфалангові суглоби.*)

Презентація робіт учнів.

Охочі, презентуючи свої моделі, виконують завдання:

- зігнути вказівний палець на моделі;
- зігнути всі пальці;
- зігнути мізинець (*великий палець, середній, безіменний*).

### 5) Пальчикова гімнастика.

## 3. Перенесення знань у змінені або нові ситуації

### 1) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

— Важливі проблеми з внутрішніми органами можна визначити за станом і відтінком шкіри, а також температурою рук людини.

- Підвищена пітливість долонь — частий супутник підвищеної тривожності.
- Холодні руки на тлі блідості шкіри й вологості долонь — прояв порушення нервової системи (*так може бути у разі гіпотонії, вегетосудинної дистонії*).
- Холодні пальці й нігті із синюватим відтінком свідчать про порушення кровопостачання. Найчастіші причини — серцева недостатність, діабет.
- Суха шкіра на ліктях може бути від нестачі жиророзчинних вітамінів А та Е.
- Часті синці на руках, що невідомо звідки взялися, свідчать про ламкість судин і порушення зсідання крові.

### 2) Вправи для пальців (за І. Цуцумі).

#### ВПРАВИ ДЛЯ ПОЛІПШЕННЯ ПАМ'ЯТІ

1. З'єднати великий і вказівний пальці правої руки кінчиками і із зусиллям притиснути їх один до одного, згинаючи пальці назовні. Ту саму вправу виконати для великого і середнього пальців, великого і безіменного, великого і мізинця правої руки. Те саме — для пальців лівої руки.

Дихання довільне (*20 разів*).

2. Кінчиком великого пальця правої руки сильно натиснути на основу решти пальців, починаючи з мізинця. Те саме виконати лівою рукою. (*20 разів*.)

#### ВПРАВА ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ОБСЯГУ УВАГИ

Випростану з напруженням кисть правої руки підвести до основи мізинця лівої руки зі злегка стиснутими в кулак пальцями. Потім миттєво змінити положення: стиснути пальці правої руки, сильно випрямити кисть лівої руки та доторкнутись кінчиками пальців цієї руки до основи мізинця правої руки. Дихання не затримувати. (*10 разів*.)

## ВПРАВИ ДЛЯ ПІДВИЩЕННЯ ЗОСЕРЕДЖЕНОСТІ, РОЗВИТКУ КОНЦЕНТРАЦІЇ УВАГИ

1. Натискувати на точку, розташовану в середині лівої долоні, великим пальцем правої руки. Під час натискання — вдих, з ослабленням зусилля — видих. Вправу виконувати в повільному темпі по 5 разів для кожної руки.
2. Стискати пальці в кулак із загнутих усередину великим пальцем. Роблячи спокійний видих, стиснути із зусиллям кулак, роблячи тиск на точку, розташовану в середині долоні. Припиняючи тиск, зробити вдих. Вправу виконувати по 5 разів для кожної руки.

## ВПРАВИ ДЛЯ ПОЗБАВЛЕННЯ ПСИХОЕМОЦІЙНОГО НАПРУЖЕННЯ

1. Колові рухи горіхами (*гудзиками тощо*) в долонях. Поклавши по два горіхи в долоню, пальцями кожної руки пересувати їх по колу. Дихання не затримувати (*5 разів*).
2. Подразнення горіхом (*гудзиком тощо*) точки в основі долоні з боку мізинця. Помістивши горіх на зазначену точку, долонею другої руки протягом 3 хв натискати на горіх і робити ним колові рухи. Дихання не затримувати.
3. Масаж кінчиків мізинців. Протягом 1 хв ретельно розминати пальцями правої руки кінчик мізинця лівої руки. Потім те саме — лівою рукою. Дихання не затримувати.

### 3) Практична робота.

— Що робити, якщо раптово стало погано, паморочиться голова, а попідруч немає нічого рятувального? Згадати про чудодійні точки, натискаючи на які, можна і себе до тями привести, й іншому допомогти.

Усі наші органи — на наших руках. Корейський метод оздоровлення суджок розглядає руки (*і ноги*) як проєкцію людини, де великий палець — це голова, долоня — живіт з усіма захованими всередині органами, вказівний палець і мізинець — руки, середній і безіменний — ноги. І можна відновити здоров'я, впливаючи винятково на руки, — на зони відповідності хворим органам.

Учні обводять свою долоню на аркуші паперу та надписують назви частин тіла людини.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Технологія «Ромашка Блума»

«Ромашка Блума» — квітка з шести пелюсток — шість типів запитань.

*Перша пелюстка (проста)*. Що ми дізналися про кисть руки?

*Друга пелюстка (уточнювальна)*. Чи можна згинати кожен палець окремо?

*Третя пелюстка (пояснювальна)*. Як можна діагностувати хвороби за допомогою пальців руки?

*Четверта пелюстка (творча)*. Із чого ще можна створити модель руки?

*П'ята пелюстка (оцінювальна)*. Чи добре, що людина має п'ять пальців?

*Шоста пелюстка (практична)*. Чи добре демонструє створена модель роботу кисті руки?

### 2. Рефлексія «Сходинки успіху»

Учень вибирає певну сходинку.

На нижній сходинці — у чоловічка руки опущені. Це символізує, що на уроці нічого не вийшло.

Середня сходинка — з чоловічком, у якого руки розведені в сторони, що свідчить про наявність деяких проблем у ході уроку.

Верхня сходинка — з чоловічком з піднятими вгору руками. Це свідчить про те, що все, що було заплановано, вдалося реалізувати.

## ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

## УРОКИ 103–104. ЯКА РОЛЬ ОРГАНІВ ЧУТТЯ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати уявлення про органи чуття і їхнє значення для життєдіяльності організму; розвивати вміння зіставляти інформацію, аналізувати навчальний текст; працювати з медіапродуктами; розвивати дослідницькі навички, увагу та спостережливість; виховувати дбайливе ставлення до свого організму;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, картки з таблицями, хустинка, різні предмети, продукти для досліду, смартфони (*фотоапарати*), мультимедійний проєктор, аудіотреки.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) «Мозковий штурм».

- Як реагує організм, якщо шкіра руки торкається до гарячого, гострих предметів?
- Чому в роті виділяється слина, як тільки згадаєш про лимон або уявиш його під час їжі?
- Що відбувається за допомогою вух?
- Пригадайте, які ви знаєте органи чуття. Скільки їх?
- Яке їх значення в житті людини?

###### 2) Метод «Мікрофон».

- Сьогодні на уроці я знатиму ...
- Сьогодні на уроці я навчуся ...
- Сьогодні на уроці я розвиватиму ...
- Сьогодні на уроці я досягну успіху завдяки ...

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Сьогодні ми поговоримо про роль органів чуття у сприйнятті навколишнього світу.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

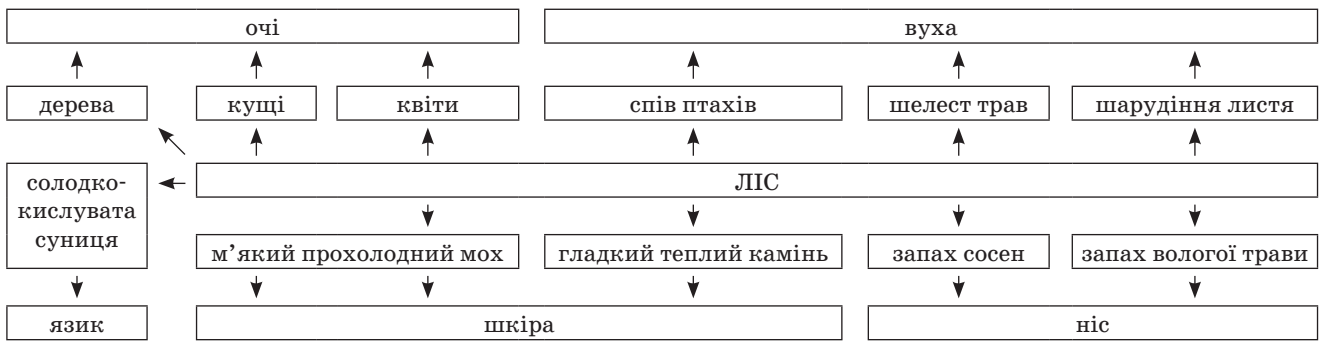
##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Відгадування загадок.

- Відгадайте загадки, назвіть органи чуття людини.
- Два братики через дорогу живуть, один одного не бачать. (*Очі.*)
- Двоє лисенят завжди поруч сидять, Багато що чують, а розповісти не можуть. (*Вуха.*)
- Сопе, хропе, а часом чхає, сюди-туди зазирає. На морозі не змерзає, хоч одежини не має. (*Ніс.*)
- Завжди в роті, а не проковтнеш. (*Язик.*)
- Все тіло наше облягає та рухатись не заважає. І в людини і у звіра, захищає тіло ... (*шкіра.*)

###### 2) Складання кластера.

- Що ви бачили, чули, відчували у лісі? Які органи нашого організму вам у цьому допомогли? Складімо кластер.



### 3) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Органи чуття», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/xZqhLdOLSO0>)

### 4) Робота за підручником (с. 41–43).

Методика «Взаємне навчання»

(Учні опрацьовують текст про органи чуття.)

Учні виступають у ролі вчителя, працюють у групах або в парах. Текст читають частинами, виконують 5 основних завдань:

- зробити висновок з прочитаного;
- поставити 2–3 запитання і вислухати відповіді на них;
- пояснити незрозуміле;
- скласти передбачення до наступної частини;
- прочитати наступну частину.

Далі групи (*пари*) працюють самостійно, але після кожного етапу необхідно надати можливість одній з груп (*пар*) презентувати свою роботу.

### 5) Вправи для збереження зору.

- Сильно потерти долоні, щоб відчути тепло, а потім погладжуючими рухами п'ять разів натиснути на очні яблука.
- Тримавши голову нерухомо, по черзі спрямовувати погляд ліворуч — праворуч, потім угору — вниз.
- Рухати очима по діагоналі, хрест-навхрест спочатку вгору, потім — униз.

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Складання таблиці.

— Щоб краще запам'ятати те, що ви дізналися про органи чуття, пропоную записати дані в таблицю.

Орган тіла	Орган чуття	Що сприймає
Очі	Орган зору	Форму, колір, відстань, розміри, рухомі чи нерухомі предмети, де розміщені
Ніс	Орган нюху	Запахи ( <i>приємні, неприємні</i> )
Язик	Орган смаку	Кисле, солодке, солоне, гірке
Вуха	Орган слуху	Звуки ( <i>шуми, музика, голоси</i> )
Шкіра	Орган дотику	Форму, тепло, холод, біль, твердість, м'якість, дотик

### 2) Дослідження-спостереження.

#### Дослід 1

- Затуліть долонями очі. Що ви бачите?
- Розкажіть про значення зору в житті людини.

#### Дослід 2

- Затуліть долонями вуха. Що ви чуєте?
- Яке значення слуху в житті людини?

#### Дослід 3

Охочі підходять до вчителя, їм зав'язують очі та пропонують відгадати предмет на дотик.

Учні називають форму предмета, розміри, який він на дотик (*теплий, холодний, жорсткий, гладенький тощо*).

#### Дослід 4

Охочі підходять до вчителя, їм зав'язують очі та пропонують відгадати назву продукту та його смак (*лимон, цукерка, солоні горішки*).

#### 3) Робота за підручником (с. 42).

— Розгляньте малюнок. Дізнайтеся, де знаходяться зони язика, чутливі до певного смаку.

*Висновок.* Солодке і солоне язик відчуває своїм кінчиком, кисле — боками, а гірке — коренем. Язик — це орган смаку. На ньому розташовані особливі смакові сосочки. З їхньою допомогою по смакових нервах передається сигнал у головний мозок, тоді людина відчуває певний смак.

#### 4) Гра «Почуй і вгадай».

Учитель пропонує дітям прослухати кілька аудіотреків і вгадати, що саме вони озвучують.

*Наприклад:* плач немовляти, гуркіт грому, дзюрчання струмка, виття вовка, скачки на іподромі, гуркіт потяга тощо.

- Чи легко було вгадати сюжет за звуком?
- Що виявилось найлегшим?
- Що не змогли вгадати?

*Висновок.* Якщо людина знайома з предметом, істотою чи явищем, які створюють певне звучання, то назвати їх за звуком неважко.

#### 5) Технологія «Два — чотири — всі разом».

Учитель ставить завдання для обговорення: «Наведіть власні приклади, які підтверджують важливість органа нюху в житті людини».

Учні об'єднуються в пари з метою взаємообговорення своїх ідей.

Пари об'єднуються в четвірки, обговорюють попередньо ухвалені рішення.

Далі учні обговорюють поставлене запитання всім класом та висловлюють свої міркування щодо значення органа нюху.

#### *Наприклад:*

Запах горілого, газу чи зіпсованого продукту — це те, що може попередити про пожежу, вибухонебезпечну ситуацію чи уберегти від важкого харчового отруєння.

Нюх дає нам можливість насолоджуватися їжею.

*Висновок.* Нюх має життєво важливе значення у деяких критичних ситуаціях.

#### б) Музично-рухова вправа «Телеграф».

*Мета:* розвивати тактильно-кінестетичну пам'ять, мислення, відчуття ритму.

Діти шикуються одне за одним («паровозиком»). Вони по черзі відстукують ритмічний малюнок, заданий учителем, по спині того, хто стоїть попереду. Перша в строю дитина проплескує ритм у долоні. Педагог оцінює результат. Потім усі діти проплескують ритм і добирають слова на певну лексичну тему з певною ритмічною структурою.

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Робота в групах. Вправа «Селфі».

— Наші очі допомагають нам бачити багато звичайних і незвичайних речей, розпізнавати очевидні та приховані відчуття та емоції інших людей. Нам уже доводилось розглядати картини, малюнки та фотографії. Зараз ми створимо і розглянемо фотографії, але не звичайні, а фотографії-селфі.

— Знайдіть у Вікіпедії, що це таке.

(<https://uk.wikipedia.org/wiki/Селфі>)



*Селфі* — вид фотографії, автопортрет, зроблений за допомогою камери смартфона, фотоапарата чи веб-камери.

Створення селфі перетворилося на особливий жанр мистецтва, який, на думку підлітків і навіть дорослих людей, може найкраще передати емоції людини, її настрій і навколишнє оточення. Одна з причин такої популярності — бажання заповнити профілі в соціальних мережах яскравими картинками, які підтверджують захопливі пригоди.

Учні об'єднуються в групи, створюють селфі (*кожен учень демонструє певну емоцію*), які проєктуються на екран проєктора. Колективно визначають, які емоції бачать на обличчях.

## 2) Вікторина «Органи чуття».

Учитель зачитує вірші В. Бутрім, учні називають органи чуття, за допомогою яких ми сприймаємо певні предмети.

- Ця диня солодка, духмяна, смачна,  
Велика і жовта. Дозріла вона! (*Органи смаку, нюху, зору.*)
- Травичка шовкова, зелена, м'якенька,  
Така соковита, така молоденька! (*Органи дотику і зору.*)
- Розставивши крила, співець гребенястий  
Кричить: «Ку-ку-рі-ку!» — удався горластий! (*Органи зору і слуху.*)
- Курчаточка маленькі, жовтесенькі, рябенькі,  
Пухнасті та м'якесенькі, голосочки тонесенькі. (*Органи зору, дотику, слуху.*)
- Ллються пахощі весняні всюди, всюди!  
Я вдихаю їх весь день на повні груди. (*Органи нюху.*)
- Легенька і ніжна, неначе пушинка,  
Торкнулась долоні холодна сніжинка. (*Орган дотику.*)

## 3) Хвилинка-цікавинка.

- Більше половини людей на нашій планеті страждають від хвороб, пов'язаних із зором.
- Людське око здатне розрізняти понад 10 млн кольорів і відтінків.
- Найбільш рідко зустрічається зелений колір очей. Цікаво, що лише кожна 50-та людина є володарем зелених очей.
- Людський мозок може пам'ятати близько 50 000 різних запахів.
- У кожної 50-ї людини відсутній нюх.
- Вуха потрібні нам не тільки для слуху. Вони також є важливою складовою вестибулярної системи, що допомагає нам зберігати рівновагу.
- 17 лицьових м'язів допомагають нам посміхатися, а 43 — плакати.
- 25 мільйонів разів згинається кожен палець на руці людини протягом її життя.

## 4) Доповнення інформації до лепбука «Моє тіло».

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

#### 1. Технологія «Крісло автора»

— Які позитивні емоції може відчувати людина завдяки «роботі» органів чуття?

*Висновок.* Тільки завдяки зору, слуху, нюху, дотику і смаку ми можемо бачити повноцінну картину світу.

#### 2. Технологія «Незакінчене речення»

- Я зрозумів(*зрозуміла*), що ...
- Я запам'ятав(*запам'ятала*), що ...
- Під час уроку мені вдалося ...

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 105. СТВОРЕННЯ ПЛАКАТУ «ОРГАНИ ЧУТТЯ — МОЇ ПОМІЧНИКИ»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** учити учнів розрізняти органи чуття людини та пояснювати їх значення; робити висновки зі спостережень та досліджень разом з учителем або самостійно; розвивати вміння працювати в малих групах; виховувати бажання піклуватися про власне здоров'я;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, малюнки, картки зі словами, лінійки, аркуш паперу формату А1, кольорові олівці, клей.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Вправа «Встанови відповідність»*

Учні об'єднуються в групи, одержують малюнки та картки зі словами.

— Установіть відповідність між об'єктом та його ознакою.

— Поясніть, які органи чуття допомогли це зробити.

*Висновок.* Людина пізнає навколишній світ за допомогою зору, слуху, нюху, смаку, дотику. Увесь розмаїтий світ — світло, звуки, запахи, смаки — ми сприймаємо за допомогою органів чуття.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Здогадайтеся, якою буде тема нашого уроку. (*Учні висловлюють свої міркування.*)

— Сьогодні ми повторимо вивчене про органи чуття та створимо плакат «Органи чуття — мої помічники».

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Органи чуття», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/ksCKKkS48uQ>)

— Звідки людина отримує інформацію? (*З навколишнього світу.*)

— Що ми сприймаємо за допомогою зору (*слуху, нюху, смаку, дотику*)?

###### 2) Робота за підручником (с. 43).

— Розгляньте малюнки. Які із зображених об'єктів навколишнього світу людина пізнає за допомогою слуху, а які — за допомогою зору?

###### 3) Практична робота. Визначення гостроти зору.

— Перевірте гостроту свого зору зблизька.

Учні читають пояснення у підручнику (с. 43–44), як перевірити гостроту зору.

###### 4) Словникова робота.

— До кого слід звертатися, якщо ви маєте проблеми із зором? (*До окуліста.*)

*Окуліст (офтальмолог)* — лікар, який вивчає будову ока, очні хвороби, займається їхнім лікуванням і профілактикою.

### 5) *Вправи для збереження зору.*

- Вправа «Косі очі». Подивитися на кінчик носа. (*Відмінно працює для тренування очей фокусувати погляд на об'єкті, чудово тренує очні м'язи.*)
- Праву руку підняти до рівня плеча вгору, потім максимально перемістити її ліворуч, окреслюючи долонею півколо. Очима повсякчас стежити за долонею. Те саме повторити другою рукою.

## 2. **Організація самостійної практичної діяльності учнів**

### 1) *Складання пазла. Об'єднання в групи.*

На п'яти столиках розміщено малюнки, що ілюструють один з п'яти органів чуття. Кожен учень отримує картку, на якій зображено предмет, який є об'єктом сприйняття, одним із цих органів. Учень має визначити, яким саме, і покласти свій пазл у відповідне місце. Таким чином учні об'єднуються в групи: «Око», «Вухо», «Язик», «Ніс», «Шкіра».

### 2) *Робота в групах. Складання пам'яток. Створення плаката.*

Учні складають пам'ятки про дбайливе ставлення до органів чуття.

Групи по черзі передають аркуш паперу формату А1 (*плакат*), кожна зображує відповідний орган чуття та об'єкти, які ним сприймають.

*I група — «Око»*

#### ПАМ'ЯТКА «ЯК НЕОБХІДНО ПОВОДИТИСЬ, ЩОБ УБЕРЕГТИ ОЧІ»

- Ніколи не бігати з ручкою, олівцем, палицею чи іншим загостреним предметом.
- Не можна направляти на іншу дитину загострений предмет.
- Під час гри з однолітками намагатися бути обережним і не потрапляти пальцями в очі.
- Ніколи не торкатися очей брудними руками.
- Читати і писати лише при гарному, але не надто яскравому освітленні.
- Не читати лежачи. Не читати у транспорті.
- Не дивитися тривалий час телевизор і на монітор комп'ютера.

*II група — «Вухо»*

#### ПАМ'ЯТКА «ПРАВИЛА ДОГЛЯДУ ЗА ВУХАМИ»

- Ніколи не слухайте дуже гучну музику.
- Ніколи не кричіть комусь на вухо.
- Щоранку, вмиваючись, мийте вуха.
- Під час купання стежте, щоб вода не потрапила всередину вуха.
- Ніколи нічого не встромляйте у вухо.
- Якщо у вухо залізла комашка — звертайтеся до лікаря.
- Якщо болить вухо — одразу повідомте дорослих.

*III група — «Язик»*

#### ПАМ'ЯТКА «ЯК ЗБЕРЕГТИ ОРГАН СМАКУ»

- Не можна їсти надто гарячу їжу або пити окріп.
- Обов'язково необхідно перед їжею мити руки.
- Не можна брати до рота невідомі препарати, рослини та інші предмети.
- Не можна розмовляти під час прийому їжі.
- Після прийому їжі прополощіть рот.
- Не беріть до рота гострі предмети, щоб не поранити язика.
- Систематично очищуйте язик від нальоту, щоб уникнути потрапляння інфекції в організм.

*IV група — «Ніс»*

#### ПАМ'ЯТКА «ЩОБИ НОСИК НЕ ХВОРІВ»

- Щодня вранці й увечері робити точковий масаж крил носа.
- Регулярно мити руки до ліктів і робити контрастний масаж ніг.
- Не переохолоджуватися та остерігатися протягів.
- Не можна нюхати невідомі рідини.
- Користуватися носовою хустинкою.

### ПАМ'ЯТКА «ЯК ДОГЛЯДАТИ ЗА ШКІРОЮ»

- Постійно стежити за чистотою шкіри.
- Мити тіло 1–2 рази на тиждень з милом і мочалкою.
- Обов'язково щодня мити руки, обличчя, шию, ноги.
- Умиватися то холодною, то гарячою водою.
- Носити чисту білизну.
- Утримувати в чистоті та підстригати нігті.

#### 3) Створення плаката.

Групи по черзі презентують свої роботи, розміщуючи підготовлені пам'ятки на плакаті «Органи чуття — мої помічники».

#### 4) Вправи зі стретчингу.

- В. п. — стійка ноги нарізно на відстані 30 см від стільця. Зігнути праву ногу, підтягнути стопу до сідниць, обхопити гомілку правою рукою. Затриматися у положенні на 10–20 с. Поміняти положення ніг та виконати те саме.
- Поставити ногу п'ятою на стілець. Покласти руки на коліно і, злегка натискаючи на нього, опустити тулуб. Опорна нога повинна залишатися прямою. Розтягуватися протягом 30 секунд, а потім поміняти ноги.

### 3. Перенесення знань і способів дій у нові ситуації

#### 1) Тест-вікторина.

1. Захищає(ють) організм від впливів зовнішнього середовища:
  - а) скелет;
  - б) м'язи;
  - в) шкіра.
2. Забезпечує органи поживними речовинами, киснем, переносить шкідливі речовини до органів виділення:
  - а) кровоносна система;
  - б) система органів чуття;
  - в) система органів дихання.
3. Визначають форму тіла людини:
  - а) м'язи;
  - б) скелет;
  - в) шкіра.
4. Основною ознакою життя є:
  - а) живлення;
  - б) дихання;
  - в) ріст і розвиток.
5. Назвіть органи чуття людини та їхні функції.
6. Доповніть твердження словами із дужок.  
Череп захищає ...  
Хребет захищає ...  
Грудна клітка захищає ...  
(Серце, легені, печінку, спинний мозок, головний мозок.)

#### 2) Написання есе.

— Запишіть рецепт здорового способу життя.

#### 3) Перегляд мультфільму.

— Як жити, коли не чуєш?

Учитель пропонує переглянути мультфільм «Тамара» про глухоніму дівчинку та її мрію.

(<https://youtu.be/nCQawIqi3Z0>)

Після перегляду — інтерактивне обговорення:

— До яких почуттів спонукав мультфільм?

- Яке життя Тамари?
- Яка в неї мрія?
- Чи здійсненна ця мрія?
- Чи підтримує її мама?
- Уявіть, що Тамара стала вашою однокласницею. Як їй буде в нашому колективі? Чому?
- Чи знаєте ви, як розмовляють глухі люди?

**4) Обговорення в загальному колі.**

- Які смаки розрізняє людина?
- Що відчуває людина за допомогою шкіри?
- Який, на вашу думку, орган чуття найважливіший?
- Назвіть професії, які потребують добре розвинутого одного з органів чуття.

**5) Робота за підручником (с. 44).**

*Висновок*

Учні зачитують у підручнику висновок про важливість усіх органів чуття.

*Рубрика «Чи знаєте ви, що...»*

Учні зачитують та аналізують повідомлення про значення сліз для організму.

**III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

**1. Технологія «Читаємо та запитуюмо». «Ромашка Блума»**

«Ромашка Блума» — квітка з шести пелюсток — шість типів запитань.

*Перша пелюстка (проста).* Які є органи чуття?

*Друга пелюстка (уточнювальна).* Чи кожна людина має всі п'ять органів чуття?

*Третя пелюстка (пояснювальна).* Чому ми повинні берегти органи чуття?

*Четверта пелюстка (творча).* Які вправи ви робите, щоб зміцнювати свій організм?

*П'ята пелюстка (оцінювальна).* Добре чи погано, що ми сприймаємо світ різнобічно?

*Шоста пелюстка (практична).* Як органи чуття допомагають сприймати навколишній світ?

**2. Вправа «Не хочу хвалитися, але я ...»**

Кожен учень доповнює фразу «Не хочу хвалитися, але я ...» словами, які стосуються теми уроку.  
(Наприклад: *дівчався (дівчалася), як працюють наші органи чуття, вмю берегти свої органи чуття, вмю перевіряти гостроту свого зору тощо.*)

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОК 106. ЧОМУ КОЖНИЙ З НАС НЕПОВТОРНИЙ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати в учнів уявлення про неповторність кожної людини (*зовнішність, поведінка, здібності, характер*); розвивати вміння висловлювати власні думки; виховувати почуття гідності;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (*і рідною у разі відмінності*) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** комп'ютер, мультфільм, презентація, аркуші паперу, кольорові олівці, фарби, пензлики, лупи, м'яч.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) Робота над віршем.

#### ДВОЯШКИ

У мене є найближчий друг,  
Нам цікаво все навкруг.  
Ми однакові, мабуть,  
Бо двояшками нас звуть.  
— Але вони несхожі! —

Кажуть перехожі.  
Я маю людям довести,  
Що ми із ним не два брати,  
Ми друзі, ми — два Якови,  
Ім'я у нас однакове.

*О. Тагліна*

— Подумайте, що відрізняє вас від інших людей. (*Зовнішність, звички, манери, характер, інтереси, смаки.*)

###### 2) Вправа «Три малюнки».

— Візьміть набір кольорових олівців і намалюйте себе тричі; на першому автопортреті зобразіть себе таким, яким уявляєте самі; на другому — таким, яким бачать вас оточуючі; а на третьому — таким, яким би ви хотіли бути насправді.

Після виконання вправи вчитель звертає увагу на кольори олівців, які використовували учні. Психологи стверджують, що синій колір свідчить про брак дружніх стосунків; зелений — про потребу в самоствердженні; червоний свідчить про бажання досягти успіху; жовтий колір використовують оптимісти або люди, які прагнуть життєвих змін.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви дізнаєтеся, чому кожен з нас неповторний.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) «Мозковий штурм».

— Які зміни відбуваються в організмі людини протягом життя?

###### 2) Робота за схемою.

— За допомогою схеми у підручнику (с. 45) встановіть, до якої групи людей ви належите за віком.

— Якого віку ваші батьки, сестрички, братики, дідусі, бабусі?

**Висновок.** Етапи росту та розвитку людини супроводжуються великими змінами в її організмі.

###### 3) Дискусія.

— Зміни в організмі людини — це добре чи погано?

###### 4) Робота за підручником (с. 45–46).

**Метод «Спрямоване читання»**

Читаючи текст, учні шукають відповіді на поставлені запитання. Читають із зупинками, обговорюють прочитане.

- Які особливості життя новонародженої людини?
- Чим характеризується раннє дитинство?
- У який період життя формується характер людини?
- Що характерно для юності та зрілості?
- У якому віці життєві процеси сповільнюються?

*Вправа «Міркуємо!»*

- Чи зустрічали ви однакових людей?
- Чи може бути однаковим характер у близнят?

*Вправа-гра «Унікальність»*

- Що в людей є унікальним?



- Перевірмо, чи дійсно відбитки пальців унікальні.

Учні проводять пензликом з фарбою по пальці, роблять відбиток на папері та розглядають його за допомогою лупи. Далі учні обмінюються відбитками із сусідом по парті, розглядають та роблять висновки.

*Висновок.* Відбитки пальців є неповторними та унікальними.

### 5) Словникова робота.

*Неповторний* — такий, що не може повторитися, відбутися ще раз.

*Унікальний* — єдиний у своєму роді, неповторний, рідкісний, винятковий.

### 6) Пальчикова гімнастика.

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Неповторність кожної людини», коментують зміст. (<https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-nepovtornist-kozhno-lyudini-18520.html>)

### 2) Робота за підручником (с. 47–48).

*Робота в парах*

— Обговоріть у парах:

- Чи схожі ви на своїх батьків? Інших родичів?
- Чим відрізняєтеся?

Учні читають текст у підручнику про схожість з родичами.

*Робота за малюнком*

— Розгляньте малюнок. Що об'єднує цих дітей? Чим вони відрізняються?

— Чому в них різний колір шкіри?

*Технологія «Акваріум»*

Групи по черзі, а потім увесь клас, читають текст про різний колір шкіри людей, їхні відносини, обговорюють зміст прочитаного.

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (*У спілкуванні не важливо, який колір шкіри у людини та якої вона національності.*)

Учитель ставить класу запитання:

- Чи погоджуєтеся ви з думкою групи?
- Який із аргументів ви вважаєте найбільш переконливим?

*Наприклад:*

- Меланін захищає шкіру від опіків.
- Люди, предки яких жили в сонячній місцевості, мають темніший колір шкіри.
- Усі люди мають багато спільного: будову тіла, потреби, інтереси тощо.
- Усі люди поодиноці — особливі, унікальні, неповторні.

### 3) *Музично-рухова вправа «Співаючий м'яч».*

Діти утворюють коло на підлозі. В руках учителя — м'яч. Показуючи артикуляцією губ певний голосний, він котить м'яч до одного з дітей. Поки м'яч котиться, необхідно проспівувати звук.

Дитина, що отримала м'яч, котить його наступному учасникові, озвучуючи весь шлях. Учитель дає інтонаційну опору для виконавця.

### 3. **Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### 1) *Робота в парах.*

— Проведіть дослідження «Я і ти. Схожі й різні».

- Знайдіть чотири характеристики, спільні для вас обох.
- Знайдіть чотири характеристики, якими ви відрізняєтесь.
- Намалюйте дві картинки: на одній зобразіть, чим ви схожі, а на іншій — те, що передає якусь важливу відмінність між вами.

#### 2) *Творча вправа.*

— Намалюйте коло. Подумайте, який предмет можна намалювати з цього кола. Намалюйте його. Порівняйте предмети, які ви намалювали. Чи однакові вони? Чому?

#### 3) *Гра «Так чи ні?».*

- У різних людей однакові відбитки пальців. Так чи ні?
- Деякі люди є особливими і неповторними. Так чи ні?
- Неповторність — тільки у зовнішності. Так чи ні?
- Ми відрізняємося одне від одного бажаннями, діями, творчістю, мріями. Так чи ні?
- Кожна людина не має нічого спільного з іншими людьми. Так чи ні?

#### 4) *Перегляд мультфільму.*

Учні переглядають мультфільм «Як почути своє тіло» із серії «Корисні підказки», записують у зошит корисні поради (<https://youtu.be/dgaovSRHGPGQ>).

#### 5) *Обговорення у загальному колі.*

- Що є спільним для всіх людей? (*Усі мають голову, волосся, дві руки, дві ноги тощо.*)
- Чим вони різняться? (*Віком, зростом, кольором волосся, очей, шкіри тощо.*)

*Висновок.* Усі люди схожі між собою. Та якщо придивитись, то у світі не знайдеться двох однакових людей. Тому кожна людина — неповторна і по-своєму прекрасна.

## III. **ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

### 1. **Метод «п'яти пальців»**

Учні підсумовують вивчене на уроці за п'ятьма напрямками.

*М — мізинець — знання.* Які знання я сьогодні здобув(ла)?

*Б — безіменний — мета.* Чого я сьогодні досяг(ла)?

*С — середній — настрій.* Який сьогодні був у мене настрій?

*В — вказівний — допомога іншим.* Чим я сьогодні допоміг (допомогла) іншим?

*В — великий — здоров'я.* Що я зробив(ла) для свого здоров'я?

### 2. **Гра «Ми різні»**

— Кожна людина має почуття, здібності, характер. Переконайтесь у тому, що ви — різні, кожен з вас — диво, неповторна особистість.

Утворіть коло, візьміться за руки і розкажіть про себе два-три речення. Ви маєте назвати рису, яка, на вашу думку, притаманна лише вам.

— Тепер ви вірите у свою унікальність і особливість?

— Чи хочете ви час від часу чути від інших людей про те, що ви унікальні, особливі люди?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---



## УРОКИ 107–108. ДОСЛІДНИЦЬКИЙ МІНІПРОЄКТ «Я — НЕПОВТОРНИЙ/НЕПОВТОРНА»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** допомогти дітям усвідомити неповторність кожної людини, пояснити необхідність ставитися до людей із повагою; розвивати навички самоусвідомлення і самооцінювання через позитивне ставлення до себе та інших людей;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, презентація, іграшки.

**Тип уроку:** урок узагальнення знань, умінь і навичок.

**Форма проведення:** урок — презентація проєкту.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Повідомлення мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

- Сьогодні поговоримо про те, що кожен з вас особливий і неповторний.
- Які цікаві спостереження та дослідження ви проводили під час підготовки до сьогоднішнього уроку? *(Відповіді дітей.)*
- Сьогодні ви звітуватимете про свої здобутки над проєктом «Я — неповторний/неповторна».

##### 3. Вправа «Очікування»

*(Діти по черзі озвучують свої очікування від уроку, а вчитель прикріплює на дошку фотографії дітей.)*

- Ось який цікавий фотоальбом створили ваші очікування. Я очікую, що ви будете:
- правильно і точно висловлювати свої думки;
- злагоджено працювати на уроці.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Робота в парах/групах

— Попрацюйте в парі/групі. Які приємні слова ви чули про самих себе протягом свого життя?

##### 2. Вправа «Розминка»

*Завдання кожній групі:* вишикуватися за зростом, потім — за кольором волосся *(наприклад, від темніших до світліших)*, за кольором очей *(тільки з карими очима)*.

- Чи є в класі двоє абсолютно однакових учнів?
- Кожна людина — це неповторна особистість. На цій планеті немає двох однакових людей; навіть близнята, котрі зовні дуже схожі, насправді — різні, бо у кожного є свої відчуття, своє бачення подій, власне життя.

Тепер кожен розгляньте уважно лінії своїх долонь. *(Необхідно зазначити, що в різних людей різні відбитки пальців тощо.)*

— Чим ви схожі? *(Ми всі навчаємося в одному класі; живемо неподалік від школи; нас навчають одні й ті самі вчителі; ми всі живемо в сім'ях; нас лікують дитячі лікарі; країна, у якій ми живемо, — це Україна.)*

— У чому полягають ваші відмінності? *(Є хлопчики, є дівчатка; у нас різна зовнішність; ми по-різному навчаємося; нам подобаються різні уроки; любимо різні ігри; маємо різний стан здоров'я; різні за характером; кожен має свою улюблену страву.)*

— Діти відрізняються одне від одного бажаннями, діями, творчістю, мріями.

##### 3. Презентація проєкту

— Ви виконували дослідницький проєкт «Я — неповторний/неповторна», готували розповіді про свої захоплення, інтереси, мрії, досягнення.

Учні презентують підготовлені розповіді.

## *I модуль. Захоплення*

### *Наприклад:*

1) Моїм улюбленим заняттям є читання книжок. Кожен протягом життя не один раз звертається до них, звертається за знаннями, за порадою. Адже книга — це помічник, порадник, вірний друг, провідник у світ фантазій та мрій. Вона допомагає мені пізнати себе та навколишній світ, зорієнтуватися у житті, вказує на вихід зі складного становища та занурює мене у найпотаємніші куточки душі.

Зараз багато хто вважає, що краще переглянути фільм, аніж провести свій вечір у компанії цікавої книги. Але це не так. Читаючи, ми не тільки уявляємо героїв, а й відчуваємо стосовно них певні емоції. Книгу можна читати багато разів і, дивуючись, повсякчас знаходити щось нове.

Книга — джерело знань!

2) Я обожнюю ігри з м'ячем, а найбільше люблю футбол. Я граю в цю гру з весни до пізньої осені на спортмайдацику та шкільному стадіоні. А взимку я займаюся футболом у закритій залі спортивного комплексу. Мене туди запросив наш шкільний учитель фізичного виховання, який там теж веде заняття.

Футбол — дуже цікава гра. Вона розвиває швидкість, кмітливість, точність реакції, витривалість. Що б не говорили, а футбол тренує не тільки ноги, але й тіло в цілому. Також футбол є командною грою, розвиває згуртованість та командний дух.

*Висновок.* Захоплення й хобі повинен мати кожен. З цим дні видаватимуться не такими сірими, одноманітними. Цікаві заняття не тільки розвивають творчі здібності, а й допоможуть з користю провести час і познайомитись із цікавими людьми.

## *II модуль. Інтереси*

### *Наприклад:*

1) Щоразу, коли пензлик чи олівці потрапляють мені до рук, я опиняюсь у світі дивовижної фантазії. Яскраві барви одразу ж прикрашають сіру рутинність, і серце наповнює тепле хвилювання — чи вдасться передати на папері свої думки.

Я дуже люблю малювати. Уважаю свій інтерес до мистецтва дуже корисним, оскільки саме картини допомагають людям розвиватися духовно. Щоразу, коли у моїй голові зароджується сюжет нової картини, я намагаюся передати всі порухи моєї душі у плавних лініях або ж нестриманих мазках.

Я сподіваюсь, що у майбутньому стану відомою художницею, мої картини будуть дарувати натхнення іншим.

2) Мій інтерес пов'язаний з літературою. Я читаю багато книжок на різні теми. Найбільше люблю читати пригоди та казки. Двічі на тиждень я ходжу до бібліотеки. У школі в своєму класі я читаю найкраще і найшвидше, легко запам'ятовую вірші. Часто беру участь у літературних конкурсах та олімпіадах.

3) Важко жити без музики. Ми чуємо її усюди: на вулицях, удома, по радіо і по телебаченню, в магазинах, в парках, в концертних залах. Нам подобається слухати музику, ми любимо танцювати під неї, ми уміємо грати на музичних інструментах. Музика — поєднання багатьох звуків. Вони короткі та довгі, слабкі та сильні. Музика відображає настрої та емоції людей. Деякі люди люблять народну музику. У нашій країні є численні фольклорні групи. Цікаво слухати їхні виступи. Минулого тижня ми з друзями відвідали концерт народної музики. Він справив на нас велике враження.

*Висновок.* Мати захоплення в будь-якому випадку корисно. Хобі та інтереси вчать бути відповідальними, самостійними, дбайливо ставитися до чужої праці.

### *Музично-рухова вправа (за вибором учителя)*

## *III модуль. Мрії*

### *Наприклад:*

1) Кожна людина має мрії. Я не виняток. Дуже хочу побачити світ, відвідати кожен країну і на власні очі впевнитись у неповторності кожної держави. Я сподіваюсь, що зможу здійснити це бажання: неодмінно хочу побачити Ейфелеву вежу Парижа, Тауерський міст Лондона, піраміди Єгипту та інші визначні споруди. Нині це лише мрія, але в майбутньому, я впевнена, зможу здійснити її.

2) Не знаю, чи можна це назвати мрією, але мені дуже хочеться завести собаку. Мама каже, що це надто велика відповідальність, і собака потребує багато часу, але я однаково переконаний, що коли-небудь у мене з'явиться цуценя хаскі. Ці собаки дуже розумні та красиві. Мені іноді здається, що

вони — майже як люди. Все розуміють, але не можуть сказати. Можливо, коли я виросту, то сам її знайду.

*Висновок.* У кожної людини є мрія, іноді кілька. Наша уява малює їх нам, не даючи зупинитися на досягнутому, змушуючи весь час рухатися вперед. Щоб досягти успіху, не варто боятися мріяти.

*IV модуль. Досягнення*

*Наприклад:*

1) У мене дуже багато улюблених захоплень. Я люблю читати, кататися на велосипеді. Мені дуже подобається історія. Але моє найголовніше хобі — це малювання.

Я почав малювати, коли був ще маленьким. Однак, перші мої малюнки були не найкращими. Дещо виходило криво, дещо взагалі не виходило. Але я завжди продовжував малювати. Тепер, мені здається, я малюю дуже добре. Мої роботи прикрашають стіни у моїй кімнаті. Я часто надсилаю свої роботи на конкурси дитячих малюнків і часто отримую дипломи та призи.

2) Я завжди вважала, що спорт — це не рекорди, бали, секунди, перемоги, а розвага, рівної якій немає у світі. Коли ж здобула перемогу в чемпіонаті області, посівши перше місце, не приховую, була гордою і дуже задоволеною своїм результатом. Хто хоч раз відчув дух змагань, розуміє, що радість перемоги можна побачити в очах спортсмена і тренера, її можна почути в криках, нехай нечисленних, але щирих уболівальників, перемогу можна відчутити і на смак, коли після покладеного проміжку часу робиш маленький ковточок водички. Я вважаю, що без спорту неможливо жити.

3) В Україні є багато визначних і відомих людей, які багато чого досягли у своєму житті, які стали ідолами, не для одного покоління, на яких з року в рік рівняються інші люди. Це фантастичні люди, які своїми вміннями і талантами заповнили серця інших. Хтось з них досягнув багато чого у юному віці, а хтось — у старості. Тут варто замислитись, а що здобула я, яке моє найбільше досягнення у житті? На мою думку, нічого феноменального я ще не зуміла досягти, але одна річ, якою я пишаюся вже не перший рік, це те, що я здобуваю знання, що я вмію вчитися, що дуже добре ставлюся до науки, і здобула величне вміння — вміння вчитися.

*Висновок.* Наполеглива праця є запорукою досягнення бажаних результатів, успіху.

#### **4. Гра «Комп'ютер»**

Грають дві команди, які змагатимуться між собою. Кожен гравець одержує картку із символом певної геометричної фігури. «Програміст» показує «програму» — велику картку, де геометричні фігури розміщено в певній послідовності. Перемагає та команда, яка швидше закладе «програму» у свій «комп'ютер» (*вишикується у зазначеній послідовності*).

#### **5. Вправа-гра «Улюблена іграшка»**

- Візьміть свою улюблену іграшку і піднесіть її вгору.
- Чи однакові у вас іграшки? (*У всіх вони різні.*)
- Чи варто через це сперечатися, сваритися? (*Звісно, ні.*)

*Висновок.* Не варто сперечатися з другом через те, що ваші смаки не збігаються.

#### **6. Робота за підручником (с. 49)**

*Робота за віршем*

Учні читають вірш В. Бичко «Великий і малий», аналізують зміст.

- Чим схожі герої вірша — хлопці-непосиди?
- У чому їхні відмінності?

#### **7. Гра «Ворота доли»**

Двоє дітей стають обличчям одне до одного, беруться за руки і піднімають їх — це «ворота доли». Решта дітей беруться за руки так, щоб утворився ланцюжок.

«Ворота доли» промовляють лічилку, а «ланцюжок» поволі проходить під ними.

Тра-та-та, тра-та-та — відчиняємо ворота.  
Пропускаємо раз, пропускаємо два,  
А на третій раз — не пропустимо вас.

Із цими словами руки опускають, «ворота зачиняють» і пропонують тому, кого вони зловили, яку-небудь ситуацію. Спіймана дитина повинна відповісти, як учинить у цій ситуації. «Ворота доли» оцінюють відповідь від 1 до 10 балів, а потім пропускають дитину, і гра триває. Той, хто набрав найвищу

кількість балів, зумів гідно витримати випробування долі. (Доцільно попередити дітей, що «ворота долі» не повинні ловити одних і тих самих.)

*Приклади ситуації*

- Ваші батьки переїхали, і ви опинилися у незнайомій школі.
- Ви накопичили гроші на що-небудь, про що мріяли, і втратили їх.
- Хто, на вашу думку, дає людині її долю?
- Чи знаєте ви людей, про яких говорять, що вони народилися у щасливій сорочці?
- Хотіли б ви наперед дізнатися все про свою долю? Чи можливо це?
- Хотіли б ви змінити свою долю?
- Як характер людини впливає на її долю?
- Як виховання впливає на долю людини?
- Хотіли б ви помінятися своєю долею з ким-небудь зі своїх товаришів?
- Що б ви порадили людині, яка ніколи не була задоволена своєю долею?  
— Розкажіть про якого-небудь свого знайомого з цікавою долею.

### **8. Морально-етична гра «Я і мої друзі»**

*Мета:* розвивати в дітей почуття спільності та розуміння індивідуальних відмінностей між людьми.

*Матеріал:* фотоальбом дітей класу.

Учитель запрошує дітей до розмови про себе, про своїх друзів, зацікавлює фотознімками, пропонує розповісти, що на них зображено. За допомогою навідних запитань спонукає дітей до оцінювання їхніх якостей та властивостей (як позитивних, так і негативних), а також на якості інших. Важливо в перебігу гри підкреслювати позитивне, акцентуючи на цьому увагу, про свої недоліки нехай діти говорять самі.

### **9. Вправа «Мікрофон»**

— Які риси характеру слід виробляти в собі, щоб бути успішною людиною?  
*Висновок.* Людина не просто проживає своє життя, вона його будує, створює.

*Робота в парах*

— Які приємні слова ви чули про самих себе протягом свого життя?  
Учні обговорюють запитання в парах. Очі озвучують свою розмову.

## **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

### **1. Вправа «Мікрофон»**

— Закінчіть речення.

- Я — неповторна людина, тому що ...
  - Мій друг — неповторна людина, тому що ...
- Висновок.* У людей багато спільного, і водночас кожен з вас унікальний та неповторний.

### **2. Метод «Шість капелюхів, що мислять»**

*Білий капелюх.* Що ви дізналися про неповторність людини?

*Червоний капелюх.* Чому, на вашу думку, всі люди різні?

*Чорний капелюх.* Чи правильно, що ви підлаштовуєтеся до вподобань інших?

*Жовтий капелюх.* Чи добре, що мрії, бажання та дії людини відрізняються?

*Зелений капелюх.* Які риси свого характеру ви хотіли б змінити?

*Синій капелюх.* Чому важливо не втрачати своєї унікальності?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

## УРОК 109. РИСИ ХАРАКТЕРУ, ЯКІ СПРИЯЮТЬ ДОСЯГНЕННЮ УСПІХУ В ЖИТТІ, ЗАБЕЗПЕЧУЮТЬ ДРУЖНІ ВЗАЄМИНИ З ІНШИМИ, ПОВАГУ (чесність, працьовитість, щедрість, чемність, чуйність)

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** збагатити знання учнів про людські чесноти, які сприяють досягненню успіху в житті, забезпечують дружні взаємини з іншими, повагу; вчити розпізнавати риси характеру; розвивати мовлення учнів, критичне мислення; виховувати позитивні риси характеру;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** картки для гри, папір, олівці чи (фломастери), коробочка невеликого розміру або пластиковий мішечок, комп'ютер, мультфільм.

**Тип уроку:** урок формування вмій і навичок.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Технологія «Займи позицію»*

— Чи можливо знайти у природі двох зовсім однакових людей? Доведіть свою точку зору. (Діти висловлюють свою думку та стають біля таблички з написом «так» чи «ні».)

— Ми впевнилися, що зустріти двох однакових людей неможливо!

— Що таке внутрішній світ людини?

— З чого складається людське «Я»?

— Як зробити так, щоб тебе поважали?

У кожної людини свій характер, або ще кажуть — своя натура, своя вдача. Це притаманні тільки їй особливості поведінки, ставлення до колективу, інших людей, до праці, до того, що її оточує, та до самої себе. Як не буває однакових людей, так не буває однакових характерів. Характери можуть мати якісь спільні риси, ознаки. У людському характері є як позитивні, так і негативні риси. Чесність, працьовитість, скромність, сміливість, доброта, щирість — це позитивні риси. Лінь, заздрість, брехливість, жадібність, хвалькуватість, боягузтво — негативні риси характеру.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні на уроці ви дізнаєтеся, які риси характеру сприяють досягненню успіху в житті, забезпечують дружні взаємини з іншими, повагу, навчитеся оцінювати вчинки людей.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Вправа «Як можна сказати?».

Любить вилежуватися — лежень.

Гарно працює — працьовитий.

Говорить тільки правду — чесний.

З усіма ділиться — щедрий.

Не дякує — невдячний.

Завжди вітається, дякує — чемний.

Зичить добра — доброзичливий.

Усім допомагає — чуйний.

Має добре серце — добросердий.

###### 2) Розповідь учителя.

— Знати характер людини дуже важливо. Це дає змогу передбачити, як людина поводитиметься за певних умов, чого від неї очікувати, як вона виконуватиме дані їй доручення. Знання рис свого характеру допоможе краще зрозуміти й оцінити свої вчинки, ставлення інших людей до вас. Адже ви постійно з кимось спілкуєтеся, взаємодієте. Якщо ви поглянете на себе збоку, то, можливо, спробуєте

щось у собі змінити, удосконалити. Запитайте себе: «Чи я вразливий?», «Чи хвалькуватий?», «Чи завжди дотримую слова?». Спробуйте дати чесну відповідь на ці та інші запитання. Це допоможе вам краще пізнати себе і зрозуміти, які риси характеру у вас позитивні, а які — негативні.

### 3) Гра «Добрі вчинки — погані вчинки».

*Мета:* вправляти дітей в оцінюванні певних дій у ситуаціях морального вибору відповідно до категорій «добре», «погано».

*Матеріал:* демонстраційний набір парних сюжетних малюнків морального змісту; виготовлені з кольорового картону картки у формі серця (*червона і синя картки кожному з гравців*).

Гру проводять у підгрупах або з усіма дітьми. Учитель по черзі демонструє малюнки. Діти розглядають та оцінюють зображені на них учинки: позитивний — піднімають картку «червоне серце», негативний — «синє серце». Бажано коментувати вибір дітей: «Чому Наталка підняла синє серце?», «Як ти вважаєш, чому цей учинок правильний?» тощо.

### 4) Вправи в парах.

- В. п. — стоячи обличчям один до одного, руки на плечах партнера.  
1–2 — присісти на правій нозі, ліву вперед на носок;  
3–4 — в. п.;  
5–8 — повторити з лівої ноги.
- В. п. — стоячи спиною одне до одного, руки зчеплені за лікті.  
1–2 — присісти на правій нозі, ліву — вперед;  
3–4 — в. п.;  
5–6 — присісти на лівій нозі, праву — вперед;  
7–8 — в. п.

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Робота з оповіданням.

Учитель (*або учень*) читає оповідання «Забудькуватий Мишко».

Мишко не вивчив домашнє завдання. Наступного дня він одержав двійку.

Дуже не хотілося хлопцеві мати двійку, тому він витер її гумкою. Другого дня хлопець старанно підготувався до уроку.

— Молодець, сьогодні ставлю тобі дванадцять балів, давай щоденник.

Радісний Мишко подав щоденник.

— Мишку, а де двійка?

— Яка двійка? Не було ніякої двійки, ви помилилися.

— Ну гаразд, не було, то й не було, вочевидь, я забула.

Після уроків Мишко заглянув у щоденник, але обіцяних балів не побачив.

— Ірино Петрівно, а де ж мої сьогоднішні дванадцять балів?

— Які дванадцять балів, Мишку? Ти помилився, не було ніяких дванадцяти балів.

*Обговорення змісту*

— Як повелася вчителька в оповіданні?

— Як ви гадаєте, чи зрозумів Мишко свою помилку?

— Що ви робите, коли отримуєте негативну оцінку?

### 2) Гра «А якби я ...».

*Мета:* учити дітей знаходити рішення та формулювати наміри про певні дії в ситуаціях морального вибору.

Діти утворюють коло. Учитель починає речення, наприклад: «Якби я знайшла/знайшов рукавичку на дорозі, то ...», «Якби я побачила/побачив стареньку бабусю з валізами, то ...» або «Якби я дізналась/дізнався, що мій друг хворіє, то ...» тощо. Діти одне за одним продовжують речення, називають свій варіант поведінки у запропонованій ситуації. Якщо відповідь суперечить моральним нормам, учитель переадресовує речення наступному гравцеві: «А якби ти ..?». Якщо й далі звучить небажана відповідь, учитель сам пропонує позитивну альтернативу: «А якби я побачила/побачив розкидані іграшки, то прибрала б їх ...».

Головне — у перебігу гри уникати оцінювання відповідей дітей, приймаючи всі запропоновані ними варіанти.

### 3) Вправа для розвитку уваги «Дзеркало».

Діти об'єднуються в пари і стають одне навпроти одного. У парі один із гравців виконує роль дзеркала, повторюючи всі рухи свого напарника. Учитель координує гру, даючи учням, які «дивляться у дзеркало» завдання: «Підніміть ліву руку! А тепер зігніть праву ногу ...».

Особливо уважним має бути учень/учениця, який/яка виконує роль дзеркала, адже його/її рухи повинен дзеркально повторювати партнер, а не виконувати команди вчителя.

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Вправа «Обери позитивне».

— З-поміж записаних рис характеру знайдіть та підкресліть позитивні. (*Щирість, жадібність, доброта, співчутливість, чесність, сміливість, байдужість, працьовитість, лінощі, неухважність, чемність, чуйність, щедрість, працьовитість, хитрість, охайність, наполегливість.*)

— Які з цих рис характеру вам подобаються?

— Які — шкодять здоров'ю? Чому?

— Які риси характеру властиві дівчаткам?

— Які риси, здебільшого, притаманні хлопчикам?

### 2) Перегляд мультфільму.

Учні переглядають та аналізують зміст мультфільму «Уроки тітоньки Сови — Благодійність».

(<https://youtu.be/Sh6LMQ04IJg>)

— Чим були здивовані звірята?

— Що запропонував ведмедик?

— Чи підтримали звірята його пропозицію?

— Кому вони передали свої речі?

— Що означає слово «благодійність»?

### 3) Гра «Проганяємо злість».

*Мета:* сприяти усвідомленню дітьми власних переживань та звільненню від негативних емоцій.

*Матеріал:* папір, олівці чи фломастери (*кожному учаснику гри*); коробочка невеликого розміру або пластиковий мішечок.

На початку гри слід поговорити з учнями про негативні почуття, що виникали у них сьогодні: чи не сердились вони, чи не ображались на кого-небудь. Можна запропонувати учасникам заплющити очі та пригадати свій настрій, відчути зміни в ньому. Потім кожен малює «свою злість». А завершивши малюнок — рве його на дрібні шматочки, що складає в коробочку (*мішечок*). Коли це зроблять усі учасники гри, учитель заклеює її (*зав'язує мішечок*) і виносить на смітник: «Ми викинули геть усе погане, а добре — залишили собі».

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Вправа «Піца»

На дошці — коло, розділене на чотири частини-сектори. Зверху кожного «шматочка» цієї імпровізованої «піци» — твердження: «Мені зрозуміло все», «Мені було цікаво на цьому занятті», «Інформація була новою для мене», «Мені подобається тут, і я очікую наступних занять».

Кожен учень малює чотири кружечки (*біля кожного твердження*). Чим ближче кружечок до середини «піци», тим більше вони згодні з твердженням.

### 2. Вправа «Репортер»

Учитель пропонує учням уявити себе в ролі репортерів і підготувати найбільш цікаве, на їхню думку, запитання відповідно до теми уроку.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

## УРОК 110. РИСИ ХАРАКТЕРУ, ЩО ЗАВАЖАЮТЬ ДОСЯГНЕННЮ УСПІХУ, СПІЛКУВАННЮ (лінощі, неухважність, байдужість, нетовариськість)

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати уявлення учнів про риси характеру, що заважають успіху, спілкуванню; розвивати критичне мислення, мовлення учнів; виховувати позитивні якості характеру;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** обруч, кольорові стрічки, картки з частинами прислів'їв, таблички, кошик.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Форма проведення:** урок-тренінг.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Зворотний зв'язок

— Про які риси характеру ви дізналися на попередньому уроці?

— Які з них сприяють успіху в житті?

*Гра «Визнач риси характеру»*

- Риса щирої та прямої людини. (*Чесність.*)
  - Риса людини, яка нічого не хоче робити. (*Лінощі.*)
  - Риса людини, яка не втрачає самовладання в небезпеці. (*Мужність.*)
  - Риса людини, яку нічого не цікавить. (*Байдужість.*)
  - Риса людини, яка ніколи не хвалиться своїми успіхами і досягненнями. (*Скромність.*)
  - Риса людини, яка постійно помиляється. (*Неухважність.*)
  - Риса людини, яка не хоче ні з ким дружити. (*Нетовариськість.*)
- Які з названих рис позитивні, а які — негативні?

##### 2. Вправа «Очікування»

— Чого ви очікуєте від сьогоднішнього уроку? (*Учні висловлюють свої очікування.*)

##### 3. Повторення правил тренінгу

- Цінування часу (*говорити коротко*).
- Увічливість.
- Позитивність.
- Говорити від свого імені.
- Правило добровільної активності.
- Правило «підведеної руки».
- Зворотний зв'язок.

##### 4. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ми розглянемо риси характеру, що заважають досягненню успіху в житті, спілкуванню.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Розповідь учителя з елементами бесіди

— Що таке успіх? Кожен розуміє його по-своєму. Скільки людей, стільки і думок. Успішні люди — це люди, які чогось у житті досягли. База успіху — праця над собою, усвідомлена й улюблена, яка приносить радість, моральне задоволення, достаток, громадське визнання.

— Як досягнути успіху в житті? (*Відповіді дітей.*)

— Що заважає досягти успіху? (*Звичка робити поспішні висновки, драматизувати події, ділити все на «чорне та біле», приймати все близько до серця, бути апатичним, робити все за правилами тощо.*)



— Що заважає спілкуванню?

Іноді трапляється так, що люди начебто й розмовляють одне з одним, а порозумітися не можуть. Через це виникають образи, невдоволення, а іноді й конфлікти. І тільки якщо люди спілкуються на рівних, уміло використовують знання, спілкування буде ефективним і приносить радість кожному.

Проте найчастіше, коли виникає якесь непорозуміння під час спілкування, людина, аналізуючи те, що сталося, насамперед говорить: «Це він (вона) винні у тому, що сталося». І дуже рідко ми говоримо про себе: «Це я винен у тому, що сталося, це я сказав погано».

Людина майже завжди про себе думає краще, ніж про неї думають інші. Часто, засуджуючи іншого, людина говорить: «Я б такого ніколи не зробив». Однак невідомо, як у подібній ситуації ця людина вчинила б сама. Річ у тім, що ми дуже погано знаємо себе.

## 2. «Асоціативний куц»

— Що заважає бути успішними?



## 3. Динамічна вправа «Напиши ім'я»

Стрибати по індивідуальній траєкторії, уявно пишучи своє ім'я.

## 4. Обговорення у загальному колі

Учні обговорюють правила та складають пам'ятку «Як бути успішним?».

*Наприклад:*

- Пообіцяти собі змінити свій характер.
- Скласти план дій на день, тиждень, місяць.
- Перекопувати себе, що це тобі потрібно і корисно.
- Змушувати себе виконувати те, що намітив за планом.
- Змушувати себе стримувати свої емоції, володіти собою.
- Наказувати собі виконувати намічене.

## 5. Літературна хвилинка

Бесіда за змістом вірша «Найкраща риса»

### НАЙКРАЩА РИСА

Промовив гордий Кипарис:

— Із людських рис  
для мене прямота — найкраща!

А Липа:

— Лишенько! Це глупота.  
Людина — хай велика чи мала — пропаща  
без щедрості й сердечного тепла.

Озався Дуб:

— Послухайте мене:  
твердий характер — ось що головне.

— А гнучкість розуму —  
то риса неможлива? —  
докинула Ліщина пустотлива.

Троянда мовила:

— Забули про красу, а я в собі віки її несучу!

Людина мудрі речі наслухала  
і тужно так замріяно зітхала:  
— Мені б тих рис найбільше осягти —  
змогла б я гідно шлях увесь пройти!

*І. Сварник*

- Які найкращі риси вибрало кожне із дерев?
- Чому для Кипариса найкраща риса — прямота; для Липи — щедрість й сердечне тепло; для Дуба — твердість; для Ліщини — гнучкість розуму; для Троянди — краса?
- Яку думку висловила людина? Чи погоджуєтесь ви з нею?

### 6. Вправа-гра «Інтерв'ю із самим собою»

Учитель пропонує дітям записати три якості, яких їм дуже хотілося б позбутися. Потім з цих трьох якостей пропонує вибрати одну, найнеприємнішу, і поговорити з нею. (*Можна запропонувати дітям узяти інтерв'ю в цієї якості.*)

*Порада.* Розмовляйте з цією якістю щоразу, коли вона знову у вас проявляється.

- Чи допомагає подібне заняття в роботі над собою?

### 7. Літературна хвилинка

Учні читають вірша Бориса Шрубенка «Лихо».

Був добрий настрій в Олі:  
 їй треба вранці йти до школи.  
 Вмивала дівчинку матуся,  
 в портфель складала все бабуся,  
 татусь заплів стрічки в косички,  
 дідусь почистив черевички ...

- Чи була дівчинка самостійною? Поясніть чому.

### 8. Вправа «Чарівний базар»

Ведучий пропонує учасникам групи уявити, що є базар, на якому продають і купують незвичайні речі: активність, ініціативність, працездатність, самостійність, товариськість, компетентність, уміння вести за собою, слухати, переконувати тощо. Ведучий виступає у ролі продавця, який обмінює одні риси на інші. Викликають одного з учасників, він може придбати одну чи кілька рис.

*Наприклад:* «покупець» просить у «продавця» самостійність. «Продавець» з'ясовує, скільки йому потрібно самостійності, навіщо вона йому, коли він хоче бути самостійним. «Продавець» пропонує «покупцю» дати що-небудь натомість. Наприклад, «продавець» може розраховуватися почуттям гумору тощо.

### 9. Мовна вправа

- Доберіть антоніми до негативних рис характеру.

Байдужість — дбайливість, співчутливість;  
 боягузтво — безстрашність, сміливість;  
 впертість — поступливість;  
 жадібність — щедрість;  
 лінощі — працьовитість, трудолюбивість;  
 скупість — безкорисливість;  
 марнотратність — ошадливість;  
 відлюдькуватість — товариськість;  
 брехливість — чесність.

### 10. Динамічна вправа «Сонячні промінчики»

Учитель піднімає обруч, до якого прикріплено по колу стрічки червоного, жовтого і жовтогарячого кольору. До кінця кожної стрічки прикріплено невеличку паличку розміром з олівець. Діти ходять під музику навколо обруча. Музика зупиняється, діти стають обличчями до обруча, швидко хапаються за кінець будь-якої стрічки і швидко намотують стрічку-промінчик на паличку до самого кінця. Домотавши стрічку, вони беруть прикріплений на ній кольоровий «сонячний зайчик» і об'єднуються у групи відповідно до кольору «зайчика».

Перемагають ті, що швидше вишикувалися у рівну лінію відповідно до кольору.

### 11. Робота в групах. Робота з прислів'ями

#### 1) «Склади прислів'я».

Учні об'єднуються в групи, отримують окремі слова, з яких потрібно скласти прислів'я та пояснити їхнє значення.

*I група* — «За одягом зустрічають — за розумом проводжають»;

*II група* — «Людина красна не словами, а своїми ділами»;

*III група* — «Де дружніші, там і сильніші».

## 2) «Закінчи прислів'я».

Без терпіння немає ... (*уміння*).

Хто нічого не робить, той ніколи не має ... (*часу*).

Друга шукай, а знайдеш — ... (*тримай*).

Праця годує, а лінь — ... (*марнує*).

Байдужий сидить у хаті, доки лихо не загляне ... (*у вікно*).

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Інтерактивна вправа «Займи позицію»

На двох партах стоять таблички:

- Характер — це вроджена особливість.
- Характер формується протягом життя.
  - Визначмо, від чого залежить характер людини. Ви вважаєте, що характер є вродженою особливістю? Або навпаки, ви переконані, що характер формується протягом життя? Зберіться біля відповідних табличок. Обговоріть свої міркування і наведіть кілька аргументів на їхню користь.

Презентація аргументів.

— Чи не з'явилося у вас бажання змінити свою позицію?

— Які докази вас переконали?

*Висновок.* Характер формується протягом життя.

### 2. Вправа «Не хочу хвалитися, але я ...»

— Що ж для кожного з нас успіх?

— Чому одним людям удалося себе реалізувати, а іншим ні?

— Кожен з вас відчув, пережив почуття задоволення від якоїсь справи, від досягнення якоїсь мети. І кожен на цей момент може сказати про себе: «Не хочу хвалитися, але я ... (*намагаюся не лінуватися, розвиваю свою увагу, вчуся бути небайдужим, товаришую зі всіма однокласниками тощо*)».

### 3. Вправа «Кошик для сміття»

— Напишіть на аркушах паперу рису характеру, якої б ви хотіли позбутися. Підійдіть до кошика для сміття, зібгайте папірець і викиньте його. Можете назвати вголос ту рису, що вам заважає. Уявіть, що ви викинули не просто папірець, а негативну рису характеру.

### 4. Підбиття підсумків

— Чи справдилися ваші очікування?

— Що найбільше сподобалося на уроці?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОК 111. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ УЧНІВ З ТЕМИ «ОРГАНІЗМ ЛЮДИНИ»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** узагальнити, систематизувати, відкоригувати набуті учнями знання з теми «Організм людини»; розвивати навички узагальнення знань, уміння аналізувати, творчо розв'язувати поставлені завдання; створювати атмосферу співробітництва та співдружності, виховувати потребу в здоровому способі життя;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, презентація, онлайн-тести, картки, таблиця, скачалки, тести, розрізна азбука, Щоденники вражень.

**Тип уроку:** урок узагальнення та систематизації знань.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні у нас підсумковий урок. Цікаві творчі завдання допоможуть нам провести його змістовно і весело.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Повторення основних фактів і понять

###### 1) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Людина та її організм», коментують зміст.  
(<https://naurok.com.ua/prezentaciya-na-temu-lyudina-ta-organizm-171835.html>)

###### 2) Робота за таблицею «Органи тіла людини».

— Організм людини складається з органів. Кожний орган має свою будову і виконує якусь роботу. Органи об'єднані у системи.

Учні розглядають таблицю, називають певну систему, розповідають все, що знають про неї, доповнюючи відповіді одне одного.



###### 3) Вправа «Закінчи речення».

- Увесь організм становить ... (єдине ціле).
- Організм людини складається з частин — ... (органів).
- Усі органи залежать ... (один від одного).
- Органи, які виконують спільну роботу, утворюють ... (систему органів).
- Опорно-рухова система надає міцності та форми тілу, здійснює ... (рухи).
- Нервова система узгоджує роботу всіх органів й здійснює зв'язок із ... (навколишнім середовищем).

- Кровоносна система забезпечує органи поживними речовинами, киснем, перенесенням шкідливих речовин до ... (органів виділення).
- Система органів дихання забезпечує газообмін між організмом і ... (навколишнім середовищем).
- Травна система перетравлює їжу, забезпечує організм ... (поживними речовинами).
- Система органів чуття сприймає зміни у навколишньому середовищі, використовуючи ... (зір, слух, дотик, звук, смак).

Фізкультхвилинка

## 2. Узагальнення знань

### 1) Тестування.

- Людина — це:
  - частина неживої природи;
  - частина живої природи.
- Організм людини складається із частин:
  - голови і тулуба;
  - органів.
  - скелета і м'язів;
- Які суттєві відмінності між твариною і людиною? Познач правильні відповіді.
  - Уміє мислити;
  - вміє висловлювати свої думки;
  - вміє ходити;
  - вміє їсти.
- Органи в організмі:
  - змінюють своє положення;
  - не змінюють своє положення.
- Яка система узгоджує роботу всіх органів?
  - Травна;
  - нервова;
  - кровоносна;
  - опорно-рухова.
- Що забезпечує рух тіла людини?
  - Скелет;
  - нерви.
  - м'язи;
- Яка постава у людини, якій важко дихати, в якій погано працює серце?
  - Правильна;
  - неправильна.
- У якому органі відбувається всмоктування поживних речовин і води?
  - У шлунку;
  - в тонкому кишківнику;
  - в товстій кишці;
  - в ротовій порожнині.
- Що потрібно берегти змалку, аби органи травлення були здоровими?
  - Очі;
  - вуха;
  - язик;
  - зуби.

### 2) Технологія «Крісло автора».

— Як ви дбаєте про свій орган зору?  
Охочі дають відповідь на запитання.

### 3) Вправи для постави.

#### ДІТИ РОСТУТЬ

В. п. — сидячи на п'ятах, руки на колінах. Піднімаючись на коліна, підняти обидві руки через сторони вгору, долоні дивляться вгору. Набути в. п. (5–6 разів.)

#### ДІТИ ПОТЯГУЮТЬСЯ

В. п. — сидячи на п'ятах. Стати навколішки, руки через сторони підняти вгору повільно, з напруженням. «Витягати» себе вгору, прогинаючись назад. (4 рази.)

## 3. Узагальнення вмінь

### 1) Робота в групах. Онлайн-тести.

I група — Органи кровообігу

Вибрати правильну відповідь.

(<https://learningapps.org/watch?v=pi0obfs3t17>)

II група — Органи травлення

Розставити картки з назвами та малюнками відповідно до процесу травлення.

(<https://learningapps.org/watch?v=p8v95kfhn17>)

III група — Опорно-рухова система

Вибрати правильну відповідь.

(<https://learningapps.org/watch?v=p77sv5qcj17>)

IV група — Органи чуття

Заповнити таблицю.

(<https://learningapps.org/watch?v=pyd1o94j517>)

## 2) Робота із загадками.

Учні відгадують загадки, називають функції відгаданих органів.

- Усім нашим організмом він керує. (*Мозок.*)
- Перший удар на себе приймає, якщо некорисне людина вживає. (*Печінка.*)
- Що воно за штука, що день і ніч стука? (*Серце.*)
- Дві зірки під двома серпами. (*Очі, брови.*)
- Дві кульки людина має, вони дихати їй допомагають. (*Легені.*)
- Живе мій братик за горою, не може бачитись зі мною. (*Очі.*)
- Висить мішечок непростий, то повний він, то пустий.  
Він їжу всю приймає, а непотрібну — виганяє. (*Шлунок.*)

## 3) Обговорення в загальному колі.

— Запишіть рецепт здорового способу життя.

- Правильне харчування.
- Не переїдати!
- Достатня рухова активність.
- Здоровий сон.
- Дотримання режиму дня.
- Тренування мозку.
- Внутрішня гармонія.
- Правильне мислення та правильні вчинки.

## 4) Мовна вправа.

— Запишіть дії — функції внутрішніх органів.

Серце ... (*прокачує*) судинами кров. Легені ... (*постачають*) кисень, ... (*видаляють*) вуглекислий газ. Печінка ... (*виробляє*) жовч, ... (*фільтрує*) кров. Нирки ... (*очищують*) кров. Шлунок ... (*перетравлює*) їжу.

## 5) Хвилинка-цікавинка.

- У тілі людини міститься 43 пари нервів, які поєднують нашу нервову систему з усіма органами нашого тіла, 12 пар нервів під'єднано до мозку, а решта — до спинного мозку.
- У нашому тілі неймовірно велика кількість нервових клітин, їх значно більше, ніж зір у Чумацькому Шляху.
- Наша нервова система передає нервові імпульси зі швидкістю до 100 м/с або 360 км/год.
- Якщо вишикувати всі нейрони, які містяться в організмі дорослої людини, в один ланцюжок, то його довжина становитиме 965 км.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Вправа «Абетковий суп»

Учитель пропонує кожному учневі витягнути із чарівної торбинки літеру розрізної азбуки (*вилучити літери «ь», «и», «й», «ї»*) і придумати підсумкове речення на тему уроку, яке б починалося з цієї літери.

### 2. Робота у Щоденнику вражень

— Запишіть або намалюйте свої міркування з однієї з вивчених тем (*на вибір*).

ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

---

---

---

---

# ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ

## УРОКИ 112–113. ЯКА ЦІНА ЗДОРОВ'Я. ШКІДЛИВІ ЗВИЧКИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати в учнів уявлення про корисні та шкідливі звички, їхній вплив на здоров'я; розвивати вміння відстоювати власні переконання, оцінювати свої вчинки та ухвалювати рішення відповідно до ситуації, формувати позитивну мотивацію на здоровий спосіб життя; виховувати почуття відповідальності за власну поведінку;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** тематичні малюнки, картки з текстом, картки з частинами прислів'їв, кольорові цеглинки, квітка з шести пелюсток.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) Вправа «Запитання — відповідь».

Учні дають відповіді на запитання:

- Пригадайте, які права дитини на здоров'я в сім'ї та суспільстві ви знаєте.
- Які основні документи захищають права дітей в Україні?
- Який вплив на здоров'я мають шкідливі звички?

###### 2) Гра «Корисно — шкідливо».

Учні картками сигналізують: зелена — корисно, червона — шкідливо.

- Вітання під час зустрічі ...
- Брати до рота та гризти всілякі предмети — ручки, олівці ...
- Допомогати слабшим, маленьким, хворим ...
- Виконувати ранкову гімнастику ...
- Смоктати палець ...
- Доглядати за власним одягом, взуттям ...
- Дотримувати режиму дня ...
- Гризти нігті ...
- Говорити неправду ...
- Тривалий час засиджуватись біля телевізора ...
- Курити, пити ...
- Правильно харчуватися ...

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви дізнаєтеся, що потрібно робити, щоб уникнути захворювання та позбутися шкідливих звичок.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Робота за підручником (с. 50–51).

Вправа «Мікрофон»

— Пригадайте, від чого залежить самопочуття людини.

Словникова робота

Учні зачитують у підручнику зміст слів та понять: *здрасувати, здоров'я, здоровий спосіб життя, загартування, почуття.*

«Асоціативний куц»

— За схемою пояснить, як саме здоровий спосіб життя впливає на організм людини.  
Учні зачитують твердження, аналізують їх зміст.

### 2) Конкурс «Хто більше?».

Змагання проводиться між рядами. На першій парті кожного ряду лежить чистий аркуш паперу. Діти по черзі пишуть на ньому слова, що стосуються здоров'я, і передають аркуш на наступну парту. Перемагає ряд, який завершить завдання найшвидше і запише найбільше слів. (Наприклад, режим, загартування, зарядка, спорт, овочі, фрукти тощо.)

*Висновок.* Здоровий спосіб життя — це дотримання режиму дня, правил гігієни, правильне харчування, заняття спортом, фізичною працею, загартування, відмова від шкідливих звичок.

### 3) Обговорення у загальному колі.

— Чи доводилося вам чути звернення або самим запитувати: «Як ви почуваетесь?», «Чи все у вас гаразд?».

— Про що хочуть дізнатися ті, хто запитує?

*Висновок.* Турбуватися про своє здоров'я та здоров'я інших, помічати зміни в організмі дуже важливо.

### 4) Робота в групах.

— На наше самопочуття впливає дуже багато чинників. Обговоріть це у групах.

*I група.* Що може впливати на ваш настрій і самопочуття?

*II група.* Що може спонукати в людини позитивні емоції?

### 5) Технологія «Крісло автора».

— Наведіть приклади подій та вчинків, коли ви відчували страх або гнів.

Фізкультхвилинка

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) «Мозковий штурм».

— Що означає «навчитися володіти своїми емоціями»? (Учні висловлюють свої міркування.)

### 2) Робота за підручником (с. 52–54).

*Ситуативні справи*

— Попрацюйте у парах/групах. Дайте поради дітям у кожній ситуації. Продовжте речення.

*Спілкування в парі*

— Пригадайте, скільки може тривати сон дорослої людини. А в дітей?

Учні читають текст у підручнику, обговорюють у парі.

*Технологія «Два — чотири — всі разом»*

— Наведіть приклади та запишіть у два стовпчики (*корисні та шкідливі*) звички, продовжте перелік.

Учні індивідуально обмірковують можливі відповіді. Потім об'єднуються в пари, доповнюючи думки одне одного.

Далі діти в четвірках ухвалюють спільне рішення. Завершується робота обговоренням поставленого завдання з усім класом.

*Читання з коментуванням*

Учні читають текст про шкідливі звички (*куріння, вживання алкогольних напоїв*), коментують зміст.

— Поміркуйте, чому шкідливі звички називають *викрадачами здоров'я*.

### 3) Технологія «Навчаючи — вчуся».

Підготовлені учні ознайомлюють зі своєю інформацією однокласників і одержують інформацію від них.

- Мабуть, немає людини, яка не чула б про шкідливість куріння для здоров'я. Більшість людей знає, що куріння спричиняє багато захворювань і призводить до передчасної смерті. Однак мільйони



людей щодня добровільно вдихають отруйний дим, завдаючи шкоди не лише собі, а й оточуючим та навколишньому середовищу. Тютюновий дим уражає не лише курців. Вдихання повітря, насиченого тютюновим димом, згубно діє на організм людини, особливо дитини. Якщо курять у твоїй присутності, ти вдихаєш тютюновий дим і стаєш «пасивним курцем».

- Якщо у твоїй присутності хтось курить, він порушує твоє право на здоров'я. Тютюновий дим містить багато шкідливих речовин, які отруюють людину. Під впливом диму в курців жовтіють зуби, змінюється голос. Вони часто кашляють, у них збільшується виділення слини. У накурених кімнатах діти сплять дуже неспокійно. Вони стають млявими, дратівливими, втрачають апетит.
  - Найголовнішим є те, що курець стає залежним від тютюнопаління. Це змушує деяких школярів на перервах мчати «на перекур», щоб затягтися черговою дозою отрути. Бажання курити свідчить, що вже сформувалася шкідлива звичка. Ця шкідлива звичка шкодить здоров'ю, затримує фізичний і психічний розвиток дитини. Краще мати корисні звички. Як ви вважаєте?
  - При вживанні алкогольних напоїв у дитини погіршується самопочуття, пам'ять, характер, вона не може зосередитись, не здатна виконувати точні дії, не може добре вчитися. Та це стає неважливим, бо їй найкраще в компанії дітей, які прогулюють уроки, погано вчаться, не слухають батьків і вчителів. Дуже швидко діти стають залежними від алкоголю.
  - Ще страшніше впливають на дітей наркотичні речовини, які швидко руйнують здоров'я. Під впливом наркотиків знищується неповторна особистість: людина не контролює свої емоції, втрачає волю. Діти дуже вразливі щодо дії наркотичних речовин: навіть після одноразового їх уживання може виникнути непереборна залежність від отрути. Тому слід бути дуже обережним у різних компаніях, на вулиці, з незнайомцями.
  - Пам'ятайте, що ваше здоров'я — найголовніше! Ви маєте протистояти пропозиціям щодо куріння, вживання алкогольних напоїв та наркотичних речовин! Шкідливі звички вам не потрібні!
  - Щороку ви стаєте самостійнішими та незалежнішими. Дедалі більше часу перебуваєте в компаніях однолітків або старших друзів. Можуть виникати ситуації, коли вам запропонують закурити цигарку, можливо, навіть з наркотичною травою, випити пива чи вина. Ви мусите навчитися казати: «Ні!».
  - Ці вправи допоможуть вам виявити справжню мужність у відстоюванні власних переконань.
1. Скажіть: «Ні, дякую». Повторіть ще раз, але впевненіше: «Ні, дякую», «Я не хочу», «Я не буду». Повторіть ці фрази кілька разів.
  2. Якщо хтось примушує зробити щось проти вашого бажання, залиште цю людину або компанію. Скажіть, що вам час іти. Знайдіть причину, привід або жартівливу відповідь.
  3. Зверніться за допомогою до друга. Тоді ви матимете ситуацію «двоє проти одного».

#### 4) Робота з цеглинками.

*Мета:* учитися працювати у команді; координувати рухи.

Діти утворюють коло. Кожен учень тримає цеглинку будь-якого кольору. За сигналом учителя діти починають рухатися по колу, одночасно масажуючи штирями цеглинки спинку своєму товаришеві, що йде попереду. Напрямок руху можна змінювати.

*Запитання до дітей:*

- Чи складно вам було йти й одночасно робити масаж?
- Чи отримали ви задоволення?

*Порада.* Діти можуть іти «змійкою», по периметру класу, «спіралькою» тощо.

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Технологія «Сітка Елвермана».

— Організуйте дискусію в класі, обговоріть проблему. (*Кожен учень робить свій висновок щодо поставленої вчителем проблеми.*)

Так	Проблема	Ні
	Чи шкодять здоров'ю лайливі слова?	

#### 2) Словникова робота.

Учні зачитують у підручнику пояснення значення слова «лихослів'я» (с. 54).

### 3) Вправа «Міркуємо!».

— Поміркуйте, що можна зробити добрим словом. Обґрунтуйте свої думки.

### 4) Робота в парах «Склади прислів'я».

Учні отримують картки з частинами прислів'їв, складають їх, аналізують зміст.

- Було б здоров'я, / все інше наживеться.
- Як немає сили, / то й світ немилий.
- Здоров'я маємо — не дбаємо, / а втративши — плачемо.
- Бережи одяг доки новий, / а здоров'я — доки молодий.
- Вартість здоров'я знає той, / хто його втратив.
- У здоровому тілі — / здоровий дух.
- Люди часто хворіють, / бо берегти здоров'я не вміють.
- Здоров'я більш варте, / як багатство.
- Доки здоров'я служить, / людина не тужить.
- Гіркий в того вік, / кому потрібен лік.

### 5) Вправа «Перевіряємо себе!».

— Обговоріть у групах, як ви розумієте висловлювання: «Гроші втратив — нічого не втратив, час втратив — багато втратив, здоров'я втратив — усе втратив».

### 6) Гра «Небезпечна кулька».

Учні утворюють коло.

— На вас налетів вітер і приніс хмарку шкідливих речовин (*куріння, алкоголь, наркотики*).

— Підкидаю кульку. Захищайтесь! (*Учні відбивають від себе кульку*.)

— Що ви відчували, коли кулька наближалась до вас?

### 7) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні читають повідомлення про значення сміху для поліпшення самопочуття.

### 8) Робота за підручником (с. 55).

Учні читають з коментуванням висновки з теми.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Технологія «Ромашка Блума»

«Ромашка Блума» — квітка з шести пелюсток — шість типів запитань.

*Перша пелюстка (проста).* Яке головне багатство людини?

*Друга пелюстка (уточнювальна).* Які звички належать до шкідливих?

*Третя пелюстка (пояснювальна).* Чому важливо цінувати здоров'я?

*Четверта пелюстка (творча).* Які нові корисні звички ви хотіли б мати?

*П'ята пелюстка (оцінювальна).* Чи поліпшиться самопочуття, якщо вести здоровий спосіб життя?

*Шоста пелюстка (практична).* Що потрібно робити, аби позбутися шкідливих звичок?

### 2. Рефлексія

- Я активно працював(ла) у групі...
- Я вносив(ла) вдалі пропозиції, які були враховані групою...
- Я допомагав(ла) іншим учасникам, заохочував(ла) їх до роботи...
- Я узагальнював(ла) думки інших і просував(ла) роботу групи вперед...

*Висновок.* Необхідно зробити правильний вибір, щоб жити цікаво, займатися фізкультурою, спортом. Уміти правильно організувати своє дозвілля, відмовитися від шкідливих звичок. Важливо зрозуміти, що серйозною проблемою людини є шкідливі звички та їхній негативний вплив на здоров'я.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 114. ВИГОТОВЛЕННЯ КВІТІВ З ПАПЕРУ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** удосконалювати вміння та навички роботи з папером; учити добирати папір за кольором і розміром; навчити учнів виготовляти штучні квіти з паперу, використовуючи різні техніки; розвивати спостережливість, фантазію; виховувати любов до природи, дбайливе ставлення до навколишнього середовища;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях.

**Обладнання:** комп'ютер, презентація, кольоровий папір, палички для барбекю, дротики для стебел, двосторонній скотч, прості олівці, лінійки, ножиці, клей.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** технологічна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Робота з оповіданням*

— Послухайте оповідання В. Сухомлинського «Смітник».

Зранку вся сім'я збиралась за столом. Марійка узялася допомагати прибирати після сніданку, але побачила, що запізнюється до школи. Схопивши відерце зі сміттям, вона потихеньку викинула його у квітник, який був розбитий позаду будинку. Дівчинка часто почала викидати туди сміття, коли запізнювалась до школи. Якимось дідусь попросив її полити квіти у квітнику. Марійка пішла за будинок і побачила, що замість квітів там лежить купа сміття.

— Звідки ж узявся цей смітник? — запитав здивований дідусь.

— Я не знаю, — сказала Марійка і почервоніла. Їй було соромно за зіпсовані квіти.

*Запитання до тексту:*

— Кому допомагала Марійка вдома?

— Куди вона викинула сміття?

— Чому так учинила?

— Хто попросив дівчинку полити квіти?

— Що побачила Марійка замість квітів?

— Що запитав дідусь?

— Чому Марійка почервоніла?

— Дайте оцінку поведінці дівчинки. Як би вчинили ви?

— Що б ви порадили Марійці?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Пропоную допомогти Марійці відновити її квітничок. Для цього кожен з вас виготовить квітку.

— Сьогодні на уроці ми продовжимо ознайомлення з прийомами роботи з папером, виготовимо квітки з паперу.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Інформаційне повідомлення.

З давніх часів існує потяг людини до прекрасного, прагнення прикрасити свій побут квітами. Своїм зачаруванням вони несуть радість, пробуджують неймовірні почуття, поліпшують настрій, підвищують працездатність, супроводжують нас у важливі хвилини життя, будять фантазію. Коли бракує слів або вони недоречні, саме квіти приходять до нас на допомогу. Квіти — це символ неминущого буття, символ справжнього, вони нагадують, що людина завжди була і залишається гармонійною частиною природи, невід'ємною її складовою.

Виготовляти штучні квіти люди навчилися давно. Одну з найперших згадок про них було виявлено вченими ще 3000 року до нашої ери. У Стародавній Греції та Стародавньому Китаї вміли виготовляти прекрасні квіти з порцеляни і золота. Їх також могли робити з глини, пір'я, пергаменту, емалі на метали та інших матеріалів, дорогих і дешевих.

У Європі штучні квіти отримали більше поширення з XVI століття. Ними прикрашалися інтер'єри палаців, сукні та костюми, капелюхи і зачіски. Так, в Італії знатні дами носили у волоссі квіти із золотої фольги або закручених стрічок. Такі квіти просочувалися пахощами і коштували не дешевше коштовностей, проте вони були мало схожими на живі рослини.

Зараз оздоблювальні квіти використовують для прикрашання суконь, костюмів, капелюхів та зачісок; декоративними квітами прикрашають вітрини магазинів, сцени, карнавальні ходи і свята.

Штучні квіти знову улюблені нами, однак дорогий оксамит, натуральний шовк, пір'я птахів залишилися в минулому. Тепер квіти роблять здебільшого з недорогих матеріалів, найчастіше синтетичних.

## 2) Перегляд презентації.

— Перегляньте, які квіти можна виготовити з паперу.

Учні розглядають зразки об'ємних квітів з паперу, коментують побачене.

(<https://vseosvita.ua/library/prezentaci-do-uroku-trudovogo-navcanna-vigotovlenna-stucnih-kvitiv-obemnoi-formi-rozeva-kvitka-z-paperu-47200.html>)

Фізкультхвилинка

## 2. Самостійне виконання учнями завдань

### 1) Підготовка матеріалів до роботи.

Учні зачитують перелік матеріалів, необхідних для роботи, готують їх (*підручник, с. 55*).

### 2) Повторення правил техніки безпеки.

- Правила безпечного користування ножицями.
- Правила безпечного користування клеєм.

### 3) Підготовка робочого місця.

- Коли учитель звертається до всіх учнів, вони мають припинити роботу й уважно слухати інструктаж.
- Перевірити справність інструментів, наявність матеріалів.
- Роботу розпочинати лише з дозволу вчителя.
- Не можна працювати тупим та несправним інструментом.
- Використовувати інструменти лише за призначенням.
- Користуватися прийомами роботи з інструментами за зразком учителя.

### 4) Послідовність виконання роботи (*підручник, с. 55*).

Учитель зачитує у підручнику послідовність виготовлення виробу, демонструючи етапи роботи.

### 5) Самостійна робота учнів.

— Користуючись малюнком у підручнику (*с. 55*), виготовте квітку з паперу за зразком чи власним задумом.

*Зразки виготовлення квітки*

## ТРОЯНДИ З ПАПЕРУ

*Матеріали:* двосторонній кольоровий папір, дротики для стебел, двосторонній скотч, клей та ножиці.

*Послідовність роботи*

1. Узяти цупкий кольоровий папір та вирізати з нього коло, що відповідатиме розміру майбутньої троянди. (*Коло можна вирізати від руки, щоб зовнішня лінія вийшла хвилястою — так троянда виглядатиме більш реалістично.*)
2. Розрізати коло по спіралі. Починати слід із зовнішнього краю, поступово просуваючись до середини кола.
3. Зовнішній край розрізаного кола закрутити в доволі тугу котушку.



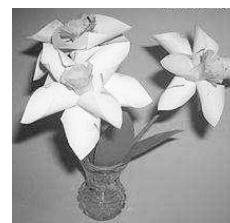
4. Злегка послабивши паперову котушку, сформувати квітку.
5. Центр кола буде основою квітки. Ретельно змастити його клеєм та приклеїти решту закрученої троянди.
6. Із зеленого кольорового паперу вирізати листочки.
7. Біля основи кожного листочка зробити згин. Склеївши основу в місці згину, надати листочку відповідної форми: один край загорнути вгору, інший — вниз.
8. Прикріпити квітку та листочки до дротика-стебла. Для цього з одного кінця зігнути дротик під кутом 90 градусів та за допомогою двостороннього скотчу приклеїти до троянди. Знизу під трояндою приклеїти листочки.

### НАРЦИС ІЗ ПАПЕРУ

*Матеріали:* білий та зелений папір, жовтий гофрований папір, дротики для стебел, клей та ножиці.

#### *Послідовність роботи*

1. Взяти 2 квадрати білого паперу і зробити з боків надрізи завдовжки 2 см.
2. Взяти олівець або пензлик і щільно накрутити протилежні пелюстки. Так само накрутити другу пару пелюсток. Зробити дві такі заготовки і склеїти їх у центрі, розташувавши пелюстки в шаховому порядку.
3. Із жовтого гофрованого паперу вирізати коло діаметром 5 см й обгорнути навколо олівця (*техніка торцювання*). Приклеїти у центр квітки.
4. Паличку або дріт завдовжки 20 см обмотати смужкою зеленого паперу. Відступити 5 см від краю, зробити потовщення. Зі смужки зеленого паперу (6 см) вирізати листочок і приклеїти трохи нижче від потовщення.
5. Прямокутник гофрованого паперу (4 × 25 см) скласти навпіл і склеїти. Вирізати із них листочки.
6. Зробити отвір шилом у центрі квітки, змастити клеєм кінчик стебла та вставити в отвір квітки.



#### б) *Пальчикова гімнастика.*

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) *Вправа «Фантазування».*

Діти утворюють коло і передають по колу квітку, промовляючи:

— Якби я був (*була*) квіткою, то я б був (*була*) схожий (*схожа*) на.., тому що...

#### 2) *Вправа «Збудуй, не скріплюючи».*

*Мета:* учити творчо мислити, експериментувати, працювати в парах, домовлятися, співпрацювати.

*Матеріали:* шість цеглинок.

Діти отримують завдання зобразити будову квіткової рослини, не скріплюючи цеглинок.

- Чому ви вирішили створити саме таку квіткову рослину?
- Як ви змогли об'єднати цеглинки в одну модель, не скріплюючи їх?
- Що було найцікавішим під час виконання цієї вправи?

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА. РЕФЛЕКСІЯ

*Технологія «Мікрофон»*

- Чи сподобалося вам наше заняття?
- Про що цікаве ви дізналися?
- Що сподобалося найбільше?
- З ким ви поділитися враженнями про це?
- Чи справдилися очікувані вами результати?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 115. ЧИ ВМІЄМО МИ СПІЛКУВАТИСЬ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** розширити і поглибити знання про інтернет; довести до свідомості дітей, що інтернет може бути безпечним і небезпечним; учити правил безпечного користування мережею, називати переваги й недоліки інтернету; розвивати навички співробітництва, уміння аналізувати, робити висновки; виховувати розумного користувача мережею;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; інформаційно-цифрова компетентність.

**Обладнання:** комп'ютер, мультфільми, онлайн-тест, аркуші формату А1, фарби, фломастери.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** інформатична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

«Мозковий штурм»

— Чи може людина спілкуватися зі співрозмовником без його присутності?

— Хто в такому разі може бути співрозмовником?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ми з'ясуємо, які є види спілкування та чи вмієте ви спілкуватися, які небезпеки приховані в інтернеті, як захиститися в мережі.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Інформаційне повідомлення.

— Штучний простір, створений комп'ютерами, вчені називають *віртуальною реальністю*. І саме в цьому ілюзорному просторі відбувається сьогодні значна частина контактів між людьми. Але віртуальне спілкування не може замінити живих взаємин,

Усе наше життя пов'язано зі спілкуванням. Щодня ми контактуємо з десятками і сотнями людей. Але в сучасному технологічному світі наше спілкування дедалі більше переміщується із реального у віртуальне. Ми розмовляємо по телефону і надсилаємо SMS-повідомлення, обмінюємося інформацією і листуємося з друзями електронною поштою, спілкуємося зі знайомими й незнайомими в інтернеті.

###### 2) Робота за підручником (с. 56–57).

Читання з коментуванням

Учні читають текст про види спілкування, аналізують зміст.

Словникова робота

Учні зачитують у підручнику значення понять: «реальне спілкування»; «віртуальне спілкування».

Читання в парах — узагальнення в парах

Учні читають та обговорюють у парах текст про віртуальне та реальне спілкування. Спочатку частину тексту читає один учень, а інший ставить йому запитання або переказує прочитаний текст. Потім вони міняються ролями.

###### 3) Робота в групах «Переваги та недоліки інтернету».

Об'єднати учнів у 3 групи («Плюс», «Мінус», «Судді»).

Завдання:

- команда «Плюс»: наводить приклади позитивного впливу інтернету;

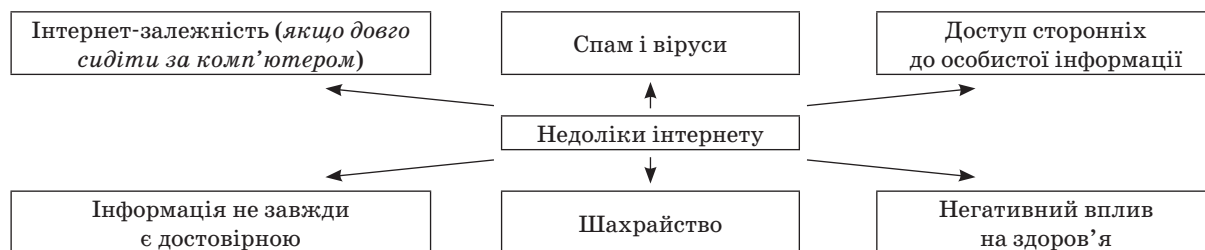
- команда «Мінус»: розповідає про негативний вплив інтернету;
- команда «Судді»: вислуховує аргументи сторін і дає поради, як послабити негативний і посилити позитивний вплив інтернету (*роздрукувати приклади впливу інтернету і дати його групі «Судді», щоб вони обмірковували своє завдання*).

Кожна група 2–3 хвилини працює над презентацією свого завдання.

Група «Плюс»



Група «Мінус»



**Висновок.** Інтернет — цікавий і корисний засіб навчання, відпочинку, спілкування з друзями. Водночас світова комп'ютерна мережа містить багато небезпек для психічного та фізичного здоров'я користувачів. Кібербулінг — електронний булінг, скоєний із використанням інтернету і технічних засобів. Якщо бачиш, що хтось став жертвою кібербулінгу, важливо підтримати його.

#### 4) Гра «Подорож безпечною мережею».

- Я помістив(ла) фото моїх друзів у мережу без їхнього дозволу. (*Зробити 1 крок назад*.)
- Я вірю не всій інформації віртуальних знайомих. (*Зробити 1 крок уперед*.)
- Я обмежую свій час роботи в інтернеті. (*Зробити 2 кроки вперед*.)
- Я повідомив у мережу свою адресу. (*Зробити 2 кроки назад*.)
- Щоб працювати в інтернеті, я питаю дозволу батьків. (*Зробити 1 крок уперед*.)

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Технологія «Сітка Елвермана».

— Організуйте дискусію в класі, обговоріть проблему. (*Кожен учень робить свій висновок щодо поставленої вчителем проблеми.*)

Так	Проблема	Ні
	Чи може віртуальне спілкування замінити реальне?	

### 2) Перегляд мультфільму.

Учні переглядають мультфільм про залежність від гаджетів, віртуального спілкування, аналізують зміст.

(<https://osvitanova.com.ua/posts/2289-7-multfilmiv-dlia-shkoliariv-pro-internet-zalezhnist>)

- Про що дізналися із мультфільму?
- Чи спілкувався герой мультфільму в реальному часі?
- Чи має він залежність від гаджетів?
- Це корисно чи шкідливо?
- Що б ви йому порадили?

### 3) Обговорення в загальному колі.

Правила нетикету встановлюють користувачі мережі. Так само, як і в реальному світі, у віртуальному теж повинні бути свої правила етикету. Саме від того, який відсоток користувачів дотримує правил віртуального спілкування, залежить зручність існування в мережі всіх інших.

Єдиного документа, що відображає усі правила мережевого етикету і є стандартом для всіх, досі не існує. Але існують найбільш поширені правила, які повинен знати кожен інтернет-користувач.

*Правило 1.* Пам'ятайте, що ви спілкуєтесь з людиною.

*Правило 2.* Дотримуйте тих самих стандартів поведінки, що і в реальному житті.

*Правило 3.* Пам'ятайте, що ви перебуваєте у кіберпросторі.

*Правило 4.* Поважайте час і можливості інших.

*Правило 5.* Зберігайте свій імідж.

*Правило 6.* Допмагайте іншим там, де ви це можете зробити.

*Правило 7.* Не створюйте конфлікти та не допускайте їх.

*Правило 8.* Поважайте право на приватне листування.

*Правило 10.* Пам'ятайте про безпеку.

### 4) Гра «Безпечно — небезпечно».

Дівчинка Таня хоче мати нових друзів. Для цього їй необхідно відрекомендуватися на сайті знайомств. Вона пише привітання. Як ви вважаєте, чи правильно вона його написала? Порадьте Тані, як правильно відрекомендуватися у мережі. Чи безпечний шлях знайомства вибрала дівчинка?

- Привіт, мене звати Таня.
- Моє повне ім'я Петрова Тетяна Миколаївна.
- Мені 9 років.
- У мене блакитні очі.
- Моя адреса: вул. Молодіжна, 19, м. Вінниця.
- Я захоплююсь малюванням, бальними танцями.
- У мене є собака Лорд.
- Я дуже люблю собак.
- Щоліта ми з батьками їздимо відпочивати у Єгипет.
- У нас є білий «Мерседес».
- Мій номер телефону (066)157 46 21.
- Щодня тато забирає мене зі школи о 14 год.

### 5) Обговорення у загальному колі.

— Які ще правила слід пам'ятати, спілкуючись у мережі?

- Поводитися тактовно, не ображаючи гідність інших користувачів.
- Тримати свій пароль у таємниці.
- Не заходити на підозрілі веб-сайти.
- Обговорювати з батьками інформацію, яка їх схвилювала.
- Завжди пильні знають, що можуть бути легко обманутими.
- Не повідомляти свої та чужі персональні дані: повне ім'я, адресу, номер телефону.
- Знати тривалість роботи за комп'ютером і завжди дотримувати її.

### 6) Робота за підручником (с. 57–58).

*Робота в парах*

— З переліку особливостей віртуального спілкування виберіть його переваги та недоліки. (Учні зачитують твердження, розподіляючи їх на групи: переваги та недоліки.)

*Читання з коментуванням*

Учні зачитують правила мережевого етикету, коментуючи їхній зміст.

*Висновок.* Щодо інтернету діють ті самі норми і закони, як і в реальному житті. Кожен має право на повагу і доброзичливе ставлення в інтернеті.

### 7) Вправи для збереження зору.

- Подивитися прямо перед собою на класну дошку 2–3 с, перевести погляд на кінчик носа на 3–5 с. Повторити 6–8 разів.
- Заплющити повіки. Протягом 30 с проводити їх масаж кінчиками вказівних пальців.



### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Гра «Малюнок».

Підготувати два-три аркуші паперу, фарби, пензлики, олівці.

**Завдання:** уявіть, що ви потрапили на безлюдний острів. Тільки не лякайтеся, адже з нами чарівні фарби. Усе, що ви намалюєте цими фарбами, одразу стає реальністю: їжа, одяг тощо. Отже, вибирайте свою частину острова — і вперед!

Під час гри одразу виділяються малі групи (*зазвичай вони спільно вибирають частини острова*); лідери, які керують тим, що, як і де малювати «на острові», і неприйнятні, яким або не знайшлося місця на острові, або вони самі вважають за краще не залучатися до спільної діяльності. Учитель звертає увагу на репліки, якими обмінюються учасники, — накази, прохання, пропозиції.

Ба більше, варто з'ясувати, що малюють урятовані. Будинки? Чудово! Дороги, машини — теж непогано ... А чи є на вашому острові театр? Школа?

**Інформація для роздумів.** Вибір певних предметів характеризує систему цінностей учасників гри. Можна поговорити про істинні та хибні, близькі й далекі цінності в нашому житті.

#### 2) Перегляд мультфільму.

Учні переглядають мультфільм та міркують, чому технології, які мають поєднувати людей, насправді віддаляють їх.

(<https://osvitanova.com.ua/posts/2289-7-multfilmiv-dlia-shkoliariv-pro-internet-zalezhnist>)

**Висновок.** Ми не можемо відмовитись від користування зручними гаджетами, але ми маємо навчитися використовувати їх з максимальною користю, уникаючи потенційних небезпек.

#### 3) Тест.

Учні виконують онлайн-тест «Реальне і віртуальне спілкування».

(<https://naurok.com.ua/test/realne-i-virtualne-silkuvannya-208405.html>)

#### 4) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні зачитують та обговорюють текст про найдавнішого смайлика (*підручник, с. 58*).

#### Довідка

Електронна пошта схожа на розмову в реальному часі, проте, вона позбавлена можливості жестикулювати. Це питання легко розв'язується за допомогою «смайлів». Найчастіше використовуються такі «смайли»:

:-) або :) — посмішка — використовують для вираження радості.

:( або :( — нещасне обличчя — висловлює жаль чи розчарування.

;-) або ;) — підморгує — висловлює іронію й означає, що слова не слід розуміти занадто буквально.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА. РЕФЛЕКСІЯ

#### Вправа «Мікрофон»

— Доповніть речення.

- Протягом дня я проводжу за комп'ютером ...
- Для навчання я використовую інтернет ... (*хв, год*) на день.
- В інтернеті я люблю ...
- У соціальних мережах я «сиджу» ... (*хв, год*).
- У соціальних мережах мені подобається ...
- Я відвідую такі дитячі соціальні мережі як ...
- Мої батьки контролюють мене (*так/ні*).

Учні зачитують висновок у підручнику (*с. 58*) про віртуальне спілкування.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОКИ 116–117. ЯК ЗМІЦНЮВАТИ СВОЄ ЗДОРОВ'Я

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** сприяти усвідомленню учнями необхідності ведення здорового способу життя; прищеплювати інтерес до занять фізичною культурою і спортом; розвивати логічне мислення, уміння аналізувати, систематизувати; виховувати у дітей ціннісне ставлення до власного здоров'я та стимулювати бажання дбати про нього;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; екологічна грамотність і здорове життя; компетентності в природничих науках і технологіях.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, презентація, сигнальні картки, скачалки, сюжетні малюнки, стікери, олівці, маркери, ножиці, клей.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) Вправа «Міркуємо!»

Здоров'я — стан організму, за якого нормально функціонують усі його органи.

Гарне здоров'я — одне з основних джерел щастя й радості людини, її неоціненне багатство.

Здоров'я — стан повного фізичного, душевного та соціального благополуччя.

— Знайдіть спільне в цих тлумаченнях.

###### 2) «Асоціативний куц».

— Що означає бути здоровим? Яку людину можна назвати здоровою?

*(Бути здоровим означає бути веселим, життєрадісним, з надією зустрічати новий день, почуватися по-справжньому щасливим, нічого не болить, добре працює, учить, грає в різні ігри тощо.)*

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ми розглянемо здоров'я як стан людини.

Поговоримо також про те, як потрібно зміцнювати здоров'я та берегти його.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Здоровий спосіб життя».

*(<https://rozumaka.com/prezentatsiya-na-temu-zdoroviy-sposib-zhittya-3-klas/>)*

— З чим асоціює вислів «Здоровий спосіб життя»?

— Яка користь загартовування?

— Які поради для охайної людини ви запам'ятали?

— Чим корисне раціональне харчування?

— Які продукти належать до найкорисніших? *(Яблука, морква, капуста, помідори, чорниця, перець чилі, броколі, цибуля, салат.)*

— Від яких шкідливих звичок слід відмовитися?

— Які прислів'я про здоров'я ви запам'ятали?

###### 2) Вправа-тренінг «Фактори та звички».

Учні класу об'єднуються у дві групи («День», «Ніч»).

Група «День» записує на різнокольорових стікерах фактори, що зміцнюють здоров'я, та приклеюють ці стікери до плаката, на якому є епіграф: «Здоров'я значно більше залежить від наших звичок і харчування, аніж від лікарського мистецтва» *(Джон Леббок)*.

Група «Ніч» записує на різнокольорових стікерах фактори, які, на думку учнів, послаблюють здоров'я, і прикріплюють до іншого плаката з висловом: «Здоров'я не цінують, доки не приходиться хвороба» (Томас Фуллер).

— Погляньте на плакати та запам'ятайте фактори, що зміцнюють здоров'я і які шкодять йому.

### 3) Робота в парах.

— Пригадайте, що ви робите на уроках фізкультури.

— Які спортивні секції відвідуєте ви та ваші однокласники та однокласниці?

### 4) Робота за підручником (с. 59).

Технологія «Семінар читачів»

- Мовчазне читання тексту.
- Проведення читацького діалогу.

### 5) Технологія «Два — чотири — всі разом».

Учитель ставить запитання для обговорення: «Які спортивні ігри ви знаєте?».

Учні об'єднуються в пари з метою взаємообговорення своїх ідей.

Пари об'єднуються в четвірки, обговорюють попередньо ухвалені рішення.

Далі учні обговорюють поставлене запитання всім класом та висловлюють свої міркування щодо різноманітності спортивних ігор.

Наприклад: футбол, баскетбол, бейсбол, боулінг, волейбол, велоспорт, бадмінтон, бокс, важка атлетика, гандбол, гімнастика, легка атлетика, лижні перегони, плавання, регбі, сноуборд, теніс, хокей, шахи, шашки тощо.

### 6) Вправа-гра «Так чи ні?».

Збереженню здоров'я сприяють...

(Діти сигналізують картками «ТАК» чи «НІ».)

1) байдужість; 2) взаєморозуміння у сім'ї; 3) добра праця; 4) активний відпочинок; 5) ранкова зарядка; 6) ледачість; 7) куріння; 8) чистота тіла; 9) раціональне харчування; 10) шкідливі звички; 11) невірноваженість; 12) тривалий перегляд телевізора.

### 7) Психогімнастика.

— Сядьте вільно, розслабтеся, подумки повторюйте за мною речення.

— Я лежу на теплому березі річки. Тихо плескають хвилі. Світить сонечко. Я спокійний(а). Я лежу на спині й дивлюсь на блакитне небо. Там пливуть хмаринки. Мені легко дихається. Я ніби перебуваю у стані невагомості. Моє тіло відпочиває у приємних променях сонця.

Фізкультхвилинка

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Робота за підручником (с. 62).

Робота з діаграмою

— Розгляньте діаграму і визначте, які види спорту найефективніше впливають на тривалість життя. (Бадмінтоністи — 82 р., тенісистки — 80 р., футболісти — 78 р., бігуни — 76 р., плавці — 75 р.)

Метод «Спрямоване читання»

Читаючи текст, учні шукають відповіді на поставлені запитання. Читають із зупинками, обговорюють прочитане.

— Які люди менше хворіють?

— Як слід проводити процедури загартування?

— Яких правил безпеки слід дотримувати біля природних водойм?

— Скільки часу можна перебувати на сонці?

— Що потрібно робити, аби залишатися здоровими?

### 2) Технологія «Крісло автора».

— Що ви робите для зміцнення і збереження вашого здоров'я? (Охочі розповідають про процедури для зміцнення здоров'я.)

### 3) Робота з роздавальним матеріалом.

— Розгляньте малюнки. Що негативно впливає на здоров'я? (Учні коментують зображене на малюнках.)

### 4) Вправа «Закінчи речення». Практична робота.

— Об'єднайтеся у групи. Виконайте завдання на картках.

*I група*

Закінчи речення.

Для здоров'я корисно багато:

- гуляти на ... ;
- уживати корисну ... ;
- бути ... ;
- відмовитися від ...

*II група*

Закінчи речення.

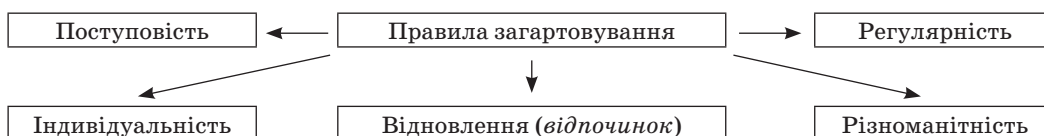
Здоровий спосіб життя — це:

- дотримання ... ;
- правильне ... ;
- щоденні заняття ... і ... ;
- рухливі ... ;
- відсутність шкідливих ... .

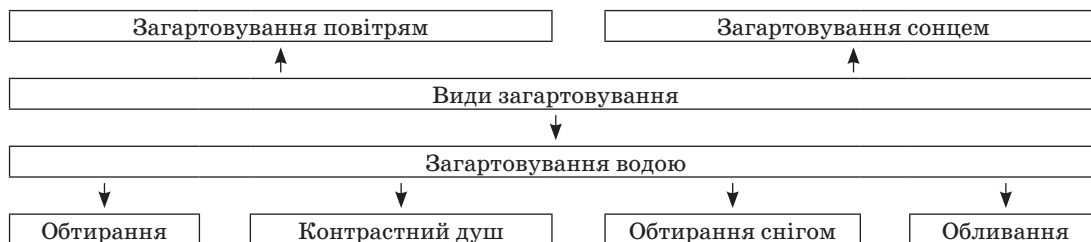
*Висновок.* Допомагають зміцнити здоров'я активні ігри. Слід уникати шкідливих звичок, які руйнують здоров'я. Щоб зберегти здоров'я, необхідно доглядати за своїм тілом, вести здоровий спосіб життя.

### 5) «Асоціативний куц». Робота в групах.

*I група.* Яких правил загартовування слід дотримувати?



*II група.* Які є види загартовування?



### 6) Ситуативні вправи.

— Які поради ви б дали дітям у таких ситуаціях?

- Максимко дізнався про загартування сонцем. Він засмагає по чотири години на день.
- Тетянка прочитала про користь водних процедур. Тепер вона з подругою по кілька годин проводить на річці.

— Який висновок ви зробили для себе?

### 7) Гра «Пантоміма». Робота в групах.

Групи отримують картки з назвою виду спорту (*бокс, футбол, волейбол, теніс*) та показують його пантомімою. Решта груп мають вгадати назву.

### 8) Гра «Корисно — шкідливо».

— Якщо це корисно, кажемо «Тік-так, це так!», а якщо ні — «Тік-так, це не так!».

- Їсти потрібно 1 раз на день.
- Їжа повинна бути різноманітною.
- Корисно грати у рухливі ігри.
- Під час уживання їжі можна відволікатися.
- Загартовуватися холодною водою шкідливо.
- Фізичні навантаження мають бути дозованим.
- Усі мають грати у футбол.
- Найкраще загартовування — прогулянки на свіжому повітрі.

### 9) Вправа «Мікрофон».

- Чи вважаєте ви себе здоровими?
- Свої відповіді починайте зі слів: «Я здоровий, тому що ...».

### 10) Вправа зі скакалкою «Широкий крок».

В. п. — о. с., скакалка внизу, складена вчетверо.

- 1 — випад правою ногою, скакалка вгору;
- 2 — в. п.;
- 3–4 — те саме, лівою ногою.

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Літературна хвилинка.

Учні читають вірш Лесі Вознюк «Горе-гартування» та аналізують зміст (*підручник, с. 63*).

- Чому у вірша така невесела назва?
- Яких помилок припустився Петрик?
- Що ви йому порадите?

### 2) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні читають та аналізують повідомлення у підручнику (*с. 63*) про правила загартовування водними процедурами.

### 3) Робота з прислів'ями.

Учні зачитують та аналізують зміст прислів'їв.

- Здоровому — завжди здорово.
- Дух і воля — основа здоров'я.
- Здоров'я за гроші не купиш.
- Хворому і мед гіркий.
- Без здоров'я немає щастя.

### 4) Створення колажу.

Учні об'єднуються у групи. Використовуючи малюнки із журналів, олівці та маркери, створюють колажі «Здоровим бути здорово».

- Оберіть представника, який презентує роботу вашої групи.
- Презентація колажів.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Створення «Шляху Здоров'я»

— Напишіть на стікерах те, що, як ви вважаєте, приведе вас до «Палацу Здоров'я». Прикріпіть «сліди» на «Шлях Здоров'я». (*Наприклад: заняття спортом, активний відпочинок, загартовування, корисні звички, особиста гігієна, дотримання режиму дня, ранкова зарядка, ігри на свіжому повітрі, правильне харчування тощо.*)

### 2. Вправа «Рефлексивний екран»

Учні по колу висловлюються одним реченням.

- Сьогодні я дізнався / дізналася ...
- Я виконував / виконувала завдання ...
- Тепер я зможу ...
- У мене вийшло ...
- Мене здивувало ...
- Я спробую ...
- Було цікаво ...
- Було складно ...
- Я зрозумів / зрозуміла ...
- Я відчув / відчула, що ...
- Я навчився / навчилася ...
- Мені захотілося ...

### 3. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (*с. 63*).

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

## УРОК 118. ПРОЄКТ «ГОРДИСТЬ КРАЇНИ»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** залучити учнів до пошуку інформації про видатних спортсменів; учити працювати самостійно та в групах; розвивати вміння зосереджувати свою увагу, аналізувати, узагальнювати; виховувати почуття гордості за свій народ;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, презентація, тематичні малюнки, портрети спортсменів.

**Тип уроку:** урок узагальнення знань, умінь і навичок.

**Форма проведення:** урок — презентація проєкту.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Повідомлення мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

— Які цікаві спостереження та дослідження ви проводили під час підготовки до сьогоднішнього уроку? *(Відповіді дітей.)*

— Ви сьогодні звітуватимете про свої здобутки над проєктом.

##### 3. Вправа «Очікування»

*(Діти по черзі озвучують свої очікування від уроку, а вчитель прикріплює на дошку малюнки з різними видами спорту.)*

— Ось який цікавий колаж створили ваші очікування. Я очікую, що ви будете:

- правильно і точно висловлювати свої думки;
- злагоджено працювати на уроці.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Робота за підручником (с. 59–60)

###### 1) Вправа «Хто вони?».

— Яких відомих спортсменів ви знаєте?

Учні зачитують прізвища спортсменів, називають їхні досягнення.

###### 2) Робота за фотографіями.

— Розгляньте фото у підручнику. Кого із цих спортсменів ви знаєте?

— У яких видах спорту вони здобули найбільші перемоги?

##### 2. Презентація групи «Атлети»

Учні по черзі називають видатних спортсменів-легкоатлетів.

#### ЛІЛІЯ ПОДКОПАЄВА

Заслужений майстер спорту України зі спортивної гімнастики (1994).

Абсолютна чемпіонка світу (1995, Японія, Сабає), Європи (1996, Велика Британія, Бірмінгем). Володарка Кубка Європи (1995). 1996 року на XXVI Олімпійських іграх в Атланті посіла I місце (абсолютна чемпіонка), I місце (вільні вправи), II місце (колода).

#### СЕРГІЙ БУБКА

Український легкоатлет (стрибки з жердиною). Чемпіон Європи і світу, багаторазовий світовий рекордсмен, Олімпійський чемпіон. Заслужений майстер спорту, кандидат педагогічних наук, Герой України. Олімпійський чемпіон 1988 р. (Сеул). Чемпіон світу 1983 р. (Гельсінкі), 1987 р. (Рим), 1991 р. (Токіо), 1993 р. (Штутгарт), 1995 р. (Гетеборг), 1997 р. (Атени). Чемпіон світу в приміщенні 1985 р. (Париж), 1987 р. (Індіанаполіс), 1991 р. (Севілья), 1995 р. (Барселона).

Переможець змагань на Кубок світу 1985 р., чемпіон Європи 1986 р.  
Переможець змагань на Кубок Європи 1985 р. Чемпіон Європи в приміщенні 1985 р.  
Переможець гран-прі IAAF у стрибках з жердиною, переможець гран-прі IAAF серед усіх видів 1991 р., 1999 р. Чемпіон СРСР 1984 р.

#### ДАРИНА БІЛОДІД (*дзюдо*)

2019 року 19-річна киянка вдруге в кар'єрі на дорослому рівні виграла чемпіонати світу і Європи. Впродовж року вона з 17-ти проведених поєдинків виграла 16.

#### ДМИТРО ПІДРУЧНИЙ (*біатлон*)

У лютому 2019 року 27-річний тернопольянин став першим в українській історії чемпіоном світу з біатлону. До нього жоден наш біатлоніст-чоловік не перемагав на світових першостях.

#### ОЛЬГА ХАРЛАН (*фехтування*)

2019 року 29-річна Харлан спромоглася на видатні досягнення — вона ввосьме виграла чемпіонат Європи і шосте — чемпіонат світу. Не дивно, що Міжнародна федерація фехтування назвала Ольгу найкращою спортсменкою року.

*Висновок.* Одним з найдоступніших і популярних видів спорту є легка атлетика. Будь-яка людина, незалежно від стану здоров'я і віку, може знайти в легкій атлетиці посильні для себе вправи. Наприклад, біг, стрибки і спортивна ходьба прекрасно зміцнюють м'язи і серце, розвивають дихання, гартують організм.

##### *Загальнорозвивальні вправи в русі*

- В. п. — широка стійка нарізно, руки на поясі (*10 разів*). Ноги не згинати.  
1 — нахил тулуба до правої ноги;  
2 — нахил тулуба всередину;  
3 — нахил тулуба до лівої ноги;  
4 — в. п.
- В. п. — основна стійка.  
1–2 — крок лівою ногою вперед, руки вгору;  
3–4 — в. п., крок правою ногою вперед, руки вгору.

#### **3. Презентація групи «Футболісти»**

Учні по черзі називають видатних футболістів.

#### АНДРІЙ ШЕВЧЕНКО

Український футболіст, виступав за київське «Динамо», «Мілан» та лондонське «Челсі». Заслужений майстер спорту України з 2003 року. Нагороджений найвищою державною відзнакою — «Герой України». 2003 року став першим українцем, який виграв Лігу чемпіонів. Володар «Золотого м'яча 2004» — призу, який вручають найкращому футболісту Європи. Один з найрезультативніших бомбардирів єврокубкових турнірів за всі сезони. Найкращий бомбардир національної збірної України в історії. Тричі ставав найкращим бомбардиром Ліги чемпіонів, двічі — чемпіонату Італії. Другий бомбардир за всю історію «Мілана».

#### ОЛЕКСАНДР ШОВКОВСЬКИЙ

Український футболіст. Всю кар'єру провів у клубі «Динамо — Київ». Входить у трійку футболістів, які провели найбільше матчів за національну збірну України. Один із чотирьох воротарів за всю історію футболу, які зіграли 100 та більше матчів у Лізі чемпіонів УЄФА. Один з шістьох футболістів, який зіграв у Лізі Європи у понад 40-річному віці. Загалом в єврокубках зіграв 127 матчів, у 36 з яких відстояв «на нуль». Перший воротар, який на чемпіонатах світу з футболу не пропустив жодного м'яча в серії післяматчевих пенальті. У лютому 2020 року обійняв посаду спортивного експерта *Parimatch*.

#### **4. Презентація групи «Паралімпійці»**

##### *Словникова робота*

*Паралімпійські ігри* — міжнародні спортивні змагання для людей з обмеженими фізичними можливостями.

## ОКСАНА БОТУРЧУК

Українська легкоатлетка, майстер спорту України міжнародного класу. Паралімпійська чемпіонка 2008 року, чотириразова срібна та бронзова призерка Літніх Паралімпійських ігор 2008 та 2012 років.

Через автомобільну аварію сильно погіршився зір.

Займається легкою атлетикою у Дніпропетровському обласному центрі «Інваспорт».

За досягнення високих спортивних результатів на Паралімпійських іграх нагороджена орденом «За заслуги» I ст., орденом «За заслуги» II ст., орденом «За заслуги» III ст.

Знято художній фільм «Пульс», присвячений історії Оксани Ботурчук.

## МИХАЙЛО ТКАЧЕНКО

Український лижник, біатлоніст. Майстер спорту України.

Під час навчання Михайло почав серйозно займатися баскетболом на візках і був членом паралімпійської збірної України з баскетболу на візках. З 2010 року почав займатися лижними перегонами і біатлоном, а вже з 2012 року став членом паралімпійської збірної команди України з лижних перегонів і біатлону. Є бронзовим призером у біатлоні за результатами виступу в Кубку світу 2012 року. На Чемпіонаті світу у м. Солефті (Швеція) 2013 року посів 5-те місце в лижних перегонах-спринт. Також брав участь у фіналі Кубку світу в м. Сочі.

Спортсмен змагається у класі сидячих спортсменів LW12.

## ЛЮДМИЛА ПАВЛЕНКО

Українська лижниця, біатлоністка. Заслужений майстер спорту України з лижних перегонів (2005).

Багаторазова чемпіонка та призерка чемпіонатів і кубків світу з лижних перегонів та біатлону 2003–2005 років. Одна із лідерок паралімпійської збірної команди зразка 2006 року. Чемпіонка і срібна призерка з біатлону та бронзова призерка з лижних перегонів кубку світу 2009 року м. Сьюсьоен (Норвегія); срібна і бронзова призерка з біатлону та дворазова бронзова призерка з лижних перегонів чемпіонату світу 2009 року з лижних перегонів та біатлону в м. Вуокатті (Фінляндія).

## ТАРАС РАДЬ

Український лижник та біатлоніст. Майстер спорту України міжнародного класу.

Чемпіон зимових Паралімпійських ігор 2018 у Пхьончхані (Південна Корея) та прапорonosець збірної України на церемонії закриття цієї Паралімпіади. Багаторазовий чемпіон та призер України.

У 14 років Тарас Радь пошкодив ногу. Через неналежне лікування рани розпочалось зараження, тому ногу ампутували нижче коліна. Незважаючи на травматичну операцію, уже 2014 року повернувся до спорту. Спочатку це були просто тренування для себе. Він грав у настільний теніс, а потім почав відвідувати навчальний центр для людей з обмеженими можливостями. Окрім лижних перегонів та біатлону, Тарас Радь ще займався велоспортом та плаванням.

Ще будучи учнем Тернопільської школи-колегіуму імені Йосипа Сліпого став дворазовим срібним призером чемпіонату світу 2017 року.

*Вправа зі стретчингу «Жабка»*

В. п. — «поза прямого кута»; ноги разом; руки в упорі ззаду.

Притягнути стопи до себе, зовнішню частину стопи опустити на підлогу, п'яти разом. Носки наблизити один до одного, п'яти залишити разом. Набути в. п. (*Вправа сприяє збільшенню рухливості суглобів ніг.*)

### 5. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Видатні спортсмени України», коментують інформацію. (<https://naurok.com.ua/prezentaciya-vidatni-sportsmeni-ukra-ni-129113.html>)

#### 2) Технологія «Крісло автора».

— У яких справах ви можете надати підтримку й приділяти увагу людям з інвалідністю?

— Як ви розумієте слова «сила духу» і «сила волі»?



3) Цікаві факти про спорт.

- Днем народження легкої атлетики вважається 776 рік до н. е., коли в Стародавній Греції відбулися перші змагання з бігу в рамках Олімпійських ігор.
- Батьківщина метання ядра — Велика Британія. Ядро для чоловіків має вагу 7,26 кг, а для жінок — 4 кг.
- Регулярний біг значно поліпшує міцність кісток. Дослідники з Університету штату Мічиган дійшли висновку, що 12–20-хвилинний біг тричі на тиждень може збільшити щільність кісткової тканини.
- Жінки почали брати участь в Олімпійських іграх з легкої атлетики лише 1928 року.
- У давнину для гри у футбол використовували м'ячі, виготовлені із сечових міхурів свійських тварин, але такий «м'яч» дуже швидко псувався.
- Перший гумовий м'яч з'явився 1855 року завдяки Чарлзу Гудьєру. Сьогодні класичний футбольний м'яч складається з 32 п'ятикутників — дванадцяти чорних та двадцяти білих.
- Відповідно до останньої редакції 2015–2016 років є всього сімнадцять основних правил гри у футбол.
- Знаменитий боксер Віталій Кличко занесений до Книги рекордів Гіннеса за те, що він заробив звання чемпіона світу за найкоротший час.
- Перші окуляри для плавання були зроблені з панцирів черепах.
- Арахіс є джерелом енергії для плавців.

III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

1. Гра «Інтерв'ю»

«Журналіст» ставить запитання учням, вони по черзі дають на них відповіді.

2. Технологія «Ромашка Блума»

«Ромашка Блума» — квітка з шести пелюсток — шість типів запитань.

*Перша пелюстка (проста).* Які є види спорту?

*Друга пелюстка (уточнювальна).* Чи кожен має займатися спортом?

*Третя пелюстка (пояснювальна).* Чому заняття спортом корисні для здоров'я?

*Четверта пелюстка (творча).* Які можуть бути нові види спорту?

*П'ята пелюстка (оцінювальна).* Як можна досягти результатів у спорті?

*Шоста пелюстка (практична).* Яку спортивну секцію ви відвідуєте?

ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОКИ 119–120. ЧОМУ ВАЖЛИВО ПОЄДНУВАТИ ПРАЦЮ І ВІДПОЧИНОК. АКТИВНИЙ ТА ПАСИВНИЙ ВІДПОЧИНОК

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** поглибити знання учнів про правила безпечної поведінки під час відпочинку; вчити уникати небезпек, бути обережними, правильно розподіляти час праці та відпочинку; формувати позитивне ставлення до виконання фізичних вправ як запоруки здоров'я; виховувати прагнення до здорового способу життя, відповідальність за власне життя, здоров'я;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях, екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, презентація, тематичні малюнки, кулька, таблиця.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

- Що ви любите більше — працювати чи відпочивати? Чому?
- Що роблять люди, якщо вони відчули втому?
- Що таке відпочинок?
- Про що варто пам'ятати, відпочиваючи в селі або на дачі?
- Чому ви повинні дотримувати правил безпечної поведінки?
- За якої умови відпочинок буде корисним, зміцнить ваше здоров'я?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Як ви вважаєте, якою буде тема нашого уроку? (*Учні висловлюють свої передбачення.*)
- Сьогодні ви дізнаєтеся, чому важливо поєднувати працю і відпочинок, який відпочинок активний та пасивний.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Словникова робота.

*Втома* — тимчасове зниження працездатності організму або органа внаслідок інтенсивної або тривалої роботи.

###### 2) Робота за підручником (с. 64).

*Вправа «Запитання — відповідь»*

Учитель ставить запитання, учні шукають відповіді у тексті.

- Коли людина стомлюється?
- Що є важливим чинником відновлення працездатності?
- Що допоможе подолати фізичні та розумові навантаження?

*Робота з діаграмою*

Учні розглядають діаграму, аналізують результативність навчання людини.

*Вправа «Міркуємо!»*

- Як подолати втому?
  - Що потрібно зробити, щоб працездатність підвищилася?  
(*Учні висловлюють свої міркування, зачитують текст, роблять висновок.*)
- Висновок.* Необхідна умова підвищення працездатності — режим праці та відпочинку.

### 3) Інформаційне повідомлення.

— Відпочивати можна як активно, так і пасивно. Щоб не втомлюватися, необхідно чергувати розумову та фізичну працю. Людям, які займаються розумовою працею, необхідний активний відпочинок. Під час такого відпочинку активно працюють ті органи й системи організму, які доти не були суттєво задіяні.

— Активний і різноманітний відпочинок — найкорисніший. Відпочивати потрібно щодня, у вихідні, на канікулах.

Активний відпочинок не лише позбавляє втоми, поновлює працездатність, але й сприяє ще більшому її підвищенню, оскільки організм ніби тренується. Чергування видів праці, поєднання розумової та фізичної діяльності, навчання і праці з фізкультурою і спортом становить основу повноцінного використання вільного часу. Відпочивати можна й пасивно. Як ви вважаєте, що таке пасивний відпочинок? (*Малювання, ліплення, читання літератури, колекціонування тощо.*)

Не варто забувати про фізичну працю, бо цей вид активного відпочинку не тільки зміцнює психічне і фізичне здоров'я, але й формує риси характеру. Праця, під час якої ви берете участь у житті класу, школи або родини, сприяє соціальному здоров'ю.

### 4) Робота за малюнками.

— Розгляньте малюнки. Розкажіть, на яких малюнках зображено активний відпочинок, а на яких — пасивний. (*Учні розподіляють малюнки на дві групи, коментують їхній зміст.*)

### 5) Технологія «Два — чотири — всі разом».

Учитель ставить запитання для обговорення: «Які види активного відпочинку ви знаєте?».

Учні об'єднуються в пари з метою взаємообговорення своїх ідей.

Пари об'єднуються в четвірки, обговорюють попередньо ухвалені рішення.

Далі учні обговорюють поставлене запитання всім класом та висловлюють свої міркування щодо видів активного відпочинку.

*Наприклад:* їзда на велосипеді, на санчатах, на лижах, на ковзанах, роликах; плавання, мандрівки екологічними стежками тощо.

*Висновок.* Активний відпочинок дає змогу змінити обстановку, отримати цілий спектр позитивних емоцій і незвичайних вражень.

### 6) Музично-рухова вправа «Бігаємо — крокуємо — стрибаємо».

*Мета:* вчити дітей рухатися відповідно до контрастних змін у музичному супроводі.

Учитель пропонує дітям уважно послухати музику та відповідно до її характеру виконувати рухи. Під музичний фрагмент маршу дітям потрібно енергійно крокувати у довільному напрямку, не штовхаючи одне одного. Під веселу музику — легко і дрібно бігати на носочках, під веселий, грайливий музичний фрагмент — підстрибувати, як м'ячик.

Завдання повторюють декілька разів.

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Технологія «Крісло автора».

Охочі дають відповіді на запитання:

— Чому в школі уроки чергують із перервами?

— Чи однакова тривалість перерв?

— Після якого уроку перерва найтриваліша?

— Який час (*дні*) для відпочинку та відновлення сил мають учні в школі протягом тижня та календарного року?

### 2) Практична робота.

— Розгляньте малюнки (*підручник, с. 65*). Які із зображених видів відпочинку належать до активного, а які — до пасивного?

— Доповніть ці переліки. Відповіді зафіксуйте в зошиті.

### 3) Робота за підручником (с. 66).

*Словникова робота*

Учні зачитують тлумачення словосполучення «фізичне відновлення».

### Вправа «Розминка»

- Чи робите ви ранкову гімнастику?
  - Продемонструйте декілька вправ, які ви виконуєте вранці.
- Охочі демонструють вправи, діти виконують.

### Зачитування повідомлення

Учні читають текст про користь водних процедур та вечірніх прогулянок.

### 4) Обговорення у загальному колі.

- Складіть поради щодо виконання ранкової зарядки.

### ПОРАДИ ЩОДО ВИКОНАННЯ РАНКОВОЇ ФІЗИЧНОЇ ЗАРЯДКИ

- Робити фіззарядку щоденно в один і той самий час.
  - Виконувати вправи натще, лише прополоскавши рот.
  - Фізичні вправи поєднувати із загартуванням. Необхідно ретельно провітрити приміщення, легко одягнутись.
  - Кожну вправу виконувати точно; з м'язовим навантаженням. Рухи — у повному обсязі, вільні, темп бадьорий.
  - Дихати вільно носом, повними грудьми, поєднувати ритм рухів і дихання.
  - Поступово ускладнювати вправи і підвищувати рівень навантаження, однак без стомлення. Фізичні вправи можна супроводжувати музикою.
- (Якщо гарна погода, бажано фізичні вправи виконувати на свіжому повітрі (двір, сад тощо).)

### 5) Гра «Корисно чи шкідливо?».

Учні обирають, плескаючи в долоні (один раз), корисні справи та (двічі) — справи, що шкодять здоров'ю.

#### Наприклад:

- переглядати телепередачі;
- гуляти на свіжому повітрі;
- гратися у рухливі ігри;
- прибирати у кімнаті;
- гратися у комп'ютерні ігри;
- займатися спортом;
- малювати;
- подорожувати;
- читати книги.

### 6) Робота в групах.

Групи об'єднуються за порами року: зима, весна, літо, осінь.

Завдання: скласти правила відпочинку.

I група — на природі;

II група — у школі;

III група — у дворі;

IV група — удома.

### 7) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Активний та пасивний відпочинок», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/FsqfvXdQd6A>)

### 8) Рухлива гра «Кулька».

Обладнання: повітряна кулька.

Ведучий підкидає повітряну кульку. Поки вона летить, можна рухатися, торкнулася підлоги — всі повинні завмерти і не посміхатися. Хто не виконав — залишає гру.

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Робота з прислів'ями.

Учні пояснюють зміст прислів'їв.

- Ходи більше — проживеш довше.

- Недосипаєш — здоров'я втрачаєш.
- З фізкультурою дружити — здоровим жити.
- Солодко їсти та пити — по лікарях ходити.

## 2) Ситуативні вправи.

- Під час виконання домашнього завдання Сергійко втомився, вирішив відпочити. Почав дивитись телевизор. Чи правильно він чинить? Обґрунтуйте свою думку.  
— Що б ви порадили Сергійкові?
- Дениско допомагав батькові копати город. За кілька годин відчув утому. Батько запропонував переглянути телепрограму.  
— А як відпочили б ви?  
— Чому саме такі види відпочинку ви запропонували?

*Висновок.* З метою відпочинку слід чергувати види діяльності.

## 3) Практична вправа.

- Продемонструйте 2–3 вправи для поліпшення дихання. Охочі демонструють вправи.

*Наприклад:*

### НАСОС

Накачаємо води,  
Щоб полити всі квітки.

В. п. — основна стійка.

- 1 — нахил тулуба праворуч (*вдих*);
- 2 — руки ковзають, діти вимовляють звук «с-с-с» (*видих*).

### ПОГОЙДУВАННЯ

Злегка погойдаємось,  
В хмари заховаємось.

В. п. — основна стійка, ноги нарізно.

- 1 — нахил праворуч — «кач» (*вдих*);
- 2 — нахил ліворуч — «кач» (*видих*).

## 4) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Вчимося відпочивати», виконують запропоновані вправи для релаксації.

(<https://www.slideshare.net/ssuser0fafbb/3-67241960>)

## 5) Хвилинка-цікавинка.

- Який, на вашу думку, найголовніший пасивний вид відпочинку? (*Сон.*)
- Люди потребують різної тривалості сну, залежно від віку й індивідуальних особливостей. Розгляньмо таблицю, у якій зазначено, скільки потрібно спати різним категоріям людей.

Вік	Мінімум годин	Максимум годин
0–3 місяці	11	19
4–11 місяців	10	18
1–2 роки	11	14
3–5 років	8	14
6–13 років	7	12
14–17 років	7	11
18–25 років	6	11
26–64 роки	6	10
65+ років	5	9

— Сон необхідний для нормального життя. Організм відпочиває повноцінно, якщо сон міцний і глибокий. Якщо людина не висипається, їй можуть дошкуляти головні болі, погане самопочуття й настрої, вона стає агресивною, дратівливою.

У кожної людини свій біологічний ритм сну й активності, тому всіх людей умовно поділяють на «сов» та «жайворонків». Третину людства називають «совами», їм подобається пізно пробуджуватися і пізно засинати. Стверджують, що це нащадки давніх мисливців, які ввечері чатували на здобич.

І тільки шоста частина людей люблять прокидатися із ранковою піснею жайворонка, тому їх так і називають — «жайворонки». Це нащадки землеробів, які намагалися встигнути завершити роботу в полі.

А ось більшість людей можуть пристосовуватися до життєвих обставин. Це — «голуби».

— Визначмо, хто з вас «сови», а хто — «жайворонки». Піднесіть руки, «жайворонки», а потім — «сови».

#### **б) Гра «Хвости».**

— Продовжте твердження: «Найкращим відпочинком для мене є ...».

**Висновок.** Найкращим відпочинком є зміна одного виду діяльності на інший. Так, після навчання корисним буде активний відпочинок, особливо на свіжому повітрі. Він сприяє підвищенню працездатності, поліпшенню настрою, зміцненню здоров'я. Дітям активний відпочинок особливо потрібен, адже вони багато часу проводять сидячи за партою. Для нормального росту й розвитку дітям слід багато рухатися.

#### **7) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».**

Учні зачитують повідомлення про користь від ходіння босоніж та від морського повітря (*підручник, с. 67*).

### **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

#### **1. Зворотний зв'язок**

- Що роблять люди, якщо відчули втому?
- Що таке відпочинок?
- Навіщо потрібно відпочивати?
- Як правильно відпочивати?
- Які види відпочинку ви знаєте?
- Наведіть приклади активного відпочинку.
- Наведіть приклади пасивного відпочинку.
- Який відпочинок швидше та краще врятує від перевтоми: активний чи пасивний?
- Як слід проводити вільний час?
- Як ви проводите вільний час?

#### **2. Рефлексія**

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (*с. 67*).

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОК 121. ВИГОТОВЛЕННЯ ГРИ «ЛАБІРИНТ»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** учити учнів самостійно виготовляти ігри для відпочинку; вдосконалювати навички просторової орієнтації на площині; розвивати координацію рухів, концентрацію уваги, просторове мислення; виховувати посидючість, зосередженість;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; математична грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, коробки від цукерок, олівці, лінійки, кольоровий папір, трубочки для напоїв, пластикові чи дерев'яні кульки, ножиці, клей, площинні геометричні фігури різного кольору та розміру, картки для гри, танграми.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** технологічна, математична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

- Розкажіть, як вам удається протягом тижня чергувати працю і відпочинок.
- Як проводить вільний час ваша сім'я?
- Якому виду відпочинку віддає перевагу?
- У які настільні ігри ви граєте?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Пропоную сьогодні власноруч виготовити настільну гру «Лабіринт».

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Словникова робота.

*Лабіринт* — дуже складне, запутане розташування приміщень, переходів, доріг, алей. Первісно — споруда, що, нібито, складалася з кількох тисяч кімнат, залів і коридорів.

###### 2) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Як зробити настільну гру «Лабіринт»», коментують послідовність роботи.

(<https://www.youtube.com/watch?v=E0kxDtkdCz0>)

###### 3) Тренувальна вправа-гра «Орнамент».

**Мета:** вчити дітей визначати взаєморозміщення фігур на площині; розвивати естетичний смак, уважність, посидючість.

**Матеріали:** площинні геометричні фігури різного кольору та розміру, поле для викладання геометричних фігур, картки з різноманітним орнаментом.

Діти обирають зразок орнаменту і відповідно викладають з геометричних фігур орнамент на площині.

**Ускладнення:** самостійно без зразка викласти свій орнамент.

**Високий рівень.** Дитина викладає орнамент за зразком і без нього.

**Середній рівень.** Дитина викладає орнамент тільки за зразком.

**Низький рівень.** Складений орнамент не відповідає обраному зразку.

###### 4) Вправи з нейробіки.

### ВІСІМКИ

Одна рука малює цифру 8, а друга — символ нескінченності  $\infty$  (одночасно). Потім міняти руки.

### ВУХО — НІС

Однією рукою торкаємося носа, а другою — вуха (руки навхрест). Плескаємо — міняємо руки.

## 2. Організація самостійної практичної діяльності учнів

### 1) Підготовка робочих місць.

— Ну ж бо поміркуємо, які матеріали нам знадобляться сьогодні на уроці. Учні зачитують у підручнику (с. 66) та готують матеріали до уроку.

### 2) Вступний інструктаж.

Повторення правил користування ножицями та клеєм.

### 3) Послідовність виконання роботи.

1. Підготуйте коробку від цукерок, заклейте дно кольоровим папером. Це буде гральне поле.
2. На гральному полі намалюйте лінії лабіринту. Оберіть самостійно маршрут для переміщення кульки.
3. Наклейте трубочки по відповідних лініях.
4. Залиште виріб для висихання клею.

### 4) Самостійна творча робота учнів.

Учні виготовляють гру «Лабіринт».

### 5) Пальчикова гімнастика «Піаніно».

Поставити всі пальці на парту і під рахунок учителя «і раз, і два» імітувати гру на піаніно, пальці перебирати по порядку, починаючи від великого до мізинця.

## 3. Перенесення способів дій у змінні або нові ситуації

### 1) Гра-змагання.

— Застосовуючи виготовлену модель гри, проведіть змагання.

*Зразки виготовлення настільних ігор*

### НАСТІЛЬНА ГРА «МАНДРІВКА»

*Інструменти і матеріали:* картон, прості олівці, фломастери або маркери, кольорові олівці, фішки (*гудзики або інші дрібні предмети замість фішок*), кубики для настільних ігор, наклейки для прикрашання, аркуш паперу і ручка для запису правил гри, скотч.

#### *Послідовність роботи*

1. Потрібно дібрати аркуші картону, які стануть основою.
2. Намалювати на картоні кружечки (*квадратики, квіточки, сліди та інші фігурки на вибір*) у вигляді ходів, пронумерувати їх.
3. Необхідно виділити і підписати відповідними написами початок гри і кінець, наприклад, «Старт» і «Фініш».
4. За допомогою кольорових олівців, ручок і фломастерів (*маркерів*) можна намалювати щось на картоні, придумавши свою тематику. Урізноманітнити малюнки можна наклейками. (*Якщо гра не вміщується на одному аркуші картону, можливо, буде потрібно кілька аркушів, які після того, як на них уже намальовано і позначено, можна склеїти між собою скотчем.*)
5. Записати правила гри.
  - Гравці спочатку кидають кубики: у кого випаде більше, той починає гру.
  - Ходи роблять по черзі.
  - Фішку пересувають на таку кількість кружечків (*квадратиків, квіточок тощо*), скільки випало на кубуку.

Щоб гра була цікавішою, можна позначити певним кольором кружечок, який позначатиме пропуск ходу або навпаки два ходи поспіль. Можна намалювати стрілку з кружечка, наприклад, 29 на кружечок 22, що означатиме, що гравцеві доведеться пересунути фішку з клітини 29 (*якщо на неї припав хід*) на клітину 22. Аналогічно можна зробити і навпаки, прискоривши пересування фішки гравця до фінішу, а, відповідно, і до перемоги.

На певних ходах можна намалювати драбинки, які вестимуть у внутрішнє коло (*по тих самих драбинках можна буде вийти з кола*).

### НАСТІЛЬНА ГРА «РАВЛИК»

*Матеріали:* кругла коробка від плавленого сиру, яскраві гудзики, кубик з позначками від 1 до 6, білий аркуш, олівці, фломастери, ножиці та клей.

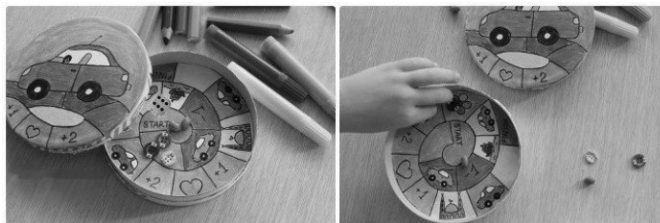


### Послідовність роботи

1. Вирізати на білому аркуші кілька кружечків за розміром коробки.
2. Намалювати на цих кружечках спіраль довільних розмірів у вигляді равлика, поділити її на квадратики-кроки. (Щоб гра була барвистою та яскравою, зафарбувати їх різними кольорами.) Подекуди зробити позначки «плюс-мінус один-два» кроки.
3. Розфарбувати гудзики-фішки.
4. Щоб прикрасити кришку коробки, приклеїти зверху яскраву картинку.
5. Вставити гру-равлика всередину коробки — і можна братися до гри.

### Правила гри

- Число на кубіку відповідає кількості кроків героя.
- Якщо фішка потрапить, наприклад, на квадратик із малюнком болота чи лісу, пропустити один-два кроки.
- Якщо на малюнок ракети — плюс два-три кроки.
- Якщо на число, фігурку чи літеру, — дати їм цікаві назви.



Можна фантазувати та вигадувати власні правила!

Уявити, що учасники гри:

- опинились у казковому царстві та поспішають до фінішу визволяти принцесу;
- потрапили на безлюдний острів і шукають скарби;
- подорожують Країною знань, вивчаючи літери, частини мови або материки, тощо.

### 2) Дидактична гра «Прислів'я-лабіринт».

**Мета:** продовжувати навчати дітей читати прислів'я, аналізувати їхній зміст; розвивати мислення, виховувати уважність.

**Обладнання:** картки з лабіринтом прислів'їв.

Учитель виставляє картку, діти, знаходячи початок, читають прислів'я, рухаючись лабіринтом. Прочитавши прислів'я, учні пояснюють його зміст.

**Ускладнення:** збільшувати кількість поворотів у лабіринті.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Зворотний зв'язок

- Поміркуйте, під час виготовлення гри ви відпочивали чи працювали?
- Гра «Лабіринт» є активним чи пасивним відпочинком?
- З ким ви можете пограти у гру «Лабіринт» удома?

### 2. Рефлексія «Що я отримав/отримала на цьому уроці»

Учасники в колі висловлюють думки щодо уроку.

- Було цікаво ...
- Було складно ...
- Тепер я зможу ...
- У мене вийшло ...
- Я зміг/змогла ...

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОКИ 122–123. ЯК ДОТРИМУВАТИ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ В ШКОЛІ, В ПОБУТІ, ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** повторити та закріпити правила безпеки в школі, в побуті, громадських місцях; учити учнів аргументувати необхідність безпечної поведінки в школі для збереження життя й здоров'я; розвивати увагу, дисциплінованість; виховувати відповідальність за свої вчинки;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** плакати, сюжетні малюнки, степ-платформи, план евакуації.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

- Навіщо створено правила дорожнього руху?
- Як називається місце, де пішоходи повинні переходити дорогу?
- Як називається частина дороги, призначена для руху транспорту?
- Яких правил дорожнього руху слід дотримувати дорогою до школи?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Здогадайтеся, якою буде тема нашого уроку.
- Сьогодні на уроці ви повторите правила безпеки в школі, в побуті, громадських місцях і поміркуєте, чому слід знати й виконувати їх.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Робота за підручником (с. 68–69).

*Словникова робота*

Учні зачитують у підручнику тлумачення понять: *екстрені служби, небезпека, безпека.*

*Робота за малюнками*

— Розгляньте малюнки. Пригадайте назви екстрених служб. (*Пожежна служба, поліція, швидка допомога, газова служба.*)

— Коли до них слід звертатися?

*Метод «Спрямоване читання»*

Читаючи текст про універсальний номер телефону, учні шукають відповіді на поставлені запитання. Читають із зупинками, обговорюючи прочитане.

- Який універсальний номер запроваджено у країнах — членах Європейського Союзу?
- Чи діє він в Україні?
- Чи все залежить від екстрених служб?
- Що залежить від людей? (*Дотримання нескладних правил безпеки.*)

###### 2) Рубрика «Взаємодіємо письмово».

— Запишіть у зошит номери екстреної допомоги в Україні.

*Фізкультхвилинка*

##### 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

###### 1) Робота в групах.

*I група.* Правила поведінки на перерві

- На перервах не бешкетувати, не галасувати, розмовляти напівголосно.

- У коридорах школи рухатися спокійним кроком, без шуму.
- Акуратно й уважно користуватися дверима, не ставити руки у дверні отвори, не грюкати дверима.
- На сходах не перегинатися через поруччя, дивитися собі під ноги, триматися правої сторони.
- Не бігати по сходах, не штовхати тих, хто йдуть попереду, не зупинятися у дверях і проходах.
- Не смітити.
- Не ображати однокласників і не сваритися з ними.
- Гратися з друзями у цікаві ігри, не порушуючи правил безпечної поведінки.

#### *II група.* Правила поведінки на шкільному подвір'ї

- Уникати травм під час рухливих ігор та спортивних змагань.
- Не лазити через огорожу.
- Під час перерви можна відпочити у дворі школи, але не залазити на дерева.
- Грати м'ячем тільки у відведених місцях. Не грати біля вікон.
- Не ходити по газонах, не кидати недогризків, не лузати насіння.
- Не битися, не бешкетувати.
- Не галасувати.
- Не ображати менших, слабших.
- Гратися з друзями в різні ігри.

#### *III група.* Правила пожежної безпеки

- Не гратися сірниками, петардами, салютами.
- Не використовувати побутову хімію поблизу відкритого вогню.
- Не залишати газову плиту без догляду.
- Не сушити речі над плитами, грубами, топками.
- Не залишати іграшки, книжки, одяг біля увімкнених обігрівачів.
- Не палити багаття у сараях, підвалах, на горищах.
- Не вмикати багато електроприладів одночасно: електромережа може згоріти.
- Обов'язково вимикати електроприлади, коли виходите із дому.
- Не тягнути за дріт руками, обережно виймати штепсель із розетки.

#### *IV група.* Правила поведінки, коли самі вдома

- У жодному разі не відчиняти дверей незнайомій людині.
- У разі небезпеки — кликати на допомогу дорослих, телефонувати в поліцію чи батькам.
- Не вмикати газо- та електроприлади без нагляду дорослих.
- Не вживати самостійно будь-які ліки.
- Не можна нюхати чи вживати побутові хімічні речовини.

*Висновок.* Щоб перебувати в безпеці, потрібно строго дотримувати правил поведінки.

#### **2) Робота за малюнками.**

— Розгляньте малюнки (*підручник, с. 69*). Розкажіть, яких правил безпечної поведінки потрібно дотримувати вдома.

#### **3) Робота в групах.**

Для попередження виникнення пожежонебезпечної ситуації потрібно правильно користуватися побутовими газовими приладами.

#### *I група.* Основні вимоги для попередження пожежі.

- Заборонено користуватися несправними газовими приладами чи використовувати їх не за призначенням.
- Не можна залишати без нагляду працюючі газові прилади, бо в разі затухання одного з пальників у приміщення починає надходити газ, він накопичується та, змішуючись із повітрям, утворює вибухонебезпечну суміш. Необхідно стежити, щоб рідина, що кипить, не залила вогонь пальника, протяг не загасив полум'я.
- Якщо газ потрапив у повітря приміщення, негайно слід закрити кран подачі газу і провітрити приміщення.
- Категорично заборонено сушити білизну чи волосся над плитою із запаленими пальниками.
- Не можна розміщувати біля газової плити речовини, що можуть легко займатися: папір, тканини тощо.

*II група.* Порядок дій у разі виявлення запаху газу

- У жодному разі не використовувати сірники, запальнички та інші джерела відкритого вогню; не вмикати світло та будь-які електроприлади; не користуватися електродзвінками квартир; не використовувати телефони з дисковими номеронабірниками.
- негайно переключити вентилі на газовому приладді та крани на плиті.
- Відчинити вікно і двері, створивши протяг для провітрювання приміщення.
- Виклич аварійну службу газу за телефоном 104 і залиш приміщення.

**4) Вправа «Інтерв'ю».**

Учень-кореспондент ставить запитання однокласникам.

— Навіщо необхідний кран на газовій трубі, підведеній до плити?

— Що слід зробити раніше — увімкнути пальник чи запалити сірник?

— Перш ніж піти з дому, що потрібно перевірити на газовій плиті?

— Як необхідно вчинити, якщо в кухні відчутний запах газу?

— Що слід зробити, перш ніж увімкнути світло чи скористатися сірниками в описаній вище ситуації?

— Чому небезпечно вмикати світло в приміщенні, наповненому газом?

— Куди необхідно повідомити про витікання газу?

**5) Дихальні вправи.**

**6) Вправа «Можна — не можна». Робота в парах.**

— Як потрібно діяти, якщо ви відчули запах газу?

Учні обговорюють у парах:

- Що необхідно робити, якщо ви відчули запах газу?
- Що не можна робити, якщо ви відчули запах газу?

Учні зачитують у підручнику (с. 70) відповіді на запитання, звіряючи їх із власними міркуваннями.

**7) Робота за таблицею.**

— Поміркуйте, коли вогонь буває корисним, а коли — небезпечним, заповніть таблицю.

Користь від вогню	Шкода від вогню

**8) Робота за підручником (с. 70–71).**

*Технологія «Семінар читачів»*

- Мовчазне читання тексту про дії під час пожежі.
- Проведення читацького діалогу.

**9) Робота з планом евакуації.**

— Де розміщений план евакуації у вашій школі?

— Що означають на ньому червоні стрілки? Куди вони спрямовані?

Учні повторюють план евакуації із приміщення школи.

**10) Технологія «Акваріум».**

Групи по черзі, а потім увесь клас, обговорюють правила поведінки у громадських місцях, зокрема — безпечну поведінку в натовпі.

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (*Слід бути уважним, щоб не потрапити у натовп. Не створюйте незручностей оточуючим.*)

Учитель ставить класу запитання:

— Чи погоджуєтеся ви з думкою групи?

**11) Вправа на розвиток уваги «Гостре око».**

Під час ходьби або бігу за зоровим сигналом учні виконують заздалегідь обумовлені дії. Наприклад, піднята рука означає, що учні повинні виконати випад уперед і набути стійки волейболіста. Підняті обидві руки означають, що учні мають виконати 2–3 приставні кроки, набути низької стійки волейболіста та зімітувати передачу м'яча обома руками зверху.

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Ситуативні вправи. Робота в групах.

*Ситуації для обговорення*

- Хтось подзвонив у квартиру. Ви підходите до дверей, але нічого не бачите у вічко, бо на сходовому майданчику темно. Як ви вчините?
- Працівник служби газу прийшов без попередження. Ви його не знаєте. Він каже, що йому необхідно перевірити справність газових приладів. Ваші дії?
- Незнайома людина, яка подзвонила у двері, просить дозволу скористатися телефоном, щоб викликати «швидку допомогу». Ваші дії?

#### 2) «Мозковий штурм».

— Чи всі тварини — друзі? (*Учні висловлюють свої міркування.*)

— Чому потрібно бути обережними під час зустрічі з тваринами-безхатками?

*Висновок.* Якщо ви раптом на вулиці зустрілися з незнайомою твариною чи комахою, запам'ятайте

таке:

- не наближайтеся і не намагайтеся торкнутися незнайомої тваринки. Ви можете її налякати, а вона у відповідь може завдати вам шкоди: вдарити або ж укусити;
- пам'ятайте, що особливо кольорово-яскраві комахи привертають до себе увагу своїм забарвленням, і діти тягнуться взяти їх до рук, щоб роздивитися. Це небезпечно, оскільки багато з них є отруйними видами;
- якщо ж ви, наприклад, зустріли на вулиці незнайомого собаку чи зграю собак, і вони дивляться у ваш бік, перше, що слід зробити — не рухатися у бік тварин. Головне — не панікувати, не сердити тварин і різко не втікати. Цим ви можете роздратувати собак, тоді вони поженуться за вами. Намагайтеся обережно йти в протилежний бік або залізти на дерево чи сховатися.

#### 3) Робота в групах.

— Обговоріть у групах, як потрібно діяти, якщо вкусила одна із зображених комах або кліщ (*підручник, с. 72*).

#### 4) Робота з прислів'ям.

— Як ви розумієте зміст прислів'я: «Бджола пригощає, але й кусає»?

#### 5) Вправа «Пантоміма».

Учитель роздає дітям малюнки з проблемними ситуаціями, які слід показати. Діти в колі розгадують їх.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (*с. 73*).

### 2. Метод «Шість капелюхів, що мислять»

*Білий капелюх.* Чому завжди потрібно дотримувати правил безпечної поведінки?

*Червоний капелюх.* Чому, на вашу думку, виникла необхідність вивчати правила безпеки?

*Чорний капелюх.* Які проблеми можуть виникнути, якщо нехтувати правилами безпеки?

*Жовтий капелюх.* Чи добре знати номери телефонів екстреної служби?

*Зелений капелюх.* Яких ще правил доцільно дотримувати?

*Синій капелюх.* Зробіть висновки з цієї теми.

### 3. Домашнє завдання

— Хто такі вогнеборці? За ключовими словами відшукайте в інтернеті та перегляньте мультфільм «Вперед, вогнеборці!» із серії «Корисні підказки».

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 124. ЧИ МОЖЕМО МИ ЗАХИСТИТИСЯ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати в учнів уявлення про види інформації та її захист; розвивати логічне мислення, пізнавальні інтереси, пам'ять, увагу, кмітливість; виховувати інтерес до вивчення інформатики;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; інформаційно-цифрова компетентність.

**Обладнання:** комп'ютери, відеоролик, онлайн-тест, сигнальні картки, степ-платформи.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** інформатична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Чи потрібна безпека для інформації?

— Пригадайте, що таке приватна та публічна інформація.

*Приватна інформація* — інформація про якісь відомості, доступ та поширення якої можливі лише за згодою її власників та на тих умовах, які вони зазначають (*адреса, дані паспорта, номер телефону, місце робота батьків, електронна скринька*).

*Публічна інформація* — це відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ми продовжимо розмову про інформацію та захист приватної інформації.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Підготовча робота.

— Поміркуйте, як уберегти інформацію у своєму комп'ютері чи в інтернеті від інших користувачів і зловмисників. (*Учні висловлюють свої міркування*.)

— Як захистити свої персональні дані?

###### 2) Робота за підручником (с. 73–74).

*Вправа «Міркуємо!»*

Учні читають текст про повідомлення Надійки в інтернеті.

— Яку небезпеку може спричинити вчинок Надійки для неї самої та її сім'ї? (*Учні висловлюють свої міркування*.)

*Висновок.* Під час користування інтернетом не варто розкривати особисту інформацію.

*Словникова робота*

Учні зачитують у підручнику (с. 74) значення слів і словосполучень: безпека інформації, конфіденційна інформація, акаунт.

*Вправа «Обери правило»*

Учні зачитують правила у підручнику.

— Якими з наведених правил дотримання конфіденційності ви користуєтесь?

###### 3) Перегляд відеоказки.

Учні переглядають відеоролик «Казка про золоті правила безпечного інтернету», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/NOKZHMijJ98>)

- Чим займалася Смайл-царівна?
- Про що попереджав її Смайл-царевич?
- Чого він навчав мешканців міста?
- Що сталося з царівною?
- Як удалося визволити царівну з віртуального полону? (*Склали 7 Золотих правил поведінки в інтернеті.*)

- Який напис був на каменях на роздоріжжі?
- Як удалося визволити Смайл-царівну?
- Який оберіг дав їй царевич? (*Правила поведінки в інтернеті.*)
- Яке з правил ви запам'ятали найкраще?
- Яку обіцянку дала царівна?
- Який висновок ви зробили для себе?

*Музично-рухова вправа «Мандрівка оплесків»*

**Мета:** формування навичок художньої взаємодії; навчати збереження прямої постави; розвивати відчуття ритму.

В. п. — учні та вчитель утворюють коло, кожен набуває правильної постави.

*Перший варіант.* Учитель виконує три оплески (*чверть, чверть, половинна*), звертаючись до сусіда, який стоїть праворуч. Сусід відтворює оплески, адресуючи їх особі праворуч від себе, і так далі, аж поки оплески не дійдуть до вчителя.

*Другий варіант.* Учитель виконує оплески у будь-якому найпростішому ритмі, звертаючись до дитини, яка стоїть праворуч від нього. Дитина може повторити ці оплески або вигадати новий ритм, звертаючись вже до іншого сусіда — того, хто стоїть праворуч від неї. Бажано, що вигадування нового ритму підпорядковувалося музиці.

*Музика:* легка танцювальна.

## **2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях**

### **1) Складання пам'ятки. Технологія «Два — чотири — всі разом».**

Учитель ставить запитання для обговорення: «Яких правил слід дотримувати, щоб зберегти приватну інформацію?».

Учні об'єднуються в пари з метою взаємообговорення своїх ідей.

Пари об'єднуються в четвірки, обговорюють попередньо ухвалені рішення.

Далі учні обговорюють поставлене запитання всім класом та висловлюють свої міркування щодо безпеки для інформації.

*Наприклад:*

1. Нікому без дозволу батьків не давати особисту інформацію: домашню адресу, номер телефону, робочу адресу батьків, їхній номер телефону, назву й адресу школи.
2. Якщо знайдете якусь інформацію, що турбує вас, негайно повідомте про це батькам.
3. Ніколи не погоджуватися на зустріч із людиною, з якою ви познайомилися в інтернеті. Якщо це все ж таки необхідно, то спочатку потрібно запитати дозволу батьків. Зустріч повинна відбутися в громадському місці та за присутності батьків.
4. Не надсилати свої фотографії чи іншу інформацію без дозволу батьків.
5. Не відповідати на грубі листи. Якщо одержите такі листи, слід повідомити про це батьків.
6. Не давати свої паролі нікому, крім батьків, навіть найближчим друзям.
7. Не робити протизаконних учинків в інтернеті.
8. Не шкодити і не заважати іншим користувачам.
9. Домовитися про прийнятний час роботи в інтернеті та сайти, на які ви збираєтеся заходити.
10. Розробити з батьками правила користування інтернетом.

### **2) Гра «Сигнал».**

Підняти червону картку, якщо Незнайко озвучив правило неправильно, і зелену, якщо правильно.

- У кабінет інформатики потрібно вбігати і водночас голосно кричати. (*Ні.*)
- Працювати за комп'ютером можна тільки з дозволу вчителя. (*Так.*)
- Приходячи до кабінету, приносьте із собою їжу та напої. (*Ні.*)
- Не можна торкатися і висмикувати дроти і розетки. (*Так.*)

- На клавіші потрібно тиснути із силою. (*Ні.*)
- Не можна торкатися пальцями екрана монітора. (*Так.*)
- Гратися на комп'ютері можна досхочу. (*Ні.*)
- Відстань від очей до екрана повинна бути не меншою ніж 50 см. (*Так.*)

### 3) Практична робота. Створення акаунта.

Учні читають текст про правила створення акаунта (*підручник, с. 75*).

— Створіть власний акаунт. Щоб його створити, вам потрібно пройти реєстрацію та придумати пароль.

— Потренуйтеся створювати паролі. Що до них обов'язково має входити?



### 4) Вправа «Перевіряємо себе».

— Перегляньте паролі у підручнику (*с. 75*).

— Які з них надійніші?

### 5) Вправа «Запитання — відповідь».

— Яку конфіденційну інформацію не можна викладати в мережі інтернет?

— Не можна викладати в інтернет інформацію про сім'ю та її фінансові справи, адреси проживання та навчання, номери телефонів, кредитної картки та банківські дані.

— Чому в інтернеті слід поводитися, як у реальному житті?

— У Всесвітній мережі слід поводитися ввічливо, не робити нічого, що може образити інших людей або суперечить закону. В інтернеті також слід із повагою ставитися до людей та їхніх авторських прав. Незаконне копіювання та поширення матеріалів, що є чияюсь власністю, вважається крадіжкою.

— Чи може віртуальний співрозмовник видавати себе за іншого?

— Так. Тому не варто надто довіряти незнайомим людям у мережі. Важливо знати, що дітям не можна призначати зустріч з віртуальними знайомими без дозволу батьків.

— Чи всі сайти безкоштовні?

— Віртуальний світ іноді коштує реальних грошей. Завжди потрібно з'ясовувати, скільки коштують спеціальні інтернет-сервіси та звертатися за порадою до батьків.

— Чи потрібен дозвіл батьків для роботи в інтернеті?

— Інформація та послуги в інтернеті не завжди безпечні, тому перш ніж завантажувати, копіювати чи встановлювати будь-що з інтернету, дитина має отримати дозвіл дорослих. Слід навчитися перевіряти інформацію з мережі за допомогою додаткових запитів і звернення до перевірених джерел.

*Висновок.* Якщо в інтернеті (*у повідомленні електронної пошти, на сайті, форумі, чаті*) щось не зрозуміло, хвилює або загрожує, дитина завжди має звертатися по допомогу до дорослих.

### б) Вправи зі степ-аеробіки.

#### ВПРАВА «ГАЛОЧКА»

В. п. — основна стійка.

1 — крок правою ногою в правий кут ступу, права рука вгору;

2 — крок лівою ногою в лівий кут ступу, ліва рука вгору;

3 — правою ногою стати на підлогу;

4 — в. п.

#### СТРИБКИ

В. п. — основна стійка лівим боком до ступу.

1–2 — стрибок правою ногою на підлогу, ліва на ступі;

3–4 — стрибок правою на степ, ліва нога на підлозі.

— Чи змінилась, на вашу думку, частота пульсу після фізкультхвилинки?





## УРОКИ 125–126. ЯК ХАРЧУВАННЯ ВПЛИВАЄ НА ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** розширити та закріпити знання учнів про вплив харчування на здоров'я людини; розвивати навички визначення якості їжі; потребу правильно харчуватися; виховувати відповідальне ставлення до власного здоров'я;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, предметні малюнки, малюнки для гри, кольорові цеглинки, степ-платформа.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Як називають прийом їжі вранці, вдень і ввечері?

— Чи є у вас улюблена страва?

— Скільки разів на день ви їсте?

— Якій їжі віддаєте перевагу?

— Які харчові продукти, напої можна вважати корисними? *(Ті, у яких є речовини, потрібні для життєдіяльності людини.)*

— Назвіть, користуючись малюнками, продукти, які зміцнюють здоров'я, та ті, що шкодять йому.

— Чим небезпечні для здоров'я солодощі, так звана «швидка їжа», газовані напої? *(Вони сприяють загостренню різноманітних хвороб.)*

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Як ви вважаєте, якою буде тема нашого уроку? Чому?

— Сьогодні ви дізнаєтеся, як харчування впливає на здоров'я людини.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Розповідь учителя.

— Збалансоване харчування — це харчування, що сприяє нормальному фізичному розвитку людини. Збалансованим ми вважаємо харчування, яке:

- є різноманітним *(дає організму всі необхідні вітаміни й поживні речовини в достатній кількості);*
- ураховує вік людини та її спосіб життя;
- є регулярним і відповідає режиму *(прийом їжі чотири рази на добу в один і той самий час).*

Недотримання принципів збалансованого харчування призводить до негативних для здоров'я наслідків. Наприклад, дитина любить молочні, м'ясні продукти та каші, але категорично відмовляється від свіжих овочів та фруктів. Таким чином, в її організмі виникає дефіцит вітаміну С, що призводить до послаблення імунітету та частих застудних хвороб.

— Як ви вважаєте, чи однаковий об'єм їжі потрібен дворічній та десятирічній дитині? *(Неоднаковий.)*

— Звісно, дитина 10-ти років має їсти більше: адже у неї більші потреби через більшу активність, більші зріст та вагу. Людина, яка веде активний спосіб життя *(багато ходить, займається спортом тощо)*, потребує більшої кількості їжі, ніж та, яка веде малорухливий спосіб життя. Адже під час рухової активності організм витрачає значно більше енергії, тож і потребує її більше, а цю енергію ми отримуємо в результаті харчування.

Режим харчування також важливий. Шкідливо їсти на ходу, відмовлятися від належних прийомів їжі (*сніданку, обіду чи вечері*) або навпаки наїдатися на ніч, позбавивши свою травну систему необхідного нічного відпочинку. Бажані прийоми їжі в один і той самий час.

— Скільки разів на день має їсти дитина вашого віку? Розкажіть, як ви харчуєтеся вдома. (*Охочі відповідають.*)

## 2) Робота за підручником (с. 76).

Методика «Взаємне навчання»

(*Учні опрацьовують текст про правильне та здорове харчування.*)

Учні виступають у ролі вчителя, працюють у групах або в парах. Текст читають частинами, виконують 5 основних завдань:

- зробити висновок з прочитаного;
- поставити 2–3 запитання і вислухати відповіді на них;
- пояснити незрозуміле;
- скласти передбачення до наступної частини;
- прочитати наступну частину.

Далі групи (*пари*) працюють самостійно, але після кожного етапу необхідно надати можливість одній з груп (*пар*) презентувати свою роботу.

## 3) «Мозковий штурм».

— Як ви розумієте поняття «здорове харчування»? (*Учні висловлюють свої міркування.*)

## 4) Словникова робота.

*Здорове харчування* — харчування, яке забезпечує здоров'я людини.

## 5) Технологія «Крісло автора».

— Чи подобається вам їсти в компанії?

— У чому відмінність, коли ви їсте наодинці та поруч із рідними або друзями?

(*Охочі дають відповіді на запитання.*)

## 6) Технологія «Акваріум».

Групи по черзі, а потім увесь клас, читають правила споживання їжі (*підручник, с. 77*) та обговорюють, яких із цих правил вони дотримують, доповнюють перелік правил.

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (*Самопочуття і зовнішній вигляд безпосередньо залежать від якості та кількості їжі.*)

Учитель ставить класу запитання:

— Чи погоджуєтеся ви з думкою групи?

— Який із аргументів ви вважаєте найбільш переконливим?

## 7) Гра «Ділимо торт».

Учні об'єднуються у кілька груп і змагаються, хто швидше правильно поділить торт прямокутної форми.

Бабуся прикрасила святковий торт 7×4 чотирма плодами ківі, помістивши їх у кутових квадратах. Як поділити торт на 4 рівні частини, щоб кожному дісталось по одному плоду ківі?

Групи отримують малюнки торта, розрізають його на 4 рівні частини. Перемагає група, яка першою правильно поділить торт.

## 8) Вправа зі стретчингу «Чапля».

В. п. — стоячи; руки в сторони.

1 — зігнути праву ногу в коліні, носок відтягнути вниз, затриматися в такому положенні на 3–5 с;

2 — набути в. п.;

3–4 — те саме з лівої ноги.

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Гра «Овочевий салат».

*Мета:* добирати цеглинки відповідного кольору; слухати і відповідати на питання; розвивати дрібну моторику; працювати в команді; бути взаємоввічливими.

*Завдання:*

- Повторити назви овочів, їхні кольори.
- Скласти модель овочевого салату.
- Презентувати роботу.

Діти об'єднуються у групи по 4–5 осіб, утворюють коло, кожний вибирає 2 цеглинки будь-якого кольору. По черзі називають овочі відповідного кольору. Потім кладуть їх у кошик, який стоїть посередині. Потім складають розповідь «Що ж нам принесла осінь?».

*Зелена цеглинка:* огірок, капуста, рутунда;

*жовта цеглинка:* диня, кабачок, помідор;

*червона цеглинка:* помідор, буряк, болгарський перець.

*Запитання:*

- Якими бувають помідори? Підніміть цеглинку.
- Які овочі додала до салату Оленка (*Тетянка*)?
- Хто додав однакові кольори?
- Чи існують у природі овочі білого кольору?
- Якого кольору буває цибуля? Підніміть цеглинку.
- Чи подобається вам осінь? Якого вона кольору?

## 2) *Робота в групах.*

Кожна група вибирає картку із набором продуктів щоденного споживання.

*I група* — продукти, які бажано споживати на сніданок;

*II група* — на обід;

*III група* — на вечерю.

Групи демонструють свій вибір, інші учні аналізують правильність добору такого набору продуктів.

*Наприклад:*

Продукти на сніданок: вівсянка, геркулес, молоко, сир, яйця, риба, какао, сік.

Продукти на обід: м'ясо, риба, картопля, морква, макарони, крупа (*каші*), хліб.

Продукти на вечерю: яйця, сир, овочі, крупа (*каші*), кефір.

## 3) *Вправа зі степ-аеробіки «Крок-коліно».*

В. п. — основна стійка.

1 — правою ногою робимо крок у лівий кут степу;

2 — ліву ногу, зігнуту в коліні, підтягнути до тулуба;

3–4 — те саме лівою ногою.

## 3. *Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації*

### 1) *Перегляд відеоролика.*

Учні переглядають відеоролик «5 найкорисніших страв української кухні», аналізують зміст. (<https://youtu.be/X2c1xgfPWWU>)

### 2) *Літературна вікторина.*

— Про які продукти йдеться?

Учні об'єднуються у 3 команди. Учитель ставить запитання. Той, хто знає відповідь, відповідає першим. Перемагає команда, яка дасть якнайбільше правильних відповідей.

- Чим пригощала Лисичка свого приятеля Журавля? (*Кашею*.)
- Що так старанно тягли із землі дід, баба, онучка, собака, кіт, мишка? (*Ріпку*.)
- Що приготувала Маша, щоб потрапити додому? (*Пиріжки*.)
- Що любить їсти Карлсон? (*Варення*.)
- Що любить кіт Матроскін? (*Молоко*.)
- У якій казці всі герої — овочі та фрукти? («*Пригоди Цибуліно*».)
- Що знесла Курочка Ряба? (*Яйце*.)
- Що Лисичка скидала з воза? (*Рибу*.)

### 3) *Гра «Вибери мене».*

У дітей — картки з малюнками різних продуктів харчування.

Учитель дає завдання вибрати продукти, корисні для зубів (*кісток, очей, шкіри, боротьби організму з інфекцією тощо*).

Діти піднімають картки або виходять з картками на середину класу та аргументують свій вибір.

#### 4) **Робота в парах/групах.**

— Об'єднайтеся в пари/групи. Поділіться своїм досвідом щодо допомоги дорослим готувати страви.

— Які страви ви можете приготувати самостійно?

#### 5) **Вправа «Міркуємо!».**

— Чи змінюються продукти харчування зі зміною пори року? Як саме? Поясніть.

#### 6) **Робота з прислів'ями.**

Учні зачитують та аналізують прислів'я про їжу.

- Їж, та не жирнішай, будеш здоровіший.
- Солодка їда (*їжа*) — животу біда.
- Без їжі і віл не потягне.
- Хліб — усьому голова.
- Де пиріг із грибами, там і ми з руками.

#### 7) **Хвилинка-цікавинка.**

- Спрага нерідко маскується під апетит. Якщо тобі хочеться перекусити, часто достатньо попити води.
- Поеднання продуктів рослинного і тваринного походження (*наприклад, молока з крупами*) підвищує засвоєння кальцію.
- Якщо виникає сильне бажання з'їсти шматочок шоколаду — це сигнал про те, що організм виснажився.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

#### 1. **Вправа «Перевіряємо себе»**

— Коли так кажуть: «Аж пальчики оближеш!»?

— Чи можна облизувати пальці?

— З'ясуйте, для якої їжі характерні такі характеристики. Здорова чи шкідлива така їжа?

Швидко готується, здебільшого з'їдається на ходу, цю їжу полюбляє молодь, містить багато підсилювачів смаку, можна швидко дістати.

(Учні висловлюють свої міркування.)

#### 2. **Рефлексія**

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 81).

#### 3. **Технологія «Незакінчене речення»**

- Сьогоднішній урок навчив мене ...
- Я буду стежити за ...
- Я буду намагатися ...
- Найцікавішим завданням на сьогоднішньому уроці було ...

#### 4. **Домашнє завдання**

— Проведіть експеримент «Послухаємо своє тіло».

Вам знадобляться: гнучка трубка завдовжки 50 см, дві лійки та скотч.

Прочитайте у підручнику (с. 77) послідовність роботи, виконайте завдання та зробіть висновок.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 127. МІНІПРОЄКТ «ЯК З'ЯВИВСЯ ПЕРШИЙ ВАРЕНИК»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з обрядовістю в українській національній кухні; поглибили знання з українських звичаїв; виробити вміння самостійно ознайомлюватися з інформаційними джерелами; розвивати інтерес до традицій українського народу; прищеплювати любов до української культури; виховувати почуття національної гідності та гордості за українську націю;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, предметні малюнки, картки, 2 хустини, крейда, гімнастичні палиці, паперові медалі, Щоденник вражень.

**Тип уроку:** урок узагальнення знань, умінь і навичок.

**Форма проведення:** урок — презентація проєкту.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна, громадянська та історична.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Повідомлення мети уроку. Мотивація навчальної діяльності

— Звичаї народу — це ті прикмети, за якими розпізнають народ не тільки в сучасному, але й у його історичному минулому ...

Вареники — одна з найвідоміших та найулюбленіших українських страв. В усьому світі відома ця страва.

Сьогодні ви продемонструєте свою роботу над проєктом «Як з'явився перший вареник».

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Самостійне виконання учнями завдань під контролем і за допомогою вчителя

###### 1) Відгадування загадок.

- Довго з тіста їх ліпили,  
В окропі поварили.  
Потім дружно ласували,  
Ще й сметанки додавали. (Вареники.)
- Місили, місили, ліпили, ліпили,  
А тоді — хіп та в окріп!  
А вже наостанку — масло та сметанку,  
Хто зуміє відгадати, того будем частувати. (Вареники.)
- Є із сиром, із грибами,  
Із чорницею, вишнями.  
Можна цукром посмачити,  
Чи сметаною полити. (Вареники.)

###### 2) Гра «Веселі вареники».

**Обладнання:** 2 хустини, крейда.

На дошці намальована тарілка. Учасникові зав'язують очі, за сигналом він малює крейдою вареник так, щоб він розмістився в тарілці. Перемагає гравець, який більш точно розмістив свій «вареник». Він отримує медаль «Художник вареників».

##### 2. Звіт учнів про роботу і теоретичне обґрунтування отриманих результатів

###### 1) Виступи груп.

— Об'єднавшись у групи, ви працювали над реалізацією проєкту «Як з'явився перший вареник». Нумо послухаймо звіт груп.

### *I група*

Походження назви «вареники» пішло від слова «варити». Але так само ця страва мала ще одну назву — «вареники з піском», що означає *ситні вареники*. Вони ніколи не мають солодкої начинки, а тільки обсмажене сало з борошном. Такі вареники популярні на Чернігівщині та Полтавщині.

«Ситні вареники» отримали свою назву теж через ситну начинку: капуста, товчений горох, квасоля. Вони набули популярності у Харкові.

У регіонах Західної України вареники здавна називали «пирогами». Їх варили в окропі, потім виїмали ополоником, складали в макітру і заливали засмажкою з олії або вершкового масла, а так само з сала з цибулею. Давали настоятися десять хвилин і подавали на стіл.

### *II група*

Вареники на столі українців — це домашнє урочисте застілля, затишок і тепло домашнього вогнища. Ця страва завжди доречна — і в піст, і у свято. І на сході, й на заході, і на півдні та півночі України — всюди гостя зустрінуть вареничками. «Вареники на стіл — біда за поріг», — каже народна мудрість.

А вже начинок для вареників не перелічити! Із сиром, м'ясом, капустою, картоплею, вишнею — це традиційні начинки. Такі варенички варять по всій Україні. Але є й особові рецепти. На Поліссі відомі вареники з гречаною кашею, сухими грушами, ягодами чорниці. У Причорномор'ї гостей пригощали варениками з рибним фаршем. А в Західній Україні газдині подавали на стіл «шляхетні» вареники — з телячою печінкою, перекрученою із салом, цибулею та перцем.

Недарма в народі про багату, веселу людину казали: «Живе, як вареник у маслі». І дійсно, варенички люблять поливку. «Вареник без поливки, що церква без хреста». Поливка була різною. Це і сметана, і смажена цибуля зі шкварками, і масло. «За те ми вас, вареники, величаємо, що в сметану вмочаємо», — жартують українці. «Великого пана цяці» — так називали вареники з ягідною начинкою. Вони потребують особливої поливки, скажімо, меду або фруктового сиропу.

### *III група*

Жодне свято в Україні не обходилося без вареників. До Святвечора — пісні з картоплею та капустою чи грибами. На щирі Масляну — із сиром та маслом. На веселі молодіжні посиденьки на свято Андрія — з «пхиком», або «пирхуни». Ліплячи вареники для парубків, дівчата у дві-три варенички загортали пісок, борошно, вовну.

У деяких наддніпрянських селах «варениками» називали останній день весілля. Гостей частували варениками з картоплею, сиром та капустою.

У давнину ця страва наділялася певними магічними властивостями. Трипільці вірили, що символом молодого Місяця та продовження роду є вареник на різдвяному столі. У жнива прадавні українці їли вареники як ритуальну страву. Вареник не випадково за формою нагадує Місяць, йому в народі приписували відповідні функції Місяця — сприяти добробуту і зміцненню здоров'я людини.

#### **2) Вправа-гра «Обери потрібне».**

Групи обирають із-поміж запропонованих карток.

*I група.* Продукти для приготування вареників.

*Борошно, буряк, яйця, вода, морква, сироватка, рис, сіль, сік, цукор.*

*II група.* Начинки для вареників.

*З картоплею, з капустою, з геркулесом, з сиром, з горіхами, з вишнями, з цибулею, з печінкою, з баклажанами.*

*III група.* Обладнання для приготування вареників.

*Сито, виделка, емальована миска, чайник, дошка, качалка, чашка, шумівка, деко, каструля, сковорода, ложка.*

#### **3) Практична вправа. Приготування вареників.**

Учні складають послідовність приготування вареників.

- Борошно просіяти.
- Додати нагріту до 30–35 °С сироватку або воду.
- Потім увести яйця, сіль, цукор. (Смак тіста значно покращується з додаванням в нього розтопленого вершкового масла.)
- Замішувати тісто доти, поки воно не набуде однорідної консистенції.
- Перед формуванням тісто витримати 30–40 хв.
- Тісто розкачати у ковбаску, порізати на невеликі кусочки, розкачати качалкою.

- На середину варениці викладають начинку.
- Згинають тісто навпіл, притискують великим пальцем начинку і з'єднують краї.
- Вареники кладуть у киплячу підсолену воду невеликими порціями.
- Варять при слабкому кипінні 2–3 хвилини після спливання.
- Подають вареники зі сметаною, маслом, засмажкою, фруктами.

#### 4) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Вареники з картоплею / Українська страва» про послідовність приготування вареників, аналізують зміст.

(<https://youtu.be/3W8Ku-LgtW8>)

#### 5) Розповідь учителя.

— Начинки для вареників мали особливі прикмети. Так, начинки з бобових повинні були сприяти родючості землі. Як начинку використовували сир, смажену капусту, варену товчену картоплю, мак, калину, вишні та інші ягоди, яблука, варені та товчені сухофрукти, варену квасолю, горохове пюре, шпонаю або гречану кашу.

Варили вареники у крутому окропі, а готові виймали лозяним ополоником, складали у макітру й заливали засмажкою з олії або сала з цибулею.

Дуже любили українці вареники з сиром. Вони посідали важливе місце в українських обрядах. Уважалося, що ними можна задобрити духів: добрих — щоб допомагали, злих — щоб не шкодили. Готували вареники із сиром на весілля, на хрестини, пригощали на толоці, обжинках і обов'язково — на Масляну. До вареників із сиром додавали сметану чи ряжанку, запивали холодним свіжим або кислим молоком.

#### б) Вправи з гімнастичною палицею.

- В. п. — основна стійка, палицю вниз.
  - 1 — присід, палицю покласти на підлогу;
  - 2 — встати, основна стійка;
  - 3 — нахил уперед, узяти палицю, не згинаючи ніг у колінах;
  - 4 — в. п.
- В. п. — основна стійка, палицю горизонтально вниз.  
Руки вгору, набути в. п.

### 3. Творче перенесення знань у нові ситуації

#### 1) Мовна вправа «Їжте варенички ...».

Учитель показує картку з назвою начинки для вареників, учні складають речення, добираючи риму.

- Їжте вареники бульб'яні, щоб щічки ваші були рум'яні!
- Їжте вареники з капусти, щоб в кишені не було пусто!
- Їжте вареники з гречки, щоб не було між вами суперечки!
- Їжте вареники з грибочками, щоб були із синами й дочками!
- Їжте вареники з вишень — будете мати багато грошей.
- Їжте вареники з маком — будете жити зі смаком!
- Їжте вареники з м'ясом та запивайте їх квасом!
- Їжте вареники з ягодою, щоб жили ви із злагодою!
- Їжте вареники з сиром — з добром вас і миром!

#### 2) Вправа-гра «Сюрприз».

— Існують ще «вареники з сюрпризом», часто їх готують на новорічні та різдвяні свята, коли можна було гадати. З якими сюрпризами готують вареники? Що вони символізують?

Учні по черзі називають «сюрпризи».

Нитку кладуть до дороги.

Горох — домашній затишок.

Зерно — багатство.

Сіль — символізує сльози.

Гудзик — оновка.

Вишню — до везіння.

Горіх — здоров'я.

Рис — добробут в домі.

Цукор — солодке життя.

Сир — до нових друзів.



З лавровим листочком — до перемоги та слави.  
З кропом — до міцного здоров'я.  
Гречка — добробут або гарні новини.  
Червоний перець — несподіванка, можливо неприємна.  
З морквою — знайомство з цікавою людиною.

### 3) Робота з прислів'ями.

Учні зачитують та аналізують зміст прислів'їв.

- Вареники — Божі хваленики: всякий хвалить, та не всякий варить.
- Благодареники за вареники: каші не їв, борщу не бачив.
- Сякі-такі вареники, а все ж краще галушок.
- Вареники довели, що нам хліба не дали.
- Почекайте, вареники, прийде на вас Масниця.
- Сметаною вареників не зіпсуєш.

### 4) Хвилинка-цікавинка.

- «Золотий вареник» — це спеціальний нагрудний знак для кращих кулінарів і кондитерів України (знаки вручаються за підсумками щорічного відкритого конкурсу). Кругла основа нагороди (діаметр 2 см) виконана зі срібла 925 проби. Сам же «Золотий вареник» зроблений із золота 583 проби, по канві «тарілки» обсипаний «алмазами» з цирконію — 38 штук діаметром один міліметр кожний.
- Єдиний в Україні пам'ятник українському варенику був установлений у Черкасах у вересні 2006 р. біля готелю «Росава».

### 5) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні читають повідомлення у підручнику (с. 81) про пам'ятник варенику в містечку Глендон у Канаді.

### 6) Музична хвилинка.

Учні слухають «Пісню про українські вареники».

(<https://youtu.be/-XMkNcCCEMA>)

— Що ви дізналися із пісні про українські вареники?

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Робота у Щоденнику вражень

— Коротко запишіть чи намалюйте схематично, що вам найбільше сподобалося робити на занятті.

### 2. Метод «П'яти пальців»

Учні підсумовують вивчене на уроці за п'ятьма напрямками.

*М* — *мізинець* — *знання*. Які знання я сьогодні отримав(ла)?

*Б* — *безіменний* — *мета*. Чого я сьогодні досяг(ла)?

*С* — *середній* — *настрій*. Який сьогодні був у мене настрій?

*В* — *вказівний* — *допомога іншим*. Чим я сьогодні допоміг (допомогла) іншим?

*В* — *великий* — *здоров'я*. Що я зробив(ла) для свого здоров'я?

ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

## УРОК 128. НАЙПОПУЛЯРНІШІ УКРАЇНСЬКІ СТРАВИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити та поглибити знання дітей про традиційні українські страви; розвивати культуру зв'язного мовлення, вміння виступати з повідомленням, узагальнювати матеріал, висловлювати власну думку; виховувати шанобливе ставлення та інтерес до народних традицій, побуту українців; сприяти духовному розвитку особистості;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, таблиця, пластилін.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Назвіть страви української кухні.

— Які з них є найпопулярнішими?

— Які з них є вашими улюбленими?

Учні по черзі дають відповіді на запитання.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Українська кухня славиться безліччю страв. Сьогодні ми поговоримо про найпопулярніші з них.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Відгадування загадок.

- Бурячка і бараболюк,  
Капустину і квасольку  
Наварили і їмо!  
Ще сметани додамо! (*Червоний борщ*.)
- І пухкенькі, і смачні.  
Із пшениченьки вони,  
Зі здобного тіста,  
Просьяться, щоб з'їсти. (*Пампушки*.)
- Насушили ми шипшини,  
Липи цвіт, суниця, малини.  
Розігріли самовар,  
Пити будемо ... (*узвар*).
- Ой, смачна вона, духмяна,  
Рисова, гречана, манна ...  
Ложку в рот — і буде наша.  
Здогадалися? Це ... (*каша*).

— Про які популярні українські страви йдеться в загадках?

###### 2) Стратегія «Бортовий журнал».

Учитель нагадує, над якою темою працюють на уроці («Найпопулярніші українські страви»), вчасно готує таблицю, яку діти заповнюють під час роботи. Учні, читаючи текст підручника (с. 78), мають відповісти на два запитання. Свої знання занотують до таблиці.

№ з/п	Що мені відомо з цієї теми?	Що нового я дізнався(лася) з тексту?

###### 3) Перегляд відеоролика (<https://youtu.be/yrbEHxANNhU>).

Учні переглядають відеоролик «Національна українська їжа», аналізують зміст.

###### 4) Розповідь учителя та виступи творчих груп.

— Україна здавна славиться своєю гостинністю, багатою і смачною кухнею. Борщі та пампушки, паляниці й галушки, вареники й ковбаси, печеня й напої з фруктів і меду відомі далеко за межами України. Наша національна кулінарія нараховує сотні рецептів.

Деякі страви мають багатовікову історію, як, наприклад, український борщ. Для більшості страв характерний складний набір компонентів. Наприклад, для того ж борщу їх потрібно до двадцяти. А рецептів цієї страви відомо понад тридцять: полтавський, волинський, чернігівський, галицький, львівський, селянський, дніпровський та ще багато інших. А яке розмаїття м'ясних страв! А рибні?

Одним словом, усього не перелічити одразу. Тож час звернутися до наших творчих груп. Вони докладніше розкажуть про страви.

#### *I група*

*Борщ* — це символ надійного даху над головою, родинного тепла, сімейної злагоди і спокою. Настільки призвичаївся українець до борщу, що не може не згадати про нього навіть тоді, коли розмова взагалі не стосується кухні. «Дивись, не переборщи», — остерігає народна мудрість.

Чому так часто згадують цю страву? Тому що вона настільки давно ввійшла до списку традиційних українських страв, що стала одним із найголовніших і найулюбленіших символів народної кухні й сутності життя.

Справа в тому, що в давнину борщ був своєрідною ритуальною їжею, яку приносили у жертву дощовим хмарам.

#### *II група*

*Каша* — це символ продовження роду. Вона супроводжує людину від самого народження, адже є першою стравою після материнського молока.

Слово «каша» розуміють і українці, і росіяни, і білоруси, і болгары, і поляки. Це — найпростіша й водночас одна з найсмачніших страв народної кухні. «Вари воду — вода буде, сип крупу — каша буде», — цим прислів'ям визначається рецепт цієї страви. А головний секрет її — побільше масла, бо «маслом каші не зіпсуєш».

#### *III група*

*Голубці* — поширена українська друга страва, яка готується з листя свіжої чи кислої капусти та начинки з м'яса, рису чи гречки, кукурудзяної або пшоняної круп, картоплі, квасолі, грибів, цибулі, моркви та прянощів.

Загальновідомо, що названа ця чудова страва на честь голубів — птахів, які символізують творчу силу вогню та здавна вважаються символами народження світу. Без голубців важко було уявити святковий стіл в українській родині.

А начинка для голубців була різною для кожного регіону України. Наприклад, на правобережній частині Півдня України, Південному Поділлі, у Карпатах використовували кукурудзяні крупи, на Полтавщині — гречку, в решті регіонів — пшоно, яке злегка приварювали, змішували з підсмаженою цибулею, шкварками, а у свято — із сирим м'ясним фаршем, додавали спецій та начиняли цією сумішшю запарені свіжі або квашені капустині листки.

З 20–30-х років нашого століття голубці почали начиняти рисово-м'ясною сумішшю та тушкувати, додаючи замість квасу томатний сік, соус чи пасту.

#### *IV група*

З найдавніших часів українці готували різні напої, головним завданням яких було тамування спраги. Серед напоїв для української кухні характерні молочні, особливо користується популярністю пряжене молоко та ряжанка. Одним з улюблених напоїв є також узвар — відвар з фруктів. Ну і з давніх-давен в Україні царюють кваси: хлібний — з сухарів, фруктовий — із дичок, а також борошняний, як-от цібереї. А такі напої, як чай та кава, давно стали повсякденними на всій території України.

Солодкі напої в українській кухні готують з фруктів і ягід. Із сушених або свіжих яблук, груш, вишень, малини, абрикос готують узвари, киселі.

#### *Фізкультхвилинка*

### **2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях**

#### **1) Перегляд відеоролика (<https://youtu.be/vzbU3ffZnsU>).**

Учні переглядають відеоролик «Чим славиться українська кухня».

#### **2) Розповідь учителя.**

— Хлібом-сіллю зустрічали бажаних гостей. Хлібом на заручинах та сватанні скріплювали укладання договору. З хлібом підходили до новонародженої дитини, символізуючи цим побажання достатку.

Протягом віків у народі виховувалася повага до хліба як до священного предмета. Крихти й уламки хліба ніколи не викидали, їх віддавали птахам або худобі, гріхом уважалося не доїсти шматочок хліба, а якщо такий шматочок падав, слід було підняти його, відчистити від пилу, поцілувати.

### 3) Робота за підручником (с. 79).

*Метод «Читання в парах — узагальнення в парах»*

Учні читають та обговорюють текст про хліб у парах. Спочатку частину тексту читає один учень, а другий ставить йому запитання або переказує прочитаний текст. Потім вони міняються ролями. Далі вчитель пропонує учням поставити запитання до всіх учнів.

*Наприклад:*

- Чому надає перевагу українська кухня?
- У чому відобразилася любов українців до хліба?

*Робота за технологічною карткою*

- Назвіть страви, які виготовляють із борошна.
- Як називають майстра з випікання борошняних виробів?
- Проаналізуйте процес виготовлення багети (*булки*). Відкрийте для себе всі етапи хлібопекарської справи. (*Учні детально обговорюють процес випікання хлібопекарських виробів за технологічною карткою у підручнику.*)
- Чому тісту потрібен «відпочинок»?

### 4) Завдання «Прибери “зайву” страву».

Борщ, плов, шніцель, вареники, суп харчо, пельмені, ростбїф, пампушки, куліш, гречана каша зі шкварками, пудинг, гарбуз, спагеті, хачапурі, голубці.

### 5) Вправа для розвитку координації.

Права стопа стоїть перед лівою на одній лінії, руки на поясі, виконати 6 маятникоподібних нахилів праворуч і ліворуч. (*Один нахил за секунду.*)

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Практична робота.

— Чи любите ви вареники? А хотіли б спробувати самі їх зліпити?  
Діти ліплять вареники з пластиліну.

### 2) Робота за прислів'ями.

- Народна мудрість про раціональне харчування говорить...
- Гадай не гадай — борщу наливай: миску з'їси — здоров'я додаси.
- Борщ та каша — їжа наша.
- Вівсяна каша сама себе хвалить, а гречану люди хвалять.
- Що до чого, а борщ до хліба.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

*Рефлексія*

- З традиціями якої кухні ми сьогодні ознайомилися?
- Які страви є традиційними для української кухні?
- Що ви можете сказати про українську кухню?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

## УРОК 129. МІНІПРОЄКТ «СТАРОВИННІ УКРАЇНСЬКІ СТРАВИ»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити та поглибити знання дітей про старовинні українські страви; розвивати культуру зв'язного мовлення, уміння виступати з повідомленням, узагальнювати матеріал, висловлювати власну думку; виховувати шанобливе ставлення та інтерес до народних традицій, обрядів, оберегів, побуту українців; сприяти духовному розвитку особистості;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; екологічна грамотність і здорове життя; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролики, довідкова література, розрізна абетка.

**Тип уроку:** урок узагальнення знань, умінь і навичок.

**Форма проведення:** урок — презентація проекту.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Повідомлення теми та мети уроку

- Чи багато українських страв ви знаєте?
- Чи хотіли б дізнатися, які страви готували в давнину?
- Пропоную послухати підготовлені матеріали про старовинні страви.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Самостійне виконання учнями завдань під контролем і за допомогою вчителя

###### 1) Підготовча діяльність учнів.

Готуючи проект, учні:

- дізнаються про старовинні українські страви з енциклопедій, довідників, Інтернету;
- з'ясують, що деякі господині й досі готують старовинні страви;
- поділяться рецептами страв;
- запропонують рідним приготувати одну зі старовинних страв.

###### 2) Відгадування загадок.

Учні переглядають відеоролик та відгадують загадки про продукти харчування.

(<https://youtu.be/cb0kccass8g>)

— Під час приготування яких страв використовують ці продукти?

###### 3) Технологія «Навчаючи — вчуся».

Підготовлені учні ознайомлюють зі своєю інформацією однокласників і одержують інформацію від них.

- Улюбленими напоями в Україні з давніх часів були квас і мед. Мед подавали до сочиву на Різдво, медом пригощали на весіллях. Готували його з натурального бджолиного меду шляхом варива з водою і подальшого бродіння.
- Улюбленими напоями здавна були ще різноманітні кваси: хлібний, буряковий, фруктовий, ягідний. Буряковий квас — сезонний напій: виготовляли його восени, після збирання городини, і прагнули зберегти до пізньої весни, до нового врожаю буряків. Фруктовий квас готували здебільшого з диких груш та яблук.
- Навесні, у період сокоруху, збирали й пили свіжий березовий і кленовий сік, а також переробляли їх на квас. Квас використовували для урочистих гостин, але здебільшого у повсякденному харчуванні. Буденність цієї страви добре підкреслена у приказці: «Вчора квас, нині квас, нехай чорти мучать нас!». Тепер квас п'ють улітку, коли жарко і переважно хлібний.
- Узвар (вар, киселиця) — один з найпоширеніших напоїв на Поділлі. Виготовляють улітку зі свіжих ягід; восени, взимку, навесні — з сушені. Готували узвар і на щодень, і для святкового

столу. Готували його до різдвяної й хрещенської куті «до пори»: кутя — на покуть, узвар — на базар. Сьогодні узвар готують рідше. А сушені сливи і сьогодні готують на Святвечір, на поминальних обідах. На весіллях зі слив витягають кісточки, начиняють горіхами, поливають збитою з цукром сметаною.

#### 4) Гра «Гречка».

Дві команди шикуються у колони. Кожен згинає ліву ногу в коліні та тримає її лівою рукою. Праву руку кладе на плече попередньому гравцеві. Зоставшись на одній нозі, починають одночасно стрибати у певному напрямку, приспівуючи:

Ой чук, гречки,  
Чорні овечки,  
А я гречки намелю,  
Гречаників напечу.

Виграє команда, яка довше стрибатиме на одній нозі та не роз'єднається.

## 2. Звіт учнів про роботу у теоретичне обґрунтування отриманих результатів

Учні по черзі презентують свої проекти «Старовинні українські страви», доповнюючи одне одного.

*Куліш* — страва української кухні, зварена з пшоняних круп. Куліш за способом приготування схожий на крупник, але переважно з пшона. Куліш легко готувати в домашніх і польових умовах. Звідси й інша його назва — польова каша.

Козаки щодня варили куліш під час військових походів. Рецепти козацької кухні передавалися з покоління в покоління, видозмінювалися, і сьогодні існує безліч варіантів приготування кулішу.

Промите пшоно засипали у казан з киплячою водою, для смаку додавали одну-дві картоплини, сіль, коріння, за можливості зелень. Готовий куліш зтирали салом із цибулею й часником. Особливо смачним був із салом, шматком м'яса (*навіть солонини*) або рибиною. Готовим куліш уважався тоді, коли пшоно розварювалось повністю й утворювалася кашоподібна маса. Куліш готували переважно з пшоном, траплялося, що подекуди варили й гречаний (*деякі райони Чернігівщини, Полтавщини*), кукурудзяний (*південне Поділля*). Іноді на правобережному Поліссі пшоняний куліш варили на молоці (*молочний куліш*), сироватці (*сироватковий куліш*) і на маслянці.

У польових умовах куліш готували на обід, а вдома, зазвичай, на вечерю. Він і зараз є однією з улюблених народних страв.

*Рецепти кулешу*

### КУЛІШ ПШОНЯНИЙ

*Склад.* Пшоно — 100 г, цибуля ріпчаста — 105 г, сало шпик — 25 г.

*Приготування.* Пшоно миють кілька разів теплою водою, а потім обшпарюють окропом. Сало шпик нарізують дрібними кубиками, смажать до виділення жиру, додають нарізану дрібними кубиками ріпчасту цибулю, пасерують.

У киплячий бульйон кладуть підготовлене пшоно, варять майже до готовності, заправляють пасерованою на салі цибулею, солять і варять 3–5 хв. Куліш можна готувати з картоплею. У цьому випадку частину пшона замінюють картоплею.

### КУЛІШ З ГРИБАМИ

*Склад.* Картопля — 330 г, пшоно — 60 г, гриби білі сушені — 8 г, цибуля ріпчаста — 95 г, олія — 25 мл, грибний відвар — 750 мл.

*Приготування.* Грибний відвар доводять до кипіння, кладуть нарізану кубиками картоплю, доводять до кипіння, додають підготовлене пшоно і варять майже до готовності. За 3–5 хв до закінчення варіння кладуть дрібно нарізані варені гриби, підсмажені на олії разом з дрібно нарізаною цибулею, сіль, спеції.

### КУЛІШ СІВЕРСЬКИЙ

*Склад.* Пшоно — 83 г, морква — 16 г, цибуля ріпчаста — 56 г, сало шпик — 20 г, бульйон — 800 мл. Свинина (*лопаткова частина, грудинка*) — 136 г, печінка яловича — 55 г.

*Приготування.* Грудинку або лопаткову частину свинини рубають на невеликі шматочки і варять бульйон. Частину сала нарізують дрібними кубиками, смажать до золотистого кольору, додають печінку, нарізану дрібними кубиками, і обсмажують разом. Пшоно, обсмажені сало і печінку кладуть у бульйон і варять 15–20 хв, додають пасеровані на решті сала моркву та цибулю, спеції, сіль, варять 5–7 хв.

*Коцюрба* — страва, що поєднує у собі картопляне пюре і галушки. Віддалено нагадує італійську варіацію пасти, де вона також подається у пюре з картоплі.

Українська традиційна страва не менш смачна: маленькі галушки з тіста, картопля, шкварки і часник перемішують у макітрі, і все це разом подають у тій самій посудині.

Інший варіант страви — не товкти картоплю і подавати її грубими шматочками.

*Токан* — страва, що була поширена на території західної України. Прийшла вона до нас із румунської кухні. Часто токан плутають із мамалигою, але це дві абсолютно інші страви. Вони обидві включають кукурудзяну кашу, але у мамалізі ця крупа — основний інгредієнт, а токан — це страва зі свинини, гарніром до якої подається ця каша. Згодом до страви почали додавати і бринзу, що зробило її ще більш подібною до мамалиги, або замінювати свинину іншим м'ясом, але це звична справа — експериментувати на кухні.

*Затірка* — одна з найдавніших українських страв. Узагалі ця страва була поширена на території проживання всіх слов'янських народів. Рецепт дуже простий: готується добряче підсолене пшеничне тісто, котре потім розтирається у макітрі з пшеничним борошном. Розтирати тісто потрібно, доки воно не перетвориться на дрібні розсипчасті кульки розміром з горошину. Ці кульки відварюють у воді, молоці або бульйоні. Страву готують, поки кульки не спливають на поверхню. Заправляють готову затірку маслом, олією чи шкварками. Раніше її вживали до столу щодня, адже вона проста у приготуванні та ситна.

*Книші.* Про походження цієї страви точиться багато суперечок. За однією з версій — вона зародилася у Білорусі. Проте була досить популярною на значній частині північних та центральних українських регіонів. Книші — це округлі пиріжки із листкового тіста, в середині яких досить багато начинки. Начинка могла бути найрізноманітнішою: каші, картопляне пюре, овочі, сири та зелень. Такий смаколик був доповненням до супів або страв із м'яса. Також існував солодкий варіант страви, з фруктами, ягодами та домашнім сиром.

*Кваша.* За консистенцією ця ситна страва схожа на кисіль. Готувалася вона з борошна — гречаного або житнього. Його заливали окропом і давали настоятися цілу ніч.

Уранці це тісто варили в горщику до готовності. Влітку до кваші додавали сезонні ягоди, а в холодну пору року — сушені або товчені сухофрукти.

*Душенина* — це старовинна українська страва, приготована з м'яса свійської худоби, птиці або їхнього поєднання, овочів, прянощів. Усі ці інгредієнти, порізані середніми шматочками, укладалися в горщик, гасилися до готовності, подавалися з вареною картоплею або кашею. М'ясо перед закладкою ще й обвалювали в борошні.

Ця страва була традиційною для весіль та інших урочистостей.

*Лемішка* — традиційно полтавська страва, яка давно вийшла з українського побуту. Сьогодні її рецепт зберігся завдяки згадкам у книжках та обрядовим приготуванням страви на ярмарках. Обсмажене гречане борошно розводять у гарячій солоній воді так, щоб воно зберігало густу консистенцію. Потім додають туди шматочки сала, також попередньо обсмажені. Страву перекладають у глиняний горщик і допікають у добре прогрійтій печі. В тому самому горщику і подають на стіл.

*Росівниця* — досить оригінальна страва, сьогодні її можна було б віднести до високої кухні, якби хтось узявся за популяризацію цього рецепту. Варений рис та кукурудза, квашена капуста, відварена у розсолі, та тертий мак як спеції. Унікальний смак зовсім не схожий на класичні прості українські страви.

### *Рольова гра «Кухарі»*

Діти об'єднуються у дві команди (*розраховуються на перший-другий*). Перша команда готує першу страву, а друга — салат. Кожна дитина вигадує, яким «продуктом» вона буде: цибулею, морквою, буряком, капостою, петрушкою, перцем, сіллю і т. ін.— для першої страви; картоплею, огірком, цибулею, перцем, яйцем, майонезом і т. ін.— для салату. Потім усі діти утворюють коло — виходить «каструля» — і співають пісню (*імпровізація*):

Зварити ми можемо швидко борщ або суп  
І смачну кашу з декількох круп,  
Нарізати салат й простий вінегрет,  
Компот наварити — це славний обід.

Діти зупиняються, а ведучий (*учитель*) по черзі називає, що він хоче покласти в каstrулю. Дитина, яка себе впізнала, входить у коло. Коли всі «компоненти» страви опиняться в колі, ведучий пропонує «приготувати іншу страву».

### **3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### **1) Перегляд презентації.**

Учні переглядають презентацію «Українська національна кухня», коментують зміст.  
(<https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-vihovno-godini-ukra-nska-nacionalna-kuhnya-2445.html>)

#### **2) Вправа «Продовж ланцюжок».**

— Ви розповіли про найбільш відомі старовинні страви українців. Про які ще страви наших пращурів ви дізналися?

Куліш, коцюрба, токан ... (*затірка, гомбовці, рококрумплі, меживо, книші, кваша, лемішка, роcівниця, гусянка, саламаха, душенина, шуліки, буцики, товченики, холодник, таратута, вергуни тощо*).

#### **3) Робота з прислів'ями.**

Учні зачитують прислів'я, пояснюють їхній зміст.

- Не вмєш пекти хліба, будеш пекти раків.
- Де хліб-сіль-каша, там домівка наша.
- Галушка та лемішка — хлібу перемішка.
- Були б пиріжки — будуть і дружки.
- Гречана каша сама себе хвалить.
- Без солі, без хліба немає обіду.

### **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

#### *Вправа «Абетковий суп»*

Розріжте абетку, вилучіть з неї літери «ь», «и», «й», «ї».

Запропонуйте кожному учневі витягнути з чарівної торбинки літеру і придумати підсумкове речення на тему уроку, яке б починалося з цієї літери.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---



## УРОКИ 130–131. ЧИМ КОРИСНА ЇЖА

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати уявлення про складові їжі; розширити знання про вітаміни, мінеральні речовини, воду, розкрити їхнє значення для здоров'я людини; розвивати вміння вибирати корисні для здоров'я продукти; виховувати навички здорового харчування;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, презентація, відеоролик, предметні малюнки, таблиця, різнокольорові цеглинки, вирізки з журналів, фантики, етикетки, фото різноманітних страв, напоїв.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Яке харчування ми називаємо збалансованим?  
— Назвіть основні групи харчових продуктів, наводячи приклади. (*Фрукти, овочі, м'ясо, риба, молочні продукти, злакові тощо.*)

— Які поживні речовини містяться в харчових продуктах? (*Білки, жири, вуглеводи, вітаміни, мінеральні речовини.*)

— Що таке вітаміни? (*Вітаміни — це речовини, необхідні для життя, росту й розвитку людини. Вони підвищують стійкість організму до захворювань. Нестача вітамінів призводить до різноманітних хвороб.*)

— Скільки разів на день ви споживаєте їжу?

— Якій їжі віддаєте перевагу? Чому?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Здогадайтеся, якою буде тема нашого уроку. Чому?

— Сьогодні ви дізнаєтеся, чим корисна для нашого організму їжа.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Робота за підручником (с. 81–82).

Читання з коментуванням

Учні читають текст про значення їжі для людини, коментують його зміст.

Робота в групах

Учні об'єднуються у дві групи, розглядають малюнки у підручнику та називають продукти, відповідно до їхнього походження.

*I група* — Продукти рослинного походження.

*II група* — Продукти тваринного походження.

###### 2) Робота за таблицею «Складові їжі».



###### 3) Робота за підручником (с. 82).

Методика «Взаємне навчання»

(Учні опрацьовують текст про жири, білки, вуглеводи, вітаміни.)

Учні виступають у ролі вчителя, працюють у групах або в парах. Текст читають частинами, виконують 5 основних завдань:

- зробити висновок з прочитаного;
- поставити 2–3 запитання і вислухати відповіді на них;
- пояснити незрозуміле;
- скласти передбачення до наступної частини;
- прочитати наступну частину.

Далі групи (*пари*) працюють самостійно, але після кожного етапу необхідно надати можливість одній із груп (*пар*) презентувати свою роботу.

*Фізкультхвилинка*

## **2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях**

### **1) Розповідь учителя та учнів про складові їжі з демонстрацією продуктів харчування (на слайдах або малюнках).**

— Людині необхідно їсти для того, щоб жити. З їжею людина отримує поживні речовини. Але від того, що вона споживає, залежить її розвиток, настрої, самопочуття тощо. Тому, щоб бути здоровими, дуже важливо правильно харчуватися.

У повсякденному харчуванні людини мають бути білки, жири, вуглеводи, вітаміни, мінеральні речовини і вода.

Заздалегідь підготовлені учні продовжують розповідь.

- Білки потрібні для будівництва і відновлення клітин організму. Вони містяться у продуктах тваринного й рослинного походження. Джерелом білків тваринного походження є м'ясо, риба, яйця, сир, молоко та інші молочні продукти, а рослинного походження — горіхи, горох, квасоля, крупи. (*Учитель демонструє слайди або малюнки продуктів, що містять білки.*)
- Жири є джерелом енергії. Вони сприяють засвоєнню деяких вітамінів. Жири містяться у продуктах тваринного й рослинного походження.
- Жири тваринного походження — сало, вершкове масло, сметана, сир, вершки, яєчні жовтки. Рослинні жири є в горіхах, насінні, різній олії (*оливковій, соняшниковій, лляній та ін.*). (*Учитель демонструє слайди або малюнки продуктів, що містять жири.*)
- Вуглеводи — основне джерело енергії в організмі людини. Джерелом вуглеводів рослинного походження є хліб, крупи, овочі (*картопля, морква, буряк тощо*), фрукти, ягоди, а тваринного — молоко, мед. (*Учитель демонструє слайди або малюнки продуктів, що містять вуглеводи.*)
- Вітаміни (*походять від латинського vita — життя*) — це речовини, які життєво необхідні людині. Вони беруть активну участь у засвоєнні їжі, підвищують працездатність людини, протидію організму захворюванням, поліпшують обмін речовин. Вітаміни в основному ми одержуємо з їжею. Їх потрібна невелика кількість. Потреба у вітамінах підвищується в період росту і розвитку організму, під час захворювання для швидшого одужання. Вітаміни позначаються літерами латинського алфавіту: *A, B, C, D* тощо.

Вітаміни містяться майже в усіх продуктах, найбільше їх у сирих овочах і фруктах. (*Учитель демонструє слайди або малюнки продуктів, що містять вітаміни.*)

Педагог розповідає, які саме вітаміни і в яких продуктах містяться, пояснює, навіщо вони потрібні.

— *Вітамін А* потрібен для нормального стану шкіри, волосся, гарного зору. Сприяє росту кісток, зубів. Міститься в моркві, абрикосах, мандаринах, вершковому маслі, яйцях, риб'ячому жирі.

*Вітаміни групи В* потрібні для розумової діяльності, нервової системи. Є у хлібі, м'ясі, крупах, печінці, рибі, молоці.

*Вітамін С* запобігає застуді, сприяє загоєнню ран. Потрібен для кровоносних судин. Продукти, багаті на вітамін *С*, — шипшина, чорна смородина, агрус, лимони, апельсини, цибуля, картопля, перець, помідори.

*Вітамін D* сприяє росту і формуванню кісток та зубів. Утворюється в організмі людини під дією сонячних променів. Міститься в риб'ячому жирі, морській рибі, молоці, яєчних жовтках, вершковому маслі.

Нестача вітамінів призводить до серйозних порушень в організмі. Так, за нестачі вітамінів групи *В* порушується діяльність нервової системи, нестача вітаміну *D* може спричинити рахіт

(захворювання, що призводить до неправильного формування скелета). Якщо не вистачає вітаміну А, порушується гострота зору, шкіра стає сухою, волосся — ламким.

• Мінеральні речовини — це хімічні елементи, що трапляються в земній корі. Наприклад, кальцій, залізо, йод, фтор, мідь. Ці речовини потрібні для нормальної роботи клітин, вони беруть участь у створенні й зміцненні кісток, зубів тощо. Так, для формування кісток скелета і зубів важливе значення мають кальцій і фосфор, що містяться в молоці, молочних продуктах, рибі, морепродуктах, деяких овочах, яйцях. (Учитель демонструє слайди або малюнки продуктів, що містять мінеральні речовини.)

## 2) Гра «Корисна чи шкідлива їжа».

*Мета:* вчити логічно мислити, аналізувати, робити висновки; приймати правильне рішення.

*Завдання.* Розподілити малюнки із зображенням їжі на корисну та шкідливу.

*Запитання:*

— Яким кольором ви б просигналізували шкідливу їжу? (Червоним.)

— А корисну? (Зеленим.)

— З тих цеглинок, що залишились, оберіть колір для їжі, яку ви дуже-дуже любите. (У кожного свій колір.)

*Наприклад:* Яблуко, суп, мандарини, цибуля, цукерки.

— Ми бачимо, що для когось цукерки — це улюблена їжа. Спробуйте визначити, чи це корисна їжа, чи шкідлива? (Прикріплюють згори над своєю червону цеглинку.)

— Молоко, сухарики, каші, сир, огірки, сухофрукти. (Якщо хтось показує, що це улюблена їжа, — вчитель просить визначити: чи корисна вона.)

## 3) Робота за підручником (с. 83).

*Стратегія «Поміч»*

*Завдання:* прочитати текст про значення води для організму людини.

Учитель ознайомлює учнів з маркувальними знаками і пропонує їм під час читання ставити їх олівцем на полях тексту.

*Орієнтовні позначки:*

«V» — це я знаю;

«-» — суперечить тому, що мені відомо;

«+» — нова інформація;

«?» — незрозуміла інформація.

Після читання учні обговорюють результати в класі, учаться формулювати свої висновки щодо навчального матеріалу.

*Робота за діаграмою*

— Що таке здорове харчування людини?

— За діаграмою назвіть продукти, які потрібно вживати найбільше, і ті, вживання яких слід обмежити.

## 4) Практична робота.

— Скористайтеся «пірамідою харчування» та створіть меню на один день.

*Наприклад:*

### МЕНЮ

*Сніданок:*

- омлет з овочами;
- каша вівсяна на молоці;
- свіже або запечене яблуко;
- чай.

*Обід:*

- овочевий салат;
- суп курячий із домашньою локшиною;
- кролик у сметані;
- яблучно-морквяне пюре;

- компот;
- хліб житній.

*Полуденок:*

- йогурт;
- печиво.

*Вечеря:*

- риба відварна;
- овочева рагу;
- кефір.

## 5) Технологія «Крісло автора».

Охочі дають відповіді на запитання.

— Порівняйте меню, яке ви створили, з тим, що ви їли протягом кількох попередніх днів.

- Чи є істотна різниця у цих меню?
- Чи потрібно щось змінити у вашому харчуванні?

#### **6) Гра «Фруктовий салат».**

*Мета:* розвивати довільну увагу; розподіляти предмети, переключати увагу.

*Завдання*

- До кожного кольору цеглинок дібрати фрукти.  
Оранжева цеглинка — абрикос, апельсин ...  
жовта — банан, груша ...  
червона — черешня, вишня ...  
синя — виноград, слива ...  
зелена — груша, яблуко ...  
Об'єднатися за принципом: «яблуко», «груша», «банан» тощо.
- Коли ведучий називає «яблуко», всі повинні підвестись і помінятися місцем. Якщо хтось не встиг зайняти стілець, він стає ведучим.

*Запитання для дітей:*

- Які навички розвиває вправа?
- Які фрукти ви любите?
- Чому корисно їсти яблука?
- Який із фруктів любить їсти мама, тато?

#### **7) Перегляд відеоролика (<https://youtu.be/vjCJhUq37Cc>).**

Учні переглядають та аналізують відеоролик «Топ-5 найкорисніших страв української кухні», аналізують зміст.

#### **8) Робота в групах. Гра-вправа «Зроби свій вибір».**

Учні об'єднуються в три групи. Кожній з яких дається набір малюнків із різними продуктами.

*I група* повинна відібрати зображення продуктів, багатих на білки;

*II група* — на жири;

*III група* — на вуглеводи.

#### **9) Вправа для постави «Довгі ноги».**

За сигналом «Довгі ноги йдуть по дорозі!» — ходьба на носках, високо піднімаючи прямі ноги.

За сигналом «Короткі ноги йдуть по доріжці!» — ходьба у напівприсяді.

### **3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### **1) Робота в групах.**

*I група.* Створити колаж «Шкідлива їжа».

*II група.* Створити колаж «Корисна їжа».

Діти, використовуючи принесені вирізки з журналів, фантики, етикетки, фото різноманітних страв, напоїв, створюють колажі.

#### **2) Дидактична гра «Я рекомендую!».**

Користуючись створеним колажем, учні, зі словами «Я рекомендую ...», називають певний продукт і пояснюють, чому його потрібно вживати в їжу.

*Наприклад:* Це — кефір. Я рекомендую кефір, бо він корисний, натуральний, багатий кальцієм, у ньому немає цукру і різних штучних добавок.

### **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

*Метод «Рюкзак»*

Кожен учень стисло дає відповідь на запитання: «Які з тих знань і умінь, що набув на уроці, він візьме із собою для використання?».

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 132. ПРАВИЛЬНЕ ХАРЧУВАННЯ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** поглибити знання учнів з основних правил харчування; формувати мотиваційну настанову на споживання корисної для здоров'я їжі; розвивати вміння правильно харчуватися; виховувати навички культури і гігієни правильного харчування, дбайливого ставлення до свого здоров'я;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, онлайн-тести, дидактичні матеріали для гри, кошики, картки з малюнками продуктів; 4 картки — частини рецепту «Готуємо кашу», фігура кухаря, 3–4 мішечки з різними крупами.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) Метод «Ланцюжок».

Учні ставлять запитання одне одному за завданням учителя. Він може розпочати низку запитань першим, звертаючись на ім'я до учня. Відповівши, учень має сформулювати наступне запитання з теми («Харчування») і звернутися з ним до однокласника, який стоїть поряд.

Такий ланцюжок запитань можуть створювати всі учні або певна група учасників.

###### 2) Гра «Вітамінний потяг».

*Ігрова дія.* Вагончики з назвами вітамінів «А», «В», «С», «D» з порожніми віконечками. Діти вставляють картинки, на яких намальовані продукти харчування, у відповідне віконечко.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ми продовжимо розмову про корисну їжу та складемо правила правильного харчування.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Вправа «Репортер».

Учитель пропонує учням уявити себе в ролі репортерів і підготувати найбільш цікаве, на їхню думку, запитання відповідно до теми уроку.

###### 2) Інформаційне повідомлення.

Наш організм — це складний механізм, від злагодженої роботи якого залежать загальне самопочуття та настрої. Щоб повноцінно працювати, йому необхідний заряд енергії, джерелом якої є їжа. Саме вона підтримує всі важливі процеси життєдіяльності, дає змогу нашим клітинам і тканинам оновлюватися. І чим здоровіше харчування забезпечуємо, тим швидше оновлюється організм і тим довше він залишається молодим.

Щоб їжа, яку ми споживаємо, зміцнювала наше здоров'я, давала організму поживні речовини, забезпечувала силою, енергією, приносила емоційне задоволення, потрібно вибирати тільки корисні продукти. Іноді, повністю довіряючись рекламі харчових продуктів, багато хто з нас дійсно починає вірити в те, що ті самі чіпси наповнюють організм корисними вітамінами, або продукти швидкого приготування зовсім не шкодять організму. Однак, це не так. Якщо добре ознайомитись зі складовими «штучних» продуктів, можна зрозуміти, що така їжа може просто шкодити здоров'ю.

Отже, потрібно вміти вибирати продукти для споживання та, звісно, віддавати перевагу продуктам натурального походження: фрукти, ягоди, овочі, соки, каші з круп, м'ясо, риба, молочні продукти.

### 3) *Інтерактивна вправа «Пошуки людського скарбу».*

— Об'єднати учнів у групи. Дати опис «скарбів», які вони повинні відшукати.

«Скарбів», виражених словами «знайди когось, хто ...», подають від 9 до 12, і діти шукають тих, хто має певний досвід чи знання з конкретної теми.

Щойно «скарб» знайдено, спікер позначає це в таблиці умовною позначкою і записує поряд учня, який відповів.

До пошуків «скарбів» залучають усіх учасників групи. Опитування проводять у циклічній формі. Використовуючи вправу, учні складають основні правила здорового та правильного харчування.

- «Тарілка здорового харчування».

Намагайтеся щодня споживати корисні продукти з усіх груп: овочі, фрукти та ягоди, бобові, яйця, рибу, м'ясо, корисні жири та олії, горіхи та насіння, цільнозернові, молочні та кисломолочні продукти.

- Пити достатньо води.

Візьміть за правило протягом дня випивати не менше 1,5 л води: некип'яченої (*очищеної за допомогою фільтра*) чи мінеральної столової. Але слід пам'ятати, що чай, кава та соки не замінюють воду. У спеку, під час фізичного навантаження, після вживання багатой на білки їжі води слід пити більше.

- Їсти слід повільно.

Їжу слід ретельно пережовувати. Процес перетравлення починається вже в ротовій порожнині. Заковтування їжі без пережовування призводить до надмірного вживання їжі, оскільки почуття насичення пов'язано з рецепторами ротової порожнини.

- Зменшити кількість солі.

Потрібно вживати якомога менше солі. Її надлишок сприяє затриманню рідини в організмі. Звичайну кухонну сіль краще замінити на морську.

- Менше солодкого.

Цукор — це джерело зайвих калорій, що не містить поживних речовин. Рекомендується відмовитися від споживання цукру та солодоців узагалі. Краще надати перевагу фруктам, ягодам і меду.

- Дотримувати режиму.

Нерегулярний прийом їжі може призводити до порушення травлення. Раціональним є п'ятиразове харчування, приблизно в один і той самий час. Краще їсти кілька разів на день потроху, ніж наїстися досхочу один раз.

- Обирайте здорові перекуси.

Як перекус чудово смакуватимуть фрукти та сухофрукти, горіхи, натуральний йогурт без наповнювачів, а також власноруч приготовлений сандвіч із корисних інгредієнтів.

- Не забувайте рухатися.

Важливе доповнення до здорового раціону — фізична активність. Корисними є прогулянки пішки на свіжому повітрі, ранкова пробіжка, зарядка вранці, заняття спортом. Ходіть більше, будьте рухливими.

### 4) *Робота за підручником (с. 84).*

*Метод «Читання в парах — узагальнення в парах»*

Учні читають та обговорюють у парах текст про правильне харчування (*підручник, с. 84*). Спочатку частину тексту читає один учень, а інший ставить йому запитання або переказує прочитаний текст. Потім вони міняються ролями. Далі вчитель пропонує учням поставити запитання до всіх учнів.

*Наприклад:*

- Що потрібно робити, щоб їжа добре засвоїлася?
- Як краще вживати фрукти та овочі?
- Що слід знати про харчові добавки?
- Чому дорослим потрібно більше споживати їжі?
- Які основні правила харчування?
- Чому не варто захоплюватися схудненням?
- Яка шкода від зайвої ваги?

### 5) *Вправа зі стретчингу «Слон».*

В. п. — стоячи прямо, ноги разом; прямі руки в «замку» за спиною.

1 — нахилитися вперед, намагатися притиснути лоб до колін, прямі руки піднімати вгору. Затриматись у такому положенні на 3–5 с;

2 — набути в. п.

(Вправа для хребта та плечових суглобів. Слід стежити за тим, щоб під час її виконання ноги в колінах були випрямлені.)

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Відгадування загадок.

Учні об'єднуються у 3 команди. Кожна команда по черзі називає загадку про будь-який продукт харчування. Інші 2 команди мають дати відповіді. Перемагає команда, яка назве найбільше загадок і дасть усі правильні відповіді.

Наприклад:

- У земляній сиджу коморі, а коса моя надворі. (Морква.)
- Без рук, без ніг, а по тичині в'ється. (Горох.)
- Зелена шийка, червона шапочка. (Суніця.)
- На городі молода пишні коси розпліта, у зеленую хустинку золоті хова зернинки. (Кукурудза.)
- Сидить баба серед літа в сто сорочок одіта. (Капуста.)
- Стоїть на ганку в червонім каптанку, а хто її зрушить, той плакати мусить. (Цибуля.)
- Що то за голова, що лиш зуби й борода? (Часник.)

### 2) Гра «Назвіть “зайве” слово».

(Учитель, збільшуючи темп, називає продукти харчування або страви, учні називають “зайве” слово.)

- Суп, каша, борщ, буряк, вареники, вермішель, пиріжки, запіканка.
- Морква, капуста, буряк, картопля, м'ясо, цибуля, часник, кріп.
- Печиво, чай, сік, молоко, кава, компот, лимонад, вода.

### 3) Дидактична гра «Готуємо кашу».

Мета: сформувати у дітей уявлення про кашу як обов'язковий компонент у щоденному меню; розвивати знання дітей про здорове правильне харчування.

Ігровий матеріал: 4 картки — частини рецепту «Готуємо кашу», фігура кухаря, 3–4 мішечки з різними крупами.

Перед грою — бесіда про корисні властивості різних каш. Перед тим, як приготувати кашу, учитель пропонує згадати, як кипить каша.

### 4) Дихальна гімнастика «Каша кипить».

Діти сідають на стілець: одну руку кладуть на живіт, другу — на груди. На вдиху набирають повітря в грудну клітку (вдих), утягують живіт і голосно вимовляють: «Ф-ф-ф-ф!» (4 р.).

Далі педагог викладає в довільному порядку частини рецепту каші. Діти розглядають їх і розкладають у правильній послідовності: «Спочатку треба закип'ятити молоко. Потім насипати крупи. Після цього потрібно варити кашу, помішуючи ложкою. Коли каша звариться, можна розкласти по тарілках і додати масло».

Потім учитель пропонує визначити, з якої крупи можна приготувати кашу. Пропонує дітям на дотик визначити, яка крупа в мішечку.

### 5) Вправа зі стретчингу «Розтягування рук».

Вправу можна виконувати сидячи або стоячи. Підняти руки вгору, зігнути руки в ліктях. Однією рукою взятися за лікоть другої руки і потягнути. Долоня руки, яку тягнуть, повинна знаходитися в районі хребта. Після виконання вправи для кожної руки спробувати з'єднати їх «у замок» за спиною.

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Онлайн-тестування.

Учні виконують онлайн-тест «Що корисно їсти? Правила корисного харчування».

(<https://naurok.com.ua/test/scho-korisno-sti-pravila-korisnogo-harchuvannya-225617.html>)

### 2) Вправа «Обери позицію».

- На обід Оленка має борщ зі сметаною, салат із свіжої капусти, гречану кашу з котлетою, хліб, компот.

- На обід Світланка має смажену картоплю з кетчупом, солоний огірок, хліб, два тістечка, газований напій.  
— Хто з дівчаток правильно харчується? Поясніть свою відповідь.

### 3) Гра «У супермаркеті».

— Використовуючи правило підведеної руки, покажіть, хто з вас час від часу купує хот-доги, чипси, сухарики, колу, пепсі, фанту. Пропоную вам піти до супермаркету й обрати продукти, які вважаєте для себе смачними і корисними.

Учитель позначає територію супермаркета. Дві групи учнів беруть кошики і вирушають за продуктами. Потім усі разом розбирають продукти, коментуючи, чому обрали певний продукт для покупки.

### 4) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні зачитують повідомлення про моркву, обговорюють зміст (*підручник, с. 86*).

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Онлайн-тестування

Учні обирають поміж малюнків корисні продукти, ставлять позначки, перевіряють виконання тесту.

(<https://vseosvita.ua/library/nus-tizden-27-test-skidliwa-ta-korisna-iza-81767.html>)

### 2. Вправа «Не хочу хвалитися, але я ...»

Кожен учень доповнює фразу «Не хочу хвалитися, але я ...» словами, які стосуються теми уроку. (*Наприклад: знаю правила харчування: їсти 4–5 разів на день в один і той самий час; не переїдати; не голодувати; споживати різноманітну їжу; не їсти багато солодощів, смажених і копчених продуктів; під час їжі не відволікатися — не читати, не дивитися телевізор, не розмовляти по телефону.*)

— Які із цих правил ви виконуєте?

### 3. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (*с. 86*).

### 4. Домашнє завдання

— Обговоріть у сім'ї ваш раціон харчування.

— Які страви ваші улюблені?

— А які вам не подобаються?

— На якому рівні піраміди харчування вони розміщені?

— Які з продуктів потрібно вилучити з вашого раціону, а які натомість включити?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---



## УРОК 133. ВИГОТОВЛЕННЯ МАКЕТА ОВОЧІВ І ФРУКТІВ «ВІТАМІННА КОМПАНІЯ»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** продовжувати вдосконалювати прийоми роботи з папером; сформувані у дітей уявлення про необхідність наявності вітамінів в організмі людини, про корисні продукти, у яких містяться вітаміни; розвивати творчі здібності, уяву, охайність; виховати у дітей потребу правильно харчуватися;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, кольоровий папір і картон, кольорові олівці чи фломастери, прості олівці, ножиці, клей, зразки робіт.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** технологічна, соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Гра «Відгадай, що у торбинці»*

Учитель виставляє дві торбинки (*в одній — овочі, в іншій — фрукти*). Пропонує учасникам гри по черзі розпізнавати, які предмети там заховані. Потім гравець, діставши предмет із торбинки, описує його за такою пам'яткою:

- |            |           |
|------------|-----------|
| 1) назва;  | 4) колір; |
| 2) форма;  | 5) смак.  |
| 3) розмір; |           |

— Чи корисні названі вами продукти?

— Чи погоджуєтесь ви з думкою, що овочі та фрукти — джерело вітамінів? (*Відповіді учнів.*)

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Як ви вважаєте, якою буде тема нашого уроку?

— Пропоную виготовити макети ваших улюблених овочів та фруктів, створивши композицію «Вітамінна компанія».

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Відгадування загадок.

- |  |  |
|--|--|
| <ul style="list-style-type: none"><li>• Помаранчева і гарна,<br/>У землі сиджу немарно:<br/>Соковита, солоденька,<br/>Вже я стала чималенька.<br/>Собою пригощу дитину.<br/>Хай корисну з'їсть ... (<i>морквину</i>).</li><li>• В діжці ми їх засолили,<br/>А тоді всю зиму їли.<br/>Солоненькі та хрумкі<br/>У пухирцях ... (<i>огірки</i>).</li><li>• Зелений чуб, червоний бік,<br/>Смачний із нього чавлять сік.<br/>Газдині варять з ним борщі,<br/>Росте в городі на куці. (<i>Помідор</i>).</li></ul> | <ul style="list-style-type: none"><li>• Кажуть, щоб хвороб не знати,<br/>Треба всім мене вживати.<br/>Може, ви мене й з'їсте,<br/>Тільки сльози проллете. (<i>Цибуля</i>).</li><li>• Народжується з квітки,<br/>Його всі люблять дітки,<br/>Заліза в нім багато,<br/>Рум'яне і хрустке.<br/>А ну, скажіть, малята,<br/>То що ж воно таке? (<i>Яблуко</i>).</li><li>• Некрасива, шишкувата,<br/>Як прийде на стіл вона,<br/>Скажуть весело хлоп'ята:<br/>Ну й розсипчаста, смачна! (<i>Картонля</i>).</li></ul> |
|--|--|

- Лампочка вгорі висіла,  
Стала смачна, поживтіла.

Діти лампочку зірвали,  
З апетитом скуштували. (Груша.)

— Як можна одним словом назвати відгадки?

— А чи знаєте ви, чим фрукти відрізняються від овочів? (Відповіді дітей.)

— Фрукти — це їстівні та соковиті плоди культурних і дикорослих рослин. Фрукти бувають зерняткові (яблука, груша), кісточкові (абрикос, слива, вишня, персик), цитрусові (апельсин, лимон, мандарин, грейпфрут), тропічні (інжир, гранат, манго, ананас, банан, авокадо). Овочі — це їстівні частини трав'янистих рослин.

## 2) Перегляд відеоролика.

— Перегляньте відеоролик «Дитяча творчість — овочі (морква)» та дізнайтеся, як з паперу можна виготовити моделі овочів. (<https://youtu.be/QLYNAqxA01s>)

## 3) Рухлива гра «Спіймай вітамінку».

Діти утворюють коло. Вони повинні спіймати м'яч, коли вчитель називає продукти, багаті вітамінами, і не ловити м'яч, якщо у продуктах немає вітамінів.

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Підготовка робочих місць.

Перш, ніж узятися за виготовлення виробу, варто підготувати все необхідне для роботи: кольоровий папір і картон, кольорові олівці або фломастери, прості олівці, ножиці, клей.

### 2) Вступний інструктаж.

Повторення правил користування ножицями та клеєм.

### 3) Послідовність виконання роботи (підручник, с. 85).

Учні готують шаблон деталі для виготовлення макета овочу або фрукта (на вибір), читають послідовність виконання роботи у підручнику.

### 4) Самостійна робота учнів.

— Користуючись малюнком у підручнику (с. 85), виготовте макети овочів і фруктів «Вітамінна компанія» за зразком чи власним задумом.

— Розмістіть виготовлені макети на столі.

*Зразки виготовлення макетів овочів (фруктів)*

### ФРУКТИ З ПАПЕРУ (I варіант)

1. Аркуш кольорового паперу (червоний, зелений чи жовтий) потрібно згорнути посередині та розрізати на 2 однакові частини. Кожну з них ще раз згорнути посередині та вкласти ці частинки одна в одну. Утвориться книжечка на 4 сторінки.
2. Простим олівцем намалювати половинку яблука.
3. Вирізати ножицями по контуру. На кольоровий аркуш паперу наклеїти спочатку одну частинку яблука, а потім поруч ще одну. Виходить розгорнутий об'ємний фрукт на 4 елементи.
4. З коричневого паперу вирізати невелику смужку — це хвостик від яблука. Також вирізати зелений листочок, який слід згорнути посередині. Так він буде виглядати об'ємно.
5. Так само, як вирізали яблуко, зробити одну частинку меншого розміру з білого паперу. Вклеїти її у центр аплікації.
6. За допомогою чорного маркера наведіть декілька насінин у центрі плода.

### ФРУКТИ З ПАПЕРУ (II варіант)

- Вирізаємо грушу.

З жовтого паперу вирізати форму груші, зігнути навпіл. Таких деталей нам знадобиться 16 штук. Склеїти груші до лінії згину.

- Вирізаємо яблуко.

З червоного паперу вирізати форму яблука, зігнути навпіл. Таких деталей потрібно 16 штук. Склеїти яблуко до лінії згину.

Вирізати із зеленого паперу дві плодоніжки і два листки. Склеїти всі деталі груші та яблука. Перед тим як склеїти останні деталі, вставити всередину плодоніжку і листок.

## МОРКВА З ПАПЕРУ

- Аркуш паперу оранжевого кольору розрізати на смужки однакової ширини.
- Склеїти кілька смужок, збільшуючи довжину заготовки.
- Скрутити смужку в трубочку, витягнути її конусом. Щоб заготовка не розкрутилася, край смужки приклеїти.
- Із зеленого паперу вирізати листочки, змастити клеєм, вставити у верхівку конуса. Морква готова.

### 5) Пальчикова гімнастика.

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Вправа «Реклама».

- Розробіть рекламу свого овочу або фрукта, підкресліть його користь для людини.
- Поміркуйте, чому макет має назву «Вітамінна компанія».

### 2) Дидактична гра «Великий — маленький».

Словотвір іменників за допомогою зменшено-пестливих суфіксів: яблуко — яблучко, огірок — огірочок, лимон — ..., банан — ..., апельсин — ...

### 3) Хвилинка-цікавинка.

- Овочі — великі мандрівники. Зараз ми разом із ними здійснимо навколосвітню подорож. (На мапі вчитель показує країни та континенти, з яких певні овочі поширилися світом.)
- Почнемо з картоплі — одного з найулюбленіших наших овочів.

Першими познайомилися з картоплею іспанські завойовники. Це сталося понад 500 років тому в Південній Америці. Іспанці побачили й скуштували картоплю у місцевих індіанців й назвали його «тартуфоль» (так в Іспанії називають підземні гриби). З Іспанії картопля потрапила до Італії, потім — до Франції та Росії. В Росії селяни зустріли з недовірою цей «нечестивий продукт» і навіть улаштовували «картопляні бунти».

Помідор теж родом з Південної Америки. Індіанці називали його «томатль» — «велика ягода». В Італії томат назвали «помідоре» — «золоте яблуко». В Росії помідори теж тривалий час уважали отруйними й вирощували тільки для краси.

Капуста потрапила до нас з Піренейського півострова, де зараз розташована Іспанія. У Давньому Римі за формою плоду її називали «капут», що в перекладі з латини означає «голова». У нас це слово перетворилося на «капусту».

Цибуля народилася в Азії, мешкала у Європі, в Африці. Давньоєгипетські фараони змушували своїх рабів та воїнів їсти цибулю. Вважали, нібито від цієї диво-рослини люди стають сильними, сміливими, спритними.

Батьківщина огірків — Греція. Давні греки дали огіркам назву «агуросаерос» — «огірок незрілий». Адже найкращі огірки — зелененькі, хрумкі.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### Вправа «Відкритий мікрофон»

- Що нового дізнались на уроці?
- Чого навчились? Яку роботу виконали?
- Чи цікаво було створювати макети?
- Де ми зможемо їх використати?

ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

## УРОК 134. ЧИ МОЖЕ ЇЖА СТАТИ ПРИЧИНОЮ ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** поглибити знання учнів про інфекційні хвороби, їхні збудники; розвивати вміння запобігати захворюванням, уникати чинника захворювання, зміцнювати організм; виховувати почуття відповідальності за свої вчинки, власне здоров'я та здоров'я оточуючих;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** картки, капелюх, предметні малюнки, кошик, схема, довідкова література.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Форма проведення:** урок-тренінг.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Вправа «Знайомство»

«Збери фразу»

Учитель готує картки з фразами, кладе їх у капелюх. Кожен з учасників наосліп дістає картку, на якій написано частину фрази. (Наприклад, на одній картці написано: «Причини», а на іншій — «інфекційних хвороб».) Учасники повинні відшукати серед гравців власника другої половинки фрази.

##### 2. Вправа «Очікування»

— Чого ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

Учитель роздає дітям картки із зображенням овочів та фруктів, які вони прикріплюють на кошик на дошці.

— Чому ми взяли картки саме із такими малюнками?

##### 3. Повторення правил тренінгу

- Цінування часу (*говорити коротко*).
- Увічливість.
- Позитивність.
- Говорити від свого імені.
- Правило добровільної активності.
- Правило «підведеної руки».
- Зворотний зв'язок.

##### 4. Повідомлення теми уроку

— Ви вже багато дізналися про правила харчування. А чи може їжа спричинити інфекційні хвороби? (*Відповіді учнів.*)

— Сьогодні ми поговоримо про те, що спричиняє інфекційні хвороби.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Словникова робота

*Інфекція* — це взаємодія хвороботворного мікроорганізму з макроорганізмом, що відбувається в умовах зовнішнього середовища.

Якщо в результаті цього порушується функція організму, то виникає інфекційна хвороба.

*Інфекційна хвороба* — хвороба, спричинена певним живим збудником, що передається від зараженого організму здоровому та має здатність до масового поширення.

Для виникнення інфекційного захворювання потрібний певний збудник.

##### 2. Робота в групах

Учні об'єднуються у дві групи, читають пояснення у підручнику (с. 86), готують повідомлення:

*I група* — про неінфекційні захворювання;

*II група* — про інфекційні захворювання.

### *I група. Неінфекційні захворювання*

*Алергія* — це неадекватна реакція організму на будь-який подразник, який може бути і зовнішнім, і внутрішнім. Харчова алергія може виникнути у відповідь на будь-яку їжу та може проявитися в дитинстві або у дорослому віці. Реакції на харчову алергію можуть непередбачувано варіюватися від легкої до важкої. Легкі можуть включати лише незначні болі в животі, проте деякі реакції прогресують до важкої анафілаксії зі зниженим артеріальним тиском та втратою свідомості.

*Вади серця* — це патологія, для якої характерно порушення анатомії окремих частин серцевого м'яза, клапанів, перетинок, великих судин. Через це порушується правильна робота серця — воно припиняє якісно забезпечувати киснем органи і тканини, в результаті розвивається «кисневе голодування» або гіпоксія, а також серцева недостатність. Вади серця посідають перше місце серед усіх вроджених аномалій розвитку, що призводять до дитячої смерті. Шум відсутній при одній із найбільш частих вад серця — вторинному дефекті міжпередсердної перетинки. Лікар його може запідозрити під час огляду, але точно діагностувати — лише за допомогою Ехо КГ. Зробити дитині Ехо КГ (*ультразвукове обстеження серця*) — це швидко, безболісно, доступно та не вимагає спеціальної підготовки.

*Гастрит* — запальне захворювання слизової оболонки шлунка, що призводить до різних порушень роботи травної системи і проблем засвоєння їжі. Без відповідного лікування гостра форма гастриту переростає в хронічну. Також його класифікують за рівнем кислотності: з підвищеною, пониженою та нормальною кислотністю. Найбільш характерним симптомом — є біль в області сонячного сплетіння, який може посилюватися після прийому певної їжі або ліків. Інколи посилення болю спостерігається між прийомами їжі. Лікування гастриту починається з дієти (*нежирна, прісна та перетерта їжа*). Також хворому призначаються ліки, які обволікають стінки шлунку та знижують кислотність.

### *II група. Інфекційні захворювання*

*Грип* — це гостра респіраторна вірусна інфекція, яка легко передається від людини до людини. Сезонний грип — це гостра респіраторна інфекція, спричинена вірусами грипу, що циркулюють у всьому світі. Вірус може також передаватися через руки, інфіковані вірусом. Для запобігання передачі люди повинні прикривати рот і ніс при кашлі носовою хусткою і регулярно мити руки.

Для сезонного грипу характерні раптова поява високої температури, кашель (*зазвичай сухий*), головний біль, біль у м'язах і суглобах, сильне нездужання (*погане самопочуття*), біль у горлі та нежить. Кашель може бути важким і тривати 2 тижні та більше. Більшість людей одужує протягом тижня без будь-якої медичної допомоги. Але грип може призводити до розвитку важкої хвороби або смерті у людей з груп підвищеного ризику.

*Дифтерія* — це гостре інфекційне захворювання з повітряно-крапельним механізмом передавання, що характеризується місцевим запаленням (*переважно слизових оболонок ротоглотки*) та явищами загальної інтоксикації з переважним ураженням серцево-судинної та нервової систем, нирок. Симптоми дифтерії: біль у горлі; підвищена температура, лихоманка; набряк слизової оболонки ротоглотки; наліт на мигдаликах сірого кольору, осиплість голосу; набряк шії; збільшення шийних, підщелепних лімфатичних вузлів.

Загальні симптоми: гарячка, прогресуюча слабкість, апатія. Джерелом інфекції є хвора людина або носій бактерії, яка виділяє токсин. Для лікування дифтерії використовується протидифтерійна сироватка та антибактеріальна терапія.

*Туберкульоз* — це інфекційне бактеріальне захворювання, спричинене мікобактерією туберкульозу, яка найчастіше вражає легені. Туберкульоз передається краплинним шляхом від людини з активною респіраторною формою до людини, через посуд чи одяг, через харчові продукти. Розрізняється відкрита та закрыта форма захворювання. Відкрита характерна якраз для легеневого туберкульозу. Закрыта форма характерна тим, що в природних виділеннях людини можна виявити мікробактерії палички Коха, тому епідеміологічно він має низький рівень небезпеки для оточуючих.

### **3. Технологія «Акваріум»**

Групи по черзі, а потім увесь клас, читають про мікроорганізми, що спричиняють інфекційні захворювання (*підручник, с. 87*) та обговорюють способи їхньої передачі.

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (*Слід дотримувати правил гігієни, провітрювати приміщення та обмежити спілкування з хворими.*)

Учитель ставить класу запитання:

— Чи погоджуєтеся ви з думкою групи?

— Який із аргументів ви вважаєте найбільш переконливим?

*Наприклад:*

Аби не захворіти, потрібно:

- дотримувати правил особистої гігієни, мити руки з милом;
- прибирати і провітрювати кімнату;
- чистити зуби вранці та ввечері;
- загартовуватись;
- робити щеплення;
- займатися спортом;
- мити овочі та фрукти.

*Дихальна вправа «Вітерець і листочки»*

Кисть руки імітує листочок. Вдих носом.

«Віє літній вітерець», — видихати повільно.

«Дує осінній вітер», — видихати із силою.

«Подув холодний зимовий вітер», — видихати із силою, надуваючи щоки.

#### **4. Метод «Читання в парах — узагальнення в парах»**

Учні читають та обговорюють текст у парах (*підручник, с. 87*). Спочатку частину тексту читає один учень, а другий ставить йому запитання або переказує прочитаний текст. Потім вони міняються ролями. Далі вчитель пропонує учням поставити запитання до всіх учнів.

*Наприклад:*

— Хто ще, крім людей, може переносити збудників хвороб?

— Як ще можуть передаватися хвороби?

— Чому слід бути обачними людям, які мають алергію?

#### **5. Робота за підручником (с. 88–89)**

*Стратегія «Поміч»*

*Завдання:* прочитати текст про щеплення.

Учитель ознайомлює учнів з маркувальними знаками і пропонує їм під час читання ставити їх олівцем на полях тексту.

*Орієнтовні позначки:*

«V» — це я знаю;

«+» — нова інформація;

«-» — суперечить тому, що мені відомо;

«?» — незрозуміла інформація.

Після читання учні обговорюють результати в класі, вчать формулювати свої висновки щодо навчального матеріалу.

— Спробуйте пояснити, що означає «вакцинація».

*Робота за схемою*

Учні розглядають схему в підручнику, аналізують розміщення понять.

*Читання з коментуванням*

Учні зачитують правила захисту від інфекційних захворювань, коментують зміст.

#### **6. Дидактична гра «Корисно — шкідливо»**

На великому аркуші паперу (*дошці*) зображені різні продукти харчування (*овочі, цукерки, фрукти, чіпси, молоко, газований напій у пляшці, риба, морозиво, яйця, чорний хліб тощо*). Діти обводять зеленим маркером те, що корисно. Учитель пояснює, чому не можна їсти чіпси та іншу шкідливу їжу, чому солодощі потрібно їсти помірковано.

*Музично-рухова вправа «Ріпка»*

*Мета:* учити імпровізувати, швидко набувати правильної постави.

*Підготовка до гри:* діти утворюють коло, обличчям до центру. У центрі сидить, схрестивши ноги, «ріпка».

Діти під музику імпровізують рухи садіння, поливання «ріпки», розпушування землі тощо. При виконанні всіх рухів треба намагатися дотримуватися правильної постави. Коли мелодія змінюється, діти біжать до стіни, стають до неї спиною і набувають положення правильної постави, піднімають руки вгору і плавно рухають руками ліворуч, праворуч.

Програє той, хто не набув правильної постави. Він і стає «ріпкою».

### 7. «Асоціативний куц»

— Як найчастіше поширюються збудники інфекційних інфекцій?



### 8. Рубрика «Чи знаєте ви, що ...»

Учні читають у підручнику (с. 89) повідомлення про грип, аналізують зміст.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Вправа «Аукціон»

Учні називають правила захисту від інфекційних інфекцій. Доповнюють одне одного. Той, хто назве правило останнім, а інші не зможуть доповнити, виграє.

### 2. Підбиття підсумків

- Чи справилися ваші очікування?
- Що найбільше сподобалося на уроці?

### 3. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 89).

### 4. Вправа на завершення «Крок — раз!»

*Мета:* створення позитивної атмосфери.

Учасники групи стають у широке коло. Кожен по колу говорить: «Сьогодні я ... (навчився, відчув, зрозумів тощо)», і робить крок уперед. (Після промовляння всіх досягнень, коло має стати щільним.)

## ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОКИ 135–136. ЩО ВПЛИВАЄ НА НАШ ВИБІР. РЕКЛАМА

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** навчити дітей розпізнавати позитивні й негативні соціальні впливи; розвивати вміння ухвалювати зважені рішення; розрізняти позитивні та негативні впливи реклами; виховувати дбайливе ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; екологічна грамотність і здорове життя; підприємливість та фінансова грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, картки, аркуші паперу, кольорові олівці, зразки упакування, квітка з 6 пелюсток.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) Технологія «Крісло автора».

Охочі дають відповіді на запитання.

— Пригадайте, хто такий споживач.

— Чи доводилося вам здійснювати покупки самостійно?

— Розкажіть, як це відбувалося.

###### 2) Робота в парах.

— Пригадайте, які бувають витрати. Назвіть приклади.

###### 3) Робота за підручником (с. 90).

— Розгляньте малюнки. Які із зображених продуктів належать до необхідних (*першочергових*), а які — до бажаних?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Чи здогадалися ви, якою буде тема нашого уроку? (*Відповіді дітей.*)

— Сьогодні ви дізнаєтеся, як здійснювати вибір, та з'ясуєте роль реклами у здійсненні покупки.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Словникова робота.

Учні зачитують у підручнику (с. 90) пояснення понять: *необхідні витрати, бажані витрати.*

###### 2) Письмова робота.

Людські потреби можуть бути безмежними (*хто б не хотів мати мільйон цукерок?*), проте ресурсів для їхнього задоволення не достатньо. Тому кожен споживач повинен стати раціональним споживачем при задоволенні своїх потреб. Раціональний споживач витрачає гроші лише на ті речі, які йому дійсно необхідні, та найбільш корисні.

— Назвіть і запишіть у зошит необхідні та бажані витрати своєї сім'ї.

Охочі зачитують записи.

###### 3) Технологія «Крісло автора».

— Як можна дістатися до школи?

— Чи доводилося вам обирати шлях до школи?

— Якому варіанту ви віддаєте перевагу?

**Висновок.** Уміти вибирати означає вміти знаходити найкращий варіант розв'язання проблеми поміж усіх можливих.



#### 4) Робота за підручником (с. 91–92).

Робота за малюнками

— Розгляньте малюнки. Поміркуйте, що впливає на вибір у запропонованих ситуаціях. (Учні висловлюють свої міркування.)

Вправа «Доповни речення»

Учні зачитують речення, доповнюють його, вибираючи правильну відповідь.

#### 5) Вправа для постави «Знизування плечима».

Сісти прямо, поставити обидві ноги на підлогу, руки вільно опустити. Підняти плечі. Шию тримати прямо. Потім швидко опустити плечі вниз. (Повторити вправу кілька разів у швидкому темпі.)

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Розгадування ребуса.

— Розгадайте ребус. Прочитайте в підручнику (с. 92) значення цього слова. (Реклама.)



### 2) Стратегія «Щоденник подвійних нотаток».

Учні читають текст про рекламу (підручник, с. 92).

У лівій частині «щоденника» учні записують ті моменти тексту, що справили на них найбільше враження, спонукали до появи спогадів, асоціацій з їхнього власного життя. Праворуч вони повинні дати коментар: що змусило записати саме цю цитату.

### 3) Робота в парах.

— Пригадайте, які існують види реклами.

— Оберіть найкориснішу рекламу для споживачів. Обґрунтуйте свій вибір.

### 4) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Сюжет — Історія Реклами», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/4r0PMmpDbUs>)

### 5) Вправа «Користь — шкода».

Учні аналізують значення реклами, визначають її користь та шкоду.

Результати записують у таблицю.

Користь	Шкода
надає інформацію; підтримує національну систему зв'язку; стимулює зміну продукту; підтримує конкуренцію; допомагає у здійсненні вибору	основна мета — переконувати; приваблює людські та матеріальні ресурси; банери псують місцевість; зростає споживання шкідливих продуктів; здорожує продукти, послуги

### 6) Робота в парах.

— Обговоріть в парах.

- Чому кольорова газувана вода, чіпси, сухарики шкідливі для організму?
- Чи доводилося вам самим відмовлятися від шкідливих продуктів та ще й переконувати у цьому ваших друзів?
  - Пригадайте, яку інформацію повинно містити упакування?
  - З якою метою на упакуванні зазначають термін придатності?

### 7) Метод скрайбінгу.

Учні по черзі записують на дошці (*фліпчарті*) перелік інформації, що має міститися на упаковці:

- назву товару;
- властивості продукції, її склад (*зокрема харчових добавок*);
- масу, об'єм;
- харчову та енергетичну цінність;
- умови використання та застереження щодо вживання їх окремими категоріями споживачів;
- відомості про вміст шкідливих для здоров'я речовин;
- наявність або відсутність у складі продуктів харчування ГМО;
- дані про ціну;
- дату виготовлення;
- відомості про умови зберігання;
- гарантійні зобов'язання виробника;
- правила та умови ефективного і безпечного використання продукції;
- строк придатності (*строк служби*) товару.

### 8) Практична робота.

— Відшукайте інформацію про якість продукту на упаковці (*на вибір*).

Учні вибирають упаковку та готують необхідну інформацію.

Охочі ознайомлюють зі своєю інформацією.

### 9) Вправа «Міркуємо!».

— Припустіть, які є ризики, якщо придбати харчовий продукт із пошкодженим упаковкою.  
(Учні висловлюють свої міркування.)

### 10) Рубрика «Перевіряємо себе».

— З яких матеріалів виготовляють упаковку? (*Підказка: малюнки у підручнику, с. 94.*)

— Пригадайте, який матеріал має найменший/найдовший термін розкладання?

— Чому важливо сортувати сміття?

Учні по черзі висловлюють свої міркування.

### 11) Довідка.

*Терміни розкладання побутових відходів*

- Харчові відходи — протягом 1 місяця.
- Папір та друкована продукція — близько 5 років.
- Одяг та взуття — 3 роки, синтетичний одяг — близько 50 років.
- Деревина і дошки — 3–10 років, лакофарбовані матеріали — до 13 років.
- Жувальна гумка — близько 30 років.
- Гумові покриття — до 100 років.
- Відпрацьовані елементи живлення — 100 років.
- Поліетиленові пакети — від 30 до 200 років.
- Пластикові пляшки — від 450 до 1000 років.
- Алюмінієві банки — від 80 до 500 років.

### 12) Вправа «Тільки головне».

Учні читають у підручнику (с. 94) правила, яких слід дотримувати під час покупки продуктів, визначають головне поняття з кожного правила.

*Наприклад:*

- інформація про продукт;
- якість продукту;
- зовнішній вигляд упаковки;
- термін зберігання.

### 13) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відео «Методи реклами» з коментуванням.

([https://vlasnifinansy.info/psychology\\_reklama\\_metody.html](https://vlasnifinansy.info/psychology_reklama_metody.html))

— Чи відчували ви на собі перелічені методи реклами?

*Фізкультхвилинка*

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Творча робота.

— Оберіть будь-які продукти харчування та намалюйте в зошиті для одного з них рекламу, для іншого — антирекламу.

— Як переконатися, що продукти або товари, які ми купуємо, є безпечними?

#### 2) Складання правил споживача.

*Перш ніж оплачувати обраний товар чи послугу, перевірте:*

- відповідність названої продавцем ціни зазначеній у ціннику чи прейскуранті;
- якщо товар штучний — чи не пошкоджена упаковка і чи дійсно в ній той товар, за який ви сплачуєте гроші; комплектність товару; наявність супроводжувальної документації; при цьому попросіть у продавця продемонструвати, як працює товар і як ним користуватися;
- якщо товар ваговий — чи правильно працюють ваги;
- наявність необхідної інформації на упаковці та у супроводжувальній документації. Слід детально ознайомитися з цією інформацією, перш за все — з терміном придатності, гарантійними зобов'язаннями виробника тощо.

Під час покупки товару (*оплати послуги*) зверніть увагу:

- щоб вам видали касовий чек (*якщо товар тривалого зберігання, попросіть також виписати товарний чек*) і щоб на чеку було видно сплачену суму;
- щоб у паспорті виробу було точно зазначено дату покупки і назву магазину-продавця.

#### 3) Вправа «Поняття».

Учні зачитують у підручнику (с. 95) значення слова «бренд».

Учитель вертикально на дошці записує основне поняття, що мають опрацювати учні. Просить назвати ознаки цього поняття або асоціації, які воно спонукає. Обов'язковою умовою є те, щоб слова мали спільні з основними поняттями літери.

Багатоплановість.

Реклама.

Економіка.

Набір сприянь в уяві споживача.

Додаткова вартість.

#### 4) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні зачитують повідомлення у підручнику (с. 95) про відсутність реклами у бразильському місті Сан-Паулу, аналізують зміст.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

#### 1. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 95).

#### 2. Технологія «Ромашка Блума»

«Ромашка Блума» — квітка з шести пелюсток — шість типів запитань.

*Перша пелюстка (проста).* Що впливає на наш вибір?

*Друга пелюстка (уточнювальна).* Чи є користь від реклами?

*Третя пелюстка (пояснювальна).* Чому важливо робити правильний вибір?

*Четверта пелюстка (творча).* Що б ви хотіли прорекламувати?

*П'ята пелюстка (оцінювальна).* Чи завжди ви робите бажані витрати?

*Шоста пелюстка (практична).* Чому потрібно йти до магазину із готовим списком продуктів?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 137. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ УЧНІВ З ТЕМИ «ЗДОРОВИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** узагальнювати та систематизувати знання учнів з розділу «Здоровий спосіб життя; сприяти формуванню в учнів стійких переконань щодо пріоритету здорового способу життя; розвивати здоров'язбережувальні компетенції; виховувати дбайливе ставлення до свого здоров'я;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** аркуші паперу, вирізки з журналів, кольорові олівці, маркери, аркуш формату А1, різнокольорові цеглинки, степ-платформи.

**Тип уроку:** урок узагальнення та систематизації знань.

**Освітні галузі:** соціальна і здоров'язбережувальна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Метод «Капелюх»*

Учні об'єднуються у 2 групи. Члени однієї записують запитання з попередніх тем розділу на аркушах паперу, складають їх і кидають у капелюх. Учні другої групи витягують аркуші із запитаннями, зачитують їх і дають відповіді.

Такий метод формує вміння правильно ставити запитання і дає змогу перевірити рівень засвоєних знань.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ми повторимо та узагальнимо вивчений матеріал з теми «Здоровий спосіб життя».

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Повторення основних фактів і понять

###### 1) Конкурс «Хто більше?».

На першій парті кожного ряду лежить чистий аркуш паперу. Учні по черзі записують на ньому слова, що стосуються здоров'я. Наприклад: *режим, загартовування, зарядка, спорт* тощо.

Далі передають аркуш на наступну парту, доки не запишуть усі учні. Перемагає ряд, який закінчить завдання найшвидше і запише найбільшу кількість слів, що відповідатимуть темі.

###### 2) «Асоціативний куц».

— Від чого залежить здоров'я?



###### 3) Дидактична гра «Що треба для повноцінного харчування».

Тетянка:

— Я їм тільки тоді, коли мені хочеться.

— Я п'ю воду просто з-під крана.

- Я дуже люблю солодощі, часто з них починаю обід.
- Найбільше я їм на ніч.
- Я харчуюся тільки своїми улюбленими продуктами.
- Я часто їм дуже холодну або гарячу їжу.
- Я іноді забуваю помити овочі та фрукти перед тим, як їсти.
- Я їм дуже швидко, бо завжди поспішаю.

(Після кожного речення діти розповідають Тетяні, що вона робить неправильно і чому.)

#### 4) Вправа зі стретчингу «Розтягування рук».

Вправу можна виконувати сидячи або стоячи. Підняти руки вгору, зігнути руки в ліктях. Однією рукою взятися за лікоть другої руки і потягнути. Долоня руки, яку тягнуть, повинна розташовуватися в районі хребта. (Після виконання вправи для кожної руки спробувати з'єднати їх «у замок» за спиною.)

### 2. Узагальнення знань

#### 1) Гра «Зайве» слово».

Учитель називає продукти харчування або страви, учні називають «зайве» слово.

- Суп, каша, борщ, буряк, вареники, вермішель, пиріжки, запіканка.
- Морква, капуста, буряк, картопля, м'ясо, цибуля, часник, кріп.
- Печиво, чай, сік, молоко, кава, компот, лимонад, вода.

#### 2) Робота в групах.

Учні об'єднуються у дві групи, готують повідомлення — відповіді на запитання.

*I група.* Чи є рухова активність фактором здорового способу життя?

*II група.* Які шкідливі звички є особливо небезпечними для здоров'я?

Групи презентують свої відповіді.

#### 3) Технологія «Два — чотири — всі разом».

Учитель ставить запитання для обговорення: «Що потрібно робити для того, аби зберегти і зміцнити здоров'я?».

Учні об'єднуються в пари з метою взаємообговорення своїх ідей.

Пари об'єднуються в четвірки, обговорюють попередньо ухвалені рішення.

Далі учні обговорюють поставлене запитання всім класом та висловлюють свої міркування щодо збереження та зміцнення здоров'я.

*Наприклад:*

Якщо ти хочеш якомога довше залишатися здоровим ...

- Щоденно роби гімнастику, відвідуй спортивні секції.
- Загартовуй свій організм, більше перебувай на свіжому повітрі, більше рухайся.
- Позбудься шкідливих звичок.
- Поєднуй працю і відпочинок.
- Дотримуй чистоти.

— Чому необхідно дотримувати цих правил?

#### 4) Вправи зі степ-аеробіки.

- В. п. — стати обличчям до платформи, ноги нарізно, руки зігнуті в ліктях.
  - 1 — крок правою ногою на степ-платформу;
  - 2 — лівою ногою торкнутися носком;
  - 3-4 — опустити ліву ногу на підлогу, потім — праву.
- В. п. — стати обличчям до платформи, ноги нарізно, руки зігнуті в ліктях.
  - 1 — крок правою ногою на степ-платформу;
  - 2 — ліву ногу заводимо за праву, «перехресний крок»;
  - 3-4 — в. п.

### 3. Узагальнення вмінь

#### 1) Літературна хвилинка.

- Як називається книга, у якій записані священні тексти, визнані церквою як непорушний закон віри і життя? (*Біблія.*)

- Героїню якої казки, незважаючи на мороз і заметіль, зла мачуха та її дочка відрядили до зимового лісу за квітами? («Дванадцять місяців».)
- Як звали маленького хлопчика, який зумів не лише вижити у диких джунглях, а й стати їхнім господарем, не втративши при цьому найкращих рис справжньої Людини? (Мауглі.)
- Герой якої книги натхненно і переконливо розповідав усілякі небилиці та мав декілька шкідливих звичок? («Пригоди барона Мюнхгаузена».)

## 2) Мовна вправа.

— Назвіть якості здорової людини.

Здорова людина ... (красива, сильна, спритна, життєрадісна, рум'яна, струнка, міцна, рухлива, щаслива, весела, усміхнена, оптимістична тощо).

## 3) Конкурс «Гострий розум».

Кожна група по черзі відгадує загадку.

- Не золото, а найдорожче. (Здоров'я.)
- На базарі не знайдеш, на вагах не зважиш. (Розум.)
- Хто родився, а не вмирає? (Рід людський.)
- Його хочеш — не купиш. А що хочеш — не продаси. (Здоров'я, хвороби.)

## 4) Робота над прислів'ями.

— Доповніть прислів'я.

- |  |   |
|--|---|
| • Чистота — запорука ... (здоров'я).     | • Овочі — комора ... (вітамінів).           |
| • Здоров'я дорожче за ... (гроші).       | • Було б здоров'я — все інше ... (наживеш). |
| • У здоровому тілі — здоровий ... (дух). | • Курити — здоров'ю ... (шкодити).          |

## 5) Створення колажу.

— Об'єднайтеся у групи за кольором фігур. Використайте малюнки з журналів, олівці та маркери для створення колажів. Оберіть представника, який презентує роботу вашої групи. (Презентація колажів.)

# III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

## 1. Гра «Корисно — шкідливо»

Учні показують зеленими цеглинками «корисно», а червоними — «шкідливо».

- Миття рук перед уживанням їжі.
- Звичка все тягти до рота і куштувати.
- Дворазове чищення зубів.
- Перебування на свіжому повітрі.
- Тривале сидіння біля телевізора.
- Куріння.
- Правильне регулярне харчування.
- Загартовування.

## 2. Рефлексія

Учні після обговорення у загальному колі роблять висновок з теми.

Вести здоровий спосіб життя означає постійно виконувати правила збереження й зміцнення здоров'я: дотримувати чистоти, правильно харчуватися, поєднувати працю й відпочинок, багато рухатися, не мати шкідливих звичок.

## 3. Зворотний зв'язок. Гра-прощання

Учні утворюють коло і передають одне одному м'яч, називаючи вид рухової активності, який подобається найбільше, і висловлюють побажання іншим бути спритними, витривалими, упевненими в собі, організованими, красивими, стрункими, жвавими ...

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## РОЗДІЛ 4. ЗЕМЛЯ НАШ СПІЛЬНИЙ ДІМ

### УКРАЇНА — ЄВРОПЕЙСЬКА ДЕРЖАВА

#### УРОКИ 138–139. ХТО ТАКІ ЗЕМЛЯНИ. СПІВРОБІТНИЦТВО НАРОДІВ У СВІТІ

##### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** дати уявлення про різноманітність народів у світі, їхніх культур і звичаїв; пояснити, чим схожі та чим відрізняються різні народи; розвивати пізнавальний інтерес; виховувати повагу до культури народів світу;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, кубик Блума, картки зі словами, тематичні малюнки, стікери.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

#### Хід уроку

### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

#### 1. Організаційний момент

#### 2. Актуалізація опорних знань

*Малюнковий скрайбінг*

— На якій планеті ми живемо? (Учитель прикріплює на дошці (фліпчарті) малюнок планети Земля.)

— Чому на планеті Земля існує життя?

Учні висловлюють свої міркування, учитель розміщує відповідні малюнки. (На планеті є повітря, вода, ґрунт, придатна для життя температура.)

— Хто такі земляни? Скільки їх на планеті? (Відповіді дітей.)

#### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви більше дізнаєтеся про землян, чим схожі та чим відрізняються народи світу.

### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

#### 1. Вивчення нового матеріалу

##### 1) Інформаційне повідомлення.

— Усі люди є різними зовні, тому вчені розподілили їх на групи, які називаються раси. У представників різних рас різні обличчя, колір шкіри, волосся, форма та колір очей. Учені припускають, що давним-давно люди жили тільки у спекотній Африці та зовнішніх відмінностей між ними не було. Раси виникли в результаті зміни місця проживання та розселення людей по всій Землі. Так у жарких країнах, наприклад в Африці, живуть люди з темним кольором шкіри. Вони мають чорне кучеряве волосся, темні очі, широкий ніс і повні губи. Темний колір шкіри захищав від палючого сонця. Широкий ніс полегшував дихання під час сильної спеки. Повні губи і високий зріст вберігали тіло від перегрівання. Густе, кучеряве волосся захищало голову від сонячного удару. Люди з білим кольором шкіри мають вузький, довгий ніс, світле рівне або хвилясте волосся. Представники цієї раси живуть у холодніших районах, тому вважають, що довгий ніс зігріває холодне повітря, яке вдихають люди, і захищає їх від застуди. У людей із жовтуватим кольором шкіри пряме, чорне волосся, плоске лице, вузький розріз очей. Ця раса утворилася внаслідок переселення людей на сухі пустельні території із сильними вітрами. Через нові суворі умови життя шкіра на обличчі стала товстішою, а очі звузилися. Люди різних рас відрізняються одні від одних лише зовні. А в навчанні, спорті, музиці, роботі вони можуть бути однаково успішними.

## 2) Робота за підручником (с. 96–97).

Вправа «Запитання — відповідь»

Учні читають текст, дають відповіді на запитання.

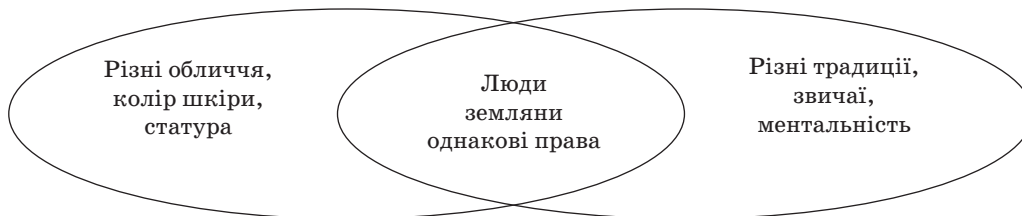
- Хто входить до населення планети?
- Як була заселена планета в давнину?
- Чому люди розселилися?
- Скільки людей живе на планеті?

Словникова робота

- Прочитайте у підручнику, хто такі земляни.
- Що таке світова спільнота?

Стратегія «Діаграма Венна»

— Чим схожі та чим відрізняються люди на планеті? (Учні зачитують повідомлення у підручнику, знаходять спільне та відмінне, записують у кола.)



## 3) Гра «Кубик Блума».

«ПОДІЛИСЯ». Що із прочитаного було тобі знайоме?

— Що нового ти дізнався?

«ПОЯСНИ». Чому Землю називають *планетою людей*? (Бо на ній живуть люди.)

— Чим відрізняються люди різних рас? (Обличчям, кольором шкіри, тощо.)

«НАЗВИ». Які мови належать до східнослов'янських мов? (Білоруська, російська, українська.)

— Як люди можуть розуміти одне одного? (Вивчаючи мови інших народів.)

«ЧОМУ». Чому люди вивчають різні мови? (Для спілкування та співробітництва.)

— Чому кажуть: «Скільки я знаю мов, стільки разів я людина»?

«ЗАПРОПОНУЙ». Якими мовами варто оволодіти іноземцям, які приїхали до України?

«ПРИДУМАЙ». До якої країни ти хотів би поїхати? Яку мову необхідно для цього знати?

## 4) Робота за малюнками. Вправа «Спільноти».

Запропонувати дітям переглянути зображення із розмаїттям людей та спільнот. Попросити дібрати назву для кожної спільноти та охарактеризувати її представниць і представників. Що між ними спільного, а що відмінного? (Наприклад: сім'ї, національності, професії, люди з хатніми улюбленицями, учнівство, жінки, особи з інвалідністю.)

### 5) «Мозковий штурм».

— Чи можна належати відразу до кількох спільнот? (Учні висловлюють свої міркування.)

### 6) Загальнорозвивальна вправа в парах.

В. п.— стоячи обличчям один до одного на відстані двох кроків, руки вперед, спираючись на долоні партнера.

1–2–3–4 — почергове згинання та розгинання рук з опором партнера в горизонтальній площині.

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Робота в парах.

— Обговоріть у парах:

- Що таке спільнота?
- Як краще: разом чи поодиноці?
- Як сприймати тих, кого не знаєш?
- Як налагоджувати гарні стосунки?
- Що корисного може зробити кожен для спільної справи?



- Чи можуть дві людини думати однаково?
- Що може змусити двох різних людей мати однакові точки зору, спільну мету? Поясніть.

## 2) Самостійна робота.

Учні отримують картки з назвами спільнот.

— Підкресліть назви спільнот, до яких ви належите. (*Сім'я, друзі, спортсмени, музиканти, громадяни України, друзі, мешканці міста/села, учні.*)

— Чи можна належати одразу до кількох спільнот? (*Міркування учнів.*)

## 3) Робота в парах.

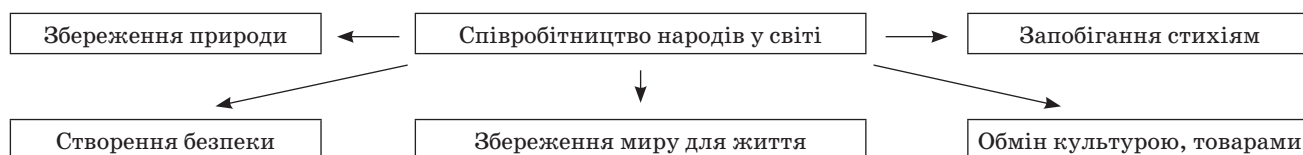
— Як можна дізнатися про життя людей у різних країнах, їхні традиції, побут, чим вони займаються?

— Як спілкуються між собою люди різних країн?

— Наскільки важливе це спілкування? Доведіть.

## 4) Робота за підручником (с. 97–98).

- Читання та аналіз повідомлення про світову спільноту.
- Складання схеми.



## 5) Вправа «Міркуємо!».

— Як ви гадаєте, що є найнеобхіднішим для всіх жителів нашої планети? Обґрунтуйте свої відповіді.

## 6) Вправа-гра «Будівники миру».

— Перетворімося на будівників, і не простих, а будівників-чарівників. Для цього ми маємо дещо зробити. Ви бачите, що нас оточує багато хорошого, але водночас існують і не дуже хороші речі. На щастя, ми можемо зробити світ, який нас оточує, таким, як бажаємо. Намалюємо цей світ.

Учні об'єднуються в групи, отримують картки, на яких намальовані глобуси.

Перший глобус діти розфарбовують, на другому малюють світ, який хочуть бачити навколо себе.

— Для того щоб він таким став, ми маємо список справ, за допомогою яких побудуємо міст між цими двома світами.

Учні називають хороші справи зі списку, наклеюють стікер на відповідну дощечку моста.

## 7) Робота в групах/парах.

— Чи знаєте ви, скількома мовами розмовляють земляни?

— Яка мова найпоширеніша у світі?

(*На земній кулі живе понад 3000 народів. З-поміж них є численні, а є й такі, що налічують лише кілька десятків осіб. Найбільшими народами світу є китайці, індійці, американці, росіяни, бразильці та японці.*)

## 8) Гра «Народи світу».

**Мета:** формувати уявлення дітей про те, що на планеті Земля проживає багато народів у різних країнах; ознайомити з традиціями народів світу.

Підготовлені учні розповідають про життя різних народів.

**Завдання:** об'єднатися в групи та дібрати фішки з предметами, які належать культурі певного народу.

## 9) Вправи для корекції постави та ходьби «Рейки».

Ходьба з переступанням ліній, розташованих на різній відстані одна від одної.

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Літературна хвилинка.

Учні читають вірш, аналізують зміст, роблять висновок.

## РІДНА ХАТА

Різні в світі є країни,  
різні люди є на світі.  
Різні гори, полонини,  
різні трави, різні квіти.

Є у нас одна країна,  
найрідніша нам усім.  
То — прекрасна Україна,  
нашого народу дім.

Ганна Черінь

*Висновок.* У світі багато народів та країн, але для нас найрідніша — наша Україна.

### 2) Дослідження-пошук.

— Використовуючи різні джерела інформації, дізнайтеся, яка кількість населення проживає в Україні на сьогодні. (*Близько 40 мільйонів.*)

— Скільки населення проживало 2000 року? (*49 мільйонів.*)

— Поміркуйте, що впливає на зміну кількості населення нашої країни. Чому? (*На зміну чисельності населення впливають два чинники — природний приріст (скорочення) та міграційний приріст (скорочення).*)

### 3) Вправа «Поліглот».

— Привітайтеся іноземною мовою, яку ви вивчаєте.

— Чому важливо вивчати іноземні мови?

### 4) Робота в групах. Пантоміма.

— Об'єднавшись у групи, розіграйте пантоміму.

— Уявіть, що ви на екскурсії в далекій країні та, задивившись на культурні пам'ятки, відстали від групи. Ваш телефон залишився в екскурсійному автобусі, тому ви не можете ні з ким зв'язатися. Вам необхідно дістатися місця розташування автобуса, що зупинився біля залізничного вокзалу. Ви не знаєте місцевої мови. Продемонструйте, як би ви спілкувалися з місцевими жителями, щоб отримати необхідну інформацію й дістатися автобуса.

Кожна група показує свою пантоміму.

### 5) Робота з медіа.

Учні переглядають відеоролик «На що схожі різні країни світу», коментують зміст.

(<https://youtu.be/IUTMykFBjcU>)

### 6) Робота за прислів'ям.

— Поясніть зміст прислів'я.

Одна бджола меду не наносить.

### 7) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні зачитують повідомлення у підручнику (с. 99) про найменшу державу у світі.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 99).

### 2. Вправа «Рефлексивний екран»

Учні по колу висловлюються одним реченням.

- Сьогодні я дізнався / дізналася ...
- Я виконував / виконувала завдання ...
- Тепер я зможу ...
- У мене вийшло ...
- Мене здивувало ...
- Я спробую ...
- Було цікаво ...
- Було складно ...
- Я зрозумів / зрозуміла ...
- Я відчув / відчула, що ...
- Я навчився / навчилася ...
- Мені захотілося ...

ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

## УРОК 140. УРОК-ДОСЛІДЖЕННЯ «ЩО В МОЄМУ ДОМІ ВИРОБЛЕНО В ІНШИХ КРАЇНАХ». СКЛАДАННЯ МАПИ МАРШРУТУ ЦИХ ТОВАРІВ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** розкрити дітям необхідність обміну продуктами праці між людьми; дати знання про те, що людина постійно потребує товару, якого в її місцевості не виробляють; дати первинні елементарні уявлення про товарообмін між країнами; розвивати пізнавальний інтерес, спонукати до дослідницької та пошукової діяльності; виховувати патріотичні почуття, гордість за вітчизняні товари;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, фішки для гри, рушники, предметні малюнки, карта України, коректурна таблиця, кружечки зеленого та жовтого кольору.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Форма проведення:** урок-дослідження.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, підприємливість та фінансова грамотність, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Вправа «Чи знаєте ви?»*

- Яка українська продукція є найбільш популярною в світі?
- Які послуги українці постачають за кордон?
- Чи імпортує Україна товари з інших країн?
- Які країни є найбільшими торговельними партнерами України?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви проведете дослідження та дізнаєтеся, що у вашому домі вироблено в інших країнах; навчитеся складати мапу маршруту товарів.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Словникова робота.

*Імпорт* — ввезення іноземних товарів, послуг.

*Експорт* — продаж товарів чи послуг через митний кордон в інші країни.

###### 2) Інформаційне повідомлення.

Усі види імпортних операцій зазвичай розподіляють на дві великі категорії:

- ввезення товарів народного споживання та промислової продукції;
- ввезення сировини (*продукції, яка необхідна для перероблення і для виготовлення іншої продукції*) та послуг.

Основна експортна продукція продовжує бути сировинною. При чому ця продукція слідує світовим екологічним трендам — зростають обсяги як виробництва, так і продажу органічної продукції. Також потрібно звернути увагу на те, що хоча наразі нашим основним експортним товаром є сировина, ми маємо значний потенціал і для продажу закордон готової продукції. Українські виробники здатні створювати товари, що мають високий рівень якості та конкурентоздатності на світовому ринку. Зокрема, про це свідчить зростання обсягу шоколаду, що продається закордон.

Зростанню імпорту сприяють не тільки економічні, але й логістичні чинники, простіше кажучи, бізнесом уже збудовані торговельні, транспортні та інші ланцюжки для імпорту продуктів не тільки з найближчих країн, але й тих, що розташовані на відстані у тисячу і більше кілометрів.

### 3) Дослідження-пошук.

— Дізнайтеся з доступних вам джерел, які товари та продукти Україна експортує до країн Європи для продажу.

Учні працюють у групах, знаходять інформацію, обговорюють усім класом та складають перелік «ТОП-10» ключових товарів, які Україна експортує на зовнішні ринки: соняшникова олія; кукурудза; пшениця; свиріпа, або ріпак; соєві боби; ячмінь; м'ясо птиці; цукор; шоколад; соєва олія.

### 4) Дидактична гра «Кордон».

*Мета:* закріпити знання дітей про експорт та імпорт товарів.

Діти об'єднуються у дві групи — дві «країни». Кожна «країна» має свою назву й отримує різні товари. Потім учитель звертається до однієї з «країн»: «Експорт книжок до іншої країни», інша «країна» повинна отримати книжки та відповісти: «Дякуємо за імпортовані книжки».

Таким чином здійснюється обмін іншими товарами між «країнами».

### 5) Рухлива гра «Миротворець».

Об'єднати дітей у трійки. Для кожної з них — один рушник середнього розміру, зв'язаний по середині. Двоє учнів — «ловці», які стають обличчям одне до одного на відстані близько метра. Третій — «миротворець». Він підкидає рушник між «ловцями». «Ловці» мають разом спіймати рушник тілом, не допомагаючи руками. Вони повинні діяти разом.

Учитель стежить, як виконується завдання.

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Дослідження-пошук.

— Продовжимо наше дослідження.

— Яка українська продукція є найбільш популярною в світі?

- У лідерах — олія як продукт переробки, зернові культури — пшениця, кукурудза тощо, цукор, кондитерські вироби, овочі та фрукти, борошномельна продукція, молочна продукція, мед.
- Металургійний комплекс.
- Машинобудування: спецтехніку, яка використовується у засніжених зимових умовах, до країн ЄС постачають риболовецькі судна; запчастини до вагонів і локомотивів.
- Деревообробна і легка промисловість: меблі.

### 2) Дидактична гра «Чим багата наша Україна?».

Дітям пропонують на карту України викласти малюнки — зображення тих ресурсів, якими, на їхню думку, багата Україна та які експортуються.

### 3) Технологія «Два — чотири — всі разом».

— Які товари імпортують в Україну з інших країн?

— Складіть мапу маршруту цих товарів.

Учні індивідуально обмірковують можливі відповіді. Потім об'єднуються в пари, доповнюючи думки одне одного.

Далі діти в четвірках ухвалюють спільне рішення. Завершується робота обговоренням поставленого завдання з усім класом.

*Наприклад:*

Польща — яблука, груші, свійські птахи, овочі, м'ясо, жири, соуси, кава, екстракти солодові.

Німеччина — кава, чай, насіння свиріпи та ріпаку, соуси, приправи, гірчиця, екстракти солодові, шоколад.

Росія — чай, хлібобулочні вироби, рисовий папір, маргарин, шоколад, вода, кондвироби, сквашені молоко та вершки.

Туреччина — насіння соняшнику, цитрусові, помідори, огірки, горіхи, виноград, свіжа риба, зрізані квіти та пуп'янки.

Франція — кукурудза, насіння свиріпи та ріпаку, сири, насіння олійних культур, сиропи, мед штучний, соєві боби, свинина.

Америка — насіння соняшнику, риба морожена, яйця, овочі сушені, горіхи, сорго, м'ясо ВРХ, оцет харчовий, борошно, крупи.

Іспанія — цитрусові, насіння соняшнику, абрикоси, вишні, черешні, персики, сливи, помідори, соки, салат-латук, цикорій.

Італія — кава, вироби з тіста, риба свіжа, олія оливкова, томати, барвники рослинного та тваринного походження.

Індія — рис, арахіс, чай, перець, овочі сушені, варення, джеми, желе, мармелад, горіхи кокосові, кеш'ю.

#### 4) *Рухлива гра «Поміняйтеся місцями».*

*Обладнання:* стільці.

Гравці сидять на стільцях у колі. Ведучий пропонує помінятися місцями тим, у кого, наприклад, блакитні очі (*шнурки на черевиках, імена починаються чи закінчуються на букву «А»*). Під час пересаджувань гравців ведучий має швидко сісти на звільнене місце. Той, хто залишиться без місця, стає ведучим.

### 3. **Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### 1) *Рольова гра «Магазин іграшок».*

*Дійові особи:* покупці, іграшки.

Діти об'єднуються у дві групи — «покупці» та «іграшки». Останні загадують, якою іграшкою кожен з них буде, і набувають пози, характерної для них. «Покупці» підходять до них і запитують: що це за іграшки? Кожна «іграшка», почувши питання, починає рухатися, здійснюючи характерні для неї дії. «Покупець» повинен здогадатися, яку «іграшку» йому показують. «Покупець», який не здогадався, — йде без покупки.

#### 2) *Робота з коректурною таблицею «Товар чи послуга?».*

Дітям пропонується накрити зображення товарів кружечками зеленого кольору, а зображення послуг — кружечками жовтого кольору. Пояснити свій вибір.

#### 3) *Економічна гра «Якість товару».*

*Мета:* закріпити знання дітей про взаємозалежності якості товару на його ціну; учити співвідносити якість із ціною.

Учитель пропонує оглянути предмети, серед яких можуть бути зламані іграшки, книжки з відірваними сторінками тощо, та обрати ті, які, на думку дітей, мають не дуже гарний вигляд, тому їхня ціна має бути низькою. Діти отримують завдання поліпшити зовнішній вигляд цих речей, а отже, й підвищити їхню вартість.

## III. **ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

### 1. **Метод «Прес»**

— Чи добре, що Україна експортує (*імпортує*) товари?

Учитель роздає учням пам'ятки, у яких зазначено чотири етапи методу «Прес».

Я вважаю, що ...

... тому що ...

..., наприклад, ...

Отже, ... таким чином ...

### 2. **Технологія «Ромашка Блума»**

«Ромашка Блума» — квітка з шести пелюсток — шість типів запитань.

*Перша пелюстка (проста).* Що експортує Україна?

*Друга пелюстка (уточнювальна).* Чи завозять в Україну імпорт?

*Третя пелюстка (пояснювальна).* Чим важливе співробітництво країн?

*Четверта пелюстка (творча).* Що ще могла б експортувати Україна до країн Європи?

*П'ята пелюстка (оцінювальна).* Чи добре, що країни обмінюються товарами?

*Шоста пелюстка (практична).* Які ще дослідження можна провести про співпрацю країн?

### 3. **Домашнє завдання**

— Дізнайтеся, з якими країнами співпрацює ваша школа, громада, місто (*село*).

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 141. НАВІЩО ПОТРІБНІ АЛГОРИТМИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** учити розпізнавати алгоритми в різних способах подання під час розв'язування задач у повсякденній діяльності; створювати просту програму в навчальному середовищі на основі наданого алгоритму та налагоджувати її; розвивати логічне мислення, увагу; виховувати дисциплінованість;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; інформаційно-цифрова компетентність.

**Обладнання:** комп'ютери, презентація, схеми, конверти з картками, палички для лічби, степ-платформи, рюкзак.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** інформатична, мовно-літературна, математична.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Пригадайте про команди та їхніх виконавців, алгоритми.

— Команда — чіткий короткий наказ. Людина отримує команди у вигляді спонукальних речень.

Яке з речень може бути командою? Поясніть чому.

1. Ти навчаєшся у 3-му класі.
2. У якому класі ти навчаєшся?
3. Вчи правила!

Виконавець команд — це той, хто розуміє і може виконати ці команди.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Здогадайтеся, якою буде тема нашого уроку.

— Сьогодні ми з'ясуємо, навіщо потрібні алгоритми.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Робота за малюнками.

— Чи любите ви подорожувати?

— Як ви плануєте свою подорож?

— Чи можна назвати планування подорожі алгоритмом?

— Розгляньте малюнки (*підручник, с. 100*). Що означають для людини ці сигнали?

— Чи можемо ми назвати ці команди сигналами?

###### 2) Читання з коментуванням.

Учні читають текст у підручнику (*с. 100*) про види команд, коментують зміст.

— Що таке команда?

— Якими можуть бути команди?



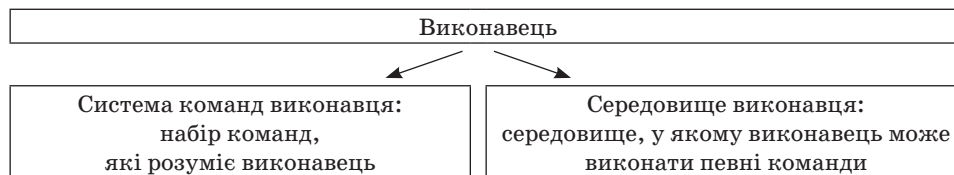
###### 3) Робота в парах.

— Обговоріть у парах, кому можна давати команди в усній формі.

— Де вам траплялися команди в письмовій формі?

— Як називають того, хто виконує команди? (*Виконавець.*)

Виконавець має свою систему команд і середовище, де він може виконати ці команди.



#### 4) Практична робота.

Бесіда за малюнком (підручник, с. 100)

Двоє хлопчиків покликали Мишка грати у футбол. Мишко відмовився. Як ви гадаєте, чому? (Він не вмів зав'язувати шнурки.)

Зав'язування шнурків

Що потрібно робити для того, аби навчити Мишка зав'язувати шнурки?

Учні зачитують покрокову інструкцію, вчать самостійно зав'язувати шнурки (підручник, с. 101).

#### 5) Вправа «Міркуємо!».

— Як називають послідовність кроків, зазначених у завданні, яке ви щойно виконували? (Алгоритм.)

#### 6) Словникова робота.

Алгоритм — це послідовність команд, що дає змогу розв'язати певну задачу.

Для зручності команди алгоритму часто нумерують. Кожному алгоритму зазвичай надають назву, яка пояснює, навіщо призначений цей алгоритм. Щодня ви виконуєте багато різних алгоритмів. Так, зранку ви виконуєте алгоритми вмивання, снідання, збирання до школи.

— Пригадайте, які це алгоритми ви виконуєте у повсякденному житті.

#### 7) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію, виконують завдання: знайти помилку в алгоритмі; пронумерувати послідовність дій в алгоритмі; зазначити послідовність дій, щоб отримати алгоритм; знайти пропущені дії в алгоритмі.

(<https://sites.google.com/view/infnus3klas/>)

#### 8) Вправа на увагу «Гостре око».

Під час ходьби або бігу за зоровим сигналом учні виконують заздалегідь обумовлені дії. Наприклад, піднята рука означає, що учні повинні виконати випад уперед і набути стійки волейболіста. Підняті обидві руки означають, що учні мають виконати 2–3 приставні кроки, набути низької стійки волейболіста та зімітувати передачу м'яча обома руками зверху.

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Робота за підручником (с. 101–102).

— Хто може виконувати команди? Як його/її називають?(Виконавець.)

— Як можна записувати алгоритми?

У повсякденному житті ви зустрічалися з різними способами подання алгоритмів. Алгоритми можна подавати у словесному вигляді, у вигляді схем, формул, малюнків тощо.

Словесний спосіб запису алгоритму

— Прочитайте завдання (с. 101). (Зібрати сміття.)

— Прочитайте послідовність виконання цього завдання.

— Як записаний цей алгоритм? (Це словесний спосіб запису алгоритму.)

Графічний спосіб запису алгоритму

— Прочитайте послідовність виконання завдання.

— Як записаний цей алгоритм? (Блок-схемою.)

— Як називається такий спосіб запису? (Графічний — за допомогою геометричних фігур та ліній для з'єднання.)

### *Програмний спосіб запису алгоритму*

Діти читають у підручнику про програмний спосіб запису алгоритму та значення слова «програма».

#### **2) Робота з комп'ютером.**

##### *Стратегія «Синтез думок»*

Групи передають свої узагальнення в інші групи по колу, які додають своє та підкреслюють те, з чим не погоджуються.

Експерти складають звіт і виносять на загальне обговорення.

— Яких ще правил слід дотримувати в роботі з комп'ютером?

- Тримати поставу. Сидіти потрібно рівно та стежити, аби спина не прогиналась.
- Регулярно провітрювати кімнату. Свіже прохолодне повітря допомагає збадьоритись.
- Чистити монітор. Не рекомендовано залишати сліди від пальців чи плями на моніторі. Також варто регулярно витирати пил та бруд із комп'ютера. Монітор необхідно встановити на 70–80 см від вашого обличчя і нижче рівня очей.
- Часте кліпання. Кліпайте кожні 5 секунд, якщо відчули, що очі перенапружені. Це певною мірою схоже на масаж очних яблук і сприяє зволоженню рогівки.
- Фокусування погляду. Для «наведення різкості» — підійти до вікна і фокусувати погляд спочатку на ближніх об'єктах, потім подивитися вдаль.
- Регулярний відпочинок. Кожних 15–20 хвилин варто відпочивати від монітора. Наприклад, встати, потягнутись, зробити гімнастику для очей.

##### *Створення алгоритму на комп'ютері*

— Попрацюйте за комп'ютером. Прочитайте покрокову інструкцію (*підручник, с. 102–103*).

— Щоб написати програму, розташовуйте команди так, щоб вони йшли одна за одною. Так утвориться алгоритм. Програма починається зі спеціальної команди «Коли гра починається». Прикріпіть алгоритм до цієї команди.

Щоб перевірити виконання програми, натисніть ліворуч кнопку «Запустити».

#### **3) Робота в групах**

Учні об'єднуються у дві групи, отримують конверти з картками.

*Завдання:* розподілити картки на дві групи — словесні та графічні алгоритми.

#### **4) Робота в парах. Гра «Відтвори візерунок».**

Учні працюють у парах. Один учень розкладає на столі палички для лічби, створюючи візерунок. Інший учень повинен уважно подивитися на нього, потім заплющити очі. Перший учень змінює орнамент. *Завдання:* відтворити візерунок у первинному вигляді.

#### **5) Вправи зі степ-аеробіки.**

- В. п. — стати обличчям до платформи, ноги нарізно, руки зігнуті в ліктях.
  - 1 — поставити праву ногу на степ-платформу;
  - 2 — лівою ногою мах убік, руки вгору;
  - 3–4 — в. п.
  - 5–8 — те саме з правою ногою.
- В. п. — стати ліворуч від платформи, руки зігнуті в ліктях.
  - 1–2 — крок правою ногою на платформу, одночасно підняти коліно лівої ноги;
  - 3–4 — зіскок із платформи, хресний крок правою ногою за ліву;
  - 5–8 — те саме лівою ногою.

### **3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### **1) Вправа «Склади алгоритм».**

— Прочитайте скоромовку: «Летів горобець, сів на хлівець, а як вийшов стрілець, то утік горобець».

— Перетворіть її на алгоритм у словесному вигляді для виконавця Горобець.

#### **2) Робота в парах.**

— Придумайте завдання. Для його виконання складіть графічний алгоритм.



Наприклад:

Завдання: почистити картоплю.



3) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

- Чи знаєте ви, що слово «робот» вигадав 1920 року чеський письменник Карел Чапек? Відтоді роботи з книжок перебралися в наше життя і стали незамінними помічниками людини. Сьогодні цим словом називають автоматичні пристрої, які працюють за певними алгоритмами.
  - Чи знаєте ви, що є робот, який дбайливо стежить за станом здоров'я свого господаря, за якістю його їжі та фізичною формою? А тих, хто лінується і не хоче робити ранкову зарядку, цей робот змушує піднятися з ліжка.
  - Чи хотіли б ви мати такого робота, який би носив за вами портфель до школи? Інженери розробили маленького робота, який може переносити три валізи, стежити за пересуваннями господаря валіз та їхати слідом за ним.
- Учні зачитують повідомлення про наслідки помилки у програмі (підручник, с. 104).

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

#### 1. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 104).

#### 2. Метод «Рюкзак»

Кожен учень стисло дає відповідь на запитання: «Які з тих знань і умінь, що набув на уроці, він візьме із собою для використання?».

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

## УРОКИ 142–143. ІЗ ЧОГО ВСЕ ПОЧИНАЛОСЯ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів із життям давніх людей, їхніми заняттями; дослідити, які рослини та яких тварин вирощують сучасні люди; розвивати увагу, спостережливість; виховувати бажання вивчати історичне минуле та сучасне життя людей;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; компетентності в природничих науках і технологіях.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролики, капелюх, аркуші паперу, кольорові олівці.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Метод «Капелюх»*

Учні об'єднуються у 2 групи. Члени однієї записують запитання про життя землян та співробітництво різних народів на аркушах паперу, складають їх і кидають у капелюх. Учні другої групи витягують аркуші із запитаннями, зачитують їх і дають відповіді.

Такий метод формує вміння правильно ставити запитання і дає змогу перевірити рівень засвоєних знань.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви дізнаєтеся про життя давніх людей, приручення тварин, сучасне життя людей.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) *Евристична бесіда.*

— Що ви знаєте про життя первісних людей?

Найперші люди з'явилися на землі близько двох мільйонів років тому. Завдяки вченим-археологам, тепер можна багато чого довідатися про їхнє життя: як вони полювали, як рятувалися від холоду, які у них були інструменти.

— Чому первісні люди жили групами?

У давні часи первісним людям було важко впоратися з проблемами поодиночі, тому вони збиралися невеликими групами. Це були невеликі сім'ї, які разом полювали, захищалися від диких звірів, готували їжу. У кожній такій групі у людей були свої обов'язки і права, вони разом розв'язували суперечливі питання, ділили на всіх порівну здобич.

— Які знаряддя мали давні люди?

У стародавні часи у людей ще не було ножів, сокир, ложок і виделок. Вони навчилися заточувати камінь, щоб він був гострим. Ним потім обробляли здобич. А добували їжу загостреною палицею, з якою ходили на полювання і викопували корисні та смачні корінці.

— Як у давнину добували вогонь?

Люди були спостережливими, тому зрозуміли, що якщо довго терти один об один два сухих шматка дерева, то деревинки почнуть тліти. Тепер, знаючи це, первісні люди, перебираючись на нове місце, могли розпалити багаття вже в печері, а не нести його із собою.

— Як первісні люди пристосовувалися до життя?

Незважаючи на важке і небезпечне життя первісних людей, вони розвивалися і набували навичок для полювання, життя в суспільстві, виховання своїх дітей. Ось так, поступово вдосконалюючись, первісні люди почали приручати природні сили.

## 2) Метод «Мікрофон».

Учні по черзі дають відповідь на запитання.

— Як називають місцину, де ви народилися, де народилися ваші батьки, росли ваші бабусі й дідусі?

## 3) Робота за підручником (с. 104–106).

Технологія «Акваріум»

Групи по черзі, а потім увесь клас, читають та обговорюють відповіді на запитання:

— Що ви дізналися про Україну та український народ?

— Як називали людей, які жили у давнину:

— Що допомогло давнім людям здійснити безліч винаходів і виготовити перші знаряддя праці?

— З яких матеріалів було виготовлено ці знаряддя?

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (*Що більше давні люди працювали гуртом, то швидше вони розвивалися.*)

Учитель ставить класу запитання:

— Чи погоджуєтеся ви з думкою групи?

## 4) Перегляд відеоролика (<https://youtu.be/PPrtQUzqShyA>).

Учні переглядають та коментують відеоролик «Знаряддя праці первісних людей».

Фізкультхвилинка

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Робота в групах.

Учні об'єднуються у кілька груп, обговорюють відповіді на запитання, презентують свої відповіді.

— Як «добуває» вогонь, світло і тепло сучасна людина?

— Що їй у цьому допомагає?

— Що є найбільшим природним джерелом тепла і світла?

### 2) Вправа «Міркуємо!».

— Припустіть, що могло б бути, якби людина:

- не навчилася добувати вогонь;
- не розвивала б свої трудові навички.

### 3) Технологія «Два — чотири — всі разом».

— Яких тварин приручили люди?

— Як називають тварин, які почали жити поруч з людьми та бути їм корисними?

Учні індивідуально обмірковують можливі відповіді. Потім об'єднуються в пари, доповнюючи думки одне одного.

Далі діти в четвірках ухвалюють спільне рішення. Завершується робота обговоренням поставленого завдання з усім класом.

*Наприклад.* Тварини, яких одомашнили люди, — ... (*собака, кіт, корова, коза, вівця, кінь, верблюд, лама, олень, свиня, віл, мул, віслук, кріль, курка, гуска, качка, індик, голуб, цесарка, фазан, павич, страус тощо*).

### 4) Перегляд відеоролика (<https://youtu.be/-2tJckdrhw>).

— Перегляньте відео «Назви свійських тварин».

— Які з цих тварин вам доводилося бачити? Які з них є у вас удома?

### 5) Стратегія «Ажурна пилка».

Учні об'єднуються у три групи (*домашні*). Кожна група отримує завдання: прочитати текст у підручнику.

*I група* — про кочівників;

*II група* — про скотарів;

*III група* — про землеробів.

Після завершення роботи домашніх груп учні долучаються до інших груп. У кожній новоутвореній групі має бути представник із кожної домашньої групи.

Кожна експертна група має вислухати всіх представників домашніх груп і проаналізувати матеріал загалом.

Після завершення роботи учні повертаються у свої домашні групи. Кожен учень має поділитися інформацією, яку він отримав в експертній групі, із членами домашньої групи.

## 6) Словникова робота.

Учні зачитують у підручнику пояснення значень слова «худоба» та омонімів «вік» — «вік».

## 7) Робота в групах.

— Чи займаються у наш час українці землеробством?

— Об'єднайтеся у дві групи та підготуйте відповіді на запитання.

— Що вирощують люди у вашій місцевості? Яких тварин розводять у вашій місцевості?

*I група.* Зернові культури.

*III група.* Свійські тварини.

*II група.* Овочеві культури.

*IV група.* Свійські птахи.

*Презентації груп*

## ЗЕРНОВІ КУЛЬТУРИ

Зернові культури — це група рослин, які вирощують для отримання зерна, яке є продуктом харчування людини та використовується для виробництва корму для тварин.

Провідні культури в землеробстві — зернові: озима та яра пшениця, жито, озимий і ярий ячмінь, кукурудза, овес, гречка, просо та рис.

Пшениця належить до роду трав'янистих, однорічних рослин сімейства злакових. Це головна зернова культура в багатьох країнах, в тому числі і в Україні. Окультурена пшениця прийшла до нас з Малої Азії. Найбільш ймовірним місцем її походження є Туреччина. Час появи окультуреної пшениці невідомий, ймовірно це було в X–XVIII тисячоліттях до н. е. Минули тисячоліття, невпізнанно змінився пшеничний колос. На сьогодні відомо понад десять тисяч сортів пшениці. І сіють її всюди, тому що вона — головний хліб Землі.

Жито широко вирощується людиною для отримання зерна та як кормова культура. Зерно посівного жита використовується для виготовлення певних сортів хліба, пива та інших продуктів, також часом споживається в їжу цільне зерно, приготуване у вигляді каші.

Ячмінь — один із невибагливих злаків. Його посіви розміщені в північних районах Степу й Лісостепу, в передгірних і гірських районах Карпат.

Важливою фуражною культурою є овес. Його посіви поширені в поліських та прикарпатських областях, оскільки це вологолюбна і невибаглива до ґрунту рослина.

Із круп'яних культур в Україні виділяють просо, гречку і рис. Просо вирощують переважно в степових областях. Гречка поширена в лісостепових та поліських областях, на вологих піщаних ґрунтах. Рис почали сіяти в 1930-х рр. на півдні Херсонської області, у степовому Криму, на заплавах Дунаю й Південного Бугу. Культивують його переважно при штучному зрошенні, найчастіше з постійним затопленням поля.

## ОВОЧЕВІ КУЛЬТУРИ

Вирощування овочів (*близько 40 видів*) поширене на всій території країни, але найбільше у господарствах степової та лісостепової зон. Помідори, перець, баклажани культивують у південних областях, а огірки та інші види городни для консервування та соління — в північній частині Лісостепу і на Поліссі. В Україні найбільше значення з-поміж овочевих культур мають капуста, помідори, огірки та цибуля.

Помідор їстівний — найбільш поширений представник овочевих культур родини пасльонових. Походять помідори з країн Американського континенту.

Капуста городня належить до родини капустяних. Походять майже всі культурні форми капусти із Європейської частини Середземномор'я. Найбільш поширеною в нас є білоголова форма капусти городньої, яка займає близько 99 % посівів капусти городньої в Україні.

Огірок посівний — це плодова овочева рослина родини гарбузових. Батьківщиною огірків є Південно-Східна Азія. Огірки — культура тепло- і світлолюбна, потребує багато вологи, вимоглива до родючості та вологості ґрунту й повітря.

Цибуля городня — типовий представник родини цибулевих, яку вирощують за один рік з насіння і розсади та за два роки — сіянкою. Походить цибуля з Південно-Західної частини Азії (*Іран, Афганістан, Туркменістан*). Цибуля — холодостійка культура.

## СВІЙСЬКІ ТВАРИНИ

Дуже давно, коли ще не було міст, машин, книг, будинків, люди мешкали в печерах. Вони боїлися величезних страшних хижаків. Нашим пращурам постійно хотілося їсти, дуже рідко вони

знаходили собі їжу. Одного разу розумна людина почала підгодовувати вовків, які ходили біля її житла. Поступово вовки стали добрішими, а їхні дитинчата звикли до людини, почали жити поряд із нею. Вони стали вже не дикими, а свійськими.

Так з'явилися собаки. Вони навчилися охороняти людину від ворогів, допомагали шукати і добувати їжу. Минав час. Кількість друзів людини поміж тварин зростала. Тепер людина вже не могла жити без своїх свійських друзів і помічників.

Прародичами свійських свиней є європейська та азіатська дикі свині, що трапляються і тепер у Північній Африці, Західній Європі та Азії. Свиня після собаки була другою твариною, яку приручила людина, і стала однією з основних та найпоширеніших свійських тварин.

Свійські коні походять від диких коней. Людина приручила цих тварин близько 5–6 тисяч років тому. У той час вони були дуже поширені на землі. Дикі коні привернули увагу людини великими розмірами тіла, силою, витривалістю, швидкістю пересування. Приручених коней використовували для перевезення вантажів, для верхової їзди. Пізніше з їхньою допомогою почали обробляти землю.

### СВІЙСЬКІ ПТАХИ

Свійські птахи — загальний термін для одомашнених птахів, яких утримують з метою одержання м'яса, яєць, пір'я і пуху та з декоративною метою. Найважливіші свійські птахи: курка, цесарка, фазан, павич, індик, голуб, гуска, качка, лебідь, останнім часом — страус, декілька видів співочих птахів, папуга та ін.

Перше місце серед свійських птахів посідають кури. Вони мають ніжне смачне м'ясо, несуть багато яєць, їх можна утримувати на обмеженій території. Люди будують для них курятники. Ці тварини вкриті пір'ям різного кольору.

З м'яса курей і яєць люди готують смачні страви. Вони дуже поживні та корисні.

Качка свійська — птах роду гусеподібних родини качачих. Походить від дикої качки — крижня. Це водолавний птах, від якого отримують висококалорійне м'ясо, яйця, пух і пір'я.

Гуска свійська — вид м'ясних свійських птахів, походить від дикої сірої гуски. Розведення гусей — важлива галузь птахівництва. Гуси швидко відгодовуються, добре використовують пасовище й зелені корми і дають найкалорійніше серед сільськогосподарської птиці м'ясо.

*Висновок.* Свійські тварини не можуть вижити без допомоги людей. Люди постійно піклуються про них. Людина не зможе прожити без свійських тварин, адже завдяки ним отримує продукти харчування (*молоко, масло, сир, м'ясо, яйця, мед*), вовну та шовк для пошиття одягу.

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Робота з прислів'ями (с. 106).

— Попрацюйте в парах. Поясніть зміст прислів'їв.

#### 2) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...» (с. 109).

Учні читають та аналізують повідомлення про приручення тварин давніми людьми.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Вправа «Перевіряємо себе»

— Проаналізуйте висловлювання учнів (*підручник, с. 107*). Хто з дітей у своїх міркуваннях робить правильні висновки?

### 2. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (*с. 107*).

### 3. Вправа «Абетковий суп»

Розріжте абетку, вилучіть з неї літери «ь», «и», «й», «і».

Запропонуйте кожному учневі витягнути з чарівної торбинки літеру і придумати підсумкове речення на тему уроку, яке б починалося з цієї літери.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 144. ВИГОТОВЛЕННЯ РУХОМОЇ ІГРАШКИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з механізмом конструювання рухомої іграшки; формувати вміння збирати іграшку-смикунця, ознайомити зі способами з'єднання рухомих деталей; розвивати конструкторсько-технологічні здібності, просторове сприйняття, фантазію, уяву, естетичні смаки; виховувати любов до тварин;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, презентація, зразки рухомих іграшок, основи від паперових рушників або від туалетного паперу, трубочки для соку, декоративні очі, палички для морозива, товсті нитки для плетіння, ножиці, діркопробивач, демонстраційні матеріали.

**Тип уроку:** урок засвоєння знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** технологічна, мистецька, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Пригадайте, яку тварину першою приручила людина.

— Поміркуйте, чим вона їй допомагала.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви використаєте набуті знання на практиці під час виготовлення рухомої іграшки.

Яку саме іграшку ми будемо виготовляти, ви скажете, відгадавши загадку.

- Полюбляє він ковбаску  
І хазяйську любить ласку.

Дім він завжди захищає.  
Як зовуть його, хто знає? (Собака.)

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Розповідь учителя.

— Собака був першою твариною, яку приручила та одомашнила людина. Але вчені досі не дійшли єдиної думки, коли це сталося. За найбільш поширеною версією, собака був одомашнений 10–14 тисяч років тому. Ці тварини успадкували чимало звичок і поведінку від своїх предків — вовків.

Одомашнювати собак першими почали мешканці окремих районів Сибіру й Європи. Використання собак як в'ючних та їздових тварин зберігалося навіть після появи коней у Північній Америці. Ці тварини були прекрасними охоронцями та помічниками під час полювання, але значно важливішим було те, що з ними можна було спілкуватися. Вони були віддані господареві та розуміли його краще, ніж інші тварини.

Зараз відомо близько 400 порід собак. Вони різняться розміром, формою тіла, шерстяним покривом, забарвленням, своїм призначенням і поведінкою. Ці домашні тварини відомі своїми здібностями до навчання, любов'ю до гри, вірністю.

###### 2) Технологія «Два — чотири — всі разом».

— Навіщо людям собаки?

Учні індивідуально обмірковують можливі відповіді. Потім об'єднуються в пари, доповнюючи думки одне одного.

Далі діти в четвірках ухвалюють спільне рішення. Завершується робота обговоренням поставленого завдання з усім класом.

*Наприклад.* У собак дуже багато професій. Одні використовуються як шукачі, інші — як мисливські. Собаки працюють у збройних силах, допомагають охороняти кордон, знаходити по сліду

злочинців, розшуковують вибухівку і наркотики. Є породи, які допомагають супроводжувати сліпих. Є собаки-рятувальники, які допомагають розшукувати людей під сніговими завалами або витягують з води. До сих пір собаки допомагають людям пасти стада, а на півночі і сьогодні їздять на собачих упряжках з лайками.

### 3) Перегляд мультфільму.

Учні переглядають «Добрий мультик про собаку», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/9bLtjYFpe0s>)

- Навіщо дівчинка прийшла у притулок для тварин?
- Якого песика вона хотіла взяти спочатку?
- Що вона помітила?
- Чому вона вибрала іншого песика?
- Яким він був? (Добрий, розумний, винахідливий, спочатку — сумний, потім — веселий.)

### 4) Гра «Знайди кісточку».

**Матеріали:** іграшкова собача кісточка, хустинка.

Учасник, який розпочинає гру, сідає із зав'язаними очима на стілець.

Ведучий говорить: «Собачко, собачко, де твоя кісточка?».

У цей час один із учасників підходить, бере кісточку і швидко ховає її.

Гравець із зав'язаними очима знімає пов'язку, шукає кісточку (час обмежений).

Якщо гравець не може знайти кісточку, то він намагається вгадати гравця, який сховав її.

Якщо вгадав — міняються місцями. Якщо ні — залишає гру.

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Підготовка робочих місць.

— Перш, ніж узятися за виготовлення виробу, варто підготувати усе необхідне. Прочитайте у підручнику (с. 107), які матеріали нам знадобляться для роботи.

### 2) Вступний інструктаж.

Повторення правил користування ножицями та діркопробивачем.

### 3) Послідовність виконання роботи (підручник, с. 108).

Учні зачитують у підручнику послідовність роботи над виробом, учитель демонструє необхідні матеріали, пропонує скласти алгоритм.

### 4) Складання алгоритму.

- |   |  |
|---|--|
| • виготовлення тулуба собачки;            | • виготовлення вух;                        |
| • формування передніх та задніх кінцівок; | • приклеювання очей;                       |
| • створення хвостика;                     | • прив'язування ший песика;                |
| • вирізування голови собачки;             | • протягування нитки, зв'язування паличок. |

### 5) Самостійна робота учнів.

— Користуючись малюнком у підручнику (с. 108) та складеним алгоритмом, виготовте рухоми іграшку.

*Зразки виготовлення рухомої іграшки*

## КОНИК-СМИКУНЕЦЬ З КАРТОНУ

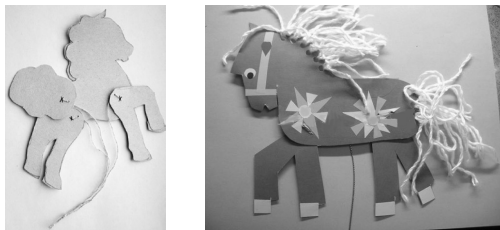
**Матеріали:** шаблон конячки, кольоровий картон, кольоровий папір, олівці, ножиці, клей, нитки, голки.

1. Перевести деталі шаблону на кольоровий картон. (З коричневого картону — тулуб і ноги конячки, з жовтого — хвіст.)
2. На кольоровому папері обвести та вирізати шаблон гриви та копит коня.
3. Приклеїти гриву до голови, а копитця — до ніг.
4. Прикріпити рухомі частини — ноги і хвіст — до тулуба. (На шаблоні позначені хрестики і точки. Позначити їх на вивороті деталей. Зробити шилом або голкою отвори в центрі хрестиків і точок. З'єднати так, щоб хрестики на тулубі та деталях збіглися.)
5. З'єднати деталі голкою з ниткою. Далі голку з нитки зняти, а нитку залишити висіти, за неї потрібно буде смикати, щоб конячка рухалася.

6. Аналогічно прикріпити другу пару ніг і хвіст.

7. Нитки зв'язати вузликом. (Коли смикати за нитки, коник нібито біжить, високо піднімаючи ноги та махаючи хвостиком.)

Коника можна прикрасити аплікацією з паперу, гриву — зробити з ниток.



б) *Перегляд відеоролика.*

— Щоб краще зрозуміти послідовність виготовлення виробу, перегляньте відео «Як зробити коника-смикунця». (<https://youtu.be/aF-DBY2NRTk>)

7) *Пальчикова гімнастика.*

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

1) *Довідка.*

Іграшки-смикунці відомі з давніх часів. Ці механічні фігурки людей або тварин, у яких, завдяки нехитрому шарнірному механізму, смішно смикалися руки-ноги або лапи, завжди користувалися особливою любов'ю у малюків.

Спочатку смикунці виготовляли з деревини, на Русі їх називали «танцюристами». Згодом технологію виготовлення вдалося спростити завдяки використанню паперу і картону. З появою кольорового друку шаблони смикунців, намальовані художниками, почали публікувати в журналах, що дало змогу робити барвисті іграшки всім охочим. Інтернет зробив можливості для створення різноманітних смикунців практично безмежними.

2) *Моделювання ситуацій.*

— Дайте назву іграшці за власним бажанням. Розіграйте ситуації, героями яких будуть ваші іграшки-смикунці.

3) *Технологія «Сітка Елвермана».*

— Чи можна назвати собаку другом людини? Висловіть свою думку.

— Організуйте дискусію в класі, обговоріть проблему. (Кожен учень робить свій висновок щодо поставленої учителем проблеми.)

Так	Проблема	Ні
	Собака — друг людини.	

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

1. **Рефлексія «Сходинки успіху»**

Дитина вибирає певну сходинку. На нижній сходинці у чоловічка руки опущені. Це символізує, що на уроці нічого не вийшло. Середня сходинка — з чоловічком, у якого руки розведені в сторони, що свідчить про наявність деяких проблем у ході заняття. Верхня сходинка — з чоловічком з піднятими вгору руками. Це свідчить про те, що все, що було заплановано, вдалося реалізувати.

2. **Взаємооцінювання**

Діти по черзі висловлюють власні думки, чия робота найбільш удала, аргументуючи свою думку. (Учитель стежить, щоб робота кожної дитини була позитивно оцінена.)

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**



## УРОКИ 145–146. ХТО ВОНИ — ТВОРЦІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** працювати над утвердженням в свідомості та почуттях особистостей учнів патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України; спонукати замислитися про своє ставлення до української нації; розвивати інтерес до пізнання історії своєї країни; виховувати повагу до національних традицій, звичаїв;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютери, відеоролик, картки з таблицями, енциклопедії, аркуш паперу формату А1, кольорові олівці, фломастери.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Кого називають головним у племені? у королівстві? у князівстві?

*Перегляд відеоролика*

Учні переглядають відеоролик «Історія, якою варто пишатись! Київська Русь».

(<https://youtu.be/o3qS9qbGH3k>)

— Що із почутого та побаченого вам знайоме?

— Чи хотіли б більше дізнатися про історичне минуле нашого народу?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви більше дізнаєтеся про творців української держави.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

1) *Робота за підручником (с. 109–111).*

*Стратегія «Читання з маркуванням»*

Читаючи текст, діти роблять помітки — визначають певну інформацію з метою кращого запам'ятовування. Для того, щоб краще відділяти інформацію, цікаві факти, відоме від невідомого, слід використовувати маркування.

Інформацію розподіляють на такі категорії:

знаком «+» позначають ту інформацію, що є вже відомою;

знаком «-» фіксують нову інформацію;

«?» — якщо інформація незрозуміла;

«!» — цей фрагмент цікавий.

Ця стратегія допомагає учням вдумливо читати текст.

Наприкінці роботи запропонувати заповнити таблицю.

№ з/п	Мені відомо це	Цікавий або неочікуваний факт	Нова інформація чи протиріччя тому, що знав(ла)	Хочу дізнатися більше
1				
2				

У таблиці стисло занотують інформацію з тексту.

## 2) *Словникова робота.*

Учні зачитують у підручнику (с. 110) пояснення значень слів *поневолювати, данина*.

## 3) *Вправа «Запитай однокласника».*

Для кращого запам'ятовування учні готують запитання за змістом тексту та ставлять їх однокласникам (*на вибір*).

*Наприклад:*

- Кого обирали люди в давнину?
- Як називалась перша держава?
- Хто стояв на чолі держави?
- Чим займався князь?
- Про що дбали перші київські князі?

## 4) *Технологія «Навчаючи — вчуся».*

— Про яких перших київських князів дізналися з тексту?

Підготовлені учні ознайомлюють зі своєю інформацією однокласників і одержують інформацію від них.

### КНЯЗЬ ОЛЕГ

Був довіреною особою новгородського князя Рюрика і регентом свого малолітнього сина — Ігоря. 882 року Олег на чолі варязького війська увійшов до Києва, убивши Аскольда і Діра. Правив князь-регент з 882 до 912 рр., хоча і мав би передати трон Ігорю після досягнення останнім повноліття. Авторитет, військовий та політичний талант були вірними супутниками Олега, який отримав від нащадків прізвисько «Віщий».

*Легенда*

Одного разу князь Олег запитав у волхвів про свою смерть. Волхви відповіли: «Ти помреш від коня свого». Засмутившись, князь наказав відвести свого улюбленця у стійло і гарно його годувати, проте ніколи більше не підводити до князя. Через деякий час ця історія забулася князеві, проте після успішних походів у Візантію Олег запитав у конюхів, де його улюблений кінь, залишений багато років тому. «Помер», — відповів конюх. І посміявся Олег над чудесниками, і попросив відвести його на могилу коня свого. «І від цих кісток смерть мені прийняти?» — питав Олег, роздивляючись череп та кістки давно померлого коня. У той самий момент, як сказав він це, із черепа виповзла отруйна змія і вкусила князя київського за ногу. Через три дні Олег помер і був похований на Щекавиці.

### КНЯЗЬ ІГОР

Ігор народився близько 878 року в Новгороді, де правив його батько Рюрик, і по його смерті разом зі своїм опікуном Віщим Олегом прибув до Києва.

903 року Ігор одружився з Ольгою і близько 912 (*за деякими даними 922*) року, по смерті Олега, посів київський престол.

У візантійських документах перша згадка про Ігоря датується червнем 941 року, коли його похід на Царгород «на тисячах суден» закінчився повною поразкою у морській битві біля входу в Босфор.

Восени 945 року Ігор вирушив у свій останній похід. Рушив він проти древлян, які не брали участі у війні з Візантією, й обклав їх непосильною даниною, яку зібрав, чинячи наругу над мирними жителями.

На шляху до Києва Ігор відпустив більшу частину дружини й вирішив повернутись, щоб ще раз зібрати з древлян полюддя.

Військо древлянського князя Мала розгромило нечисленний загін Ігоря, а його, узятого в полон, рішенням віче було страчено.

### КНЯГИНЯ ОЛЬГА

У відповідь Ольга, вдова князя Ігоря, відправила проти Мала військо, яке наступного року розбило його у першій же битві, й спалило древлянські міста. Землі древлян Ольга приєднала до своїх київських володінь.

Після смерті Ігоря залишився малий син Святослав, тому правління державою перейшло до Великої київської княгині Ольги, що стало вирішальним поворотом в історії Київської Русі.

Княгиня Ольга першою спробувала ввести порядок щодо данини. 957 року вона відвідала Константинополь, де уклала угоду з візантійським імператором Костянтином. Там же в ніч проти 18 жовтня 957 року прийняла християнство.

Велика київська княгиня Ольга відзначилась своєю будівельною діяльністю. В літописі згадується про будівництво в Київському акрополі дерев'яного храму св. Софії.

Княгиня Ольга — мудра, сильна, харизматична. Вона — одна із золотих сторінок нашої багатомістової історії.

#### 5) Вправа з нейробіки «Збираємо кільце».

Великий палець однієї руки з'єднуємо із вказівним пальцем другої руки. Рука з великим пальцем іде вниз, вказівний палець з'єднується з великим пальцем другої руки і «побігли». Вправу можна ускладнити, якщо великий палець буде зустрічатися почергово з вказівним, середнім, безіменним, мізинцем і навпаки.

Вправа поліпшує пам'ять, прискорює процес мислення.

### 2. Первинне застосування нових знань

#### 1) Технологія «Крісло автора».

— Чи доводилося вам бувати у Києві на екскурсії?

— Які пам'ятні та історичні місця ви відвідували?

Охочі діляться враженнями.

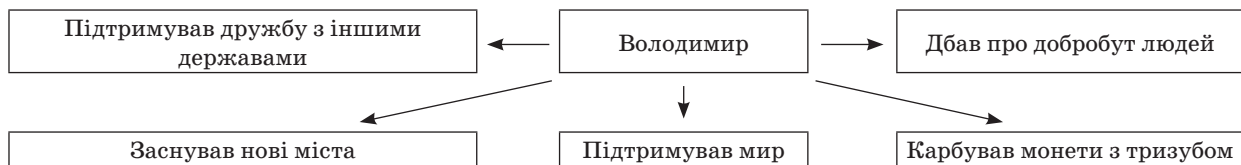
#### 2) Робота за підручником (с. 111).

Читання в парах — узагальнення в парах

Учні читають та обговорюють текст про князя Володимира в парах. Спочатку частину тексту читає один учень, а другий ставить йому запитання або переказує прочитаний текст. Потім вони міняються ролями.

#### 3) «Асоціативний куц».

— Чим прославився князь Володимир?



#### 4) Дослідження-пошук.

— Відшукайте інформацію про те, якому князю і королю зведено пам'ятник у Львові.

Учні шукають інформацію в інтернеті, енциклопедії.

Пам'ятник Данилові Галицькому — монумент у Львові, споруджений на честь засновника міста короля Данила Галицького.

Спорудження монумента було приурочено до 800-річчя від дня народження Данила Романовича у 2001 році. Серед локацій, для встановлення пам'ятника, розглядалися площі Соборна та Старий ринок, а також Високий замок.

Сам пам'ятник, маючи загальну висоту в десять метрів, складається з бронзової кінної скульптури та високого гранітного постаменту з написом «Король Данило». Король Данило сидить на коні без корони, яка, разом з тризубом, прикріплена до постаменту під копитами. На чотири сторони світу споглядають леви в кутах постаменту та грифони на сидлі вершника.

На виготовлення пам'ятника знадобилося 9 тонн бронзи і 60 тонн граніту. Висота пам'ятника — 18 м.

— Чи є у вашому місті/селі вулиці, названі на честь історичних постатей?

Охочі розповідають про назву своєї вулиці.

#### 5) Дослідження-розпізнавання.

— Проведіть дослідження. Чий портрети зображено на паперових купюрах?

I група — 1 гривня;

II група — 2 гривні.

- На купюрі номіналом 1 гривня зображено великого князя київського, державного діяча Володимира Великого, за часів правління якого завершилося формування давньоруської держави і введено християнство як державну релігію.
- На аверсній стороні купюри номіналом 2 гривні праворуч розташоване графічне зображення Ярослава Мудрого — Великого князя київського із династії Рюриковичів, сина Володимира Святославича.

**б) Вправа з нейробіки «Художник».**

Підняти обидві руки догори. Малювати в повітрі однією рукою квадрат, а іншою — трикутник. Коли вже добре виходить, поміняти руку. Придумати малюнки інших форм.

*Ускладнення:* сидючи, це саме робити ногами.

**3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

**1) Вправа «Міркуємо!».**

Учні читають повідомлення у підручнику (с. 112) про державні нагороди.

— Подумайте, чому ці нагороди присвячені видатним особистостям.

— Дізнайтеся, чи є у вашому населеному пункті люди, які отримали ці нагороди.

- Відзнаку «Орден князя Ярослава Мудрого» засновано для нагородження громадян за видатні особисті заслуги перед українською державою в галузі державного будівництва, зміцненні міжнародного авторитету України, розвитку економіки, науки, освіти, культури, мистецтва, охорони здоров'я, за благодійну, гуманістичну та громадську діяльність.
- Орденом княгині Ольги нагороджують жінок за визначні особисті заслуги в державній, виробничій, громадській, науковій, освітянській, культурній, благодійницькій та інших сферах суспільної діяльності, вихованні дітей у сім'ї.
- Орден Данила Галицького встановлено для нагородження військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, а також державних службовців за значний особистий внесок у розбудову України, сумлінне та бездоганне служіння українському народу.

**2) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».**

Учні зачитують повідомлення про визначні пам'ятки княжої доби (*підручник, с. 112*).

**3) Творча робота.**

— Поміркуйте, який вигляд матиме наша країна в майбутньому.

— Підготуйте плакат на цю тему.

Учні об'єднуються в групи, малюють країну майбутнього, презентують свої роботи.

**III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

**1. Рефлексія**

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 112).

**2. Метод «Шість капелюхів, що мислять»**

*Білий капелюх.* Що ви дізналися про період княжої доби?

*Червоний капелюх.* Хто із київських князів справив на вас враження?

*Чорний капелюх.* Чому князям доводилося багато воювати?

*Жовтий капелюх.* Чим прославився князь Ігор (*князь Олег, княгиня Ольга*)?

*Зелений капелюх.* Яку свою нагороду ви могли б запропонувати?

*Синій капелюх.* Чому необхідно вивчати минуле своєї держави?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---



---



---



---

## УРОК 147. ЯК ЗНАЙТИ УКРАЇНУ НА КАРТІ СВІТУ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** продовжити ознайомлення учнів з картою світу; навчити їх знаходити на карті світу Україну, визначати її кордони, географічних сусідів, знаходити на карті України міста, великі річки, гірські масиви, давати характеристику географічному об'єкту; формувати в учнів практичні навички роботи з картою, підручником, іншими джерелами інформації та визначати на карті свій рідний регіон; розвивати в учнів логічне мислення, пам'ять, зв'язне мовлення, уміння працювати з картою; виховувати любов до Батьківщини, рідної домівки;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність, математична грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, презентація, карта світу, карта України, контурні карти, кольорові олівці.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна, математична.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— У якій державі ми живемо?

— На якому материку вона знаходиться?

— Що означає назва «Україна»?

— Існує версія, згідно якої назва «Україна» походить від слова «украяти». Відповідно Україна — «шматок землі, украяний від цілого, який згодом став окремою країною». Назва «Україна» здолала чималий шлях до офіційного визнання 1991 року, коли було проголошено її незалежність.

— У якій частині світу розташована наша Батьківщина?

— Чому Україну називають європейською державою?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Чи хотіли б більше дізнатися про Україну як європейську державу?

— Сьогодні ви навчитеся знаходити Україну на карті світу, працювати з фізичною та контурною картою.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

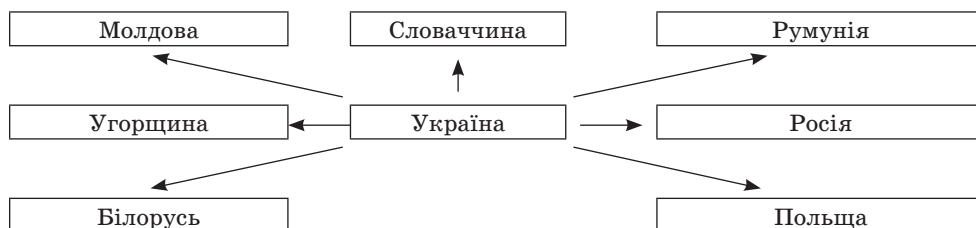
##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Робота за картою.

— Розгляньте карту України і назвіть країни з якими вона межує.

###### 2) «Асоціативний куш».

— Назвіть країни-сусіди України.



###### 3) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Країни — сусіди України», коментують зміст.

(<https://youtu.be/CJh7r3s4O3A>)

#### 4) Робота за підручником (с. 113).

Учні читають текст про територіальний поділ України, аналізують зміст.

#### 5) Робота з картою.

Читаючи текст, учні розглядають карту України.

— Розгляньте фізичну та адміністративну карти України та їхні умовні знаки (*див. форзаці підручника*).

— Спробуйте розповісти за цими картами.

— Відшукайте на картах і назвіть:

- столицю країни;
- Кримські гори та гори Карпати;
- головні її водні артерії.

#### 6) Вправа «Міркуємо!».

— Що спільного та що є відмінним у словосполученнях «водна артерія» та «артерія — кровоносна судина»?

— Яке з них ужито в переносному значенні?

#### 7) Технологія «Два — чотири — всі разом».

— Назвіть міста України.

Учні індивідуально обмірковують можливі відповіді. Потім об'єднуються в пари, доповнюючи думки одне одного.

Далі діти в четвірках ухвалюють спільне рішення. Завершується робота обговоренням поставленого завдання з усім класом.

*Наприклад.* Найбільші міста України: ... (*Київ, Харків, Дніпро, Донецьк, Львів, Одеса, Запоріжжя, Миколаїв тощо*).

#### 8) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Найбільші міста України», коментують зміст.

(<https://vseosvita.ua/library/prezentacia-najbilsji-mista-ukraini-27509.html>)

#### 9) Вправа для збереження зору.

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

#### 1) Робота за підручником (с. 114).

*Відгадування загадки*

Діти відгадують загадки про глобус. (*Учитель демонструє глобус.*)

*Стратегія «Доповідач — респондент»*

— Учитель пропонує учням прочитати текст про природу та розташування України і запам'ятати його (*підручник, с. 114*).

Двоє учнів виходять до дошки. Один переказує зміст прочитаного, а другий уважно слухає. Потім усе, що було пропущено, показує за допомогою рухів, жестів, міміки. Перший учень намагається доповнити розповідь тим, що ще не було сказано.

*Висновок.* Україна має вигідне розташування в центрі Європи, і це сприяє її розвитку.

#### 2) Робота в групах.

— Попрацюйте у групах. Знайдіть на карті України (*див. форзаці 2*) область, у якій ви проживаєте.

— Яким кольором її позначено?

— Яке місто є обласним центром?

— З якими сусідніми областями межує ваша область?

Групи презентують свої дослідження.

#### 3) Взаємодіємо письмово.

— Чи є на карті України області, назви яких не збігаються з назвою обласного центру?

— Наведіть приклади та запишіть їх у зошит.

Луцьк — Волинська область, Кропивницький — Кіровоградська область, Дніпро — Дніпропетровська область, Ужгород — Закарпатська область.

#### 4) **Практична робота. Робота на контурній карті.**

— Виконайте завдання на контурній карті.

Учні зачитують завдання у підручнику (с. 115), виконують на контурних картах.

Охочі демонструють виконані роботи.

#### 5) **Вправа на увагу «Слухай і виконуй».**

Ведучий називає декілька дій, але не показує їх. Потім діти повинні повторити ці рухи в тій послідовності, у якій вони були названі ведучим:

- повернути голову праворуч, прямо, вниз, прямо;
- підняти праву руку вгору, підняти ліву руку вгору, опустити обидві руки;
- повернути голову ліворуч, присісти, встати;
- підняти праву ногу, пострибати на одній нозі, опустити ногу.

### 3. **Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### 1) **Вправа «Перевіряємо себе».**

— Дайте відповіді на запитання:

- Яка особливість південного кордону України? (*Південний кордон України — морський. Його протяжність 1355 км.*)
- Як на карті позначають гори? (*Коричневим кольором.*)
- Пригадайте значення кольорів фізичної карти. (*Низовини позначаються яскраво-зеленим кольором; підвищення — жовтим кольором; рівнини — світло-коричневим кольором; рівнини нижче рівня моря — темно-зеленим кольором; гірські масиви — коричневим (червоним) кольором; океани, моря, річки, озера — блакитним та синім кольором.*)
- З якою країною Україна має найдовший кордон? (*Найдовший кордон з Росією — 1974 км.*)

#### 2) **Математична розминка.**

Протяжність сухопутного кордону України (*включно з річковими та озерними ділянками*): з Росією — 1974,05 км; з Білоруссю — 1084,2 км; з Польщею — 542,39 км; зі Словаччиною — 97,852 км; з Угорщиною — 136,7 км; з Румунією — 580,8 км; з Молдовою — 1222 км.

— Порівняйте протяжність кордонів інших країн з Україною.

*Наприклад:*

Молдова — Білорусь: 1222 км > 1084 км; Польща — Румунія: 542 км < 580 км.

#### 3) **Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».**

Учні зачитують повідомлення про річку Дунай (*підручник, с. 115*).

## III. **ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

### 1. **Рефлексія**

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 115).

### 2. **Сенкан**

Карта.

Географічна, фізична.

Використовується, показує, вивіщується.

Потрібно навчитися читати карту.

Ландкарта.

### 3. **Вправа «Барикадні битви»**

Учитель об'єднує дітей у дві групи, визначає тему для «битви» — «Україна на карті світу». Діти готують «зброю» — тобто запитання за заданим матеріалом. Кожна група по черзі «стріляє» в суперника, тобто ставить запитання, називаючи, хто саме відповідатиме. Якщо відповіді немає, то «суперника вважають знешкодженим». «Битва» триває до тих пір, поки в одній з команд не залишиться жодного воїна.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 148. КОЛИ КОМП'ЮТЕР ПОМИЛЯЄТЬСЯ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** учити розуміти поняття «команда», «алгоритм»; учити складати та виправляти алгоритми; розвивати алгоритмічне мислення, пам'ять, словниковий запас; виховувати інтерес до інформатики; формувати вміння слухати співрозмовника, поважати думку інших;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (*і рідною у разі відмінності*) мовами; уміння навчатися впродовж життя; інформаційно-цифрова компетентність.

**Обладнання:** комп'ютер, презентація, онлайн-завдання, картки, кольорові олівці.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** інформатична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Коли алгоритм не може бути виконаний?

— Якими мають бути команди, щоб завдання було виконане правильно?

*Вправа «Спілкуємося в парі»*

— Знайдіть помилки в алгоритмі.

Учні читають порядок виконання алгоритму (*підручник, с. 116*).

— Працюючи із середовищем для створення програм, ви, напевне, помітили, що програма виконується не завжди.

— Як ви гадаєте, чому?

— Коли не виконується програма?

Учні перевіряють алгоритм виконання програми.

*Висновок.* Однією із властивостей алгоритмів є правильність і точність команд.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви дізнаєтеся, коли може помилятися комп'ютер, чому важливо дотримувати алгоритму дій.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію про виконання алгоритмів.

(<https://helpinformatik.com/?id=1116>)

###### 2) Робота за підручником (с. 117).

— За якої умови програма буде виконуватись?

— Що потрібно зробити, щоб програма була виконана?

Учні читають повідомлення про те, що означає виправити програму, ознайомлюються з алгоритмом, як це можна зробити.

###### 3) Робота з комп'ютером.

— Попрацюйте з комп'ютером.

Учні заходять на запропонований сайт (*підручник, с. 117*), знаходять посилання на сторінку курсів.

— Пройдіть рівні навчальної гри та намагайтеся не припуститися помилок в алгоритмі.

###### 4) Вправа для збереження зору.

Ноги нарізно. Голову опустити, подивитись на носок лівої ноги (*зафіксувати точку*). Підняти голову, подивитись у правий верхній кутку кімнати. Опустити голову, подивитись на носок правої ноги.



Підняти голову, подивитись у верхній лівий куток кімнати. Повторити 3–6 разів. Вправа сприяє поліпшенню координації рухів очей і голови.

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Робота з алгоритмами.

Алгоритм «Морозиво»

— Вам необхідно дізнатися, які команди пропущено в цьому алгоритмі.

1. Піди на кухню.
2. Візьми в холодильнику пачку морозива.
3. Зніми з морозива обгортку.
4. Викинь обгортку в кошик для сміття.
5. Поклади на тарілку ложечку.
6. Присип морозиво горішками.

Пропущені команди:

- Візьми тарілку.
- Поклади морозиво на тарілку.

Алгоритм «Подарунок»

— Складіть алгоритм «Подарунок».

У нас є певні команди, їх потрібно упорядкувати. (Учні упорядковують команди.)

Наприклад:

2. Обрати обгортковий папір.
3. Обгорнути подарунок.
4. Обрати стрічку.
5. Перев'язати подарунок стрічкою.
1. Узяти подарунок.

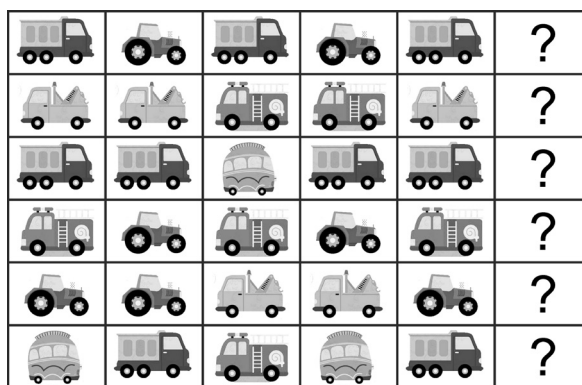
Алгоритм «Годівничка»

— Виправте порядок дій в алгоритмі.

1. Вирізання деталей з дерева. (2.)
2. Креслення деталей. (1.)
3. Створення каркаса. (3.)
4. З'єднання деталей годівнички. (5.)
5. Виготовлення дашка. (4.)
6. Закріплення підвіски. (6.)

### 2) Робота за малюнками-схемами.

— Складіть алгоритми, використовуючи малюнки.



### 3) Вправа на увагу «Хто мене чує?».

Учитель каже: «Хто мене чує, поплескайте раз!» і плескає в долоні. Потім продовжує: «Хто мене чує, поплескайте два».

Гра триває до того моменту, поки діти не почнуть плескати всі разом, синхронно.

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Вправа «Міркуємо!».

— Чи можна вважати, що алгоритм виконано, якщо ми не досягли результату?

— До чого може призвести помилка в алгоритмі?

Охочі висловлюють свої міркування.

### 2) Розвиток мовлення.

Учні в групах виконують завдання.

Розглянути малюнки. Розташувати їх у певній послідовності так, щоб можна було скласти зв'язну розповідь. Придумати за кожною серією малюнків невеличке оповідання і розказати його своїм одно-класникам. (<https://learningapps.org/7115204>)

*I група.* День народження.

*II група.* Журавель.

*III група.* Пташка.

### 3) Гра «Так чи ні?».

- Алгоритм — це послідовність команд. (Так.)
- Виконавцем завжди є той, хто склав алгоритм. (Ні.)
- Виконавцем може бути комп'ютер. (Так.)
- Один алгоритм можна виконати декілька разів. (Так.)
- Команди подаються розповідними реченнями. (Ні.)

### 4) Вправа «Логічне слідування».

— Доповніть речення.

- Якщо Марічка живе далі від школи, ніж Катруся, то Катруся ...
- Якщо Петрик стоїть ліворуч від Максима, то Максим ...
- Якщо двері до кімнати відчинені, то ...
- Якщо в кімнаті розкидано іграшки, то ...
- Якщо учень захворів, то в школу ...
- Якщо сестра старша за брата, то ...
- Якщо Софійка вийшла зі школи раніше, ніж Олег, то Олег ...
- Якщо йде дощ, то дорога ...

### 5) Творча робота.

— Розфарбуйте намисто, користуючись алгоритмом. (Учні отримують картки з малюнком намиста.)

— Розфарбуйте першу намистину намиста червоним.

— Виберіть першу не розфарбовану намистину і розфарбуйте її за правилом.

- Якщо попередня намистина червона, розфарбуйте обрану намистину синім.
- Якщо попередня намистина синя, розфарбуйте обрану намистину червоним.

— Розфарбуйте намистини в ланцюгу, користуючись правилом з пункту 2, поки не буде розфарбоване все намисто.

### 6) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні читають та аналізують повідомлення про помилки у походженні географічних назв (*підручник, с. 118*).

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок із теми у підручнику (*с. 118*).

### 2. Вправа «Резюме»

Учитель пропонує учням підбити підсумки своєї діяльності на уроці, створивши резюме з використанням ключових тверджень.

- Під час уроку мені вдалося ...
- Найважливішим завданням для мене стало ...
- У ході роботи в мене виникли почуття ...
- Мене зацікавили питання ...
- Мені забракло таких знань та вмінь ...
- У цих питаннях я б хотів (*хотіла*) розібратися докладніше ...

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОКИ 149–150. ХТО Є ГРОМАДЯНАМИ УКРАЇНИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з поняттям «громадянин»; учити сортувати сміття, берегти довкілля; розвивати кращі риси української ментальності — працелюбність, справедливість, доброту, чесність, дбайливе ставлення до природи; виховувати в учнів розуміння важливості належності до громадянства та гордості за належність до українського громадянства;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; екологічна грамотність і здорове життя.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, тематичні малюнки, порожні пластикові пляшки, квітка з шести пелюсток.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

- Як називається наша країна? Покажіть її на карті.
- Як називають людей, які проживають в Україні? (*Українці.*)
- Як називають жителів країни? (*Народ.*)
- Прочитайте у підручнику (с. 118), яким народом пишається Україна.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Сьогодні ви дізнаєтеся, хто є громадянами України.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Словникова робота.

*Громадянин* — це особа, яка належить до постійного населення певної держави, має нормативно закріплений статус, користується як у межах її території, так і поза нею правовим і судовим захистом держави.

*Національність* — належність особи до нації, держави або народу.

###### 2) Робота в парах.

- Поспілкуйтеся в парах. Дізнайтеся, діти яких національностей навчаються у вашому класі. Учні по черзі називають національності, про які вони дізналися під час спілкування.

###### 3) Робота за підручником (с. 118–119).

*Технологія «Два — чотири — всі разом»*

- Якими названо українців у тексті? Продовжте цей перелік.

Учні індивідуально обмірковують можливі відповіді. Потім об'єднуються в пари, доповнюючи думки одне одного.

Далі діти в четвірках ухвалюють спільне рішення. Завершується робота обговоренням поставленого завдання з усім класом.

*Наприклад:* Українці — ... (*мудрі, працелюбні, вправні, кмітливі, здібні, розумні, вимогливі, гостинні, веселі, співучі, веселі тощо.*)

*Робота з приказками*

- Продовжте українські приказки, поясніть їхній зміст.

###### 4) Практична робота.

— Доберіть українські прислів'я та приказки, присвячені ставленню людини до праці. Запишіть у зошит.

*Наприклад:*

- Бджола мала, а й та працює.
- Будеш трудиться — будеш кормиться.
- Зробив роботу — і не маєш турботи.
- На охочого робочого діло знайдеться.
- Коли став робить, то байдики не бить!

#### **5) Дискусія.**

Учитель оголошує тему дискусії: «Чи є діти громадянами?».

Повідомляє правила проведення дискусії:

- усі учасники говорять стисло і конкретно;
- надавати слово може тільки ведучий;
- ведучий має право зупинити того, хто перевищив ліміт часу.

Пропонує учням прочитати повідомлення з досліджуваної проблеми у підручнику (с. 119).

Підбивають підсумки дискусії.

*Висновок.* Усі діти є громадянами з моменту їхнього народження. Діти мають однакове право з дорослими.

#### **б) Вправа зі стретчингу «Штанга».**

— Підведіться! Уявіть, що ви «підіймаєте важку штангу». Нахиліться, візьміть її. Стисніть кулаки. Повільно підіймайте руки. Вони напружені! Важко! Руки стомилися. «Кидаймо штангу» (*руки різко опускаються вниз і вільно звисають уздовж тулуба*). Вони розслаблені, не напружені, відпочивають. Дихається легко. Вдих — видих!

## **2. Первинне застосування нових знань**

### **1) Робота за підручником (с. 120–121).**

*Практичне завдання*

— Оберіть правильну відповідь.

Учні читають речення, доповнюють його правильною відповіддю з-поміж запропонованих.

*Словникова робота*

Учні читають у підручнику значення слів: *гарант, суверенітет*.

— Хто є гарантом у державі?

*Читання з коментуванням*

— Хто є головою нашої держави?

— Кому належить влада в Україні? (*Народу*.)

### **2) Вправа «Поняття».**

Учитель вертикально на дошці записує основне поняття, які мають опрацювати учні. Учні називають його ознаки.

Обов'язковою умовою є те, щоб слова мали спільні з основним поняттям літери.

— Який наш народ?

Наполегливий.

Активний.

Раціональний.

Організований.

Добррозичливий.

### **3) Вправа «Мікрофон».**

— Пригадайте, якими є ваші громадські обов'язки.

— Чому ви повинні виконувати свої обов'язки в громаді?

### **4) Робота в парах.**

— Назвіть громадські спільноти села або міста, рідного краю або країни до яких ви належите.

Учні обговорюють у парах громадські спільноти. Очі називають ті спільноти, до яких вони належать.

### 5) Загальнорозвивальна вправа в парах.

В. п. — стійка ноги нарізно, спиною один до одного, руки вгору.

«Перший» — опускає руки вниз дугами назовні, «другий» — виконує протидію.

Рекомендовано виконувати вправу з поступовим збільшенням опору. Після виконання вправи 10–12 разів партнери міняються місцями.

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Робота за підручником (с. 121–122).

Вправа «Перевіряємо себе»

Учні читають завдання, дають відповіді на запитання-міркування: «Припустіть, що може статися...».

— Як ви вважаєте, чи є вашим громадським обов'язком дотримання правил вуличного руху?

Робота за малюнками

— Чи трапляються такі краєвиди у вашому місті/селі?

— Як жителі вашого населеного пункту дбають про природу?

Технологія «Акваріум»

Учитель пропонує одній із груп сісти в центрі класу. Подає команду розпочати обговорення статті про шкоду від побутового сміття.

— Чи руйнуємо ми довкілля?

— Як саме люди завдають шкоди планеті?

— Як цьому запобігти?

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв.

Учитель ставить класу запитання:

— Чи погоджуєтеся ви з думкою групи?

#### 2) Дослідження-спостереження.

— Розгляньте малюнок у підручнику (с. 122). Чи доводилося вам так утилізувати пластикову пляшку? (Відповіді дітей.)

— Ось погляньте, як це потрібно робити. (Учитель демонструє, як потрібно скручувати порожню пластикову пляшку.)

Охочі намагаються зробити те саме самостійно.

#### 3) Вправа «Міркуємо!».

— Поясніть, як саме зменшення місця, що займає порожня пластикова пляшка в просторі, впливає на зменшення шкоди для навколишнього середовища.

— Куди потрапляє ПЕТ-пляшка після смітцевого баку? (Переробляється — 9%, спалюється — 12%, потрапляє в довкілля — 79%.)

#### 4) Музично-рухова вправа «Мандрівка оплесків».

Мета: формування навичок художньої взаємодії; навчати збереження прямої постави; розвивати відчуття ритму.

В. п. — учні та вчитель утворюють коло, кожен набуває правильної постави.

Перший варіант. Учитель виконує три оплески (чверть, чверть, половинна), звертаючись до сусіда, який стоїть праворуч. Сусід відтворює оплески, адресуючи їх особі праворуч від себе, і так далі, аж поки оплески не дійдуть до вчителя.

Другий варіант. Учитель виконує оплески у будь-якому найпростішому ритмі, звертаючись до дитини, яка стоїть праворуч від нього. Дитина може повторити ці оплески або вигадати новий ритм, звертаючись вже до іншого сусіда — того, хто стоїть праворуч від неї. Бажано, щоб вигадування нового ритму підпорядковувалося музиці.

Музика: легка танцювальна.

#### 5) Довідка.

### ЖИТТЄВИЙ ЦИКЛ ПЛЯШКИ. ЯК МАЄ БУТИ І ЯК Є

Ось такі варіанти «життя» звичайної пляшки. Яка може бути її доля?

1. Від споживача — до рук приватних осіб — на утилізацію або на смітник.
2. Від споживача — на смітник.
3. Від споживача — до морських мешканців — до тебе на тарілку.

Або:

4. Прямо від споживача — на переробку.

*Як має бути*

Видобуток нафти → виробництво ПЕТ-гранул → виробництво ПЕТ-платформ, з яких видуватимуть пляшку → випуск продукції в пластикових пляшках → сортування відходів → відправлення використаної пляшки на переробку → виготовлення нових товарів з переробленого ПЕТ → виготовлення грануляту.

Переробка відходів — це використання відходів як вторинних матеріальних чи енергетичних ресурсів. Це — найефективніший спосіб оброблення відходів, що вдало підходить для РЕТ-пляшок, адже їх відразу можна переробити на гранули та виготовити нову продукцію.

#### **б) Перегляд відеоролика.**

Учні переглядають відеоролик «Збережіть країну від сміття», аналізують зміст, роблять висновок. ([https://youtu.be/-CG5bPaO\\_F4](https://youtu.be/-CG5bPaO_F4))

*Висновок.* Потрібно відповідально ставитися до довкілля. Саме так проявляється любов до оточуючих та Батьківщини. Потрібно берегти природу Землі разом.

#### **7) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».**

Учні читають та аналізують повідомлення про географічний центр Європи (*підручник, с. 124*).

### **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

#### **1. Рефлексія**

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (*с. 124*).

#### **2. Технологія «Ромашка Блума»**

«Ромашка Блума» — квітка з шести пелюсток — шість типів запитань.

*Перша пелюстка (проста).* Хто є громадянином України?

*Друга пелюстка (уточнювальна).* Чи є діти громадянами країни?

*Третя пелюстка (пояснювальна).* Чому потрібно виконувати свої громадські обов'язки?

*Четверта пелюстка (творча).* Чи хотіли б ви придумати свій спосіб утилізації відходів?

*П'ята пелюстка (оцінювальна).* Чи добре, що люди переймаються проблемами екології?

*Шоста пелюстка (практична).* Які громадські обов'язки ви маєте виконувати?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОК 151. ПРАВИЛА СПІЛЬНОГО ПРОЖИВАННЯ ЛЮДЕЙ РІЗНИХ НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати толерантне ставлення до інших народів, їхніх мов, культур і традицій; розвивати здібності адекватно пізнавати себе та інших людей; виховання почуття колективізму, згуртованості; виховувати шанобливе ставлення до людей різних національностей;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** капелюх, картки, предметні малюнки, плакат, аркуші кольорового та білого паперу, стікери, м'яка іграшка.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Форма проведення:** урок-тренінг.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Вправа «Знайомство»

*«Збери фразу»*

Учитель готує картки з фразами, кладе їх у капелюх. Кожен з учасників наосліп дістає картку, на якій написано частину фрази. (Наприклад, на одній картці написано: «Правила спільного проживання», а на іншій — «людей різних національностей».) Учасники повинні відшукати серед гравців власника другої половинки фрази.

##### 2. Вправа «Очікування»

— Чого ви очікуєте від сьогоднішнього уроку?

Учитель роздає дітям картки із зображенням різних «чоловічків», яких вони прикріплюють на плакат із зображенням планети.

— Чому ми взяли плакат саме із таким малюнком?

##### 3. Повторення правил тренінгу

- Цінування часу (*говорити коротко*).
- Увічливість.
- Позитивність.
- Говорити від свого імені.
- Правило добровільної активності.
- Правило «підведеної руки».
- Зворотний зв'язок.

##### 4. Повідомлення теми уроку

— Чи здогадалися ви, про що говоритимемо?

— Сьогодні у нас урок-тренінг, на якому ми обговоримо правила спільного проживання людей різних національностей.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Мінілекція

Дослідники цієї проблеми одноставні в думці, що доросла (*зріла*) толерантність закладається в дитинстві. Ну а що далі? Як виховати, виплекати в собі толерантність — поважання іншого, терпимість до того, хто інакше думає, мислить, діє? Як удосконалити толерантність у собі, в своєму оточенні?

Толерантність включає і глибокі правові засади. Без терпимості, урахування інтересів одне одного, без рівноправності народів, їхніх культур неможливий розвиток, прогрес цивілізації.

Насамперед послухайте чудову китайську притчу про добру сім'ю, у якій понад 100 осіб жили разом мирно і дружно, без сварок і суперечок. Правитель країни позаздрив такій злагоді та спеціально приїхав дізнатись, у чому ж тут секрет. Старійшина всього роду довго щось писав на папері, а потім віддав його правителю. На аркуші було лише три слова: *любов, терпіння, прощення*. «І це все?», — здивувався правитель. «Так, — відповів старійшина, — але сто разів любов, сто разів терпіння, сто разів прощення».

— Як ви зрозуміли відповідь старійшини?

Правила спільного проживання людей різних національностей — усього лише нормальні цивілізовані стосунки між людьми, усвідомлення того, що світ і соціальне середовище багатомірні, а, отже, і погляди на цей світ різні, вони не можуть і не повинні зводитися до одноманітності або бути на чийсь користь.

Для того щоб досягти успіху у власному житті, не марнувати сили на конфлікти, «побутові війни», кожному варто сформувати в собі толерантність як звичку та рису характеру. Отже, бути толерантною людиною означає поважати людей. Наскільки ми поважаємо певну людину, свідчить наше вміння ввічливо спілкуватися.

Для цього необхідно дотримувати таких правил:

- бути готовим до того, що всі люди — різні, не кращі й гірші, а просто різні;
- навчитися сприймати людей такими, якими вони є, не намагаючись змінити в них те, що нам не подобається;
- цінувати в кожній людині особистість і поважати її думки, почуття, переконання незалежно від того, чи збігаються вони з нашими;
- зберігати «власне обличчя», знайти себе і за будь-яких обставин залишатися собою.

## 2. Технологія «Крісло автора»

— Чи пристали б ви на пропозицію однолітків дружити з дітьми іншої національності? Обґрунтуйте свою відповідь.

## 3. Робота в групах

— Сформулюйте правила гармонійного спільного проживання людей різних національностей.

Учні обговорюють завдання в групах, узагальнюють спільні правила.

*Наприклад:*

- Любов є важливим чинником нашого повсякденного життя.
- Добро буде довіру.
- Повага до всіх оточуючих.
- Повага до різних світоглядів та релігій.
- Дружні стосунки з оточуючими.
- Підтримка культури різних націй.
- Дотримання принципів міжнаціонального миру.

## 4. Вправа «Риси гармонійного співжиття»

— Спробуймо визначити основні риси гармонійного співжиття.

- Співробітництво, дух партнерства.
- Готовність миритися з чужою думкою.
- Повага людської гідності.
- Повага прав інших.
- Прийняття іншого таким, яким він є.
- Здатність поставити себе на місце іншого.
- Повага права бути іншим.
- Визнання рівності інших.
- Терпимість до чужих думок, вірувань і поведінки.

*Вправа для очей*

- Стулити повіки. Проводити їхній масаж за допомогою рухів по колу пальцями протягом 1 хвилини. (*Вправа позбавляє спазму м'язів очей і поліпшує кровопостачання.*)
- Поставити палець правої руки по середній лінії обличчя на відстані 25–30 см від очей. Дивитись двома очима на кінець пальця 3–5 секунд. Затулити долонею лівої руки лівої око на 3–5 секунд. Забрати долоню, дивитись двома очима на кінець пальця 3–5 секунд. Потім аналогічну вправу



виконати при фіксації пальця лівої руки із затулянням правого ока. (Повторити 5–6 разів. Вправа сприяє роботі обох очей.)

### 5. Італійська гра «Піца»

**Мета:** закріпити вивчені лексичні одиниці з продуктів харчування; виховувати культуру спілкування, толерантне ставлення до культури іншого народу; виховувати взаємодопомогу і взаємоповагу під час групової та колективної форм роботи.

Кожному гравцеві дається назва якогось інгредієнта піци: тісто, томат, сир, ковбаса, перець, цибуля й обов'язково кілька «неістівних» інгредієнтів (*бруд, камінь, пісок...*).

За сигналом ведучого: «Раз-два-три»,— діти повинні швидко стати одне за одним, щоб утворити «піцу». При цьому потрібно, щоб тісто виявилось обов'язково «знизу» (*посередині кола*), а інші їстівні інгредієнти повинні ставати так щільно одне до одного, щоб не пропустити неістівні.

### 6. Ситуативна вправа «Товариський суд»

В одному зі старших класів школи, де навчаються представники різних національностей, склалася конфліктна ситуація: побилися хлопчики. Причиною бійки стало «національне питання». Дорослі — педагоги й батьки — зайняли різні позиції щодо учасників і причин інциденту. Оскільки конфлікт набув розголосу, й батьки «потерпілого» хлопчика вважають себе і свою дитину скривдженими, вони подали до суду для компенсації фізичного й морального збитку.

— Яке, на вашу думку, рішення ухвалив товариський суд? (*Учні висловлюють свої міркування.*)

### 7. Рольова гра «Чарівна крамниця»

Учитель дає учасникам можливість з'ясувати, яких якостей їм забракло для того, щоб уважатися справді толерантними людьми.

— Уявіть, що існує лавка, у якій є дуже незвичайні «речі»: терпіння, поблажливість, прихильність до інших, почуття гумору, чуйність, довіра, вміння володіти собою, доброзичливість, гуманізм, вміння слухати, допитливість, здатність до співпереживання.

Учитель виступає в ролі продавця, який обмінює одні якості на інші. У грі беруть участь усі охочі. Кожен учасник може обрати одну або декілька «речей», яких у нього немає.

Наприклад, покупець просить у продавця терпіння. Продавець з'ясовує, скільки і навіщо йому потрібно, коли він хоче бути терплячим. Як плату продавець просить щось взамін, наприклад, той може розплатитися почуттям гумору, якого у нього в надлишку.

*Загальнорозвивальні вправи в парах*

- В. п. — стоячи обличчям одне до одного на відстані двох кроків, руки вперед, пальці зчеплені. «Перший» — виконує, «другий» — робить оптимальну протидію. Помінятися ролями.

- В. п. — 1–4

В. п. — стоячи обличчям одне до одного на відстані двох кроків, руки вперед, спираючись на долоні партнера.

1–2–3–4 — по чергове згинання та розгинання рук з опором партнера в горизонтальній площині.

### 8. Вправа «Біла ворона»

**Мета:** продемонструвати психологічний стан людини, яка за певними ознаками відрізняється від решти.

Учасники займають місця у колі спинами до центру. Кожному учасникові прикріплюють аркуш паперу (*аркуші — різних кольорів, по 5–6 кольорових аркушів одного кольору і лише один аркуш — білого*). Білий аркуш кріпиться найбільш незалежному учневі, сильному і авторитетному в класі, для того, щоб запобігти зворотного ефекту. Учасники повертаються обличчям у коло і починають шукати інших, схожих на себе, причому підглядати не можна. Потрібно якось домовитися. Після того як всі групи сформовані «за кольорами», ведучий підходить і бере за руку «самотнього білого», ставить йому запитання.

- Що ти відчув, коли зрозумів, що ти такий один і тобі немає пари?
- Чи потрапляв ти в подібну ситуацію в житті?
- Чи схожі почуття ти переживав у тій ситуації?

*Запитання до учасників, які знайшли схожих на себе:*

- Якими були ваші відчуття, коли ви знайшли схожих на себе і сформували групу?

- Як ви знайшли одне одного?
- Що ви відчуваєте стосовно самотнього учасника?
- Чи хотіли б ви опинитися на його місці? Чому?
- Ведучий говорить з учасниками про те, що в житті часто доводиться стикатися з такими ситуаціями, і не завжди ми ставимо себе на місце того, ким знехтували, хто залишився наодинці. Потрібно пам'ятати про це!

### 9. Гра «Квітка “Толерантність”»

У нас є квітка «Толерантність», але вона без пелюсток. Завдання для вас: заповнити пелюстки синонімами та рисами толерантності. (*Мудрість, чуйність, доброзичливість, відповідальність, терпимість, взаємоповага, об'єктивність, небайдужість, людяність, взаєморозуміння.*)

Учні прикріплюють пелюстки, щоб утворилася квітка.

### 10. Гра «Поводир»

Об'єднати учнів у пари. Один зав'язує очі хустинкою, щоб узагалі не бачити предмети довкола себе. Завдання іншого: водити класною кімнатою першого, показувати і давати до рук предмети, не називаючи вголос, що це. Це може бути зошит, вазон, шапка тощо.

Після цього діти міняються ролями.

Обговорити разом такі запитання: «Як вам було, коли ви були «незрячими» та «поводирями»?», «Що було найважчим?», «Як почуваються люди, які живуть без зору?», «Чим ми можемо бути корисними для людей з інвалідністю?».

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Підбиття підсумків

- Чи справдилися ваші очікування?
- Що найбільше сподобалося на уроці?

### 2. Очікування «Святковий салют»

— Що цікавого, важливого дало вам заняття? Напишіть на стікерах у вигляді зірочок. Якщо ваші очікування здійснилися, то ми побачимо над нашою планетою гарний святковий салют на честь дружби, взаєморозуміння й миру між народами.

### 3. Вправа «Коло компліментів»

Учасники передають одне одному м'яку іграшку, висловлюючи компліменти, побажання чи слова подяки.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОК 152. ВИГОТОВЛЕННЯ КЕГЛІВ ДЛЯ ГРИ У БОУЛІНГ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з правилами гри в боулінг; спонукати до виготовлення інвентарю для гри власноруч; розвивати логічне мислення, фантазію; виховувати бажання займатися спортом;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, порожні пластикові пляшки, будівельний чи канцелярський скотч жовтого та блакитного кольорів, папір білого та чорного кольорів, ножиці, клей ПВА, м'яч невеликого розміру, гімнастичні палиці, кубик для гри.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** технологічна, фізкультурна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

- У які ігри ви любите грати?
- Чи доводилося вам виготовляти ігри власноруч?
- Чи цікаво, на вашу думку, виготовляти ігри?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Сьогодні ви виготовите кеглі для гри у боулінг.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Словникова робота.

*Боулінг* — гра на влучання важкою кулею у кеглі.

*Кеглі* — фігури, розставлені на спеціальному помості — кегельбані.

*Фрейм* («каркас», «рамка») — зміна положення об'єкта відносно спостерігача.

###### 2) Інформаційне повідомлення.

Сучасний боулінг проводиться у спеціально обладнаних критих залах. Суть гри полягає в тому, щоб так кинути важку кулю, щоб вона прокотилася по спеціальній гладкій доріжці, точно влучила у побудовані трикутником 10 кеглів і збила з них якомога більше.

Покриття доріжки робиться з лакованої деревини або штучного матеріалу. Його також добре змащують. Ступати на доріжку під час гри заборонено.

Довжина доріжки — 18,9 м;

ширина — 1,04 м;

ділянка для розбігу: мінімум 4,57 м.

### ПРАВИЛА БОУЛІНГУ

Кожна партія складається з 10 фреймів. У межах одного фрейму в гравця є два кидки. Якщо гравець за один кидок збиває всі кеглі — це «страйк», якщо за два кидки — це «спер». У кожному фреймі можна заробити по 30 очок, відповідно, максимальна сума очок за одну партію — 300. Перемагає та команда або гравець, який набрав найбільшу кількість очок.

Легальним вважається кидок, якщо куля відпущена гравцем перетнула фол-лінію в напрямку ігрової зони. Кожен кидок зараховується, за винятком випадків, коли оголошується «мертва» куля. Кидок повинен проводитися тільки за допомогою рук. Не допускається використання будь-яких пристосувань усередині кулі або на її поверхні (*накладок, рухомих частин*), що впливають на кидок.

### ІНВЕНТАР

У боулінг грають на спеціальних доріжках, виготовлених з високоміцних синтетичних матеріалів.

Кеглі виготовляють із деревини клена. Кулі виготовляють з поліестеру і різних модифікацій поліуретану. У кожній кулі розміщені отвори для пальців. Найлегша куля важить 2,7 кг, а найважча — 7,3 кг.

Кулі можуть бути різноманітними за вагою, діаметром та отворами для захвату пальцями. Правилами дозволений розмір кулі не більше 27 дюймів у діаметрі (218 мм). Кожен гравець має право вибирати собі кулю за власним бажанням. Однак уважається, що оптимальна вага кулі — 10% від ваги тіла гравця.

Для обхвату пальцями кулі мають отвори. Правилами дозволено не більше 15 отворів, але практично їх рідко буває більше п'яти — найчастіше три отвори, які розташовуються у формі довгого рівнобедреного трикутника. Гравець охоплює кулю пальцями кисті наступним чином: у нижній отвір уставляється великий палець, у два верхніх — середній та підмізничний.

Також для гри в боулінг потрібне спеціальне взуття. Його підошва зроблена з натуральної шкіри, що забезпечує гарне ковзання. Підбори — гумові, за рахунок чого гравець може з легкістю гальмувати.

### 3) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Майстер-клас з гри у боулінг», обговорюють правила гри. (<https://youtu.be/paNw4Bey1NI>)

### 4) Вправи з гімнастичною палицею.

- В. п. — основна стійка, ноги нарізно, палицю вниз.  
1 — нахил уперед;  
2 — нахил, прогнувшись, палицю вгору;  
3 — нахил уперед;  
4 — в. п.
- В. п. — основна стійка, ноги нарізно, палицю за спину на лікті.  
1–3 — нахил назад;  
4 — в. п.

## 2. Організація самостійної практичної діяльності учнів

### 1) Підготовка робочих місць.

Перш ніж узятися за виготовлення виробу, варто підготувати все необхідне для роботи. Прочитайте у підручнику (с. 123), які матеріали нам знадобляться.

### 2) Вступний інструктаж.

Повторення правил користування ножицями та клеєм.

### 3) Послідовність виконання роботи (підручник, с. 123).

Учні читають вказівки у підручнику.

### 4) Самостійна робота учнів.

— Користуючись малюнком у підручнику (с. 123) та планом роботи над виробом, виготовте кеглі для гри в боулінг.

— Чи переглядали ви фільм «Нікчемний я»?

— Пригадайте героїв цього фільму та використайте свою фантазію.

## 3. Перенесення знань у змінені або нові ситуації

### 1) Підбиття підсумків практичної роботи.

Презентація виробів.

### 2) Вправа-гра.

— Спробуймо використати виготовлені кеглі.

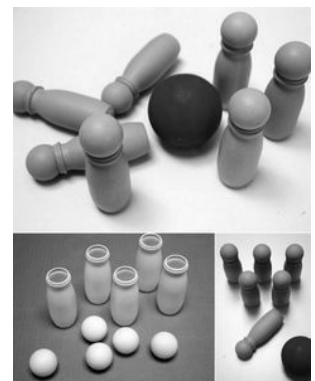
— Розмістіть кеглі відповідно до правил гри, влучте у них м'ячем.

Охочі пробують збити кеглі.

*Зразки виготовлення кеглів власноруч*

Учні переглядають відеоролик-інструкцію «Кеглі для боулінгу власноруч», за бажанням, виготовляють подібні.

(<https://youtu.be/f7zuAkmd8pA>)



*Послідовність виготовлення виробу*

*Матеріали:* пляшки від *Actimel*, кульки для пінг-понгу, ножиці, клей «Момент», гуашеві фарби, пензлики.

1. Взяти порожні пляшки від *Actimel* та кульки для пінг-понгу.
2. Зняти обгортки з пляшок.
3. Змастити горловину пляшок клеєм, приклеїти до них кульки.
4. Додати яскравих акцентів: нанести фарбами кольорові смужки (*за бажанням*).
5. Гра готова.
6. Скласти виготовлені кеглі на підлозі трикутником.
7. Влучати м'ячиком.

*Гра на увагу «М'яч зі сплеском»*

Ведучий з м'ячем стоїть усередині кола. Він кидає м'яч одному з гравців, який стоїть у колі. Той, перед тим як зловити м'яч, має плеснути в долоні. Після цього повертає його ведучому. Якщо гравець не плеснув у долоні або не впіймав м'яч, то присідає і сидить, поки хтось інший не припуститься помилки і не присяде замість нього.

### **3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### **1) Пограйте вдома!**

У цю гру потрібно грати на вулиці. Слід набрати воду в пляшки, додати в кожен з них барвники різного кольору, гарно закрутити та виставити так звані кеглі так, як для гри в боулінг. М'ячем збивати кеглі, відійшовши від них на кілька метрів.

#### **2) Історична довідка.**

Боулінг — одна з найдавніших ігор людства. Ще не був заснований Рим, а люди вже катали кулі, намагаючись збити кеглі. 1930 року британський антрополог Фліндерс Пітрі знайшов в єгипетських похованнях набір для гри, яку можна назвати прототипом сучасного боулінгу. Якщо він не помилився в розрахунках, то цим комплектом користувалися десь за 5200 років до народження Христа. Стародавні полінезійці, в свою чергу, грали в дуже схожу на боулінг гру, причому від мети гравця відділяло близько 18 метрів — практично та дистанція, яка використовується в гри сьогодні.

## **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

### **1. Вправа «Кубик запитань»**

Учитель розпочинає гру: кидає кубик в центр кола і, відповідно до комбінації, що випала на верхній грані кубика, читає запитання й дає відповідь на нього, а потім називає ім'я дитини, яка продовжує гру.

Гра триває доти, поки всі діти не кинуть кубик і дадуть відповідь на одне запитання.

- 1 — Чому ти любиш гратися?
- 2 — Яка твоя улюблена гра? Чому?
- 3 — Чим ти любиш займатися у вільний час?
- 4 — У які ігри ти любиш гратися сам (*сама*), а в які — з друзями?
- 5 — Який спосіб виготовлення кеглів ти можеш запропонувати?
- 6 — Які кеглі ти хотів би виготовити разом з дорослими?

### **2. Технологія «Незакінчене речення»**

- Сьогодні я дізнався ...
- Було цікаво ...
- Я зрозумів, що ...
- Тепер я знаю ...

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 153. ЧОМУ ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ Є ВАЖЛИВИМ АТРИБУТОМ ДЕРЖАВИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** закріпити знання дітей про державні та національні символи України; формувати національну свідомість школярів; розвивати культуру спілкування, патріотичні почуття; виховувати громадянські якості особистості, повагу до державної символіки;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, Прапор України, малий Державний Герб України, Державний Гімн України (аудіозапис), аркуші паперу, клей, ножиці.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

- Назвіть державні символи України. Де їх можна побачити?
- Пригадайте, що ви знаєте про державні символи з другого класу.
- Що символізують синій і жовтий колір на Прапорі України?
- Про що йдеться в тексті Державного Гімну України?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Здогадайтеся, якою буде тема нашого уроку.
- Сьогодні ви дізнаєтеся, чому державні символи є важливим атрибутом держави.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) «Мозковий штурм».

- Навіщо державі потрібні символи? (Учні висловлюють свої міркування.)

###### 2) Словничок.

*Державний символ* — знак, зображення або мелодія, які відображають якісь суттєві прикмети певної держави.

Учні зачитують пояснення значень слів: *державний, незалежна, атрибут* (підручник, с. 125).

###### 3) Робота за підручником (с. 124).

*Читання з коментуванням тексту про державну символіку України*

- Що уособлюють державні символи? (*Суверенітет.*)
- Де визначено перелік державних символів? (*У Конституції України.*)
- Що відображають державні символи? (*Єдність народу.*)
- Коли було проголошено незалежність України? (*24 серпня 1991 року.*)
- Коли було затверджено державні символи України? (*19 лютого 1992 року.*)

###### 4) Створення сторінок журналу.

— Я пропоную розповісти про державні символи України на сторінках спеціального випуску журналу «Державні символи України».

Наш журнал складатиметься із трьох сторінок:

- перша сторінка — «Державний Прапор України»;
  - друга — «Герб — тризуб»;
  - третя — «Гімн України».
- Кожну сторінку випускатиме своя «редакційна група».

Об'єднати дітей у групи, розподілити ролі та обов'язки. Групи отримують матеріал для створення своєї сторінки: інформаційну статтю, ілюстрації, додаткові матеріали. Діти мають вирізати та наклеїти все на великий аркуш паперу, оформити матеріал як журнальну сторінку. Основну увагу групи мають приділити підготовці до усного представлення своєї сторінки.

#### 5) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Державні символи України», повторюють вивчене з даної теми. (<https://youtu.be/ZegU1xdY65c>)

#### 6) Інформаційне повідомлення.

Герб, прапор і гімн — це основні державні символи, котрі мають давню і цікаву історію.

Державна символіка України включає жовто-сині барви. У старовину слово «барва» означало не тільки колір, а й одяг, за яким визначалася належність людини до певної групи. В українців національною барвою стала жовто-синя. Насамперед вона з'явилася у розписах церков та у церковних речах — ризах, фарбованій різьбі іконостасів. Пізніше у творах мистецтва — мініатюрах і прикрасах, у гербах українських земель. Ще не об'єднані в єдину державу Київщина і Галичина мали своїми гербами золотого тризуба на голубому полі та золотого лева на голубому полі. Жовто-синя барва була настільки усвідомленою як національна, що першим парламентом України — Центральною Радою — 1917 року без жодного сумніву було узаконено жовто-синій прапор як державний символ.

#### 7) Вправи з прапорами.

- В. п. — стійка ноги нарізно.  
1–2 — руки через сторони вгору, потягнулись, подивились вгору;  
3–4 — в. п. (Виконати 6–8 разів.)  
Прапорці тримати так, щоб були продовженням руки.
- В. п. — основна стійка.  
1 — права рука вперед;  
2 — ліва рука вперед;  
3 — права рука вниз;  
4 — ліва рука вниз. (Виконати 6–8 разів.)

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях. Робота в групах.

### Створення сторінок журналу

І група. «Державний Прапор України»

#### 1) Інформаційна стаття.

Наші пращури обожнювали прапори, освячували їх і вірили, що вони у воєнний час найсвятіші.

Чому саме синьо-жовті кольори є основою прапора?

Жовтий колір — це колір пшеничного поля, колір хліба, зерна, що дарує життя всьому суццюму на землі. Жовтий колір — це ще й колір жовтогарячого сонця, без лагідних променів якого не дозрів би, не заколосився б життєдайний хліб.

Синій колір — це колір ясного, чистого, мирного неба. А невже без живлющої матері-води вирів би, заколосився б хліб? От вам і ще один блакитний колір — колір цариці-води. Сьогодні синьо-жовтий прапор майорить на всіх державних установах України, під ним ходять у моря-океани українські пароплави. Стрімко злітає це полотнище і на різних спортивних змаганнях, коли на п'єдестал пошани підіймаються українські спортсмени.

#### 2) Розміщення ілюстрацій на сторінці.

#### 3) Оформлення сторінки.

Технологія «Акваріум»

Групи по черзі, а потім увесь клас, читають обговорюють повідомлення про Державний Прапор (підручник, 125–126).

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (Державний Прапор — символ незалежності та суверенітету країни.)

Учитель ставить класу запитання:

— Чи погоджуєтесь ви з думкою групи?

## II група. «Герб — тризуб»

### 1) Інформаційна стаття.

Малим гербом нашої держави є тризуб. Звідки і коли вперше з'явився він в історії України? Перша літописна згадка про тризуб датується X століттям. Це був великокнязівський знак. Його зображення знаходимо на печатці Святослава Ігоревича. Пізніше знак тризуба карбується на срібних монетах великого князя Київського Володимира Святославовича.

Тризуб символізує трійцю життєтворчих енергій, тобто Мудрість, Знання і Любов (або *Вогонь, Воду і Життя*). Саме тому тризуб ми можемо зустріти на цеглі Десятинної церкви, що знаходиться у м. Києві, на плитах Успенської церкви у м. Володимирі-Волинському. Його зображення присутне також на варязьких мечях, в гербі французької королеви Анни, на надгробку св. Еріка у Швеції. Український народ сприймає тризуб і як оберіг. Знак тризуба зображувався в орнаментах тканин, килимів і навіть на посуді.

### 2) Розміщення ілюстрацій на сторінці.

### 3) Оформлення сторінки.

Робота за підручником (с. 126–127)

- Робота за малюнками.

Учні демонструють малюнки у підручнику, називають, де можна побачити зображення Герба України.

- Читання з коментуванням.

Учні читають повідомлення про Державний Герб України, коментують зміст.

## III група. «Гімн України»

### 1) Інформаційна стаття.

Національним Гімном України є вірш Павла Чубинського «Ще не вмерла України», покладений на музику Михайла Вербицького. Вірш було написано 1862 року, а вперше він був надрукований у львівському журналі «Мета» 1863 року. Отримавши популярність в Західній Україні, патріотичний вірш не пройшов повз увагу і релігійних діячів того часу. Один з них отець Михайло (*Вербицький*), ще також знаний композитор свого часу, захоплений віршем Павла Чубинського, написав музику до нього. Уперше цей твір було використано як Державний Гімн 1917 року.

У незалежній Україні музика Державного Гімну була затверджена Верховною Радою ще 1992 року, згодом вона знайшла своє відображення і у Конституції України. Проте тільки 6 березня 2003 року. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про Державний Гімн України», у якому встановлено, що Державним Гімном України є національний гімн на музику М. Вербицького зі словами першого куплету та приспіву твору П. Чубинського.

### 2) Розміщення ілюстрацій на сторінці.

### 3) Оформлення сторінки.

Робота за підручником (с. 127)

- Читання в парах — узагальнення в парах.

Учні читають та обговорюють текст про Державний Гімн України у парах. Спочатку частину тексту читає один учень, а інший ставить йому запитання або переказує прочитаний текст. Потім вони міняються ролями.

- Технологія «Крісло автора».

— Чи доводилося вам виконувати Гімн України? За яких умов?

*Презентація роботи груп*

Групи демонструють створені сторінки, виконують завдання, які стосуються теми уроку.

*Висновок.* Державні символи є важливим атрибутом сучасної держави, складовою її конституційного ладу. Державні символи України концентровано виражають провідну роль нації у становленні власної держави.

*Робота в парах*

Учні в парах дають відповіді на запитання:

— Де розміщені державні символи у вашому населеному пункті?

— На яких будівлях?



*Музично-рухова вправа «Мандрівка оплесків»*

*Мета:* формування навичок художньої взаємодії; навчати збереження прямої постави; розвивати відчуття ритму.

В. п. — учні та вчитель утворюють коло, кожен набуває правильної постави.

*Перший варіант.* Учитель виконує три оплески (*чверть, чверть, половинна*), звертаючись до сусіда, який стоїть праворуч. Сусід відтворює оплески, адресуючи їх особі праворуч від себе, і так далі, аж поки оплески не дійдуть до вчителя.

*Другий варіант.* Учитель виконує оплески у будь-якому найпростішому ритмі, звертаючись до дитини, яка стоїть праворуч від нього. Дитина може повторити ці оплески або вигадати новий ритм, звертаючись вже до іншого сусіда — того, хто стоїть праворуч від неї. Бажано, що вигадування нового ритму підпорядковувалося музиці.

*Музика:* легка танцювальна.

### **3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### **1) Обговорення у загальному колі.**

— Яку шану ми віддаємо державним символам?

— Пригадайте, як слід поводитися, коли звучить Державний Гімн або вносять Прапор України?

#### **2) Гра «Так чи ні?».**

- Павло Чубинський — автор тексту гімну.
- Гімн — це колискова пісня.
- У тризубі відображено триєдність життя.
- Оранжевий і синій — кольори Державного Прапора України.
- Гімн України — це пісня «Ще не вмерла України».
- Коли звучить Державний Гімн — потрібно підвестися.

#### **3) Творча вправа.**

— Попрацюйте у групі. Створіть символ-герб для свого класу.

Учні об'єднуються у кілька груп, створюють герб класу.

Презентуючи роботи, учні пояснюють, чому саме такі атрибути вибрали для символу класу.

## **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

### **1. Рефлексія**

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 128).

### **2. Гра «П'ять речень»**

Учні в п'яти реченнях формулюють засвоєні на уроці знання.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 154. НАРОДНІ СИМВОЛИ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** працювати над усвідомленням досягнень українського народу, його інтелектуальних і духовних надбань; повторити народні символи українського народу; розвивати зв'язне мовлення, інтерес до традицій нашого народу; сприяти формуванню національної свідомості учнів; виховувати любов до рідного краю;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, тематичні малюнки, зразки народних оберегів.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Перегляд відеоролика*

Учні переглядають відеоролик «Державні та народні символи України», дають відповіді на запитання.

(<https://www.youtube.com/watch?v=uQGG8ALsrP8>)

— Які державні символи має українська держава?

— Про які ще символи йдеться у відео? (*Народні.*)

— Які ще народні символи, крім названих, ви знаєте?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви дізнаєтеся більше про символи нашого народу, їхнє значення.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Інформаційне повідомлення.

Народні символи України — скарб українського народу. В українській графіці використовуються символи й образи з пісенної народної творчості, з легенд, що використовуються в обрядах і звичаях. Їх вишивають на сорочках, рушниках тощо. За втіленням символіки умовно поділяються на рослинні та тваринні.

Традиції, як і мова, — це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Вони вироблялися протягом усього довгого життя і розвитку нашого народу. В усіх народів світу існує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх батьків, карається людьми і Богом. Він блукає світом, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та прихистку, бо він загублений для свого народу.

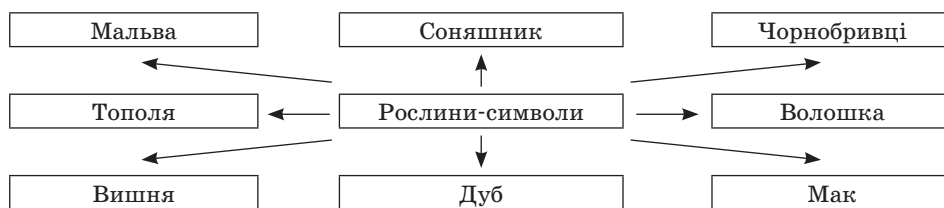
Майже у всіх народів є улюблені рослини-символи: у канадців — клен, у болгар — троянда, в японців — сакура, а у нас — верба та калина, а ще — хрещатий барвінок. Не можна уявити двору в Україні, де б не ріс кущ калини. Калина — символ краси, кохання, щастя. Верба — символ краси, неперервності життя. Хрещатий барвінок — символ вічності.

Розповідаючи про Україну, ми не уявляємо її без вишитого рушника. Рушник із давніх-давен символізував мир, злагоду та здоров'я в сім'ї. Все наше життя проходить разом із рушником: ушановуємо народження дитини, виряджаємо в далеку дорогу батька, сина, зустрічаємо гостей, використовуємо у весільних обрядах, проводжаємо людину в останню путь.

Мамина пісня, батькова хата, дідусева казка, бабусина вишиванка, рушник, сорочка, калина біля вікна, барвінок — усе це наші символи.

## 2) «Асоціативний куц».

— Які ще рослини, є символами України?



## 3) Вправа «Цікаво знати».

Усього в українському віночку 12 квіточок, і кожна — лікар, оберіг. Плести віночки — то ціла наука і дійство. Наші прабабусі знали різні секрети, як плести і коли, як зберігати квіти у віночках.

В'язати стрічки теж треба вміти, символи їх знати. Наприклад, найпершу у віночку — посередині — в'яжуть світло-коричневу стрічку — символ землі-годувальниці. Пообіч неї — жовті стрічки — символ сонця; за ними світло-зелені — символ краси й молодості. Потім блакитні, сині — символи неба й води, що дають силу і здоров'я; далі в'яжуть жовтогарячу — символ хліба, фіолетову — символ мудрості людини, малинову — символ душевності, щирості, рожеву — символ достатку.

У віночок вплітали чорнобривці, незабудки, барвінок, ромашки, маки, волошки, безсмертник, цвіт яблуні, любисток. Кожна квіточка лікувала дитину: чорнобривці допомагали позбутися болю голови, незабудки та барвінок зір розвивали, а ромашка серце заспокоювала.

## 4) Українська народна рухлива гра (за вибором учителя).

### 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

#### 1) Інформаційне повідомлення.

Тваринних символів у нас також є багато. У княжі часи улюбленою твариною був тур. У козацькі часи — кінь. У багатьох думах, піснях оспівували козака і тут же згадували його коня.

Але найулюбленішими тваринними символами є птахи. Люди вважали, що навесні душі померлих в образі птахів повертаються на землю. То де ж їм місце? В раю. І повертаються вони восени в рай. Очевидно з цих двох слів утворилося слово «вирій». А ключі від Вирію Бог доручив зозулі, — йдеться в легенді. Відмикає зозуля ключами вирій, випускає птахів по черзі на землю. А іще Бог доручив зозулі кувати довгі роки життя людям. І у вирій вона повинна відлетіти раніше, щоб відкрити його для інших птахів. Тому не встигає вона висидіти пташенят і підкидає яйця в чужі гніздечка. Та як би там не було, про зозулю в Україні ніхто ніколи не говорив погано. У народних піснях її порівнювали з матір'ю, яка побивається за своїми дітьми, називали лагідно «зозуленькою-матінкою».

Улюбленим птахом є лелека. Його назвали на честь божества добра і кохання — Леля. От і приносить дітей у наші домівки лелека. Уважали, що Лель живе у душі доброї людини, а лелека мостить гніздо на подвір'ї добрих людей.

Символом туги за рідним краєм є журавель. Це щемливе відчуття, яке чути у курликанні журавлів, відчуває людина, коли вона далеко від Батьківщини.

Символом матері є ластівка. До християнства 22 вересня святкували свято Рожаниці — покровительки матері. Цього дня діти ліпили з глини ластівку і дарували матері. Мати зберігала її протягом року до наступного свята.

Український народ дуже співучий. Давня легенда розповідає про пташку, пісні якої стали перекладом пташиною мовою пісень нашої Батьківщини. Ця пташка — соловей.

Не перелічити легенд, казок, пісень, віршів про дорогі та рідні нашому серцю символи. Вони відтворені у вишивках на сорочках, рушниках.

#### 2) Огляд виставки.

Діти по черзі виходять, називають обереги, наявні на виставці: хліб, вишиванка, вишитий рушник, вінок, намисто, хустка, лялька-мотанка, писанка.

#### 3) Вправа «Міркуюмо!».

— Як ви розумієте слова І. Я. Франка: «Мова — коштовний скарб народу»?

Учні висловлюють свої міркування та зачитують повідомлення у підручнику (с. 128).

#### 4) Дидактична гра «Склади віночок».

Діти викладають віночок із квітів, прив'язують стрічки до віночка.

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Вправа «Знайди відповідність».

Рослини, тварини		Символічне значення
Лікарські трави	→	символ спокою у сім'ї
Свиня	→	символ працьовитості
Мак	→	символ міцного здоров'я
Лелека, півень	→	символ Сонця
Безсмертник	→	символ багатства
Кінь	→	символ молодості, довгого життя
Соняшник	→	символ щастя

#### 2) Гра «Бабусина скриня».

*Мета:* сприяти запам'ятовуванню назв українського одягу; учити складати розповідь про нього.

*Матеріал:* іграшкова скринька; одяг (*сукня, спідниця, пасок, вінок, хустка, вишиванка, намісто, чоботи, кожух, шаровари, пояс, шапка*).

Учитель привертає увагу дітей до чарівної скрині.

Дитина дістає зі скрині лист та читає його.

«Добрий день! Пише вам бабуся Меланка з далекого українського села. Я знаю, що ви дуже гарні діти, тому надсилаю вам свою скриню з українським одягом. Розгляньте його.

- Як він називається?
- Коли його надягають?
- Хто його одягає?

До побачення! Ваша бабуся Меланка».

Діти розглядають одяг, розповідають про нього.

#### 3) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні читають повідомлення про конкурс у підручнику.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

#### 1. Онлайн-тестування

Учні виконують завдання онлайн-тесту, називаючи державні та народні символи України.

(<https://youtu.be/RBo97UBBxn4>)

#### 2. Метод «Рюкзак»

Кожен учень стисло дає відповідь на запитання: «Які з тих знань і умінь, набутих на уроці, він візьме із собою для використання?»

*Висновок.* Потрібно відроджувати обереги. Вони оберігатимуть наші домівки і донесуть культуру та звичаї українців до наступних поколінь. Плетіть собі на долю віночки, робіть ляльки, малюйте писанки, садіть калину, вербу, оберігайте лелек, вишивайте рушники, сорочки. Нехай вони оберігають від зла, підлості та неправди.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

## УРОК 155. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ УЧНІВ З ТЕМИ «УКРАЇНА — ЄВРОПЕЙСЬКА ДЕРЖАВА»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати почуття особистої відповідальності за долю держави та українського народу; виховувати повагу до державних символів, шанобливе ставлення до традицій українців та представників інших національностей, що населяють країну; формувати почуття патріотизму та національної свідомості, виховувати любов до Батьківщини;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, тематичні малюнки, карта світу, карта України, картки, аркуші паперу, кольорові олівці, пазли.

**Тип уроку:** урок узагальнення та систематизації знань.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні у нас підсумковий урок, ми повторимо вивчене з теми «Україна — європейська держава»

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Повторення основних фактів і понять

###### 1) Гра «Мандруємо країнами — сусідами».

Учні називають країну-сусіда, показують на карті та називають її столицю.

Польща — Варшава, Румунія — Бухарест, Молдова — Кишинів, Словаччина — Братислава, Білорусь — Мінськ, Угорщина — Будапешт, Росія — Москва.

###### 2) Мовна вправа.

— Уявіть, що вам потрібно виступити на міжнародній конференції.

Підготуйте виступ на тему: «Поділюсь любов'ю до України».

Охочі презентують свої виступи.

###### 3) Перегляд відеоролика (<https://youtu.be/k4tIVUg1EWU>).

Учні переглядають та коментують відеоролик «Україна — частина Європи».

###### 4) Вправа «Поняття».

Учитель вертикально на дошці записує основне поняття, що мають опрацювати учні. Учні називають його ознаки.

Обов'язковою умовою є те, щоб слова мали спільні з основним поняттям літери.

— Яка наша Україна?

Урожайна, ушлюблена, унікальна.

Красива, квітуча, калинова.

Рідна, родинна, радісна.

Активна.

Ініціативна.

Незалежна, найрідніша, наймиліша.

Артистична.

###### 5) «Мозковий штурм».

— Що означає бути європейцем? (Учні висловлюють свої міркування, узагальнюють свої відповіді.)

- Бути патріотом своєї держави;
- поважати людей інших національностей, з повагою ставитися до їх звичаїв і традицій;
- прагнути миру в усьому світі;
- дотримувати законів;
- мати свободу слова та вибору, але не вседозволеність.

Отже, майбутнє України тісно пов'язане з майбутнім Європейського Союзу.

**б) Вправа для постави «Стали колом».**

Ходьба по колу, взявшись за руки, зі зміною напрямку, збираючись у центр кола, утворюючи велике коло на витягнуті руки.

**2. Узагальнення знань**

**1) Вікторина «Українознавці».**

1. Кольори нашого державного прапора. (*Жовтий і синій.*)
2. Прочитайте напам'ять перші рядки Національного Гімну України.
3. Дерево, яке освячується в церкві перед Пасхою, охороняє від злих сил. (*Верба.*)
4. Старовинний обряд славлення різдвяних свят піснями. (*Коляда.*)
5. Яку назву має наш герб? (*Тризуб.*)
6. Кущ, оспіваний в українських народних піснях, символ дівочої вроди. (*Калина.*)
7. Дерево-символ, з яким в українських народних піснях і переказах порівнюють струнких дівчат. (*Тополя.*)
8. Український народний духовий інструмент з дерева або очерету, що має форму трубки з отворами. (*Сопілка.*)
9. Прикраса на голову українським дівчатам. (*Вінок.*)
10. Національний символ України. Матері дарують його своїм дітям на щастя, на долю, відряджаючи у далеку дорогу. (*Рушник.*)

**2) Дидактична гра «Священні символи».**

Діти об'єднуються у дві команди. За сигналом вони повинні скласти з пазлів Герб та Прапор України, розповісти, що вони означають.

Перемагає команда, яка швидше впорається із завданням.

**3) Вправа-гра «Виконай завдання».**

Учитель озвучує завдання, охочі виконують його.

- Прочитати вірш українського поета.
- Назвати прізвище та ім'я видатної людини України.
- Заспівати українську пісню.
- Назвати визначне місце в Україні.

**4) Гра «Вірю — не вірю».**

Твердження	Вірю чи не вірю
28 червня відзначається День Конституції України	
Умань — обласний центр України	
Харків — місто-мільйонер	
До Чорної книги занесено види тварин і рослин, життя яких у небезпеці	
Карпати — гори на території України	
Польща — сусідня держава	
Верба — символ Києва	

**5) Вправа для розвитку координації.**

Права рука описує коло перед тулубом, ліва — вертикальну лінію. Виконувати на 2 рахунки: 1 — руки вгору; 2 — руки вниз. (*6–8 повторів. Руки рівні.*)

### 3. Узагальнення вмінь

#### 1) Поетична хвилинка.

— У народі говорять: «Без верби і калини — нема України». Калину люблять і шанують в Україні. Великий український поет Тарас Шевченко дуже любив цей поетичний символ України. У його віршах калина зустрічається аж 385 разів! Ось послухаймо.

Сонце гріє, вітер віє  
З поля на долину,  
Над водою гне з вербою  
Червону калину.

Тече вода з-під явора  
Яром на долину.

Пишається над водою  
Червона калина.

Защебече соловейко  
В лузі на калині —  
Заспіває козаченько,  
Ходя по долині.

#### 2) Робота з прислів'ями.

— З'єднайте частини прислів'їв. (Учні отримують картки, виконують завдання. Очі зачитують складені прислів'я.)

Де рідний край, ...	... не так світить і сонце
У чужій сторонці ...	... умій за неї постояти
Навіть у птахів ...	... немає народу
Батьківщина — мати ...	... там і під ялинкою рай
Кожна рослина ...	... є батьківщина
Без мови ...	... на своєму корені росте

#### 3) Робота з афоризмами.

Учитель зачитує афоризми, учні пояснюють їхнє значення.

- Люблять Батьківщину не за те, що вона велика, а за те, що своя (*Сенека*).
- Той, хто не любить своєї країни, нічого любити не може (*Д. Байрон*).
- Забудеш рідний край — твоє всохне коріння (*П. Тичина*).
- Той, хто в біді кидає свій народ, стає його ворогом (*Ч. Айтматов*).
- Українському народу не потрібні співчуття — потрібні патріоти. Потрібен ти! (*І. Олійник*).

#### 4) Творча вправа.

*Завдання.* Намалювати народно-поетичні символи (на вибір).

Очі демонструють та коментують свої роботи.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

#### 1. Перевір себе

- Чи можна українців назвати європейцями?
- Назви найближчих сусідів нашої держави.
- Членом якої міжнародної організації є Україна?
- Чому Україна прагне вступити в Європейський Союз?

#### 2. Інтерактивна вправа «3 теплом у серці»

— Дуже хочеться, щоб у нашій країні панував мир. А що б побажали ви одне одному, нашій Україні? (Діти малюють і пишуть побажання, потім озвучують їх.)

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

# НАШ РІДНИЙ КРАЙ

## УРОК 156. ЗА ЩО МИ ЛЮБИМО НАШ РІДНИЙ КРАЙ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати бажання якомога більше дізнатися про свою малу батьківщину; розвивати зв'язне мовлення, мислення, естетичні смаки; виховувати почуття любові й гордості за рідний край;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, довідкова література, різнокольорові смужки зі словами, карта України, фігурки українця, українки, кольорові олівці.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Що називають «рідним краєм»?

— Як ще називають місце, де народилися?

*Перегляд мультфільму (<https://youtu.be/sCkbw0sMMZw>)*

Учні переглядають пластиліновий мультфільм «Твоя країна — Україна», аналізують зміст.

— Що цікавого побачили?

— Чим славиться Україна? Які традиції українців відомі вам?

— То що ми називаємо рідним краєм? (*Рідний край — це та частина України, де ми народилися і живемо.*)

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— На сьогоднішньому уроці ми поговоримо про рідний край, про рідне місто/село, дослідимо, коли воно утворилося, звідки походить його назва, які є визначні місця, що цікавого можна розповісти про свої рідні місця. Наше завдання: навчитися визначати джерела отримання інформації та користуватися нею.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Вправа «Вибір джерела».

— Діти, погляньте на дошку і серед карток, на яких написані слова, виберіть ті, що для вас означають способи добирання інформації про нашій рідний край. (*На дошці написані слова: батьки, книга, вчитель, газета, журнал, телевізор, інтернет, фотографія.*)

— Чому саме це джерело обрали?

###### 2) Робота з додатковими джерелами інформації.

— Використовуючи різноманітні джерела інформації, знайдіть вірші або пісні, у яких описується ваш рідний край. (*Учні знаходять та зачитують вірші.*)

— До чого закликають автори віршів? Доповніть своїми поясненнями, за що ви любите свій рідний край.

###### 3) Літературна хвилинка.

— Продовжте рядок.

Учитель читає вірш, учні хором продовжують рядок словом «Україна» (*підручник, с. 129*).

— Що ви дізналися із вірша про Україну? (*Красива, щедра, рідна, має слов'їну мову.*)

— До чого закликає автор? (*Любити, шанувати, оберігати Україну.*)



#### 4) Робота за підручником (с. 130).

Робота за малюнками

- Що зображено на світлинах?
- Яка місцевість схожа на ту, де ви мешкаєте?
- Чим місто відрізняється від села?
- Як називається ваш населений пункт? Звідки походить його назва?

Технологія «Акваріум»

Групи по черзі, а потім увесь клас, називають заклади, які є у їхньому місті/селі.

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (Кожне місто чи село має різні заклади: навчальні заклади, музеї, бібліотеки, концертні заклади, науково-дослідні установи, заводи, фабрики, ферми тощо.)

Учитель ставить класу запитання:

- Чи погоджуєтесь ви з думкою групи?

Фізкультхвилинка

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Читання з коментуванням.

Учні читають та коментують повідомлення у підручнику (с. 130) про обов'язок кожної людини підтримувати порядок та чистоту в своєму населеному пункті.

### 2) Технологія «Крісло автора».

- Що робите ви для збереження чистоти свого населеного пункту? (Охочі розповідають.)

### 3) Вправа «Що я можу?».

— Кожна людина є господарем у власному домі — це стосується не лише власної оселі, а й благоустрою кожного населеного пункту, та й держави загалом. Проте, мало хто це усвідомлює, а тим більше виконує. Благоустрій міста (села) — це питання, яке повинне стосуватися кожного мешканця. Залишатися байдужим та чекати, що хтось прибере замість нас, просто недопустимо.

- Прочитайте план благоустрою міста (села).

План благоустрою

- Організація та проведення посадки дерев.
- Підрізка гілля аварійних дерев.
- Упорядкування захисної прибережної смуги річки (озера, ставка) в межах міста (села).
- Ліквідація несанкціонованих сміттєзвалищ на території міста (села).
- Упорядкування могил загиблих воїнів, пам'ятників.
- Упорядкування квітників, клумб.
- Прибирання прибудинкових територій.
  - У яких заходах ви змогли б узяти участь?
  - Що ви як члени громади/учні школи могли б зробити для свого міста/села?

### 4) Робота в групах.

- Розкажіть, чи долучаються ваші батьки до благоустрою вашого населеного пункту.
- Які переваги мають люди, які проживають в місті, а які — у селі?
- За що ви любите свій населений пункт?

Представники груп презентують узагальнені відповіді.

### 5) Методичний прийом «Сократівський діалог».

Сучасна методика пояснює техніку цього прийому через три рівноцінні складові: згода — сумнів — аргументація.

- Кожен з нас має стежити за своєю поведінкою, дбати про довкілля.

Так, бо більшість наших річок забруднені та потребують нашого захисту. (Згода.)

Але не всі люди бездумно шкодять довкіллю. (Сумнів.)

Є екологи і просто небайдужі люди, які дбають про природу, оберігають її, сприяють збереженню навколишнього середовища. (Аргумент.)

Людина не може жити поза природою і, турбуючись про неї, ми робимо краще для себе і для майбутніх поколінь. (Висновок.)

б) *Динамічні дихальні вправи.*

**3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

1) *Творча робота.*

- Який вигляд має вулиця, на якій ви живете?
- Уявіть, що ви архітектори. Що б ви змінили у своєму населеному пункті?
- Проведіть дослідження та з'ясуйте, звідки походить назва вашої вулиці.
- Чи змінювалася її назва?

*(Охочі презентують свої роботи.)*

2) *Технологія «Асоціативний куц».*

— Подумайте, що означає любити Батьківщину.

Учні по черзі висловлюють свої думки, *наприклад:*

Захищати її, знати і вивчати традиції, сумлінно працювати, бути вірним сином (*дочкою*), пишатися нею, прославляти добрими вчинками тощо.

3) *Творча робота «Коло дружби і єднання».*

— Діти, ми живемо на своїй рідній землі, яка зветься Україна, а ми — українці. Погляньте на фігурки українця (*хлопчики*) та україночки (*дівчатка*), візьміть кольорові олівці та розфарбуйте їх. (*Діти працюють під мелодію українських пісень. За допомогою вчителя розміщують фігурки на дошці у вигляді хороводу навколо карти України.*)

4) *Вправа «Криголам».*

Учні класу отримують різнокольорові смужки, на звороті яких записано слова з прислів'їв. Об'єднуються у групи за складеними прислів'ями.

- Всюди добре, а ... (*вдома найкраще*).
- Людина без Вітчизни, як ... (*соловей без пісні*).
- Батьківщина — мати, ... (*умій за неї постояти*).
- За рідний край ... (*життя віддай*).

5) *Рубрика «Чи знаєте ви, що ...» (с. 131).*

Учні читають та аналізують повідомлення про назви населених пунктів України.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

**1. Рефлексія**

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 131).

**2. Вправа «Паспорт України»**

Запропонувати кожній дитині скласти «Паспорт України». Для цього потрібно скласти навпіл аркуш формату А4 (*це буде бланком «паспорта»*) і на титульній сторінці цієї «книжечки» переписати з дошки слово УКРАЇНА.

У розгортці документа записати:

1. Ім'я (*Україна*).
2. Створювач (*народ*).
3. Прописка (*Європа*).
4. Де вперше зустрічається? (*Київська Русь*).
5. Особисті якості: (*незалежна, справедлива, сильна, непохитна, товариська, щедра*).
6. Мрія (*мир, чисте довкілля*).

**3. Домашнє завдання**

— Дізнайтеся від дорослих членів вашої родини про те, де ви народилися, де ваша мала батьківщина. Запишіть у зошиті невеличку історію про це. Зразок початку історії ви можете знайти у підручнику на с. 129.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 157. СТВОРЕННЯ ПОСТЕРА

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з поняттям «постер»; учити виготовляти постери, афіші, плакати; розвивати творчі здібності; виховувати бажання прославляти рідний край;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; компетентності в природничих науках і технологіях.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролики, аркуші формату А1, роздруківки текстів, фотографії, малюнки, маркери, зразки робіт, квітка з шести пелюсток.

**Тип уроку:** урок застосування знань і вдосконалення вмінь.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, технологічна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

- Чи доводилося вам розглядати афіші, постери, плакати?
- Які з них запам'яталися? Чому?
- Що, на вашу думку, має в них бути, щоб привернути увагу оточуючих?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Сьогодні ви навчитеся самостійно створювати рекламні видання (*постери, плакати, афіші*).

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Словникова робота.

*Постер* — це реклама у вигляді плаката, оголошення, афіші.

*Постер* — це презентація на одній сторінці, яка розкриває представлену інформацію. Він повинен: бути простим і мати логічну послідовність викладу матеріалів (*містити мету, підхід, основні результати та основні висновки*), включати графічну та текстову інформацію, містити коментарі, що описують дані та їхнє значення, бути самодостатнім, візуально привабливим і креативним.

*Афіша* — рекламне або довідкове аркушеве видання з інформацією щодо певного культурного заходу (*події*), призначене для розклеювання.

###### 2) Вправа «Поняття».

Учитель вертикально на дошці записує основне поняття, що мають опрацювати учні. Учні називають його ознаки. Обов'язковою умовою є те, щоб слова мали спільні з основним поняттям літери.

— Які ознаки має постер?

Привабливість.

Оригінальність.

Синтез зображень та тексту.

Творчість.

Ефективність.

Різноманітність.

###### 3) Інформаційне повідомлення.

*Будова постера*

- Назва (*влучна, щоб захотілося дізнатися більше*).
- Інформативна складова (*має вирізнятися оригінальністю*).
- Фото (*логічно розміщені*).
- Графічні елементи — різноманітні форми малюнка, таблиці, діаграми (*повинні бути логічними, послідовними, зрозумілими без додаткових пояснень*).
- Особливість (*лаконізм, кольорові зображення, заклики, привернення уваги*).

*Робота над постером*

- Планувати час.
- Підготувати весь матеріал для наповнення.
- Вибрати схему постера.
- Зробити ескіз.
- Розв'язати питання друку.
- Вибрати стиль і колір.

*Фізкультхвилинка*

## **2. Організація самостійної практичної діяльності учнів**

### **1) Підготовка робочих місць.**

— Нумо поміркуємо, які матеріали нам знадобляться сьогодні на уроці. Учні готують матеріали до уроку.

### **2) Вступний інструктаж.**

Повторення правил користування ножицями та клеєм.

### **3) Організація сприйняття творів мистецтва.**

— Головне правило — не перевантажити композицію дрібними деталями, виконувати малюнок у певній послідовності, слідкувати за цілісністю композиції.

Визначмо основну ідею майбутніх робіт на екологічну тематику. (*Демонстрація плакатів професійних художників з мережі Інтернет.*)

Перегляд зразків.

### **4) Послідовність виконання роботи.**

— Пофантазуйте. Яким ви бачите своє місто/село у майбутньому?

— Створіть постер про чистоту й порядок у вашому населеному пункті на сьогодні та як воно виглядатиме через 100 років.

— Зробіть так, аби ваш постер відрізнявся від інших. Використовуйте лаконічні, кольорові заголовки, діаграми та графіки для демонстрації вашого проєкту. Особливу увагу приділіть ілюстраціям, графікам, таблицям, аби переконатися, що кожен з них має назву та пояснення про те, що ілюструється. Зробіть так, аби кожен зміг зрозуміти ілюстрації без додаткових пояснень.

*I група.* Постер «Моє місто/село сьогодні».

*II група.* Постер «Моє місто/село через 100 років».

*III група.* Плакат «Шануйте своє місто (село)!».

*IV група.* Афіша «Екологічна акція».

*I та II групи* отримують картки з планом роботи над постером, виконують завдання. Учитель, за потреби, допомагає.

### **5) Пояснення учителя.**

— У наш час плакат став чи не найпомітнішим видом графіки. Плакати можна побачити в школі, на вулиці, на стадіоні. Вони бувають навчальні, політичні, сатиричні й рекламні. Але для всіх їхніх різновидів характерні загальні риси: чіткість, виразність, узагальненість образів. Пояснюється це тим, що плакати розраховані на швидкий, миттєвий вплив.

Плакат не може бути в'ялим, повсякденним, звичайним. Якість плаката значною мірою залежить від того, наскільки яскраво і переконливо виражена в ньому ідея, заради якої він створений.

У плакаті допустимо свідоме перебільшення і загострення образу. Плакатам властива символіка (*вираження ідеї та поняття за допомогою умовних знаків — символів*) та оригінальне композиційне та кольорове вирішення теми.

*III група* створює плакат «Шануйте своє місто (село)!», зважаючи на зібраний підготовчий матеріал: ескізи, малюнки. Учні працюють над плакатом у такій послідовності.

- Виконати начерки загальної композиції.
- Знайти співвідношення малюнка і тексту.
- Опрацювати деталі плаката.
- Виконати плакат у кольорі, враховуючи символіку кольорів.
- Перевірити і доопрацювати композицію.

Учитель контролює роботу учнів, допомагає порадами, рекомендаціями.

*IV група* працює над виготовленням афіші «Екологічна акція».

— Яка інформація необхідна для афіші? (*Відповіді учнів.*)

— Хоча афіша і повинна бути лаконічною, вона все ж має передавати всю необхідну інформацію, зокрема:

- назва події;
- хто виступає;
- де (приміщення, адреса);
- дата, час.

— Перед тим як розпочати роботу над афішею, визначтеся з послідовністю її виконання.

1. Визначити загальну композицію, вертикальний або горизонтальний формат.
2. З'ясувати розміри картинної площини, місце для шрифту, малюнка.
3. Намітити місце для малюнка, розмістити рядки для шрифту.
4. Виконати розмітку букв.
5. Закінчити прорисовування малюнка всієї композиції.
6. Вирішити композицію в кольорі.

б) *Вправа для збереження зору.*

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) *Довідкова інформація.*

*Інтерактивний плакат* — це електронний засіб нового типу, що забезпечує високий рівень задіявання інформаційних каналів. У цифрових освітніх ресурсах цього типу інформація представляється не відразу, вона розвертається залежно від дій користувача, який управляє нею відповідними кнопками. Плакат за своєю суттю — це засіб надання інформації, тобто основна його функція — демонстрація матеріалу.

Інтерактивний плакат являє собою електронний навчальний плакат, що має інтерактивну навігацію, яка дає змогу відобразити необхідну інформацію: графіку, текст, звук.

*Особливості інтерактивних плакатів:*

- висока інтерактивність;
- простота у використанні — інтерактивний плакат не вимагає інсталяцій, має простий і зрозумілий інтерфейс;
- багатий візуальний матеріал — яскраві анімації явищ і процесів, фотографії та ілюстрації, що дає перевагу над іншими продуктами;
- груповий та індивідуальний підхід — дає змогу організувати роботу як з великою аудиторією (використання на інтерактивній дошці, демонстраційному екрані), так і з кожним окремим суб'єктом (робота за персональним комп'ютером);
- матеріал представлений у вигляді логічно завершених окремих фрагментів, завдяки чому можна конструювати продукт відповідно до своїх завдань.

#### 2) *Презентація робіт груп.*

Учні з допомогою вчителя аналізують композиції своїх однолітків, аргументуючи, яка робота відповідає вимогам щодо створення рекламних продукцій.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

*Технологія «Читаємо та запитуємо». «Ромашка Блума»*

Учні відповідають на шість типів запитань — прості, уточнювальні, інтерпретаційні, творчі, оцінювальні, практичні.

*Наприклад:*

*1-ша пелюстка.* Що можна використати для реклами?

*2-га пелюстка.* Якщо я правильно зрозумів(ла), то постери можуть створювати навіть діти?

*3-тя пелюстка.* Чому, на вашу думку, у давнину частіше користувалися афішами?

*4-та пелюстка.* Як по-іншому можна було повідомити про якусь подію?

*5-та пелюстка.* Добре чи погано, що комп'ютери полегшили розповсюдження реклами?

*6-та пелюстка.* Якими є етапи виготовлення постера (плаката, афіші)?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 158. ДЕ ПРАЦЮЮТЬ НАШІ ЗЕМЛЯКИ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів із різноманіттям професій; допомогти виявити здібності до певного виду діяльності, визначити суспільну значущість обраної професії; розвивати зв'язне мовлення, логічне мислення; виховувати повагу до різних типів діяльності;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (*і рідною у разі відмінності*) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; підприємливість та фінансова грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, картки для гри, предметні малюнки, фішки зеленого та червоного кольору.

**Тип уроку:** урок формування вмій і навичок.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

- Люди яких професій працюють на підприємствах та установах вашого населеного пункту?
- Назвіть професії, які вам подобаються. Чому?
- Чому люди працюють?
- Пригадайте, що належить до основних потреб людини.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Як ви вважаєте, якою буде тема нашого уроку? Чому?
- Сьогодні ви дізнаєтеся про різноманітність професій, обговорите заняття наших земляків.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Словникова робота.

Учні зачитують у підручнику (с. 132) пояснення понять: *природні ресурси, людські ресурси, праця.*

###### 2) Вправа «Запитання — відповідь».

Учитель ставить запитання, учні шукають відповідь у тексті (с. 132).

- Як люди задовольняють свої потреби?
- Без чого не можуть працювати підприємства?
- Що сприяє поліпшенню якості життя?
- Що створюють люди своєю працею?
- Які ресурси потрібні для виробництва?

###### 3) Технологія «Два — чотири — всі разом».

— Наведіть приклад використання природних ресурсів людиною.

Учні індивідуально обмірковують можливі відповіді. Потім об'єднуються в пари, доповнюючи думки одне одного. Далі діти в четвінках ухвалюють спільне рішення. Завершується робота обговоренням поставленого завдання з усім класом.

*Наприклад:*

Природні ресурси, які використовує людина, — ... (*вода, сонце, вітер, ґрунт, рослини, тварини, корисні копалини тощо*).

###### 4) Робота в групах.

Учні об'єднуються у дві групи, потім по черзі називають професії людей.

*I група.* Люди яких професій виробляють товари? (*Швачка, хлібороб, будівельник, зварник, мебльовик, бетоняр, пекар, виноградар, овочівник, паркетник тощо.*)

*II група.* Люди яких професій надають послуги? (*Перукар, стиліст, менеджер, ветеринар, лікар, психолог, еколог, архітектор, маляр, учитель, водій, електрик тощо.*)

## 5) Робота за підручником (с. 133).

Стратегія «Поміч»

**Завдання:** прочитати текст про професії, проаналізувати зміст.

Учитель ознайомлює учнів з маркувальними знаками і пропонує їм під час читання ставити їх олівцем на полях тексту.

**Орієнтовні позначки:**

«V» — це я знаю;

«-» — суперечить тому, що мені відомо;

«+» — нова інформація;

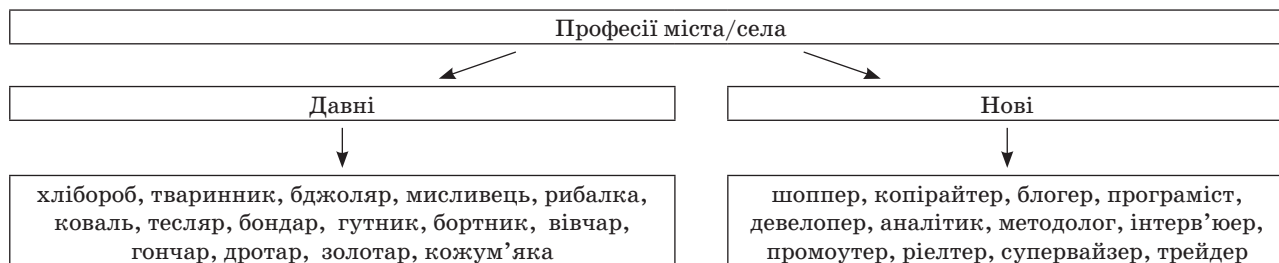
«?» — незрозуміла інформація.

Після читання учні обговорюють результати в класі, учаться формулювати свої висновки щодо навчального матеріалу.

**Робота в групах**

— Назвіть кілька професій людей, які працюють у сільській або міській місцевості.

— Об'єднайте їх у групи.



**Технологія «Крісло автора»**

— Назвіть професії своїх членів сім'ї. Що вони виробляють або які послуги надають?

— Назвіть підприємства, установи, на яких вони працюють.

**Робота в парах**

— Які підприємства є у вашому населеному пункті?

— На яких з них вам доводилося бувати?

**Фізкультхвилинка**

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Дискусія.

— Організуйте дискусію за вибором.

- Яка професія найцікавіша, найскладніша, найнеобхідніша, найекстремальніша?
- Що означає вислів: «Кожен має право на працю»?

### 2) Робота за малюнками.

— Розгляньте малюнки (*підручник, с. 134*). Яку пору року зображено?

— Що допомогло вам це встановити?

— Чим займається населення у цю пору року?

### 3) Дидактична гра «Хто що робить?».

**Мета:** розвивати вміння співвідносити дії людини з його професійною діяльністю.

Учитель роздає дітям картки із зображенням представників різних професій (*однакові картки отримують 2–3 учні*). Потім він демонструє предметні малюнки із зображенням об'єкта їхньої діяльності. Перемагають учні, які першими впізнали «свої» об'єкти.

### 4) Робота в парах.

— Ким ви хочете стати, коли станете дорослими? Поясніть свій вибір.

— Чим займається ваша родина восени у вільний від роботи та навчання час?

Охочі озвучують свої відповіді.

### 5) Вправа «Міркуємо!».

— Чи важливо людині мати професію? Доведіть.

— Які найбільш значущі досягнення людей вашого населеного пункту?

— Що потрібно зробити, аби стати справжнім професіоналом?

*Наприклад:*

Щоб стати справжнім професіоналом, слід...

1. Виконувати свої обов'язки максимально вчасно і в повному обсязі.
  2. Пропонувати тільки те співробітництво і ті послуги, які реально зможете виконати.
  3. Пропонувати тільки те співробітництво і ті послуги, які зможете виконати на гідному рівні.
  4. Завжди залишатися людиною в робочому спілкуванні. (*Запитувати, як справи, дякувати за увагу або гарний сервіс, привітати з днем народження.*)
  5. Використовувати життєвий досвід.
  6. Зосередитися на обраній сфері діяльності й аудиторії та розвиватися в ній.
  7. Говорити про себе вже після того, коли будуть перші конкретні результати.
- Висновок.* Професію слід вибирати за покликанням.

**б) Дихальна вправа.**

### **3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

**1) Дидактична гра «Будівельник».**

*Завдання:* розвивати вміння дітей визначати професію «будівельник» за предметами, необхідними для неї.

Діти об'єднуються у дві команди. Уважно розглядають малюнки із зображенням речей та шукають предмети, потрібні для професії будівельника. По черзі відповідають та пояснюють, чому саме ці предмети необхідні для цієї професії.

Гравці отримують фішки: за правильні відповіді — зелені, за хибні — червоні.

Наприкінці гри підраховують фішки.

Перемагає та команда, яка набере більше зелених фішок.

**2) Перегляд відеоролика.**

Учні переглядають відео «Вчимо професії українською», відгадують професії за відповідними інструментами. (<https://youtu.be/4xCSAmIoACk>)

**3) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».**

Учні читають та аналізують повідомлення про ремесла наших предків (*підручник, с. 136*).

## **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

### **1. Рефлексія**

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (*с. 136*).

### **2. Метод «Шість капелюхів, що мислять»**

*Білий капелюх.* Які професії земляків ви запам'ятали?

*Червоний капелюх.* Чому, на вашу думку, існує багато професій?

*Чорний капелюх.* Чи важко бути професіоналом у певній сфері?

*Жовтий капелюх.* Чи виграє людство, створюючи нові професії?

*Зелений капелюх.* Яку нову професію ви хотіли б запропонувати?

*Синій капелюх.* Чому з'являються нові професії?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---



## УРОК 159. ВИГОТОВЛЕННЯ ЧАШКИ З ПЛАСТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** розширювати та поглиблювати знання учнів про декоративно-прикладне мистецтво — гончарство; учити учнів вибирати пластичні матеріали для ліплення та самостійно створювати предмети української кераміки; розвивати естетичний смак, дрібну моторику пальців рук, творчі здібності; виховувати повагу до традицій рідної землі, до праці людей;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, тематичні малюнки, пластичний матеріал, дощечки для ліплення, стеки, картки для гри, фартушки, нарукавники.

**Тип уроку:** урок застосування знань і вдосконалення вмінь.

**Освітні галузі:** технологічна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

Відгадування загадок

- Глина в кого ожива,  
Творить з нею хто дива?  
В кого посуд, ніби жар?  
Ну, звичайно ж, це — ... (гончар).
- Крутиться коло гончарне невпинно.  
Зробить... (гончар) гарний глечик із глини!
- На дозвіллі я люблю  
Розім'яти глину.  
Потім з неї я ліплю  
Коника, пташину. (Гончар.)

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ви дізнаєтеся, як зародилось гончарне мистецтво та як можна виготовити чашку з пластичних матеріалів.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Усвідомлення учнями змісту роботи та послідовності дій

###### 1) Інформаційне повідомлення.

— Людина завжди була допитливою. Одного разу вона помітила, що шматок глини, який випадково опинився у багатті, став міцним, як камінь. Так зародилось гончарне мистецтво. Це було кілька тисячоліть тому. Глина й сьогодні не втратила свого значення в житті людини. Це надзвичайно слухняний матеріал, з якого легко виліпити будь-яку форму.

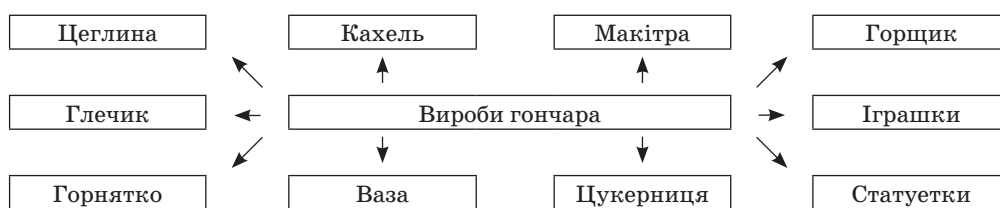
Слово «гончар» походить від стародавнього «гърнь» — «горно», що означає піч для випалювання. Найстаршими гончарними виробами вважають виготовлені з глини посудини, що були знайдені на острові Хонсю (Японія). Їхній вік складає понад 13 тисяч років.

Народні умільці, з покоління в покоління передаючи набуті знання та вміння, створюють дивовижний світ кераміки. Вони надихаються звичаями та традиціями свого краю, свого народу. Грудка гончарної глини, вода та декілька майже звичайних рухів рук гончара, і виникає справжнє диво — чарівна кераміка. Чого б не торкнулися вмілі руки майстра — усе сповнюється життям.

Гончарна справа — одне з перших ремесел, яке опанували прадавні люди. Головним помічником гончара є гончарний круг, що є одним із прадавніх механізмів, вигаданих людьми. (Учитель демонструє наочність.)

###### 2) «Асоціативний куц».

— Що виготовляє гончар з глини?



### 3) Дидактична гра «Гончар».

**Завдання:** поглибити знання дітей про професію гончара, гончарні вироби (*глечики, куманці, кухлі, миски*).

**Ігрове завдання:** визначити, який предмет зайвий.

Уважно розглянути всі гончарні вироби, зображені на картинці. Розповісти про них (*з чого їх зроблено та хто їх робить тощо*).

Знайти поміж виробів саме не виготовлений руками гончара; пояснити чому. Закреслити зайвий предмет.

Переможцями є ті, хто першими правильно знайде та закреслить зайвий предмет.

### 4) Вправа з нейробіки «Змійка».

Схрестити руки долонями одна до одної, зчепити пальці в замок, вивернути руки до себе. Рухати пальцем, який назве ведучий.

Палець повинен рухатися точно і чітко. Торкатися до пальця не можна. (*Послідовно у праві повинні бути задіяні всі пальці обох рук.*)

## 2. Організація самостійної практичної діяльності учнів

### 1) Підготовка робочих місць.

— Нумо прочитаємо (*підручник, с. 135*), які матеріали нам знадобляться сьогодні на уроці. Учні готують матеріали до уроку.

### 2) Правила поведінки під час ліплення.

- Зробити пальчикову гімнастику.
- Надягнути захисний одяг (*фартушки та наруківники*).
- Працювати з пластичним матеріалом акуратно, над поверхнею робочого місця.
- Ліпити на дощечці для ліплення.
- Безпечно користуватися стекою.
- Дотримувати правил культури поведінки під час спільної продуктивної діяльності.

### 3) Послідовність виконання роботи.

Учні зачитують та обговорюють послідовність виготовлення виробу (*підручник, с. 135*).

### 4) Самостійна робота учнів.

— Спробуйте себе у ролі гончара. Виготовте чашку з пластичного матеріалу. Учитель підтримує творчу ініціативу учнів.

### 5) Перегляд відеоролика.

Учні переглядають відеоролик «Гончарство України».

(<https://youtu.be/OkgLiP1KTik>)

— Що зображали люди на посуді?

— Хвилясті лінії — знак води, прямі лінії — умовне зображення Землі, крапки, косі лінії — дощ, спіральні лінії — схід сонця на небі, коло — розетка — символи Сонця і Місяця.

— Навіщо полива на горщиках?

— Якими були найбільші горщики? (*На 4 відра.*)

— Навіщо виготовляли «глечики-двійнятка»?

— Про які види гончарного посуду ви дізналися?

— Як називали дуже дрібний посуд? («*Монетки*» — *дрібний глиняний посуд.*)

### 6) Оздоблення виробу.

- Намалюйте ескіз візерунку. Розфарбуйте його.

- Виліпіть елементи візерунку з пластиліну та прикрасьте виріб.
- Презентуйте свій виріб.

### 7) Пальчикова гімнастика «Стіл».

Ліву руку стиснути в кулак, накрити випрямленою долонею правої руки — це кришка «столу».

Кулачок — це буде ніжка,  
А долонька — буде кришка.

Поміняли ручки враз,  
Буде інший стіл у нас.

На рахунок «раз-два» по черзі змінювати положення рук.

### 3. Перенесення знань і способів дій у нові ситуації

#### 1) Технологія «Крісло автора».

— Поміркуйте, які риси характеру мають бути притаманні гончареві. Чому?

#### 2) Робота з прислів'ями.

— Які прислів'я про гончара ви знаєте?

- Гончара глина годує.
- Глина для гончара, що пісня для солов'я.
- Нехай горщики б'ються на гончарову голову.
- Горшки не святі ліплять.
- Гончар глиною живе.

#### 3) Літературна хвилинка.

Учні читають та аналізують зміст вірша «Гончарний круг».

Старається гончарний круг,  
І глина тягнеться до рук.  
Стає вона горнятком —  
Малятком-товстенятком.

Гончар горня оте зніма —  
І глина в руки йде сама.  
І знов же — тим порядком  
Кружля, щоб стать горнятком.

*Т. Коломієць*

#### 4) Хвилинка-цікавинка.

- Столиця українського гончарства — село Опішня Полтавської області. Ще з XIX століття виробі місцевих майстрів користувалися попитом у Європі та прикрашали колекції світових знавців. Саме в Опішні знаходиться навчальний заклад з вивчення традицій та техніки ремесла, а також Національний музей гончарства.
- Кожний український регіон має свої особливості гончарного виробництва. Подільські виробі відрізняються полум'яно-червоним кольором. Чернігівські майстри роблять білий глазуrowаний посуд, поліські — накладають барочні візерунки на сіре, чорне та синьо-чорне тло. Гуцульські майстри відомі високомистецьким розписом та різноманітністю малюнків — на їхніх виробах можна побачити і тварин, і побутові сцени.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Вправа «Піца»

На дошці — коло, розділене на чотири частини-сектори. Зверху кожного «шматочка» цієї імпровізованої «піци» — твердження: «Мені зрозуміло все», «Мені було цікаво на цьому занятті», «Інформація була новою для мене», «Мені подобається тут, і я очікую наступних занять».

Кожен учень малює чотири кружечки (біля кожного твердження). Чим ближче кружечок до середини «піци», тим більше вони згодні з твердженням.

### 2. Вправа «Не хочу хвалитися, але я ...»

Кожен учень доповнює фразу «Не хочу хвалитися, але я ...» словами, що стосуються теми уроку. (Наприклад: *дизнався (дизналася), як працюють гончарі, з чого вони виготовляють виробі, де використовують гончарні виробі, де розташований Національний музей гончарства тощо.*)

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 160. ЯКІ МОЖЛИВОСТІ МАЄ ПРЕЗЕНТАЦІЯ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати уявлення про етапи створення та структуру презентації; вчити застосовувати знання на практиці; розвивати алгоритмічне мислення, увагу, вміння виділяти головне, аналізувати готову роботу; виховувати наполегливість у досягненні мети, позитивне ставлення до навчання шляхом розкриття практичного значення теми, естетичний смак.
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; інформаційно-цифрова компетентність.

**Обладнання:** комп'ютери, презентація, аркуші паперу, картки з текстом, кольорові цеглинки.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** інформатична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

- Що ми можемо презентувати?
- Що таке презентація?
- Що таке комп'ютерна презентація?
- З якою програмою ми працюємо для створення презентацій?
- З чого складається презентація?
- Навіщо люди створюють презентації?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

- Сьогодні ви дізнаєтеся, які можливості має презентація, навчитесь самостійно її створювати.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Словникова робота.

*Презентація* — виступ, під час якого подаються результати роботи, певні відомості, ідеї.

*Комп'ютерна презентація* — це комп'ютерний документ, у якому в наочній формі та в певному порядку містяться відомості для їхнього показу глядачеві.

Учні читають у підручнику (с. 137–138) значення понять: *презентація, комп'ютерна презентація, слайд, анімація.*

###### 2) Конкурс «Хто більше?».

Конкурс проводиться між рядами. На першій парті кожного ряду лежить чистий аркуш паперу. Діти по черзі пишуть на ньому слова, що стосуються презентації, та передають аркуш на наступну парту. Перемагає ряд, який завершить завдання найшвидше і запише найбільше слів. (*Наприклад, комп'ютер, проєктор, екран, слайд, титульний слайд, текст, заголовок, ілюстрації до тексту тощо.*)

- Чи хотіли б ви навчитися створювати комп'ютерні презентації? (*Так.*)
- З чого починається робота над створенням презентації? (*З планування.*)

###### 3) Технологія «Навчаючи — вчуся».

Підготовлені учні ознайомлюють зі своєю інформацією однокласників і одержують інформацію від них.

- За допомогою застосування *PowerPoint* малюнки, текстові та числові дані легко перетворюються на барвисто оформлені слайди і діаграми. Програми розробки презентацій дають змогу «пожвавити» її демонстрацію за допомогою інтерактивних та мультимедійних ефектів. Застосування анімаційних ефектів надає презентації динамічності, а також дає змогу підкреслити деякі ключові моменти її змісту.

- Презентацію можна зробити інтерактивною, тобто надати користувачеві можливість у процесі демонстрації презентації змінювати послідовність появи слайдів. Організувати будь-які переходи між слайдами можна двома способами: за допомогою гіперпосилань або за допомогою керуючих кнопок.
- Гіперпосилання дозволяють здійснювати переходи з будь-якого слайду на інший з використанням покажчика посилання й адреси переходу. На початковому слайді розміщується покажчик посилання — фрагмент тексту, який виділяється кольором і підкресленням, або графічне зображення.

#### 4) Робота за підручником (с. 137).

— Що можуть презентувати люди різних професій, яких ви бачите на малюнку? (Наприклад, художник — картину; музикант — пісню; футболіст — гру; пілот — літак; стюардеса — розповідь про нову країну; учитель — свою науку; програміст — нову гру.)

#### 5) «Асоціативний куш».

— Які об'єкти містяться на слайді?



#### 6) Вправа зі стретчингу «Лисичка».

В. п. — сидячи на п'ятах, руки за спиною.

1–2 — сісти на підлогу праворуч від п'ят. Набути в. п.

3–4 — те саме ліворуч.

Під час виконання вправи кистями рук варто триматися за лікті.

## 2. Первинне застосування нових знань

### 1) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Створюємо комп'ютерну презентацію».

(<http://andryhinatanyu.if.ua/yroku%203klas30yrok.html>)

### 2) Обговорення у загальному колі.

Учні колективно складають вимоги до структури та вмісту навчального матеріалу в комп'ютерній презентації.

### ВИМОГИ ДО ПРЕЗЕНТАЦІЇ

1. Стислий виклад матеріалу, максимальна інформативність тексту.
  2. Використання загальноживаних слів і скорочень.
  3. Ретельне добирання інформації.
  4. Наявність коротких та лаконічних заголовків, списків.
  5. Важливу інформацію (висновки, означення, правила тощо) слід подавати великим та виділеним шрифтом і розміщувати в лівому верхньому кутку слайда.
  6. Другорядну інформацію бажано розміщувати внизу слайда.
  7. Використовувати діаграми, схеми для ілюстрування найважливіших фактів.
  8. Усю текстову інформацію перевіряти на відсутність орфографічних, граматичних помилок.
- Висновок. Основна мета будь-якої презентації — зацікавити аудиторію.

### 3) Робота за підручником (с. 137–138).

Учні читають текст, ознайомлюються з основними можливостями презентації.

### 4) Повторення правил безпечної роботи за комп'ютером.

### 5) Пояснення учителя.

Відкрити програму *PowerPoint* можна кількома способами:

- виконати *Пуск* → *Усі програми* → *Microsoft Office* → *Microsoft Office PowerPoint*;
- використати ярлик програми на *Робочому столі*.

Учитель демонструє прийоми роботи, проєктуючи зображення з комп'ютера на дошку.

— Перед вами вікно редактора презентацій. Воно має рядок заголовка, кнопку *Office*. Інструменти для роботи з презентацією, область відтворення всіх ескізів слайдів презентації, слайд. Нова презентація спочатку завжди містить тільки один слайд. Його називають *титульним*.

— Розмір слайда можна збільшити або зменшити. Для цього користуються «повзунком», що міститься в нижньому правому куті вікна *PowerPoint*.

— Пригадайте, яку інформацію на ньому зазначають. (*Назву презентації та дані про її автора.*)

Планування: а) підготовка тексту; б) добирання фото та малюнків; в) компонування матеріалів	Створення: а) створення слайдів; б) оформлення презентації; в) додавання тексту; г) розміщення малюнків	Репетиція: а) перегляд; б) доопрацювання
--	---	--

### б) Практична робота.

Учні читають у підручнику (с. 138–139) послідовність створення презентації.

— Попрацюйте з комп'ютером. Створіть презентацію «Професія моєї мрії».

### 7) Вправа для збереження зору.

- Руки на пояс. Повернути голову праворуч, подивитись на лікоть правої руки, повернути голову ліворуч, подивитись на лікоть лівої руки, набути вихідного положення. (*Повторити 5–6 разів.*)
- Подивитись прямо перед собою на класну дошку 2–3 с, перевести погляд на кінчик носа на 3–5 с. (*Повторити 6–8 разів.*)

## 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

### 1) Вправа «Знайди пару».

— З'єднайте клавішу з її назвою.

*Esc*

*F5*

*Delete*

*Enter*

*Backspace*

Видаляє справа наліво

Видаляє зліва направо

Увімкнути режим *Показ слайдів*

Вийти з режиму *Показ слайдів*

Переносить стрічку на новий рядок

### 2) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні читають та аналізують повідомлення про цікаву професію в Антарктиді — перевертача пінгвінів (*підручник, с. 139*).

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 139).

### 2. Гра «Клубочок знань»

Учні передають одне одному клубочок та говорять про те, що дізналися на уроці, відповідають на запитання.

— Що необхідно для того, аби створити презентацію?

— Які етапи створення презентації ви знаєте?

— Які основні правила варто пам'ятати під час роботи з редактором презентацій?

— Яких помилок ви припускалися під час створення власної презентації?

### 3. Гра «Світлофор»

— Оціни свої знання.

*Червона цеглинка.* «Я все знаю і вмю з теми “Презентація”».

*Зелена цеглинка.* «Я зазнаю деяких труднощів під час оформлення презентації».

*Жовта цеглинка.* «Ця тема мені не зрозуміла».

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОКИ 161–162. ЧОГО НАС НАВЧАЮТЬ СВЯТА

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити дітей з різноманітністю свят; спонукати інтерес до традицій українського народу у відзначенні урочистостей; узагальнити знання учнів про державні, народні, релігійні свята; учити вільно висловлювати свою думку; розвивати навички виразного читання, пам'ять, спостережливість, мовлення; виховувати дітей на кращих традиціях українського народу, почуття прекрасного;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, презентація, календарі.

**Тип уроку:** урок формування вмій і навичок.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) Робота в парах.

— Пригадайте та назвіть ваше улюблене свято до кожної пори року.

###### 2) Вправа «Обмін інформацією».

Діти утворюють коло і діляться враженнями про традиції святкування в родині.

— Які свята любляють у вашій родині? Як ви їх святкуєте?

###### 3) Читання з коментуванням.

Учні читають з коментуванням текст про свята й урочистості, коментують зміст (*підручник, с. 139*).

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Кожна пора року не тільки дарує нам розмаїття кольорів у природі, але й тішить нас різними святами. Недарма в народі говорять: «Скільки днів, стільки й свят!». Тож сьогодні будемо говорити про народні й державні свята різного циклу.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Розповідь учителя.

— Усі ми любимо милуватися красою рідної природи. І щоразу вона з'являється перед нами у різних картинах і різних кольорах. Це рік-мандрівник створює різні картини природи, а допомагають йому чотири господині — чотири пори року!

Кожна пора року має свою неповторну красу. Багато хто вважає найкращою весну, бо все навколо оживає, бує травами і квітами, сади і гаї наповнюються співом птахів. Хтось любить літо, бо воно манить нас покупатися й позасмагати на сонечку, скуштувати солодких полуниць і соковитих черешень, помилуватися красою золотого колосся. А кого не зачарувувала краса осіннього лісу або біла казка красуні-зими? Всі пори року прекрасні!

— Яка ваша улюблена пора року? (*Відповіді дітей.*)

###### 2) Дослідження-пошук.

— Дослідіть, як позначають державні свята в календарі.

— Розгляньте схему (*підручник, с. 140*). Наведіть приклади різних груп свят.

— За потреби скористайтеся словами для довідки.

*Наприклад:*

*Державні:* Новий рік, День Конституції, День Незалежності.

*Народні:* Івана Купала, обжинки, Маковія.

*Релігійні:* Святого Миколая, Різдво Христове, Великдень, Спас, Водохреща, Трійця.

*Сімейні:* день народження, весілля.

*Професійні:* день дизайнера, день прикордонника.

### 3) *Технологія «Два — чотири — всі разом».*

— Що крім людини також має пам'ять?

— Наведіть кілька прикладів свят, які вчать нас бути кращими, добрішими, щедрішими.

Учні індивідуально обмірковують можливі відповіді. Потім об'єднуються в пари, доповнюючи думки одне одного.

Далі діти в четвірках ухвалюють спільне рішення. Завершується робота обговоренням поставленого завдання з усім класом.

*Наприклад.* Свята, які вчать нас бути кращими, добрішими, щедрішими, — ... (*Святого Миколая, Різдво Христове, Щедрий вечір, Великдень, Масляна, День Перемоги, День матері тощо*).

### 4) *Перегляд відеоролика.*

Учні переглядають та аналізують відеоролик «Свята, обряди та звичаї українського народу».

(<https://youtu.be/zipLXq0fdu0>)

### 5) *Робота за підручником (с. 140).*

*Стратегія «Плюс — мінус — цікаво»*

Учні, читаючи текст про свята, роблять позначки на полях.

- Знак «-» (*мінус*), якщо прочитане відрізняється від того, що ви вже знаєте, чи думаєте, що суперечить вашим уявленням;
- знак «+» (*плюс*) на полях, якщо прочитане містить нову для вас інформацію;
- знак «?» — якщо цікаво.

*Фізкультхвилинка*

## 2. *Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях*

### 1) *Робота за підручником (с. 141).*

— Розгляньте таблицю святкування зимових свят.

— Яка інформація наведена у таблиці? Про що дізналися учні?

### 2) *Перегляд презентації.*

Учні переглядають презентацію «Весняні свята України».

(<https://naurok.com.ua/prezentaciya-vesnyani-svyata-ukra-ni-2020-r-141015.html>)

### 3) *Дослідження-пошук.*

— Дослідіть традиції весняних свят у вашому краї та за зразком зафіксуйте у зошиті.

Дата	Назва	Звичай	Традиційна їжа
Останній тиждень перед Великим постом	Масляна	Святкування проводів зими, спалювали опудало зими	Вареники, млинці
Перша неділя після повного місяця, що настає не раніше дня умовного весняного рівнодення 21 березня (2021 року — 2 травня)	Великдень	Закінчувався Великий піст, пекли паски, фарбували яйця, святили їх у церкві	Паска, крашанки ( <i>писанки</i> ), ковбаса, сирна запіканка
Друга неділя травня	День матері	Діти вітають матусь зі святом; поминають мам, яких уже немає	Святкові страви, солодощі
15 травня	День сім'ї	Проводять цей день на свіжому повітрі, граючи всією родиною	Улюблені страви родини

### 4) *Робота за малюнками.*

— Розгляньте світлини на с. 142. Установіть, під час яких свят це зроблено.

— Підготуйте у групі повідомлення про це свято за планом.



Наприклад:

1. Народне свято — Івана Купала.
2. Проводять 7 липня біля річки.
3. Учасники: молодь — хлопці та дівчата.
4. Цього дня палять багаття, стрибають через нього; плетуть вінки, пускають на воду.
5. Надягають традиційний український одяг, співають пісень, танцюють навкруг багаття.

#### 5) Робота в групах.

Учитель роздає учням фотографії різних святкувань.

— Зберіть фотографії та історії до одного свята або пам'ятного дня (за вибором) вашого населеного пункту.

— Опишіть його за планом попереднього завдання.

#### 6) Пісня-гра «А ми просо сіяли».

Усі об'єднуються у два рівні гурти, які стоять один навпроти одного за кілька кроків, узявшись за руки і вирівнявшись. Під спів перший гурт то наближається до другого, то відходить на своє місце. Другий гурт так само — то наближається, то відходить, співаючи:

- А ми просо сіяли, сіяли,  
Ой дід-лада, сіяли, сіяли. (Приспів повторюють після кожного рядка пісні.)
- А ми просо витопчем, витопчем.
- А чим же вам витоптать, витоптать?
- А ми коні випустим, випустим.
- А ми коні переймем, переймем,
- Та чим же вам перейнять, перейнять?
- Ой шовковим неводом, неводом.
- А ми коні викупим, викупим.
- Ой чим же вам викупить, викупить?
- А ми дамо сто рублів, сто рублів.
- Не треба нам тисячі, тисячі.
- А ми дамо дівчину, дівчину.
- А ми дівчину візьмемо, візьмемо.

Дівчинка із другого гурту переходить у перший, і так триває, поки всі не перебіжать.

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Робота з медіа.

- Проаналізуйте інформацію зі ЗМІ.
- Кому і як допомогли діти?
- Які якості вони проявили?

Учні читають та аналізують замітку в газеті про школярів-волонтерів (підручник, с. 142).

#### 2) Словникова робота.

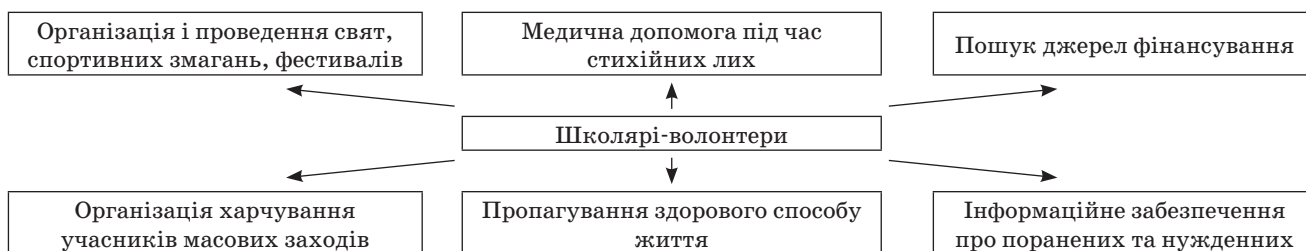
Учні зачитують та аналізують значення слова «волонтери» (підручник, с. 143).

#### 3) Вправа «Синоніми».

— Доберіть із запропонованого списку синоніми до слова «волонтери» (підручник, с. 143). (Добровольці, помічники, друзі.)

#### 4) «Асоціативний куш».

— У яких видах робіт можуть бути задіяні школярі-волонтери?



### 5) *Робота в парах.*

— Прокоментуйте слова письменника Марка Твена: «Доброта — це те, що може почути глухий і побачити незрячий». Продовжте цю думку.

— Які риси характеру мають бути притаманні людям, які займаються волонтерством?

### 6) *Народна гра «Тарас».*

Діти грають у кімнаті, одному з них зав'язують очі, ставлять біля порога і говорять:

Тарас, Тарас! Не лови нас.

На тобі коробочку груш, та мене не ворущ.

Після цього діти тихенько ходять кімнатою, а Тарас, розкинувши руки, намагається спіймати кого-небудь. Кого спіймав, той стає «Тарасом», і гра триває.

### 7) *Творча робота.*

— Запропонуйте (*на вибір*) та організуйте свято, яке об'єднує всіх учнів та учениць класу/школи або всіх жителів вашого будинку тощо.

Учні в групах обговорюють та пропонують свої варіанти свята.

### 8) *Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».*

Учні читають та аналізують повідомлення про святкування Різдва в Україні за григоріанським та юліанським календарем (*підручник, с. 143*).

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (*с. 143*).

### 2. Вправа «Рефлексивний екран»

Учні по колу висловлюються одним реченням.

- Сьогодні я дізнався / дізналася ...
- Я виконував / виконувала завдання ...
- Тепер я зможу ...
- У мене вийшло ...
- Мене здивувало ...
- Я спробую ...
- Було цікаво ...
- Було складно ...
- Я зрозумів / зрозуміла ...
- Я відчув / відчула, що ...
- Я навчився / навчилася ...
- Мені захотілося ...

ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОК 163. ЧИМ СЛАВИТЬСЯ НАШ РІДНИЙ КРАЙ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати в учнів пізнавальний інтерес до історії України, її культури; сприяти розвитку творчих здібностей та логічного мислення дітей; виховувати любов до своєї рідної землі, почуття патріотизму, гордості за Україну, бажання примножувати та берегти національну спадщину;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, тематичні малюнки, картки, аркуші паперу, кольорові олівці, фломастери.

**Тип уроку:** урок засвоєння нових знань.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, природнича, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) Робота в групах.

— Обговоріть у групах та назвіть визначні місця вашого краю.

###### 2) Технологія «Крісло автора».

— Чи є у вас улюблене місце у селі/місті, де ви проводите вільний час?

— Чим воно особливе?

###### 3) Мовна вправа.

— Доберіть слова, близькі за значенням до слова «українці».

*Українці* — русини, малороси, руснаки, народ.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Які образи виникають у вашій уяві, коли ви чуєте слова «рідний край»?

— Сьогодні ми поговоримо про те, чим славиться наш рідний край.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Розповідь учителя.

— Український народ славиться своєю історією, силою духу, незламністю, патріотизмом. Звісно, для кожної людини поняття «рідний край» є різним, але воно однаково сіє тепло і затишок у наших душах.

Так важливо знати, хто ти, де народився, чим славиться твій край, адже історія нашої держави неймовірно строката, тому слід гідно нести цю честь — бути українцем! Де і за яких умов ти б не був, завжди пам'ятай, що маєш свою Батьківщину, у якій народився, де робив перші кроки, де проводив свої найкращі роки життя, де познайомився з найліпшими друзями, де здобував освіту і просто насолоджувався життям. А найдорожче варто оберігати та захищати!

Україна — це наша земля, наш рідний край, наша країна з багатовіковою славною історією, мудрими людьми, чарівними піснями, що дивують світ, з багатими народними традиціями, мальовничими картинами природи. Україна — це історія народу, що протягом віків боровся за свою свободу і незалежність.

###### 2) Словникова робота.

Учні зачитують у підручнику (с. 144) пояснення понять: «пам'ятки природи», «культурні пам'ятки України», «історичні пам'ятки України», «пам'ятники», наводять приклади відомих пам'яток.

### 3) Робота за підручником (с. 145–146).

Технологія «Акваріум»

Групи по черзі, а потім увесь клас, читають та обговорюють текст про відомі культурні та історичні пам'ятки. (Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець», озеро Синевир, заповідник «Асканія-Нова», Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник.)

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (У кожному куточку України є культурні та історичні пам'ятки.)

Учитель ставить класу запитання:

— Чи погоджуєтеся ви з думкою групи?

Фізкультхвилинка

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Перегляд відеоролика ([https://youtu.be/6d\\_HBYuAEv0](https://youtu.be/6d_HBYuAEv0)).

Учні переглядають та аналізують відеоролик «Легенда про Україну».

— Як Бог назвав землю, яку дав козакам? (Рай на Землі.)

### 2) Практична робота.

Правила відвідування пам'яток природи

— Які пам'ятки природи ви відвідали? Які хочете відвідати?

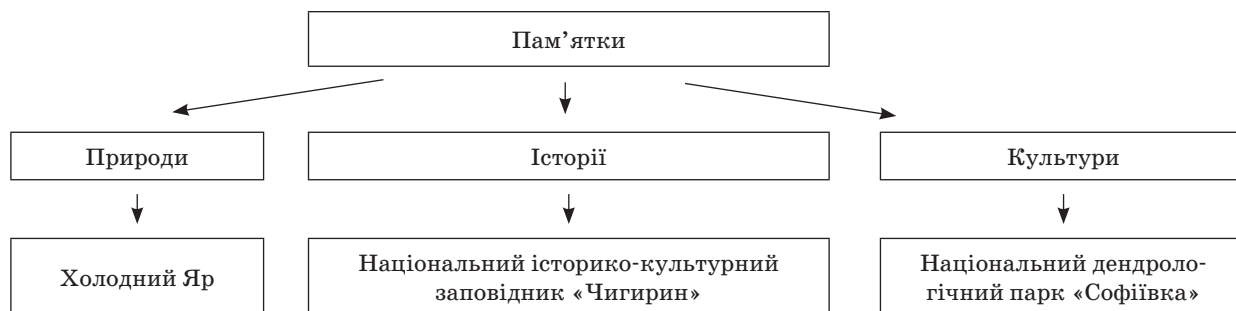
— Яких правил поведінки потрібно дотримувати, відвідуючи ці об'єкти?

1. Категорично заборонено смітити біля пам'ятки природи.
2. Не можна ламати, рвати рослини.
3. Не можна розводити багаття поряд з лісовою гущавиною.
4. Ходити по стежинах і доріжках.

Робота за схемою

— Доберіть по одній назві пам'яток, що є у вашому селі, місті, районі або області. Створіть схему в зошиті.

Наприклад:



### 3) Робота в парах.

— Обговоріть у парах:

- Чи доводилося вам подорожувати рідним краєм?
- Розкажіть про місця свого краю, де вам довелося побувати. Що особливого запам'яталося під час подорожі?

### 4) Гра «Що віддаси Землі рідній».

Діти утворюють пари, беруться за руки, шикуються ланцюжком одне за одним. Один учень — ведучий. Перша пара звертається до нього із словами: «Якщо хочеш бути зі мною, що віддаси Землі рідній?».

Ведучий повинен сказати, що він зробить для Вітчизни, коли виросте, наприклад: посадить сад, збудує гарний будинок, буде пекти смачний хліб, намалює багато чудових картин тощо. Після його відповіді всі підносять руки, і ведучий проходить під піднятими руками. Дорогою він обирає кого-небудь із будь-якої пари і веде його за собою. Наприкінці ланцюжка вони утворюють нову пару. Той, хто залишився без пари, стає ведучим, і гра триває.

### 3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації

#### 1) Мовна гра «Хто більше?».

— Згадайте, на які запитання відповідають дієслова. Наведіть приклади дієслів.

Учні класу об'єднуються у три команди. Кожна команда називає дієслова, що відповідають темі «Подорож рідним краєм», не повторюючись і не затримуючи час. (Наприклад: *їздити, роздивлятися, фотографувати, вивчати, подорожувати, пізнавати, славити, пам'ятати, мандрувати, любити, оберігати тощо.*)

#### 2) Робота за картками.

— Обведіть назви місць України, які для вас могли б бути цікавими.

Замки

Затишні вулички

Гори

Гамірні площі

Природні заповідники

Дитячі та спортивні майданчики

Морські краєвиди

Кафе

Міста

Фортеці

Музеї

Храми

Атракціони

Мости

Озера

Печери

Парки

Монастирі

#### 3) Робота з прислів'ями.

Учні читають та аналізують зміст прислів'їв.

- Рідний край — земний рай.
- Нема кращого у світі, ніж твоя сторона.
- Кожному мила рідна сторона.
- Батьківщина — мати, умій за неї постояти!
- За рідний край — хоч помирай!

#### 4) Творча робота.

— Створіть туристичний рекламний буклет або емблему для свого населеного пункту.

— Яку природну пам'ятку можна розмістити на такій емблемі?

Учні об'єднуються в групи, створюють буклет/емблему, презентують свої роботи.

#### 5) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».

Учні читають та аналізують повідомлення про кількість пам'ятників Тарасові Шевченку (*підручник, с. 149*).

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Рефлексія

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (*с. 149*).

### 2. Технологія «Незакінчене речення»

- Я зрозумів (*зрозуміла*), що ...
- Я запам'ятав (*запам'ятала*), що ...
- Під час уроку мені вдалося ...

### 3. Домашнє завдання

— Разом з батьками та друзями влаштуйте невеличкий заповідний мінікуточок у своїй школі або біля свого будинку. Прочитайте у підручнику (*с. 146*), як це можна зробити. Ваша маленька праця подарує багато радості людям!

— Яка пам'ятка природи розташована поблизу місця вашого проживання? Дізнайтеся про неї у своїх батьків або з інтернет-ресурсів та розкажіть своїм однокласникам і однокласницям. Підготуйте про неї презентацію або коротке повідомлення.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 164. ВИГОТОВЛЕННЯ ЛЕПБУКА «ПАМ'ЯТКИ ПРИРОДИ, ІСТОРІЇ, КУЛЬТУРИ»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати уявлення учнів про пам'ятки природи, історії, культури; сприяти набуттю досвіду розв'язання творчих завдань; розвивати дбайливе ставлення до рідного краю; виховувати громадянина та патріота своєї країни;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, аудіоролики, аркуші картону білого кольору, аркуші паперу різних кольорів, кольорові олівці, ножиці, клей, тематичні малюнки, матеріали для оздоблення.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** технологічна, мовно-літературна, громадянська та історична.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

Перегляд відеоролика (<https://youtu.be/rj-nZRBIDQo>)

Учні переглядають відеоролик «Бойківщина. Пам'ятки природи, архітектури та історії».

— Про які цікаві пам'ятки ви дізналися?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Чи хотіли б більше дізнатися про цікаві перлини України?

— Пропоную створити лепбук «Пам'ятки природи, історії, культури».

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Послідовність роботи над лепбуком.

*Крок 1.* Постановка проблеми. Формулювання теми.

*Крок 2.* Складання плану.

*Крок 3.* Створення макета.

*Крок 4.* Наповнення лепбука.

*Крок 5.* Збирання інформації та матеріалу.

###### 2) Об'єднання учнів у групи.

Учні дістають із торбинки різнокольорові кружечки та об'єднуються у три групи.

###### 3) Підготовка матеріалів для створення лепбука.

Кожна група обирає собі матеріали для творчої роботи.

##### 2. Перегляд зразків лепбуків та способів оформлення навчального матеріалу

##### 3. Виконання завдань практичної роботи

*Крок 1.* Постановка проблеми. Формулювання теми.

— Сьогодні ви самостійно створите лепбук «Пам'ятки природи, історії, культури».

*Крок 2.* Складання плану.

— Що, на вашу думку, нам слід зробити, щоб гарно і швидко виконати поставлене завдання?

(Продумати послідовність наших дій.)

— Правильно, нам варто скласти план нашої роботи.

*План роботи*

- Підготувати матеріали.
- Створити макет.
- Продумати розділи лепбука.
- Зібрати інформацію та створити наш виріб.

*Крок 3. Створення макета.*

— Ви маєте чітко уявити, що і в якому місці буде розташовано. Малюємо все це від руки на звичайному аркуші паперу.

*Крок 4. Наповнення лепбука.*

Наповнення лепбука має бути таким, щоб найкраще підходило до викладення інформації.

*Крок 5. Збирання інформації та матеріалу.*

*Робота в групах*

Учні кожної групи спочатку створюють фрагменти лепбука, обравши способи оформлення навчального матеріалу:

*I група — Пам'ятки природи (фрагмент «Рухливий блок»).*

*II група — Пам'ятки історії (фрагмент «Книжка-самогортка»).*

*III група — Пам'ятки культури (фрагмент «Конверт-квіточка»).*

*Музична фізкультхвилинка (<https://www.youtube.com/watch?v=PV6CcZkqxrw>)*

Учні виконують рухи під фізкультхвилинку «Перлина-Україна».

#### **4. Самостійне виконання учнями завдань під контролем і за допомогою вчителя**

*I група. Фрагмент «Рухливий блок»*

Учні повертають блок, у прорізі з'являються назви пам'яток природи. Прочитавши назву пам'ятки, учні розповідають, що їм про неї відомо.

#### **ДУБ МАКСИМА ЗАЛІЗНЯКА**

Дуб Максима Залізняка — 1100-літній дуб, що росте на південному схилі Кириківського яру на території урочища Холодний Яр за селищем Буда Чигиринського району Черкаської області. Дуб є патріархом українських лісів і одним із природних чудес України. Широта обхвату його стовбура становить 9 метрів, висота — 24 метри. Стовбур шість разів уражали грозовиці. Під його шатром відпочивали Богдан Хмельницький, Северин Наливайко, Максим Залізник, Тарас Шевченко.

#### **КРАСНИЙ КАМІНЬ**

Красний Камінь — геологічна пам'ятка природи місцевого значення в Україні. Розташована в межах Сколівського району Львівської області, на північ від смт Верхнє Синьовидне. Площа 1,7 га. Перебуває у віданні Верхньосиньовиднянського лісництва. Створена з метою збереження й охорони в природному стані виходів скель Ямненських пісковиків та унікального природного комплексу. Скелі розташовані в лісовому масиві, на одному з відногів Кюмарницьких гір (*частина Орівської скиби*). Пам'ятка природи має особливе природоохоронне, наукове, естетичне, пізнавальне та культурне значення.

#### **ЗБАРАЗЬКИЙ ЧОРНИЙ ГОРІХ**

Збаразький чорний горіх — екзотичне дерево, ботанічна пам'ятка природи місцевого значення. Зростає в м. Збараж Тернопільської області на території старого парку по вул. Б. Хмельницького. Перебуває у віданні Національного заповідника «Замки Тернопілля». Вік — 110 років. Діаметр стовбура — 98 см.

#### **ЯБЛУНЯ-КОЛОНІЯ У КРОЛЕВЦІ**

Яблуня-колонія — особливий, унікальний об'єкт природно-заповідного фонду України; визначна ботанічна пам'ятка природи загальнодержавного значення. Орієнтовний вік — понад 200 років. Розташована в місті Кролевець Сумської області. Яблуня зростає у вигляді куща, який за площею займає близько 10 соток. У яблуні давно вже немає її первісного материнського стовбура, а налічують близько 15 стовбурів-гілок, що приросли до землі. Особливістю яблуні (*ніде більше не відомою*) є її здатність до самостійного вкорінення гілками. Віття нахиляється до землі та пускає коріння, коли один із стовбурів відмирає. Так яблуня продовжує собі життя. Набравшись сил, уже не гілки, а дерева піднімаються знову догори, рясно вкриваючись квітками навесні та червоно-білими, приємними на смак яблуками восени.

*Перегляд відеоролика (<https://youtu.be/gXdQ61emhno>)*

Учні переглядають відеоролик «Українські природні дива», ознайомлюються з іншими пам'ятками природи.

### *II група. Фрагмент «Книжка-самогортка»*

«Книжка-самогортка» — складова лепбука, яка дає змогу автоматично перегортати аркуші само-робної книги, лише потягнувши за відповідну стрічку. При цьому кількість сторінок може бути до-вільною.

Учні групи на кожній сторінці книжки-самогортки наклеюють малюнки — пам'ятки історії України.

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» знаходиться за 85 км від Києва. Переяслав-Хмельницький — це перлина Київської Русі, справжнє місто-музей.

Колегіальний римо-католицький храм (*костел*) Пресвятої Діви Марії ще називають «Станіславівською колегіатою», адже Станіславів та Станіслав — колишні назви Івано-Франківська. Колегіата — найдавніша (1672–1703 рр.) будівля у місті. Зараз у ній міститься художній музей.

«Гайдамацький яр» — родзинка села-заповідника Буша, одного з найцікавіших сіл в Україні. Тут чекають легенди про гайдамаків, таємничі пісковики, давні храми та неймовірно чисте повітря.

Закарпатський музей народної архітектури та побуту — окраса Ужгорода і визначне місце, де яскраво розкривається історія цілого Закарпаття. Поруч, у центрі, знаходяться й інші численні го-ловні пам'ятки Ужгорода — перш за все, історико-архітектурні та сакральні.

### *III група. Фрагмент «Конверт-квіточка»*

Учні групи виготовляють конверт-квіточку, на пелюстках якої розміщують світлини з пам'ятками культури.

Музей писанкового розпису люблять усі гості, які прагнуть зануритися в автентичну українську творчість та гуцульські традиції. «Писанка» — один із найбільш колоритних підрозділів Національ-ного музею Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського.

Алея Гоголівських героїв (*Полтава*). На одній з міських алей гостей чекають герої Миколи Гоголя. Це одне із затишних місць у місті, де розташовані оригінальні пам'ятки Полтави.

Воскресенський собор (*Суми*) — велична сакральна будівля — перша кам'яниця у місті. В її архі-тектурі відтворено знамените козацьке бароко.

Замок Любарта (*Луцьк*). Луцький замок — місце, без якого неможливо уявити подорож Волиню. До того ж ця пам'ятка архітектури об'єднує численні музеї.

Центр народного мистецтва «Петриківка» в однойменному селі за 50 км від м. Дніпро. Це центр яскравих фарб і барвистих квітів («*душа України*»), що заслужили визнання ЮНЕСКО.

Історичний центр Львова: яскрава площа Ринок, вражаючий Оперний театр, таємничий Доміні-канський храм... Центр Львова не дарма посів почесне місце у спадку ЮНЕСКО.

Одеський академічний театр опери і балету завжди гарантує як чудово проведений вечір, так і не-ймовірне захоплення від розкішного архітектурного вирішення споруди. Опера, як й інші головні пам'ятки Одеси, особливо прекрасна при вечірньому освітленні.

*Руханка «Україно, ми твоя надія»* ([https://youtu.be/OiWHNWvA4\\_c](https://youtu.be/OiWHNWvA4_c))

Учні виконують музичну руханку.

## **5. Підбиття підсумків практичної роботи**

Презентація виробу.

### **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

*Вправа «Відкритий мікрофон»*

- Що нового дізналися на уроці?
- Чого навчилися? Яку роботу виконали?
- Чи цікаво було створювати лепбук?
- Де ми його зможемо використати?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**



## УРОК 165. УЯВНА МАНДРІВКА РІДНИМ КРАЄМ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** учити учнів описувати історичні пам'ятки минулого на основі фото- та відеоматеріалів; розвивати вміння складати розповідь про пам'ятку на основі плану, показувати місцезнаходження історичних місць на карті; розвивати інтерес учнів до вивчення історії України; виховувати почуття любові до рідного краю, держави;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеопрезентація, аудіоролик, ілюстративний матеріал, карта України, матеріали для гри.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Форма проведення:** уявна мандрівка.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мистецька, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

Вправа-гра «Додай слово»

Ось небо блакитне і сонце в зеніті!  
Моя Україна — найкраща ... (у світі).  
Моя Україна — це ліс і озерця,  
Безмежні степи і чарівні ... (джерельця),  
Красиві пейзажі та гори високі,  
Маленькі струмочки і ріки ... (глибокі).  
Сади чарівні, мальовничі села,  
Моя Україна — це пісня ... (весела).  
Це щира, багата, як світ, її мова,  
Така мелодійна, крилата, ... (чудова).  
Її береги — верба і калина.  
Найкраща у світі — моя ... (Україна).

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Україна — наша Вітчизна — ненька зі своєю історією, добротою, щирістю, красою. Україна — це найдорожча і найрідніша земля, де ми народилися, де живуть наші батьки, рідні, де звучить чарівна українська пісня.

Сьогодні ви вирушите в уявну мандрівку нашою країною, щоб краще пізнавати її.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Перегляд відеопрезентації

Учні переглядають відеопрезентацію «Мандрівка Україною», з'ясовують, що Україна має дуже багато історичних місць, у яких цікаво було б побувати.

([https://youtu.be/aetU34\\_bciA](https://youtu.be/aetU34_bciA))

##### 2. Складання плану опису пам'ятки

Учні складають план опису, за яким мають описувати пам'ятку.

— Опишіть архітектурну споруду за планом:

1. Назва.
2. Рік та місце заснування.
3. Особливості (вигляд, склад, призначення).
4. Історичне значення. Ваше ставлення.

### 3. Уявна мандрівка

Підготовлені учні розповідають про визначні пам'ятки — 7 чудес України, ілюструють розповідь, показують їхнє місцезнаходження на карті.

#### 1) 1-ша зупинка — Києво-Печерська Лавра.

Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник — найбільший музейний комплекс України, де зосереджено 144 споруди, 122 з яких — пам'ятки історії і культури. Серед них — 2 унікальних підземних комплекси, храми, пам'ятки архітектури XI–XIX ст., численні виставкові приміщення. Також на території заповідника розміщені музеї: Музей книги і друкарства України, Музей українського народного декоративного мистецтва, Музей театрального, музичного та кіномистецтва України, Музей історичних коштовностей України.

На території заповідника знаходиться і Києво-Печерська лавра — видатна пам'ятка не лише української, слов'янської, але й загальносвітової культури. 1990 року Києво-Печерську лавру занесено до «Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО».

Києво-Печерська лавра — православний монастир, заснований 1051 року монахами Антонієм і Феодосієм поблизу Києва. У XI ст. монастир став центром розповсюдження і затвердження християнства у Київській Русі. У XII ст. монастир отримав статус «лаври» — головного великого монастиря.

Києво-Печерська лавра відіграла важливу роль у розвитку давньоруської культури, вона була центром літописання. Тут перекладали церковнослов'янською мовою і переписували твори іноземних авторів. У лаврі працювали відомі літописці — Нестор, Никон, Сильвестр. У XIII ст. було укладено «Києво-Печерський патерик» — важливе джерело історії Києва.

#### 2) 2-га зупинка — заповідник «Кам'янець».

Національний історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» є одним із найстаріших на території України. Загальна площа заповідника сягає 121 га та налічує майже 200 пам'яток архітектури. До складу Кам'янецької фортеці входять одинадцять веж, кожна з яких має свою назву й історію. Так, наприклад, найвища вежа названа Папською, тому що була збудована на кошти, виділені папою римським Юлієм II. Ще її називають Кармелюковою, бо в ній тричі був ув'язнений український народний герой Устим Кармелюк. У Чорній (кутовій) вежі знаходиться криниця завглибшки 40 м і 5 м у діаметрі, видобвана у скелі. Досі тут збереглося величезне дерев'яне колесо з пристроєм для підняття води на поверхню.

Неабиякий інтерес спонукає й унікальний Замковий міст, що сполучає Старе місто із Замковим комплексом. Досі точиться немало суперечок щодо його походження. Деякі науковці стверджують, що міст було закладено ще римлянами у II ст. під час походу Траянового війська на Дакію.

У підземеллях Замкового комплексу відкрито експозиції, що відтворюють сторінки його історії. У західному бастіоні реконструйовано оборону замку 1672 р. під час турецької навали.

#### 3) 3-тя зупинка — дендропарк «Софіївка».

Національний дендрологічний парк «Софіївка» — одне з найвидатніших творінь світового садово-паркового мистецтва кінця XVIII — першої половини XIX ст. Парк розкинувся на площі майже 180 га на узбіччі старовинного міста Умань Черкаської області.

Заснував парк 1796 року польський магнат Станіслав Потоцький на честь своєї дружини красуні-гречанки Софії та подарував його у день її янгола, в травні 1802 року. Ідея створення парку в романтичному стилі з використанням римської та грецької міфології належала самій Софії. Дивовижні пейзажі, екзотичні рослини, античні скульптури, водойми, каскади, фонтани, кам'яні гроти — все це гармонійно поєднується і створює неповторну атмосферу казки. Цей шедевр вражає відвідувачів своєю красою вже понад 218 років.

Утілювали задум архітектурного проекту народні майстри-умільці Уманщини — з 1796 до 1802 рр. копали ставки, підземну річку, споруджували водоспади й водограї, прокладали алеї, переносили велетенські гранітні брили, створювали із граніту та гіпсу художні прикраси для архітектурних споруд. У парку висаджували дерева місцевих порід та екзотичні рослини, завезені з різних країн світу. Прикрашали парк мармуровими статуями грецьких богів та богинь, філософів та поетів, виготовленими скульпторами Італії та Франції.

Парк прикрашають штучні скелі (*Левкадська Тарпейська*), гроти (*Венери*, «Горішок», «Страхи і сумнівів»), павільйони (*Флори*, *Рожевий*), альтанки, скульптури.

Музична фізкультхвилинка

Учні виконують рухи, слухаючи та переглядаючи аудіоролик «Наша Україна».

(<https://youtu.be/WHzkAnS3nDA>)

#### 4) 4-та зупинка — Софія Київська.

Найвеличнішою спорудою Національного заповідника «Софія Київська» є Софійський собор — усевітньо відома пам'ятка архітектури і монументального живопису XI ст. У 1990 р. собор разом з ансамблем монастирських споруд на його подвір'ї занесено до «Списку всевітньої спадщини ЮНЕСКО».

Заснування собору згадується в літописах як під 1017, так і під 1037 роками. Будівничим Святої Софії літописці називають великого Київського князя Ярослава Мудрого. Джерела свідчать, що в цій справі Ярослав завершив починання свого батька Володимира.

Давньоруські написи-графіті на фресках храму, що містять дати 1022, 1033 та 1036 рр., підтверджують заснування Софії Володимиром — хрестителем Русі. Присвячений Премудрості Божій, собор, за задумом творців, мав утверджувати на Русі християнство.

Упродовж сторіч Софія Київська була головною святинею Русі-України. Собор, як головний храм держави, відігравав роль духовного, політичного та культурного центру. Під склепіннями Святої Софії відбувалися урочисті «посадження» на великокняжий престол, церковні собори, прийоми послів, укладання політичних угод. При соборі велося літописання і була створена перша відома на Русі бібліотека.

Цінною реліквією собору є мармуровий саркофаг Ярослава Мудрого, у якому покояться останки князя. Саркофаг вагою 6 т оздоблений пишним різьбленням.

#### 5) 5-та зупинка — Херсонес.

Херсонес Таврійський — таку назву носило місто, засноване давньогрецькими колоністами понад дві з половиною тисячі років тому на південному заході Кримського півострова.

Слово «Херсонес» зазвичай перекладають з грецької як «півострів». Місто дійсно було розташоване на невеличкому півострові між двох бухт. Таври — войовниче плем'я, що заселяло сусідні гористі місцевості, — спричинили народження епітету «Таврійський», тобто «розташований на території таврів».

Територія сучасного заповідника охоплює межі стародавнього грецького міста — Херсонеса Таврійського, що виникло тут, на узбережжі Чорного моря, у V ст. до н. е. Місто було огорожене могутніми оборонними стінами і розплановане за схемою, поширеною тоді у грецькому та римському світах. До наших днів збереглося багато давніх споруд. Серед них — елліністичний театр, римська цитадель, середньовічні християнські храми, житлові квартали, вулиці, гончарні майстерні, обладнання для засолювання риби, колодязі тощо.

Наприкінці XIV ст. навала кочівників поклала кінець існуванню міста, а його руїни поховала земля.

Територія Херсонеса досліджується археологами уже 180 років. За цей час відкрито понад третину міста. На місці руїн хрещальні князя Володимира 1861 року було закладено собор в ім'я Хрестителя Русі. Нині Володимирський собор у Херсонесі реконструйований та є символом Хрещення Русі.

*Гра «Що взяти із собою у похід»*

Учитель називає предмет або показує зображення того, що пропонується взяти у похід. Якщо названий предмет потрібно взяти із собою, учні мають плеснути у долоні, а якщо ні — тупнути ногою.

#### 6) 6-та зупинка — острів Хортиця.

Основу найбільшого острова на Дніпрі — Хортиці (довжина 12, ширина, в середньому, — 2,5 км, загальна площа — 2360 га) становлять граніти і гнейси, яким близько двох мільярдів років. Природна унікальність Хортиці полягає в тому, що тут у мініатюрі представлені зразки всіх ландшафтних зон України.

Дуже важливою та значущою є історична спадщина цього краю. Саме тут, за однією з версій, навесні 972 року загинув Київський князь Святослав Ігоревич — одна з найяскравіших постатей давньої історії України. Уважається, що з Хортиці вирушали у козацькі походи проти поляків оспівані українським народом Северин Наливайко, Криштов Косинський, Іван Сулима. Бував тут і гетьман

Петро Сагайдачний зі своїм військом. Саме на Хортиці Богдан Хмельницький отримав підтримку реєстрових козаків у часи Визвольної війни.

У п'яти досліджених «напівземлянках» (археологи називають їх «куренями») мешкали оборонці не лише Хортиці, а й частини південних рубежів тогочасної української держави.

У Музеї історії запорозького козацтва, відкритому на території заповідника 1983 року, зібрано понад 30 тис. експонатів, більшість яких знайдена саме на Хортиці. Це — кам'яні знаряддя праці, кераміка, зброя, якорі, фрагменти старовинних човнів, стовбур дуба, який був зрубаний кілька тисячоліть тому і стільки ж пролежав на Дніпровському дні.

#### 7) 7-ма зупинка — Хотинська фортеця.

Хотинська фортеця — свідок численних війн та баталій. Протягом століть вона була центром розвитку ремесел і торгівлі, культури та економіки. Не випадково скелястий мис над Дністром наші предки називали «Хотинь». Назва міста походить від дієслова «хотіти», оскільки мис був бажаним та надійним місцем для давніх поселенців. Завдяки міцній твердині та вигідному розташуванню Хотин став центром розвитку ремесел і торгівлі, які, у свою чергу, сприяли розквіту його культури та економіки. Місто було важливим пунктом у європейсько-азійській торгівлі.

Розташований на основних транспортних магістралях, Хотин завжди привертав увагу завойовників. З метою захисту від них була споруджена фортеця, яка пережила століття і бачила під своїми мурами полчища воїнів Османської імперії, повстанців Мухи, народних месників Дитинки, вояків Дмитра Вишневецького (*Байди*), Петра Дорошенка.

У Хотинській фортеці проводили зйомки багатьох художніх фільмів.

#### 4. Гра «Мандруємо Україною»

*Мета:* навчитись орієнтуватися на карті України.

*Матеріали:* ігрове поле, бонусні фішки; карта-підказка (*карта України*).

На двох столах, розміщених на досить великій відстані один від одного, розкладені карти, на одному — з підписаними назвами міст, на іншому — з числами. Біля другого — гравці, які обирають лічильною того, хто ходитиме першим.

Учасник називає одне з чисел від 1 до 24, інші мають назвати відповідне місто. Той, хто назвав його першим, отримує бонусну фішку і загадує наступне число. Щоб скористатися картою-підказкою, гравець має запам'ятати, де на ігровому полі розміщене загадане число, підбігти до карти з підписаними містами, прочитати і запам'ятати назву відповідного міста, повернутися назад і промовити цю назву.

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

*Технологія «Мікрофон»*

- Чи сподобалася вам наша мандрівка?
- Про що цікаве ви дізналися?
- Що сподобалося найбільше?
- З ким ви поділитесь враженнями про це?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

---

---

---

---

---

---

## УРОК 166. СТВОРЕННЯ КОЛАЖУ З ФОТОГРАФІЯМИ, МАЛЮНКАМИ ТА ТЕКСТАМИ «НАШ ЧУДОВИЙ РІДНИЙ КРАЙ!»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** учити учнів орієнтуватися в інформаційному просторі, створювати колаж з фотографіями, малюнками, текстами; розвивати пізнавальну активність, логічне мислення, навички роботи в групі; виховувати патріотичні почуття, гордість за свою Батьківщину;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, аудіозапис, зразки колажів, аркуші формату А1, фотографії, вирізки зі старих журналів, роздруківки з мережі Інтернет, кольоровий папір, кольорові олівці, фломастери, прості олівці, ножиці, клей, матеріали для оздоблення, карта України.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мистецька, технологічна, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Робота в парах. Технологія «Обличчя до обличчя»*

— Об'єднайтеся в пари. Поміркуйте, що є візитівкою нашої країни, за якою її впізнають люди інших держав. Обміняйтеся своїми ідеями.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Пропоную об'єднатися в групи та створити колажі-візитівки «Наш чудовий рідний край!».

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Словникова робота.

Учні зачитують у підручнику (с. 147) пояснення слова «колаж».

— Дослівно «колаж» перекладають з французької як «наклеювання». Зараз «колаж» — це своєрідний прийом дизайну, який полягає у виготовленні комбінацій з різних матеріалів, таких, як різні картинки, фото, тканина, фольга тощо. Цей спосіб різноманітного заповнення навколишнього простору використовують з глибокої давнини. Ще в Стародавньому Китаї були поширені композиції з кольорового паперу, сухого листа і квітів.

У 20-ті роки ХХ століття техніка колажу набула популярності й досягла свого розквіту. Багато художників (починаючи з Пікассо) використовували газетні аркуші, етикетки тощо для більшої виразності та достовірності композицій.

У ХХ столітті мистецтво колажу особливо яскраво проникає в рекламу, театр та кіно. Пізніше, комбінована зйомка в силу ємності візуальних рішень, починає широко використовуватися в періодичних виданнях та в книжковому дизайні.

###### 2) Довідкові матеріали.

*Основні правила створення колажів*

- Колаж — це не розрізнене нагромадження предметів; основою будь-якого вдалого колажу є продумана, гармонійна композиція;
- визначитися з головною темою і головним образом композиції; зазвичай його розташовують у центрі;
- приділити увагу колірній гамі — вона допоможе виділити центральний образ;
- колірна гама може бути монохромною, тобто будуватися на близьких один одному відтінках, або яскравою і контрастною;

- не боятися використовувати несподівані та об'ємні предмети;
- використовувати символи, знаки, цитати — це надасть змістовності та глибини роботі;
- зробити на папері попередній ескіз колажу, бажано, в кольорі;
- переміщати предмети на роботі, добираючи найбільш ефектне їхнє розташування.

*Які матеріали можна використовувати для колажу?*

Полотно або аркуш формату А1, акрилові або гуашеві фарби, кольоровий папір, старі книги і ноти, шпалери, обгортковий папір, листівки, фото, наклейки або вирізки з журналів, стрічки, тасьма, намистини, ґудзики, обрізки тканини, нитки, природний матеріал: гілочки, мушлі, сухі квіти.

*Які інструменти знадобляться для виготовлення колажу?*

Ножиці, канцелярський ніж, клей ПВА, гарячий клейовий пістолет або клей типу «Момент-Уні-версал», пастильні крейди або кольорові олівці, фломастери, пензлики для фарб і клею.

### 3) Руханка «Я віночок сплету».

Діти утворюють коло. Дівчинка з віночком у витягнутих руках іде співаючи повз них. Решта дітей ідуть у зворотному напрямку. Закінчивши співати, дівчинка зупиняється і, якщо перед нею дівчинка, називає її ім'я та надягає їй на голову віночок. Якщо хлопчик — дає йому віночок у руки. Обое виходять на середину кола, беруться за руки, кружляють. Діти в колі плескають у долоні.

## 2. Організація самостійної практичної діяльності учнів

### 1) Підготовка робочих місць.

— Щоб створити колаж «Наш чудовий рідний край!», вам необхідно підготувати матеріали для роботи.

Прочитайте у підручнику (с. 148), які матеріали вам знадобляться.

### 2) Перегляд зразків колажів.

Учні коментують, які матеріали використано під час виготовлення колажу.

### 3) Вступний інструктаж.

Повторення правил користування ножицями та клеєм.

### 4) Послідовність виконання роботи (підручник, с. 148).

Учні зачитують послідовність роботи над колажем, уточнюють деталі.

### 5) Самостійна робота учнів.

*Робота в групах*

Учитель пропонує картки з назвами областей України, представники груп довільно вибирають картку з назвою області та переліком її пам'яток історії та культури, готують колаж. *(Відповідно учні можуть виготовляти колаж пам'яток рідного краю.)*

*I група. Фотоколаж.*

Фотоколаж — це вільне, довільне з'єднання кількох стилів фотозображення в одній картинці або фотографії. Ефект фотоколажу досягається за допомогою накладання одного зображення на інше, поєднання декількох фотозображень в одному.

*II група. Колаж-мозаїка.*

Як зробити мозаїку з фотографій? Фотографії для мозаїки можна брати будь-які: портрети, краєвиди, фотографії пам'яток культури та архітектури. Головне — дібрати такі фотографії, щоб картина, зроблена з пам'ятних знімків, виглядала жваво і цікаво.

*III група. Колаж-пазл.*

Спочатку потрібно зробити з картону шаблон деталей пазлу. На всіх частинах пазлу слід поставити цифри *(порядок пазлів)* та позначити лицьову та виворотну сторони. Далі розрізати фотографії за шаблоном та наклеїти, склавши пазл.

### б) Підбиття підсумків практичної роботи.

- Естетичне оформлення роботи.
- Презентація виробів.
- Оцінювання робіт.

— Визначте кращі роботи шляхом голосування. Розмістіть їх на видноті або у холі вашої школи.

*Висновок.* Україна має багато пам'яток природи, історії, культури. Це — наша історія, яку потрібно пізнавати, вивчати.

### 7) Вправа-гра «Назви адресу».

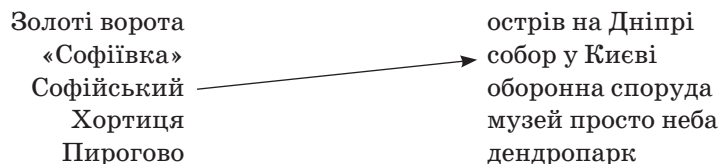
Робота з картою України

Учитель демонструє фото пам'ятки, учень, який її впізнав, прикріплює на карті, за її відповідною адресою.

### 3. Перенесення знань і способів дій у нові ситуації

#### 1) Тематична павутинка.

— З'єднайте власні назви з відповідними словами.



#### 2) Гра «Сонце Батьківщини».

Учитель пропонує учням назвати все найкраще, що подарувала їм Вітчизна (*родину, друзів, улюблене заняття, пам'ятки культури, тваринку, місце відпочинку тощо*), і малює на дошці сонце Батьківщини. Від сонця повинно відходити стільки промінців, скільки хорошого перерахували діти.

#### 3) Гра «Шифрувальник».

— Розшифруйте фразу, використовуючи ключ.

М	1	Р	7
І	2	Щ	8
Й	3	И	9
Н	4	Д	0
А	5	У	=
К	6	Ї	+

1	2	3		4	5	3
6	7	5	8	9	3	
0	2	1	—	=	6	7
5	+	4	5	!		

(Мій найкращий дім — Україна!)

#### 4) Музична хвилинка.

Учні слухають аудіозапис пісні Н. Май «Мій рідний край!», аналізують зміст.

<https://youtu.be/3тсМz0iTV8k>

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Зворотний зв'язок

— Чому людині такий дорогий той край, де вона народилася і виросла? Розкажіть, де ви народилися, де минули ваші перші роки дитинства.

— Як любов до Батьківщини може допомогти людині в її праці та житті?

— Що діти можуть зробити для того, щоб рідний край став кращим?

— Чим ви найбільше пишаєтесь у своїй Вітчизні?

### 2. Інтерактивна вправа «Піраміда позитивних почуттів»

Учитель простягає руку і говорить: «На уроці мені сподобалось, що ви працювали наполегливо і старанно». Учні по черзі підходять, кладуть долоньку зверху і відповідають: «Мені сподобалось ...».

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

---

---

---

---

## УРОКИ 167–168. ЧИМ СЛАВЕТНА УКРАЇНА. НАРОДНІ РЕМЕСЛА

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити учнів з ремеслами, якими володіли українці, збагачувати новими знаннями про народні промисли України; розвивати критичне мислення, зв'язне мовлення; виховувати в учнів бажання берегти, примножувати традиції українського народу;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** комп'ютер, презентація, аудіозапис, розрізна азбука, аркуші паперу, кольорові олівці, фломастери, повітряні кульки, картки з текстами, квітка з шести пелюсток.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

###### 1) Робота в групах.

*I група.* Скласти «сенкан» до слова *Україна*.

Україна.

Незалежна, рідна.

Бореться, дивує, захоплює.

Україна — мій рідний край!

Вітчизна.

*II група.* Скласти «гронування» — «За що я люблю Україну?».

Я люблю Україну за ... (*мову, пісню, степи, традиції, мальовничість, духовність, неповторність, патріотизм, працьовитість тощо*).

*III група.* Вправа «Абетковий суп».

Кожен учень бере літеру з торбинки та складає словосполучення до слова «Україна», яке б починалося на цю літеру.

*Наприклад:* багата Україна, незалежна Україна, велика Україна, працелюбна Україна, унікальна Україна, мальовнича Україна тощо.

###### 2) Обговорення у загальному колі.

— Що знають про Україну в світі?

— Які імена видатних людей відомі в усьому світі? Що ви про них знаєте?

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Ми пишаємося нашими митцями, письменниками, поетами, композиторами, воїнами, спортсменами — великими українцями, які прославляли та прославляють Україну.

— Гончарі, шевці, столяри, бондарі жили і працювали в нашому краї. Вони виробляли різноманітні речі побуту. Сьогодні ми познайомимося із ними. Це буде для вас цікаве заняття, тому що речі, які виготовили ці люди, прикрашають наші домівки і створюють у них святковість, затишок і красу, приносять насолоду дорослим і дітям.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Вивчення нового матеріалу

###### 1) Робота за підручником (с. 149–151).

*Технологія «Акваріум»*

Групи по черзі, а потім увесь клас, читають та обговорюють статті у підручнику про:

- буквар Івана Федорова;



- пісню «Щедрик» в обробці композитора Миколи Леонтовича;
- український народний бренд — вишивку.

Наприкінці обговорення учні мають дійти спільного рішення за 3–5 хв. (*Українці створили багато народних символів, якими прославили Україну на весь світ.*)

## 2) Словникова робота.

Учні зачитують у підручнику (с. 152) пояснення значень слів: *двобій, гопак, бойовий гопак.*

## 3) Вправа «Поняття».

Учитель вертикально на дошці записує основне поняття, що мають опрацювати учні. Учні називають його ознаки.

Обов'язковою умовою є те, щоб слова мали спільні з основним поняттям літери.

— Які ознаки має гопак?

Гартівний.

Організований.

Потужний.

Активний.

Козацький.

## 4) Робота за підручником (с. 151–153).

*Читання в парах — узагальнення в парах*

Учні читають та обговорюють текст у парах. Спочатку частину тексту читає один учень, а другий ставить йому запитання або переказує прочитаний текст. Потім вони міняються ролями.

— Що таке гопак?

— Що поєднував у собі запальний танок і українське бойове мистецтво?

— Як гартувалися козаки?

— Чим був раніше гопак?

— Які бойові елементи простежувалися у гопаку?

— Що є танцювальною візитівкою України?

— Що таке хортинг?

— Чи належить він до традиційних українських видів спорту?

## 5) Конкурс «Веселий козак».

*Завдання:* із заплющеними очима намалювати портрет козака.

Перемагає учасник, який намалював козака більш дотепно, з почуттям гумору.

Результат конкурсу визначають спільним голосуванням глядачів.

## 6) Гра «Козацька спритність».

Учні утворюють пари, беруться за руки, розвівши їх у сторони. Між лобами слід тримати повітряну кульку. Пари рухаються приставними кроками до протилежного боку класної кімнати, а потім назад до своєї команди. Естафету передають, поклавши кульку між лобами наступної пари. Виграє команда, яка першою закінчить рух.

## 2. Самостійне застосування учнями знань у стандартних ситуаціях

### 1) Перегляд презентації.

Учні переглядають презентацію «Народні промисли України», аналізують зміст.

(<https://youtu.be/sn826z-14HM>)

### 2) Словникова робота.

Учні читають у підручнику (с. 153) пояснення значень слів: *ремесло, ярмарок.*

### 3) Робота за підручником (с. 153–154).

*Вправа «Знайди відповідність»*

— Знайдіть відповідність між зображенням та назвою народних ремесел, які можна побачити на українських ярмарках.

Гончарство — 1;

різьблення — 3;

ковальство — 4;

ткацтво — 5;

лозоплетіння — 6;

писанкарство — 2.

### Стратегія «Поміч»

**Завдання:** прочитати текст про ярмарки та вертепи.

Учитель ознайомлює учнів з маркувальними знаками і пропонує їм під час читання ставити їх олівцем на полях тексту.

**Орієнтовні позначки:**

«V» — це я знаю;

«-» — суперечить тому, що мені відомо;

«+» — нова інформація;

«?» — незрозуміла інформація.

Після читання учні обговорюють результати в класі, вчаться формулювати свої висновки щодо навчального матеріалу.

**Висновок.** Традиція проводити українські ярмарки, вертепи збереглася до наших днів.

#### 4) *Рухлива гра.*

#### 5) *Технологія «Навчаючи — вчуся».*

Підготовлені учні ознайомлюють зі своєю інформацією однокласників і одержують інформацію від них.

— Припустіть, чим займалися і що виготовляли народні майстри (*гончарі й ложкарі, ткалі й вишивальниці, бондарі й столярі, стельмахи й кошикарі, кушніри й лимарі, дьогтярі й кравці*), які продавали на ярмарках свій крам. Дослідіть значення цих старовинних професій.

- Легенда про гончара.

Жив на світі чоловік. Одного разу прийшов він до богині Дани і просить її: «Дай мені такої землиці, щоб я міг з неї посуд виліпити».

Богиня Дана відповідає: «Відгадай мою загадку — і знайдеш таку землицю». І загадала загадку: «Що то за землиця, що у воді не зникає, у вогні твердне, а в ловких руках мліє?». Замислився чоловік. Ходив він скрізь по лісах, по луках, але одного разу дійшов до берега річки. Що він побачив? А побачив він інший берег, освітлений сонцем. І здалося чоловікові, що він золотий. Перебрів він річку, взяв грудку тієї землі та приніс додому. Довго розглядав її, але ненароком опустив ту землю у воду і побачив, що вона у воді не зникла. Витягнув її з води, а вона стала в руках м'яка, що хочеш можна з неї зліпити. Підніс чоловік ту грудочку до вогню, і вона стала твердою. Зрадив чоловік, що знайшов відгадку. Зліпив посуд і поніс богині Дані в дарунок.

— Чи відгадали ви загадку богині Дани? З чого робив посуд гончар? (*З глини.*)

- Ложкар.

Ложкар — майстер з виготовлення дерев'яних ложок і дрібного дерев'яного посуду.

Ложкарством займалися зазвичай чоловіки похилого віку. Для цього ремесла використовували здебільшого такі породи деревини, як клен, береза, осика, липа, інколи — груша. Вимогою до сировини були легкість оброблювання і стійкість до розтріскування. З розпиляного дерева майстер робив спочатку заготовки, які обробляв потім за допомогою спеціальних ложкарських інструментів — різця, кривого ножа-лижки (*для вирізання заглибини*) та шліфера, а також ножа та найпростішого токарного верстата.

Сучасні дерев'яні ложки зазвичай прикрашають розписом.

- Ткалі й вишивальниці.

В Україні виробництво мистецьких тканин разом із вишивкою належать до найдавніших та найпоширеніших народних мистецтв, що мають призначення прикрашати одяг, предмети хатнього вжитку та оформлення інтер'єру селянських і міщанських помешкань, провінційних церков.

Для інтер'єрів хат ткалі різномірні декоративно-ужиткові візерунчасті тканини: з льону і конопель — рушники, покривала, рядна, а з вовни — покривала, коци, килими, ліжники, полавники, килимки тощо.

Ткаля — робітниця, майстриня, яка виготовляє тканини на ткацькому верстаті. З давніх часів на території України займалися обробленням волокна з льону, конопель і вовни.

Вишивальниця за ескізами художника або самостійно розробляє технічний малюнок вишивки, підбирає необхідні по кольору і фактурі нитки, бісер. У виробі можливе сполучення ручної та машинної вишивки.

- Бондар.

Бондарство — вид деревообробного промислу, пов'язаний з виготовленням ємностей — бочок, діжок, барил, цебер тощо. Одне з традиційних українських ремесел. У минулому бондарне

виробництво було засноване тільки на ручній праці. Порівняно з теслярством та іншими деревообробними промислами бондарство в Україні поширилося пізніше, проте швидко набуло значного розвитку, особливо на Поліссі. Українські бондарі добре розумілися на різних сортах деревини і добирали їх конкретно для кожного виробу.

- **Стельмах.**

Стельмах — майстер, який робить вози, сани, колеса тощо. Стельмахів, що спеціалізувалися на виробленні коліс, також називали колісниками, а тих, які робили і лагодили карети, — каретниками. Відомим центром стельмаства було село Дорогоща Хмельницької області. Вироби стельмахів мали попит в інших районах України, зокрема в південних. У зв'язку з механізацією транспорту стельмаство втратило своє значення.

- **Кушнір.**

Кушнір — ремісник (*фахівець*), який вичиняє хутро зі шкури та шие хутрянні вироби, спеціаліст з кушнірства. Кушнірство — традиційне українське ремесло, яке включало вичинку шкіри з хутром і пошиття з неї різного одягу.

З хутра українські кушніри шили численні види традиційного одягу — кожухи, кептарі, шапки тощо. Найбільшим центром кушнірства в Україні було містечко Тисмениця (*нині Івано-Франківська область*).

- **Лимар.**

Лимар — майстер, який виготовляє ремінну зброю. У XV–XVI ст. у Києві та Львові були лимарський і кушнірський цехи. Добре було поставлено лимарство і серед українського козацтва.

До середини XIX ст. лимарство було засноване винятково на ручній праці. Винайдення в 50-х рр. XIX ст. швейної машини дало змогу механізувати лимарську справу. Тепер речі зі шкіри виготовляє переважно шкіряно-взуттєва промисловість.

б) *Музична фізкультхвилинка* (<https://youtu.be/8qdvjDjXDfc>).

Учні виконують рухи під мелодію пісні «Веселі чобітки».

### **3. Творче перенесення знань і навичок у нові ситуації**

#### **1) Практична робота.**

— Які сучасні народні ремесла «живуть» у вашому краї?

— Назвіть кілька імен майстрів та майстринь. Запишіть у зошит.

#### **2) Рубрика «Чи знаєте ви, що ...».**

Учні зачитують повідомлення про писанкарство (*підручник, с. 156*).

## **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

### **1. Рефлексія**

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (*с. 155*).

### **2. Технологія «Ромашка Блума»**

«Ромашка Блума» — квітка з шести пелюсток — шість типів запитань.

*Перша пелюстка (проста)*. Про які народні ремесла ви дізналися?

*Друга пелюстка (уточнювальна)*. Чи варто вивчати давні ремесла?

*Третя пелюстка (пояснювальна)*. Чому люди цікавляться старовинними професіями?

*Четверта пелюстка (творча)*. Як сучасні майстри та майстрині удосконалюють свої вироби?

*П'ята пелюстка (оцінювальна)*. Навіщо влаштовують щорічні ярмарки?

*Шоста пелюстка (практична)*. Чи хотіли б ви виготовити власні вироби для ярмарку?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОКИ 169–170. ВИГОТОВЛЕННЯ ВИРОБІВ ДЛЯ ЯРМАРКУ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** ознайомити дітей з традицією ярмаркування українського народу; закріплювати вміння виготовляти вироби власноруч; розвивати творче мислення, допитливість, навички культури праці; виховувати інтерес до творчості, бережливе ставлення до результатів праці;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** комп'ютер, аудіозапис, порожні банки з-під кави, дерев'яні намистини, декоративні очі, нитки для в'язання спицями, серветки з малюнком, пухнастий дріт, фетр, основи від паперових рушників, прищіпки для білизни, мушлі, пластилін, кольоровий папір, прості олівці, фломастери, фарби, лінійки, ножиці, клей ПВА, матеріали для оздоблення.

**Тип уроку:** урок застосування знань, умінь і навичок.

**Освітні галузі:** технологічна, мовно-літературна, мистецька.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

*Технологія «Мікрофон»*

*Крок 1.* «Кореспондент» формулює запитання відповідно до теми уроку та бере інтерв'ю в учнів.

*Крок 2.* Учень, до якого звертається «кореспондент», повинен дати відповідь.

*Крок 3.* Учень, який не висловився або якому нема чого додати на цей момент, має право сказати: «Пропускаю».

*Технологія «Передбачення»*

*Крок 1.* Діти утворюють коло.

*Крок 2.* Під час виконання вправи у кожного учня буде можливість висловити свою думку.

*Крок 3.* Учитель пропонує за допомогою наочності та обладнання передбачити, чим вони будуть займатися протягом уроку, які вироби потрібно буде виготовити.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Пропоную підготуватися до ярмарку — виготовити власні вироби.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Осмислення змісту й послідовності застосування способів виконання дій

###### 1) Вступне слово учителя.

— Термін «ярмарок» походить від німецького слова, що визначають як «торг, що влаштовується регулярно, в певну пору року і в певному місці для купівлі-продажу товарів». Ярмарок є однією з найбільш масштабних ранніх форм торгівлі. Регулярно ярмарки в Україні почали діяти ще з XVI ст. Постійні ярмарки були у Львові, Києві, Перемишлі, Галичі, Луцьку. Найвідоміший нині Сорочинський ярмарок з'явився у II половині XVII ст. У цей період ярмарки були головним місцем оптового і роздрібного продажу вітчизняного та іноземного товару. Як правило, початок ярмарку приурочували до релігійного свята, і тривав він від одного дня до двох тижнів. Сорочинський ярмарок багато років не функціонував, і лише 1966 року його було відроджено. Традиційно на ярмарках продавали кримську сіль, донську рибу, мануфактурні вироби, вовну, сукно, посуд, папір, цукор, мед, віск, худобу та інші види товарів.

Мета ярмарку — створення належних умов для багатосторонніх контактів продавців і покупців, сприяння розширенню торгівлі, встановленню ділових зв'язків між виробниками і споживачами. Вони були одночасно й суспільно-культурними подіями, сприяли спілкуванню людей з далеких околиць та родинно-товариським зв'язкам.

Ярмарки мають на меті забезпечити на основі посилення конкуренції товаровиробників, розширення асортименту товарів та поліпшення їхньої якості, створити умови для вільного виходу на споживчий ринок суб'єктів підприємництва, сприяти підприємницькій діяльності, стимулювати виробництво нових товарів і створити передумови для повнішого освоєння споживчого ринку вітчизняними виробниками.

## 2) Дидактична гра «На ярмарок!».

*Мета:* закріпити знання про геометричні фігури; розвивати увагу, логічне мислення, вміння доводити свою думку.

*Обладнання:* план-схема дороги на ярмарок, на якій за допомогою геометричних фігур зашифровано послідовність руху.

Учитель пропонує дітям розглянути схему і знайти доріжку, яка веде на ярмарок. А на ярмарок веде та доріжка, на якій залишаються незакресленими всі геометричні фігури, зображені біля кошика (вони за формою нагадують зображення овочів, які Оленка несе на продаж).

У ході виконання роботи учитель заохочує дітей до пояснення, чому вони обрали саме ту чи іншу доріжку; просить пояснити, за якими ознаками розпізнали певну геометричну фігуру.

## 3) Технологія «Словесний малюнок».

*Крок 1.* Відповідно до завдання, поставленого вчителем, учні створюють словесний малюнок своєї майбутньої роботи.

*Крок 2.* Учні можуть висловлювати побажання, що їм потрібно для досягнення своєї мети.

## 4) Музична фізкультхвилинка.

Учні виконують рухи під мелодію пісні «Веселинка».

(<https://youtu.be/OXZey9Upjfg>)

## 2. Організація самостійної практичної діяльності учнів

### 1) Підготовка робочих місць.

— Нумо поміркуємо, які матеріали нам знадобляться сьогодні на уроці.

Учні готують матеріали до уроку.

— Пригадайте правила роботи з папером, картоном, тканиною, деревиною.

### 2) Вступний інструктаж.

Повторення правил користування ножицями та клеєм.

### 3) Послідовність виконання роботи.

Учні об'єднуються в групи, виготовляють вироби.

*I група.* Підставка для олівців

*I варіант*

1. Для початку ретельно підготувати банку. Якщо на ній є паперове покриття, його потрібно зняти. Далі потерти банку наждачним папером.
2. По верхньому краю банки або ж максимально близько до нього нанеси по всьому колу смужку клею і починати щільно намотувати мотузку. Її кінчик сховати під наступними витками.
3. Коли майже вся банка буде обмотана нитками, знову нанести клей максимально близько до краю. Домотати мотузку на банку і кінчик сховати під витками.
4. Підставка майже готова. Залишилося лише прикрасити її на свій смак. Варіантів є безліч: паєтки, гудзики, стрічки, мереживо, наліпки тощо.

*II варіант*

*Матеріали:* картонний циліндр від фольги або плівки; горох (колотий на половинки); клей ПВА і клей-олівець; аркуш картону; циркуль; простий олівець; гофрований папір зеленого кольору; ножиці; жовта акрилова фарба; сонечка для декору.

1. Спочатку відрізати частину від циліндра — це і буде основою підставки.
2. Для того щоб зробити дно підставки, на невеликому аркуші картону з допомогою циркуля накреслити коло, діаметр якого дорівнює діаметру циліндра, а навколо нього накреслити ще одне коло, діаметр якого буде на 1,5–2 см більше попереднього. Відстань між колами розкреслити на однакові сектори, які розрізати по лініях.



3. Зігнути отримані відрізки і приклеїти їх зовні підставки. Дно майбутнього кукурудзяного стаканчика готове.
4. Для оформлення підставки змастити клеєм ПВА невеликий відрізок циліндра і по колу приклеїти на нього горошини. У такій послідовності обклеїти горохом усю поверхню стаканчика.
5. Коли клей повністю висохне, взяти пензлик, жовту фарбу і розфарбувати весь гороховий стаканчик, щоб він став схожим на кукурудзяний качан.
6. Листочки кукурудзи для підставки зробити із зеленого гофрованого паперу та приклеїти внизу. *(Для склеювання гофропаперу найкраще використовувати клей-олівець, він не дає намокнути тонкому паперу і не деформує його.)*
7. На нижню частину підставки, щоб приховати шви між листочками, наклеїти зігнуту удвічі велику смужку гофрованого паперу.
8. Прикрасити підставку яскравими «сонечками».

### II група — Інтер'єрні прикраси

- Виготовлення аплікації.
1. Розкласти деталі аплікації на основі згідно із зображенням на зразку *(учитель пропонує зразки)*.
  2. За потреби під певні деталі підкласти синтепон або тонкий поролон.
  3. Прикріпити деталі аплікації до основи шпильками.
  4. Приметати деталі швом «уперед голку» дрібними стібками. *(Використовувати нитки контрастного кольору.)*
  5. Розрівняти деталі аплікації.
- Картинка в техніці квілінг.



*Матеріали:* кольоровий двосторонній папір; клей ПВА; зубочистка; рамочка для фото.

1. Підготувати рожевий папір для пелюсток, темно-жовтий для серединки та зелений для листя.
2. Край зубочистки розщепити до середини. Закріпити об щілини край смужки паперу та обертальними рухами скручувати рулончик. Зняти із зубочистки та приклеїти вільний кінець до рулончика.
3. Виготовити потрібну кількість елементів. Продумати композицію.
4. Стискаючи пальцями краї заготовок, сформувати потрібні елементи. Для того щоб саморобка була більш легкою, рулончики не скручувати туго — нехай вони будуть вільними.
5. На аркуш паперу наклеїти елементи, змащуючи торці клеєм. Відразу клеїти листочки та квіти, а вже потім прикріпити до них смужку стебла.
6. Готову роботу вставити в рамку для фото.

### III група — Іграшки

- Створення янголятка у техніці мотанки.
1. Зігнути серветку по діагоналі.
  2. За допомогою вати зробити голову янголяти.
  3. Намотати на «тулуб» янгола нитку — пояс, розправляючи «крила».
  4. Попрацювати над дизайном виробу — прикрасити декором. Для цього можна обрати бісер, пір'їнки, кольорові стрічки або нитки, паетки.
  5. Прив'язати нитку-петлю, за допомогою якої виріб можна буде повісити на різдвяну ялинку.
- Мотрійка.

*Матеріали та інструменти:* цупкий папір і олівець для викрійки; яскравий ситець; червона бавовняна тканина; бежева бавовняна тканина *(для обличчя)*; фарби; канцелярський клей; наповнювач *(синтепон)*; голка, нитки, ножиці, пензлик для фарб.

1. Намалювати форму майбутньої мотрійки на щільному папері — це буде викрійка іграшки.
2. Скласти шматочки різного ситцю так, щоб верхня третина викрійки припадала на червону бавовну — там, де буде голова «в хусточці». Зазор у місцях сходження тканин залишити 2 см. Намітити за складеною тканиною контур ляльки, вирізати його гострими ножицями, залишаючи припуски на шви 1 см.
3. Зшити простим швом спочатку червону тканину зі строкатим ситцем, потім прокласти дрібні шви по контуру мотрійки. Вивернути форму і набити її наповнювачем, зшити потайним швом вниз.

4. Вирізати зі шматочка бежевої тканини кругле обличчя, приклеїти його на місце і розмалювати фарбами волосся, очі, брови, рум'яні щічки і акуратний ротик. На місці носика поставити дві точки. Класичне обличчя мотрійки готове!
5. Шов, який з'єднує «хустинку» і «сукню», можна залишити як є, а можна прикрасити ниткою бісеру або стрічкою.

4) **Самостійна творча робота учнів.**

— Виготовте вироби для ярмарку за зразком чи власним задумом.

5) **Пальчикова гімнастика «Рідний дім».**

Хай живе наш рідний дім —  
Тепло й затишно у нім.

Є. Железняков

Долоні трохи зігнуті, кінчики пальців торкаються (*дах*), середній палець правої руки підняти вертикально вгору (*димар*), кінчики мізинчиків торкаються один одного, створюючи пряму лінію (*балкон*).

**3. Перенесення способів дій у змінені або нові ситуації**

1) **Вправа «Міркуємо!».**

— Поміркуйте, як ви будете проводити ярмарок. З якою метою?

— На що використаєте зароблені гроші?

2) **Вправа «Міркуємо!».**

— Що об'єднує слова «крам» і «крамниця»?

*Крам* — товар, що продає у крамниці (*магазині*) крамар (*власник крамниці*).

*Крамниця* — приміщення для роздрібно́ї торгівлі; магазин.

3) **Гра «Що зайве?».**

— Назвіть зайве у поданому переліку.

Склеювання, з'єднання цвяхами, різання, з'єднання заклепками, зшивання нитками, з'єднання липучками.

**III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

**1. Сенкан**

Ярмарок.

Веселий, народний.

Проводиться, готується, влаштовується.

Відвідайте наш шкільний ярмарок!

Базар.

**2. Технологія «Мікрофон»**

— Чи сподобалось вам наше заняття?

— Про що цікаве ви дізналися?

— Що сподобалося найбільше?

— З ким ви поділитесь враженнями про це?

— Чи справилися очікувані вами результати?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 171. ЧИ Є МАЙСТЕРНІСТЬ ПРЕЗЕНТУВАННЯ МИСТЕЦТВОМ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати уявлення про презентацію, її структуру; розвивати пам'ять, словниковий запас, зв'язне мовлення; формувати вміння спостерігати, робити висновки; виховувати інтерес до вивчення інформатики;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; інформаційно-цифрова компетентність.

**Обладнання:** комп'ютери, презентації.

**Тип уроку:** урок формування вмінь і навичок.

**Форма проведення:** урок-тренінг.

**Освітні галузі:** інформатична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Вправа «Інтерв'ю»

Учасники об'єднуються в пари, малюють на папері обриси руки або тіла партнера й заповнюють відповідями на питання інтерв'ю: ім'я, вік, хобі, щось особисте, очікування від тренінгу. Охочі представляють учасникам свого партнера з допомогою аркуша з відповідями.

##### 2. Вправа «Запитання — відповідь»

- Що таке презентація?
- Презентація — це демонстрування чого-небудь.
- Що потрібно для електронної презентації?
- Для електронної презентації потрібен комп'ютер (або ноутбук), мультимедійний проектор та екран.
- Що таке слайд презентації?
- Слайд презентації — це окрема екранна сторінка, яка може містити різні об'єкти презентації (текст, відео, звук, малюнок тощо).
- Чи можемо ми навчитись презентувати? Як ми будемо це робити?

##### 3. Гра «Прочитай слова»

— Прочитайте слова, поясніть їхні значення.

ЛСЙАД (слайд), ЗЕПРЕНЦІТАЯ (презентація), КТОПРЄОР (проектор).

##### 4. Вправа «Очікування»

— Подивіться на тему нашого сьогоднішнього тренінгу і подумайте, що б ви хотіли сьогодні дізнатися на уроці.

— Закінчіть речення.

- Від тренінгу я очікую ...
- На тренінгу я хотів(ла) би дізнатися ...
- На тренінгу я хотів(ла) би навчитися ...

##### 5. Повторення правил тренінгу

- Цінування часу (говорити коротко).
- Увічливість.
- Позитивність.
- Говорити від свого імені.
- Правило добровільної активності.
- Правило «підведеної руки».
- Зворотний зв'язок.

##### 6. Повідомлення теми та мети уроку

— Як ви вважаєте, якою буде тема нашого уроку? Чому?

— Сьогодні у нас урок-тренінг, на якому ми пригадаємо, як створювати презентацію.



## II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

### 1. Інформаційне повідомлення

*Комп'ютерна презентація* — це набір слайдів, пов'язаних певною тематикою. На слайдах презентації можна розміщувати текстові, графічні, відео- та звукові об'єкти. Можна керувати зміною слайдів на екрані, послідовністю появи на них певних об'єктів. Також можна налаштувати автоматичний показ об'єктів через певні інтервали часу.

Ми вивчатимемо *Microsoft Office PowerPoint*, яка є складовою *Microsoft Office*. Ця програма може працювати у двох основних режимах: створення і редагування презентації та її демонстрування.

Основні можливості програми *MS PowerPoint*:

- створення послідовності слайдів;
- форматування тексту;
- вставлення гіперпосилань;
- вставлення кнопок керування;
- сортування слайдів;
- створення ефектів анімації та переходів слайдів;
- демонстрація презентації.

### 2. Робота за підручником (с. 156–157)

Учні читають за особами та аналізують текст про етапи створення презентації та вимоги до неї.

### 3. Повторення правил безпечної поведінки за комп'ютером

### 4. Робота над алгоритмами презентації

Учитель або підготовлені учні демонструють алгоритми.

#### 1) Алгоритм відкриття готової презентації.

1. Навести вказівник на кнопку *Office* і натиснути ліву кнопку миші.
2. Обрати у меню, яке відкрилося, команду *Відкрити*.
3. Обрати у вікні *Відкриття документа* місце збереження файлу (*Робочий сіл, папка Мої документи чи інше*).
4. Установити вказівник на потрібний файл і клацнути ліву кнопку миші (*така дія називається виділенням файлу*).
5. Натиснути кнопку *Відкрити*.

#### 2) Алгоритм збереження презентації.

1. Кнопка *Зберегти*, при першому збереженні у полі *Ім'я файлу* ввести ім'я — *Зберегти*;
2. Кнопка *Зберегти як*, у полі *Ім'я файлу* ввести ім'я — *Зберегти*;
3. Натиснути кнопку *Закрити*, у діалоговому вікні натиснути кнопку *Зберегти*, при першому збереженні в полі *Ім'я файлу* ввести ім'я — *Зберегти*;
4. Натиснути кнопку на панелі швидкого доступу.

#### 3) Алгоритм перегляду презентації.

Наступний етап роботи над презентацією передбачає встановлення порядку чергування слайдів та їх демонстрування. Для цього потрібно скористатися кнопками вибору режиму перегляду презентації, які розташовані на панелі змісту презентації, або виконати команду *Показ слайдів* —> *Спочатку* (або *Показ слайдів* —> *з поточного слайду*).

### 5. Перегляд презентації

Учні переглядають та коментують презентацію «Середовище створення презентацій».

(<https://naurok.com.ua/prezentaciya-do-uroku-informatiki-dlya-3-klasu-30-urok-seredovische-stvorennya-prezentaciy-51448.html>)

### 6. Практична робота за комп'ютером

*Завдання*: навчитися відкривати у програмі *MS PowerPoint* презентацію та запускати її на перегляд в режимі показу слайдів.

*Порядок виконання*

1. Знайти файл із презентацією за вказівкою вчителя.
2. Відкрити презентацію у програмі *MS PowerPoint*.

3. Запустити презентацію на перегляд в режимі показу слайдів.
4. Переглянути презентацію.
5. Прочитати повідомлення, яке з'явиться після перегляду презентації.
6. Клацнути лівою клавішею миші в будь-якому місці екрану.
7. Завершити роботу з програмою *MS PowerPoint*.

*Вправа для збереження зору*

*Практична робота*

Учні по черзі демонструють виконання запропонованих завдань.

- Розгляньте слайди, які належать різним презентаціям.
- Подумайте, для вивчення яких навчальних предметів були створені ці презентації. Поясніть свій вибір.
- Наведіть приклад презентації, яку можна створити до уроку української мови; природознавства; основ здоров'я.
- Знайти файл із презентацією за вказівкою вчителя.
- Відкрити цю презентацію у програмі *MS PowerPoint*.
- Запустити презентацію в режимі показу файлів?
- Переглянути запропоновану презентацію.

### **7. Рубрика «Запам'ятай!»**

- Запустити презентацію на перегляд у режимі показу слайдів можна одним із таких способів:
  - виконати команду *Показ слайдів* → *Почати показ*;
  - натиснути клавішу *F5*.
- Для завершення перегляду презентації можна скористатися командою контекстного меню *Завершити показ слайдів* або натиснути клавішу *Esc*.

### **8. Онлайн-тестування (<https://learningapps.org/1307959>)**

Учні виконують онлайн-тест, даючи відповіді на запитання про значення клавіш під час роботи над презентацією.

### **9. Рубрика «Чи знаєте ви, що ...» (с. 158)**

Учні зачитують повідомлення про попередників сучасної комп'ютерної презентації .

## **III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА**

### **1. Рефлексія**

Учні зачитують та аналізують висновок з теми у підручнику (с. 157).

### **2. Зворотний зв'язок**

- Що таке презентація? Що таке слайд?
- Що таке слайдова презентація?
- Навіщо використовують комп'ютерні презентації?
- Де ви зустрічалися з презентаціями?
- З якими презентаціями ви маєте справу в школі, транспорті, магазині, кінотеатрі? Поміркуйте про призначення цих презентацій.

### **3. Підбиття підсумків**

- Чи справдилися ваші очікування?
- Що найбільше сподобалося на уроці?

### **4. Метод «Рюкзак»**

— Які із знань і умінь, набутих на уроці, ви візьмете із собою для використання на інших уроках, для виконання домашнього завдання?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 172. ПІЗНАЄМО УКРАЇНУ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** розширити та узагальнити знання учнів про Україну як незалежну суверенну єдину державу; розвивати пізнавальні інтереси учнів, увагу, мислення, уміння працювати з картою; формувати почуття патріотизму, національної гідності та самосвідомості; виховувати любов і повагу до своєї Батьківщини — України;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** комп'ютер, аудіозапис, карти області та України, тематичні малюнки, кольорові олівці.

**Тип уроку:** урок формування вмій і навичок.

**Форма проведення:** урок-подорож.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

«Мозковий штурм»

Кожен учень дає коротку відповідь на запитання: «Що я знаю про Україну?».

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Україна — це щедра земля під волошковим небом, це задумливі степи, широкі поля, густі ліси та гірські вершини. Це сині озера й річки, калина край вікна, журавель у небі та соловей у лузі. Це рідний дім, дорога в школу, це рідна мова й пісня колискова, це мама й тато, й вся родина. Це все наша Батьківщина, наша земля, наша Україна.

— Ви вже не раз мандрували рідним краєм, щоразу пізнаючи щось нове. Сьогодні ми вирушимо в увяну подорож Україною, щоб відкрити її нові сторінки.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Повторення основних фактів, понять. I станція — «Навчальна»

###### 1) Вправа-гра «Скажи речення про Україну».

Наприклад:

- Кожна людина пишається своєю рідною країною. Я пишаюся своєю Україною.
- 24 серпня — особливий день в історії нашої держави. Цього дня (29 років тому) було проголошено незалежність України.
- Україна — суверенна і незалежна, демократична і правова країна.
- Україна розташована в центрі Європи.
- Країна посідає 32-ге місце у світі за чисельністю населення, 47-ме — за територією.
- Україна володіє найбільшою територією з-поміж держав Європи.
- Кордони України межують із сімома країнами світу. (Робота з картою.)
- На півдні Україну омивають два моря: Чорне та Азовське.
- В Україні є гори — Карпати та Кримські гори, велична і могутня річка Дніпро, що протікає через усю Україну та впадає в Чорне море.
- На території України є 24 області.
- Найменша область України за площею — Чернівецька; найбільша за площею — Одеська область.

###### 2) Вікторина.

— Пропоную вам відчувати себе знавцями нашої культури.

1. Кольори нашого Державного Прапора — ... (жовтий і синій).
2. Прочитайте першу строфу Національного Гімну.
3. Відома вулиця, яка є найкоротшою та найширшою. (Хрещатик.)

4. Дерево, гілки якого освячують у церкві перед Великоднем. Воно охороняє від злих сил. (*Верба.*)
5. Старовинний обряд славлення різдвяних свят піснями. (*Коляда.*)
6. Кущ, оспіваний в українських народних піснях, символ дівочої вроди. (*Калина.*)
7. Дерево-символ, з яким в українських народних піснях і переказах порівнюють струнких дівчат. (*Тополя.*)
8. Український народний духовий інструмент з деревини або очерету, що має форму трубки з отворами. (*Сопілка.*)
9. Чим прикрашають голову українські дівчата? (*Вінком.*)
10. Національний символ України. Матері дарують його своїм дітям на щастя, на долю, відряджаючи у далеку дорогу. (*Рушник.*)

### 3) *Музична руханка.*

Учні виконують рухи під мелодію пісні «Я піду в Карпати гори».  
(<https://youtu.be/kPyxgTP0bZA>)

## 2. Узагальнення знань. II станція — «Евристична»

### 1) *Технологія «Навчаючи — вчуся».*

— Чим прославилася Україна на весь світ?

Підготовлені учні ознайомлюють зі своєю інформацією однокласників і одержують інформацію від них.

- **Трембіта.**

Найдовший у світі музичний інструмент — трембіта. Її придумали для зв'язку в горах, коли телефонів ще не було. За давніми традиціями, жодні урочистості не відбувалися без трембіти: вона сповіщала про народження дитини, з її допомогою припрошували людей на весілля тощо. За звуками трембіти люди дізнавалися, де перебувають ватаги чи пастухи на полонині, особливі звуки трембіти попереджували про небезпеку. Використовували звуки трембіти для початку і закінчення робочого дня. А виготовляли її зі смереки, в яку вдарила блискавка.

Трембіта — рекордсменка, її занесено до «Книги рекордів Гіннеса». Інструмент завдовжки 8 метрів, а важить лише півтора кілограма.

- **Літак «Мрія».**

Наш літак «Мрія» — найбільший рекордсмен з усіх літаків у світі!

Ан-225 «Мрія» — найбільший та найпотужніший у світі транспортний літак, створений київським конструкторським бюро імені Антонова. Ан-225 з максимальною спорядженою масою 640 т є найважчим літаком у світі. У листопаді 2004 року Міжнародна федерація повітроплавання занесла Ан-225 до «Книги рекордів Гіннеса» за його 240 рекордів.

- **Сіль.**

Без солі не може прожити жодна людина. Її видобувають по всьому світі, і в Україні — також.

Наші запаси солі найбільші в Європі. А утворена соляна печера стала настільки великою, що в ній навіть літали на повітряній кулі. Нашої солі дуже багато. Якщо посипати нею всю планету, то вона вкриється сіллю, наче сніжною ковдрою.

- **Чорнозем.**

Українська земля — найродючіша у світі, оскільки в нас знаходиться чверть усіх запасів чорнозему планети. Якщо правильно обробляти чорнозем, то на ньому виростає найбільша кількість урожаю. У давні часи, коли землі не обробляли, висота рослин була такою значною, що не можна було побачити вершника на коні.

- **Рамковий вулик.**

Перший рамковий вулик — наш. Вулик — це житло для бджіл, виготовлене людиною. У давнину бджілки жили у гніздах, а щоб поласувати медом, доводилося завдавати їм шкоди. Перший рамковий вулик винайшов українець Петро Прокопович 1814 року. Знаменитий бджоляр Петро Іванович Прокопович народився 1775 року на Чернігівщині в с. Митченки Конотопського повіту в небагатій дворянській родині.

Сьогодні Україна посідає 1-ше місце у Європі з виробництва меду.

### 2) *Перегляд презентації.*

Учні переглядають та аналізують презентацію «Україна — наш спільний дім».

(<https://vseosvita.ua/library/prezentacia-ukraina-nas-spilnij-dim-48366.html>)

### 3) Вправа «Моє село (місто) на карті».

*Завдання:* розфарбувати своє село чи місто на карті області чи України.

*Матеріали:* карта області (або України); різнокольорові олівці (*фломастери, маркери*); аркуші формату А1. Для колоритності можна використовувати різні символи єднання: калину, колосся, узори вишиванок тощо.

### 4) Естафета «Вийся, віночку».

Отамани обох гуртів тримають у руках віночки. За сигналом ведучої кожен передає віночок над головою дитині, яка стоїть позаду, а вона передає його так само далі. Останній у колоні, отримавши віночка, оббігає свою колону праворуч, стає у ній першим і передає віночок над головою назад. Так триває доти, доки діти з обох гуртів не перебіжать наперед із віночком. Перемагає команда, яка швидше передасть віночок.

## 3. Узагальнення вмінь. III станція — «Умійки»

### 1) Творча робота.

Учні виконують малюнок «Для любої Вітчизни».

— Прочитайте вислів: «Батьківщина краща за сонце, дорожча за золото».

Учитель обговорює з дітьми, за що кращою та дорожчою може бути Батьківщина (*краща за зірку, небо, веселку; дорожча за автомобіль, гроші, палац тощо*). Потім діти пригадують, що може подарувати своїй Вітчизні людина, яка її любить (*добре виконану роботу, любов до своєї родини, букет квітів тощо*).

— Подумайте, що ви можете подарувати Батьківщині, та намалуйте свій подарунок. Презентуйте свої роботи.

### 2) Технологія «Крісло автора».

— Чому так говорять: «Скрізь добре, а вдома найкраще»?

### 3) Гра-конкурс «Хто швидше промовить кінцівку прислів'я».

- Рідна сторона — мати, а чужа — ... (*мачуха*).
- Людина без Батьківщини, що ... (*пташка без пісні*).
- Та земля мила, де ... (*мати народила*).
- Всюди добре, а ... (*вдома краще*).
- Без верби і калини ... (*нема України*).
- За рідний край ... (*життя віддай*).
- Тільки в ріднім краї ... (*солов'ї співають*).

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

*Метод «Шість капелюхів, що мислять»*

*Білий капелюх.* Які знання і вміння ми повторили на уроці?

*Червоний капелюх.* Чому потрібно вивчати рідний край?

*Чорний капелюх.* Чи є сумні сторінки в історії України?

*Жовтий капелюх.* Які досягнення українців вас найбільше вразили?

*Зелений капелюх.* Що ви можете зробити для процвітання України?

*Синій капелюх.* Зробіть висновок з цієї теми.

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 173. ГРУПОВИЙ ПРОЄКТ «МИ ЛЮБИМО НАШУ УКРАЇНУ»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** поглибити знання учнів про Україну, державні та народні символи, обереги України, фольклор; формувати національну свідомість школярів; розвивати пізнавальні інтереси учнів, увагу, мислення, вміння працювати з картою; виховувати любов і повагу до своєї Батьківщини — України, її символів, традицій, обрядів, її історичного минулого і сучасного, почуття глибокої поваги до видатних українців;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; вміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** комп'ютер, відеопрезентація, олівці, аркуші паперу, матеріали до ігор, картки, пластилін, презентації, фото природних та історичних пам'яток України.

**Тип уроку:** урок узагальнення знань, умінь і навичок.

**Форма проведення:** урок — презентація проєкту.

**Освітні галузі:** громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

— Які цікаві спостереження та дослідження ви проводили під час підготовки до сьогоднішнього уроку? (Відповіді дітей.)

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Кожна людина завжди з великою любов'ю згадує те місце, де вона народилася, де промайнуло її дитинство, де відкрився для неї казковий дивосвіт. Ця затишна батьківська оселя, родинне вогнище і є малою батьківщиною. У кожного із вас теж є дім, де живе ви, ваші мама, тато, бабуся, дідусь ваші братики, сестрички. Малі батьківщини кожного разом утворюють нашу велику державу — Україну.

— Сьогодні про свої здобутки над проєктом «Ми любимо нашу Україну» звітуватимуть групи: «Дослідники історії», «Народознавці», «Натуралісти», «Фольклористи».

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Робота за підручником (с. 158)

— Розгляньте карту проєкту «Ми любимо нашу Україну». За нею ви будете сьогодні звітувати про свою роботу. Для захисту проєкту використовуйте плакати, книги, презентації, колажі, повідомлення, есе, постери, тощо.

##### 2. Презентація групи «Дослідники історії»

###### 1) План виступу.

1. Легенда про Україну та про рідний край.
2. Невеличка історія/сторітеллінг про Україну.
3. Карта України.
4. Державні символи України.

###### 2) Перегляд відеопрезентації (<https://youtu.be/p6k1PFi2wrk>).

Учні переглядають відеопрезентацію «Виникнення України», аналізують зміст.

###### 3) Виконання завдань та звіт групи.

- Підготовлені учні зачитують свої історії, есе про Україну.
- Зібрати з пазлів: карту України; Герб України.
- Розмістити на карті картки з назвами країн-сусідів України.
- Намалювати Прапор України.

Фізкультхвилинка

### 3. Презентація групи «Народознавці»

#### 1) План виступу.

1. Природа нашої країни та рідного краю.
2. Музеї та пам'ятні місця.
3. Славені земляки.
4. Чим славиться наша країна та наш рідний край?

#### 2) Виконання завдань та звіт групи.

- Україна — країна різних ландшафтів: від гір до моря, від полонин до степів. Не дивно, що тут так багато дивовижних і різних між собою парків. Нам є чим гордитися і є, де насолодитися природою. Безумовно, Україна мальовнича. Чимало місць нашої країни приваблюють загадковою природою і можуть сміливо конкурувати з пейзажами інших країн.

Зокрема: Біосферний заповідник «Асканія-Нова» (Херсонська область), Національний природний парк «Синевир» (Закарпатська область), Національний природний парк Шацький (Волинська область), Національний природний парк Нижньодністровський (Одеська область), Мезинський національний парк (Чернігівська область), Карпатський національний природний парк (Івано-Франківська область), Національний природний парк «Олешківські піски» (Херсонська область), Національний природний парк «Сколівські Бескиди» (Львівська область), Парк «Камінне село» (Житомирська область), Дунайський біосферний заповідник (Одеська область), Національний природний парк «Подільські Товтри» (Хмельницька область), Національний природний парк «Дворічанський» (Харківська область). (Учні демонструють слайди (фото) відомих куточків природи України.)

- В Україні, в кожному, навіть дуже маленькому містечку, знайдеться з десяток визначних місць.

Так, у кожному місті є місця, якими жителі пишаються і з чистим серцем радять відвідати. Ми зібрали список визначних пам'яток у різних містах України, де варто побувати кожному хоч раз!

До списку увійшли: Андріївський спуск у Києві; у Чернігівській області розташувалася одна з найбільш епохальних пам'яток славного гетьманського минулого України — Батурин; наступна зупинка в експрес-турі Україною — замок Шенборна на Закарпатті; стара фортеця Кам'янець-Подільський — справжня гордість України; Антонієві печери — надбання Чернігівської області; екскурсія у катакомби у місті-герої Одесі; місто Острог — одне з найменших і цікавих українських міст (Острозький замок, Острозька академія); справжнє диво України у Львівській області — Підгорецький замок; варто відвідати замок Паланок у Мукачеві; в Тернопільській області знаходиться незвичайний замок, який звикли називати Збаразьким. (Учні демонструють фото (слайди) відомих історичних пам'яток.)

Підготовлені учні зачитують короткі розповіді про славетних земляків, визначні місця міста, району.

#### 3) Народна гра «Перстенець».

Діти сідають рядком і складають руки долонями до купи. Хтось один відходить убік, а котрась дівчинка затуляє між долонями перстенець (квіточку, листочок). Дитина, яка відійшла, повертається, а гурт хором звертається до неї:

Гадуль, гадуль, гадулька! Десь там моя зозулька  
По полю літала, золоте пір'я збирала. Вий, вий, завивай!

Дитина вгадує, у кого перстенець, і каже:

Ти, Оксанко, перстень дай!

### 4. Презентація групи «Натуралісти»

#### 1) План виступу.

1. Позитивна та негативна діяльність людей, її вплив на довкілля.
2. Піклуймося про нашу вулицю (сквер, квітник, садок).
3. Робимо вибір «Наша країна — чисте довкілля».
4. Активний відпочинок у нашому краї.

#### 2) Виконання завдань та звіт групи.

- У наш час людство переживає надзвичайно важливий, критичний період своєї історії — період небаченої досі, загрозливої для існування цивілізації негативної діяльності людей, її впливу на

довкілля. Природу забруднюють, руйнують, знищують. Добробут людей тісно пов'язаний зі збільшенням кількості населення, розвитком господарства й станом довкілля.

Учні розробляють рекомендації, пропонують конкретні шляхи збереження енергії в побуті (*світло, вода, тепло, відходи*).

- Екологічна ситуація, яка зараз склалася в Україні, тісно пов'язана із сировинною, енергетичною, демографічною та іншими глобальними проблемами людства. Для підвищення рівня людського розвитку у нашій державі, екологічної безпеки потрібно мобілізувати зусилля всіх організацій, учених, виробників, усього населення держави і кожного з нас.
- Підготовлені учні зачитують власні плани озеленення вулиці (*скверу, квітника, саду*).
- Пам'ятка-звернення до однокласників.
  1. Зберігайте енергію в повсякденному житті.
  2. Вимикайте функцію очікування (*телевізори, комп'ютери, інші відеопристрої, стереомагнітофони тощо*).
  3. Економте воду та енергію.
  4. Сортуйте сміття.
  5. Не купуйте зайвого.
  6. Допомагайте природоохоронним організаціям.
- Види активного відпочинку.
  - Прогулянки на свіжому повітрі;
  - екскурсії та подорожі;
  - ігри та заняття спортом просто неба;
  - туристичні походи (*походи пішки, сплави річками, велосипедні тури тощо*);
  - купання і плавання;
  - катання на лижах, санчатах, ковзанах;
  - екстремальні розваги (*катання на роликових ковзанах і дошках, сноубординг тощо*).

### 3) Народна гра «Міст».

Діти стають парами, обличчям одне до одного, беруться вгорі схрещеними руками. Крайня пара проходить під руками інших пар і стає першою, за нею йде пара, яка була передостанньою, і так далі. Гра триває, поки всі пари (*або більшість*) пройдуть попід «міст».

## 5. Презентація групи «Фольклористи»

### 1) План виступу.

1. Національні традиції та звичаї українців.
2. Державні свята та пам'ятні дати.
3. Народна творчість та національна культура.
4. День села/міста.

Підготовлені учні зачитують короткі повідомлення відповідно до плану.

### 2) Творча робота.

Намалювати або зліпити народні символи й обереги: вербу, калину, тополь, криницю, рушник, сорочку, рушник, барвінок (*на вибір*).

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### Вправа «Продовж рядок»

— Наша спільна робота над проектом дала нам змогу ...

- Відчути ...
- Зрозуміти ...
- Допомогти ...
- Навчитися ...
- Здивуватися ...

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**



## УРОК 174. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ УЧНІВ З ТЕМИ «НАШ РІДНИЙ КРАЙ»

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** формувати уявлення учнів про досягнення українського народу, його інтелектуальні та духовні надбання; розвивати творчі здібності школярів, інтерес до рідного краю; виховувати повагу до культурного та історичного минулого України;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; соціальні та громадянські компетентності; загальнокультурна грамотність.

**Обладнання:** комп'ютер, відеоролик, аудіозапис, тематичні малюнки, картки із завданнями, фішки, аркуші паперу, кольорові олівці, кольоровий папір, ножиці, клей.

**Тип уроку:** урок узагальнення і систематизації знань і вмінь.

**Форма проведення:** урок-квест.

**Освітні галузі:** мовно-літературна, громадянська та історична, мистецька.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Актуалізація опорних знань

«Асоціативний куц»

— Назвіть асоціації до словосполучення «наш рідний край».

*Наприклад:* батьківщина, історія, родина, пісня, місто/село, береги, символи, пам'ятки, краєвиди, видатні люди, гордість тощо.

##### 3. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні ми повторимо вивчене про рідний край, позмагаємося — проведемо урок-квест.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Перегляд відеоролика

— Щоб гарно впоратися із завданнями квесту, перегляньте навчальне відео для дітей «Україна — моя Батьківщина». (<https://youtu.be/wcC3hDNzLhM>)

##### 2. Квест «Наш рідний край»

*Умови та правила гри*

1. Учні об'єднуються у 4 команди.
2. Кожна команда отримує карту, на якій позначено станції-завдання.
3. Учасники зобов'язані пройти по черзі всі станції.
4. Команда, яка найшвидше збере всі фішки, буде переможцем.  
— Розпочнімо гру! З якої станції розпочне гру кожна команда, визначить жеребкування.

##### 1) Станція «Чим славиться Україна?».

Учні у групах читають повідомлення, обмінюються інформацією з іншими групами.

- Заповідник «Асканія-Нова».

В Україні існує дивний степ, жодного разу не ораний, дикий. Хазяйнують там не люди, а тварини. І називається заповідник «Асканія-Нова». Розташований біля смт Асканія-Нова Чаплинського району Херсонської області. Заповідник був заснований 1874 року Фрідріхом Фальц-Фейном.

Там вільно живуть тварини з усього світу — зебри, зубри, дикі коні Пржевальського, рідкісні рослини, птахи та комахи. «Асканія-Нова» — один із найстаріших та найвідоміших заповідників у світі, з унікальним і чарівним світом.

- Гіпсова печера.

Найдовша у світі природна гіпсова печера — наша. Вона розташована поблизу села Королівка Борщівського району Тернопільській області. Сумарна картографована довжина її ходів становить понад 250 км. Печера до кінця не розвідана.

Гіпс швидко застигає і набуває будь-якої форми. Його використовують, коли будують, лікують, майструють, створюють. Цю печеру створила природа. Спочатку було море. Минули роки, море висохло. Змінювався краєвид. Виросли гори Карпати. Дно моря опустилося під землю, з'явилися нові річки. І утворилася печера з гіпсовими бурульками. Щоб обійти її, знадобиться не менше тижня! А висота печери — як чотири жирафи. Наша печера — тричі рекордсменка у Книзі рекордів Гіннеса.

- Співочі тераси.

Дивовижні «Співочі тераси» — це такі сади, що співають. Задумували їх, щоб вирощувати смачні теплолюбні ягоди та фрукти. І несподівано помітили: коли вітер шелестить листям та дме у металевих трубах, вбудованих у тераси, — звучить пісня. Отже, фрукти зріють під чудовий супровід. Створюється враження, що знаходишся у дивовижному театрі просто неба. Місце знаходження: село Городне Краснокутського району Харківської області.

- Гасова лампа.

Перша у світі гасова лампа — наша. Коли ще не було електричних ламп, люди користувалися свічками. Їхнього світла було замало для того, аби ввечері гратися, малювати чи читати. Наш винахідник придумав лампу, у яку заливалася рідина — гас. Вона була яскравою і швидко стала популярною у світі. Пам'ятник винахідникам гасової лампи створили львівський дизайнер Михайло Москаль та скульптор Володимир Цісарик. Розташовується пам'ятник біля входу в ресторан «Гасова лампа». Незворушний Ян Зег сидить на бронзовому стільчику за столом, шухлядка якого відсувається, тож у ній можна залишити монетку, аби, як говорить повір'я, повернутись до міста Лева. Навпроти нього — вільний стілець, на спинці якого коротко написана історія виникнення гасової лампи. Сидячи на стільці, мимоволі замислюєшся — а де ж Ігнатій Лукасевич? А він перекинувся через вікно другого поверху кам'яниці та махає рукою, намагаючись привернути увагу Яна Зега, який спостерігає за львів'янами та гостями міста.

## 2) Станція «Український віночок».

— Знайдіть у таблиці назви рослин, з яких плетуть український віночок.

Я	К	Л	Ю	Б	И	С	Т	О	К	Т	О	З	И	М	І
Б	М	А	Л	Ь	В	А	К	И	В	А	М	А	К	Т	Р
А	В	Ю	Б	Б	Е	З	С	М	Е	Р	Т	Н	И	К	Ь
Р	О	М	А	Ш	К	А	І	Т	Д	Е	Р	Е	В	І	Й
З	В	Я	Б	Л	У	Н	Я	Н	Т	Р	О	Я	Н	Д	А
М	А	С	В	О	Л	О	Ш	К	И	Ю	Л	Д	Ж	Г	И

(Любисток, мальва, мак, безсмертник, ромашка, деревій, яблуня, троянда, волошки.)

Народна гра «Огірочки»

Діти беруться за руки, утворюючи одну лінію. Передні завертаються до задніх, ніби в'ються. Двоє останніх піднімають угору руки, а всі проходять попід руками, співаючи:

Ой вийтеся, огірочки,  
Та в зелені пуп'яночки,  
Грайте, жучку, грайте,  
Тут тобі край.

Учні рухаються, ніби «в'ються» огірочки, проходячи попід руки інших пар.

## 3) Станція «Історичні постаті».

— Вгадайте історичну особу за описом.

- 37 років залишався Великим князем. У цей період Київська Русь перебувала на вершині могутності. Саме завдяки йому в Києві будувалися школи, було укладено перший літопис, засновано першу в Русі бібліотеку. (Ярослав Мудрий.)
- Відомий український політичний і державний діяч, полководець, гетьман України, засновник Української козацької держави. (Богдан Хмельницький.)
- Ще навчаючись у школі, захопився авіабудуванням. Після закінчення інституту працював головним конструктором на заводі, що випускав планери. Створив єдиний у світі літак, який

знаходиться в серійному виробництві понад 50 років. Його ім'я дало назву всім українським літакам. (Олег Антонов.)

- Відома українська художниця-самоучка. Жодного дня не вчилася в школі, не мала вчителів малювання, але її картини з квітами відомі на весь світ. (Катерина Білокур.)
- Він спочатку виступав як футболіст, але спортивних вершин досягнув як тренер. Під його керівництвом команда «Динамо» 8 разів ставала чемпіоном. Цього тренера Андрій Шевченко називав своїм батьком і вчителем. (Валерій Лобановський.)

#### 4) Станція «Народні символи України».

— З'єднайте опис предмета із його назвою.

Дерево або кущ із гнучким гіллям, вузькими листочками. Найчастіше росте по берегах річок, понад ставками, поблизу копанок	вишиванка
Кущова рослина з білими невеликими квіточками та гіркими чи кисло-солодкими ягодами, зібраними в кетяг	рушник
Довгастих шматок тканини для витирання обличчя, тіла, посуду тощо, а також вишитий шматок тканини для оздоблення житла в українських оселях	вінок
Розмальоване куряче або декоративне, дерев'яне яйце, призначене для Великодніх свят	калина
Великий перелітний птах із довгими ногами та довгим прямим дзьобом	верба
Квіти, листя, сплетені в коло, яким найчастіше прикрашають голову	лелека
Вишита сорочка	писанка

#### 5) Підбиття підсумків квесту.

Представники команд підраховують фішки. Визначають команду переможця.

#### 3. Малюнок «Улюблене місце»

— Намалюйте своє улюблене місце на землі, розкажіть про нього.

Учитель організує виставку робіт.

#### 4. Вправа «Паспорт героя»

**Завдання:** виконати «паспорт» України з геометричних фігур різної конфігурації.

**Матеріали (для кожного учня):** аркуш формату А4, що стане основою паспорта; паперові прямокутники синього і жовтого кольорів, з яких можна скласти прапор і наклеїти на паспорт; коло, на якому зображено тризуб; квадрат, на якому зображено карту України; трикутники із гіронами калини для оздоблення «паспорта».

Охочі демонструють свої роботи.

#### 5. Караоке

Учні виконують караоке пісню «Мій рідний край». (<https://youtu.be/vS19FmgAZvM>)

### III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

#### 1. Створення композиції «Заквітчана Україна»

Діти на паперових кетягах калини та листочках пишуть побажання для Батьківщини та прикріплюють їх на гілочках калинового куща, що на дошці.

— Нехай цей калиновий кущ буде символом нашої майбутньої України — соборної, заможної, мирної та рідної всім нам.

#### 2. Технологія «Мікрофон»

— Чи сподобалось вам наше заняття?

— Про що цікаве ви дізналися?

— Що сподобалося найбільше?

— З ким ви поділитесь враженнями про це?

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## УРОК 175. УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗНАНЬ УЧНІВ

### Мета:

- **формування предметних компетентностей:** повторити та закріпити знання учнів з вивчених тем; розвивати зв'язне мовлення, спостережливість; виховувати бажання розвивати свої здібності, вести здоровий спосіб життя, вивчати та досліджувати рідний край;
- **формування ключових компетентностей:** спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами; уміння навчатися впродовж життя; компетентності в природничих науках і технологіях; соціальні та громадянські компетентності.

**Обладнання:** тематичні малюнки, тест, Щоденник вражень.

**Тип уроку:** урок узагальнення та систематизації знань.

**Освітні галузі:** природнича, громадянська та історична, мовно-літературна.

### Хід уроку

#### I. ВСТУПНА ЧАСТИНА

##### 1. Організаційний момент

##### 2. Повідомлення теми та мети уроку

— Сьогодні у нас підсумковий урок за рік. Цікаві творчі завдання допоможуть нам провести його змістовно і весело.

#### II. ОСНОВНА ЧАСТИНА

##### 1. Повторення основних фактів і понять

###### 1) Тест «Що ви знаєте про організм людини?».

1. Назви ознаки, за якими людина належить до живої природи.
2. Підкресли слова, що є складниками шкіри.  
Волосина, хребет, лупа, пори, нерви, тулуб, сальна залоза, потова залоза, аорта, кровоносні судини.
3. Познач правильне твердження.
  - а) Нервові закінчення рухають кістки.
  - б) М'язи рухають кістки.
  - в) Кровоносні судини рухають кістки.
4. Познач назви продуктів, найбільш корисних для нашого організму.  
Сало, риба, тістечко, молоко, ковбаса, риб'ячий жир, яйця, петрушка, огірок, йогурт, сир, редька, кава, яблуко, торт.
5. Виправ помилки.  
Їжа потрапляє у ротову порожнину. Із рота вона потрапляє прямою кишкою у шлунок. Там вона зберігається. Потім по стравоходу їжа потрапляє у тонку кишку і виходить назовні крізь товсту кишку.
6. Познач правильну відповідь.  
Поживні речовини й кисень до органів розносять:
  - а) нерви;
  - б) жовч;
  - в) кров.
7. Встав у речення відповідні слова.  
До серця кров тече по \_\_\_\_\_, а від серця — по \_\_\_\_\_.
8. Який орган керує роботою органів людини і всього організму?
  - а) Кістки.
  - б) Кров.
  - в) Мозок.
9. Який орган чуттів що сприймає?  
Кування зозулі \_\_\_\_\_  
Жовту кульбабку \_\_\_\_\_  
Гарячу праску \_\_\_\_\_  
Дольку лимона \_\_\_\_\_

10. Покажи стрілками зв'язок живої та неживої природи.

Людина	сонце	лисиця
грунт	кисень	ромашка
ріка	метелик	муха

11. Відгадай загадки.

а) Довгі вигнуті кістки, що захищають легені.

б) Рідина, яку виділяє наше око.

2) *«Мозковий штурм».*

— Що таке внутрішня краса людини?

Охочі висловлюють свої міркування.

3) *Літературна хвилинка.*

— Прочитайте вірш Лесі Вознюк «Це — людина».

Руки, ноги — все на місці,  
і на шії голова ...  
Зовні схожих на людину  
ви не бачили, бува?  
Не секрет, на двох стоячих  
кожен день стрічаєм ми,  
та не всіх прямоходячих  
називаємо людьми.  
Зовнішність введе в оману —  
вчить нас істина проста,

увиразнює людину  
серце, розум, доброта.  
Не чуприна красить сина,  
красить доню не коса,  
а показує людину  
її внутрішня краса.  
Коли кажеш: «Це — людина», —  
поміркуй, не помились,  
не суди за тим, що ззовні,  
а всередину дивись.

— Що мають на увазі, коли кажуть про когось: «Людина з великої літери»?

— Що, на вашу думку, означають вислови: «добрий характер», «лагідна вдача»?

*Висновок.* Внутрішня краса виявляється у вчинках людини.

4) *Вправа «Морозиво».*

— Станьте прямо, заплющте очі, руки підніміть угору. Уявіть, що ви — морозиво. Напружте всі м'язи тіла. Запам'ятайте ці відчуття. Залишайтеся у цій позі на 1–2 хвилини. Потім уявіть, що під дією сонячних променів ви починаєте повільно «танути»: поступово розслабляйте руки, плечі, шию, корпус, ноги, обличчя.

## 2. Узагальнення знань

1) *Малюнок «Сад Добрих Справ».*

— Послухайте приказки і прислів'я, поясніть їхній зміст.

- Добро добром згадують.
- Добрим ділам все — добрий кінець.
- Доброму скрізь добре.
- Хто добре робить, тому зло не шкодить.
- Гляди, не забудь: людиною будь!

— Намалюймо дерево з плодами. Кожен плід на цьому дереві — якась добра справа, яку мрієте зробити або зробили.

Презентація малюнків-плодів.

2) *Бліцтурнір «Чи знаєте ви Україну?».*

Учитель ставить запитання, а учні дають відповіді. (*Наприкінці оголошують найактивніших учасників.*)

- Найбільше місто України. (*Київ.*)
- Найбільша річка України. (*Дніпро.*)
- Найглибше озеро України. (*Світязь.*)
- Найбільше море, що омиває Україну. (*Чорне.*)
- Найвища гора України. (*Говерла.*)
- Головна вулиця міста Київ. (*Хрещатик.*)

- Символ Києва. (*Каштани.*)
- Чемпіони з боксу. (*Брати Клички.*)
- Чемпіонка України з плавання. (*Яна Клочкова.*)
- Українська художниця-самоучка. (*Катерина Білокур.*)

### 3) Народна гра «Редька».

Спершу визначають, кому бути «сусідкою». Решта стають парами, потім опускаються одне навпроти одного навколiшки. Пара неподалік від пари, рядками, подібно до того, як росте редька на грядці. «Сусідка» підходить до крайньої пари і розпочинає розмову:

— Бабо, дай редьки!

— Скопай грядку, то знатимеш, звідки редька береться.

«Сусідка» обходить довкола «редьки», показуючи, як копають грядку. А тоді звертається уже до іншої пари:

— Бабо, дай редьки!

— Посади собі.

Знову слід обійти довкола «редьки» та показати, як її саджають. З тим же запитанням «сусідка» підступає до інших пар, а їй відповідають:

— Поли собі.

— Посапей собі.

— Прополи собі.

«Сусідка» показує, як усе те робиться, аж поки почує:

— Вирви собі.

Та пара, яка це каже, міцно тримається за руки, а «сусідка» хапає когось одного попідріч і намагається відірвати від того, з ким він зчепився руками. Як не відірве, то далі йде зі своїм запитанням. А як відірве, то сяде на те місце, а її замінить той, хто не втримався, і гра триває.

### 3. Узагальнення вмінь

#### 1) Гра «Умілі руки».

*Мета:* виховувати дбайливе ставлення до предметів, виготовлення яких потребує копiткою праці різних за фахом людей; учити раціонально використовувати речі, що були в ужитку.

Дітей об'єднують у дві команди. Учитель називає або показує будь-який предмет і пропонує розповісти про його призначення. Після цього дає завдання придумати, як ще можна використати його в дещо зміненому або в тому ж стані, проте за умови, що він вже застарілий й не може бути використаний за своїм призначенням.

Перемагає команда, яка придумав кращий спосіб вторинного використання речей.

#### 2) Метод скрайбінгу.

— Створіть скрайб-малюнок «Діти єднають Україну» за допомогою символів, малюнкiв, умовних позначок.

Поміркуйте, що нас усіх може єднати.

## III. ЗАКЛЮЧНА ЧАСТИНА

### 1. Вправа «Абетковий суп»

Учитель пропонує кожному учневі витягнути із чарівної торбинки літеру розрізної азбуки (*вилучити літери «ь», «и», «й», «ї»*) і придумати підсумкове речення на тему уроку, яке б починалося з цієї літери.

### 2. Робота у Щоденнику вражень

— Запишіть або намалюйте свої міркування з однієї з вивчених тем (*на вибір*).

**ДЛЯ ВЛАСНИХ НОТАТОК**

## ЛІТЕРАТУРА ТА ІНТЕРНЕТ-РЕСУРСИ

1. Гільберг Т. Г. Я досліджую світ : підруч. для 3-го кл. закл. заг. серед. освіти : (у 2-х ч.) : ч. 2 / Тетяна Гільберг, Світлана Тарнавська, Лариса Грубіян, Ніна Павич. — К. : Генеза, 2020.— 160 с. : іл.
2. Динамічні перерви. 1–2 класи / упоряд. В. П. Порощук.— Х. : Вид. група «Основа», 2018.— 221, [3] с.— (Серія «Нова українська школа»).
3. Інтерактивні технології навчання у початкових класах / авт.-упор. І. Дівакова.— Тернопіль : Мандрівець, 2008.— 180 с.
4. Матоніна Р. Д. Розвиток критичного мислення учнів початкових класів.— Х. : Вид. група «Основа». 2013.— 174, [2] с.— (Б-ка журн. «Початкове навчання та виховання; Вип. 12 (120)).
5. «Учитель початкової школи». — 2018.— № 10; 2019.— № 5.
6. Хвилінки здоров'я — щодня. 3–4 класи / упоряд. В. П. Порощук.— Х. : Вид. група «Основа», 2020.— (Серія «Нова українська школа»).
7. <https://naurok.com.ua/test/lyudina-ta-organizm-7439.html>
8. <http://metodportal.com/node/35286>
9. <https://studfile.net/preview/5187857/page:4/>
10. <https://urok-ua.com/urok-z-pryrodoznavstva-3-klas-ratsion-zdorovoho-harchuvannya/>
11. <https://naurok.com.ua/praktichna-robota-skladannya-racionu-zdorovogo-harchuvannya-78006.html>
12. <http://medialiteracy.org.ua/plan-konspekt-uroku-pryrodoznavstvo-integrovanij-kurs-ya-doslidzhuyu-svit-u-3-klasi-organy-chuttya/>
13. [https://nuschool.com.ua/lessons/world/2klas\\_1/26.html](https://nuschool.com.ua/lessons/world/2klas_1/26.html)
14. [http://classna-kimnata.at.ua/uroki/urok-trening\\_3\\_klas.pdf](http://classna-kimnata.at.ua/uroki/urok-trening_3_klas.pdf)
15. [https://ru.osvita.ua/school/lessons\\_summary/initial/44816/](https://ru.osvita.ua/school/lessons_summary/initial/44816/)
16. <http://llt.multycourse.com.ua/ua/>
17. <http://www.ounb.km.ua/vidanya/2014/kvs.pdf>
18. <https://dovidka.biz.ua/>
19. <https://docs.google.com/viewerng/viewer?url=http://osvita.ua/doc/files/news/529/52931/urok.docx>
20. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
21. <https://erc.ua/erc-reviews/19959/zdorove-kharchuvannia-10-korisnikh-porad/>
22. <https://subject.com.ua/>
23. <http://interactive.ranok.com.ua/upload/file/%D0%A219122%D0%A3.pdf>
24. <https://7chudes.in.ua/nominaciyi/>

*Навчальне видання*

Серія «Мій конспект»

ПОРОЩУК Валентина Павлівна

**Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ.  
З КЛАС. ЧАСТИНА 2**

Головний редактор *Ю. Є. Бардакова*

Редактор *О. В. Грабар*

Відповідальний за видання *Ю. М. Афанасенко*

Технічний редактор *Є. С. Островський*

Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 15.12.2020. Формат 84×108/16.

Папір газет. Друк офсет. Гарнітура Шкільна.

Ум. друк. арк. 28,56. Наклад 5000 прим. Замовлення № 20-12/01.

ТОВ «Видавнича група «Основа»»

61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66

тел. (057) 731-96-34

e-mail: office1@osnova.com.ua

osnova.com.ua

book.osnova.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6058 від 01.03.2018 р.

Телефон для замовлення: 0-800-505-212

(Безкоштовно з мобільних та стаціонарних телефонів України)

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»

м. Харків, пров. Сімферопольський, 6. Тел. +38(057)703-12-21

www.triada-pack.com, email: sale@triada.kharkov.ua

ISO 9001:2015 № UA228351, FAMO TRIADA LLC (065445)